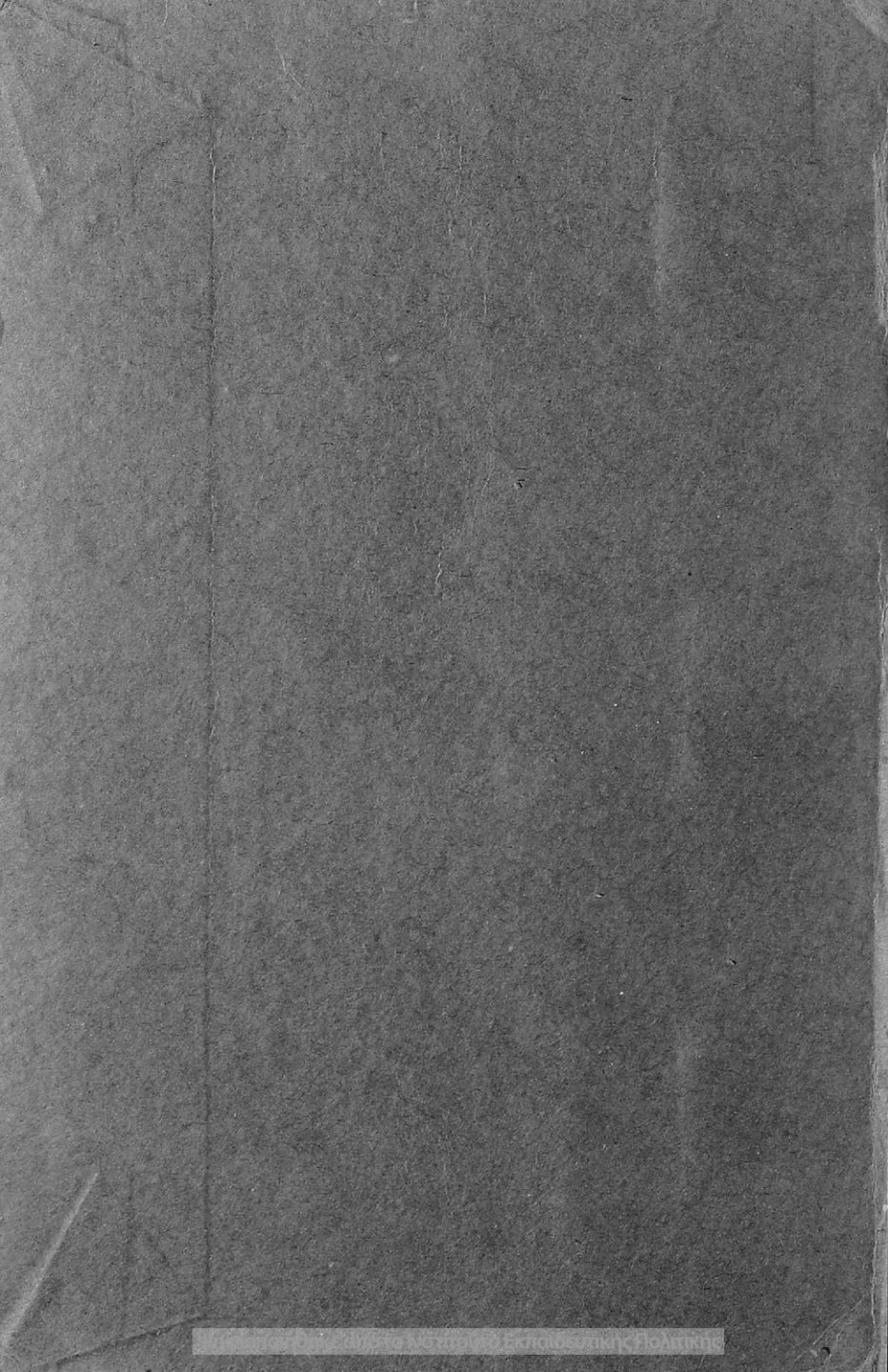
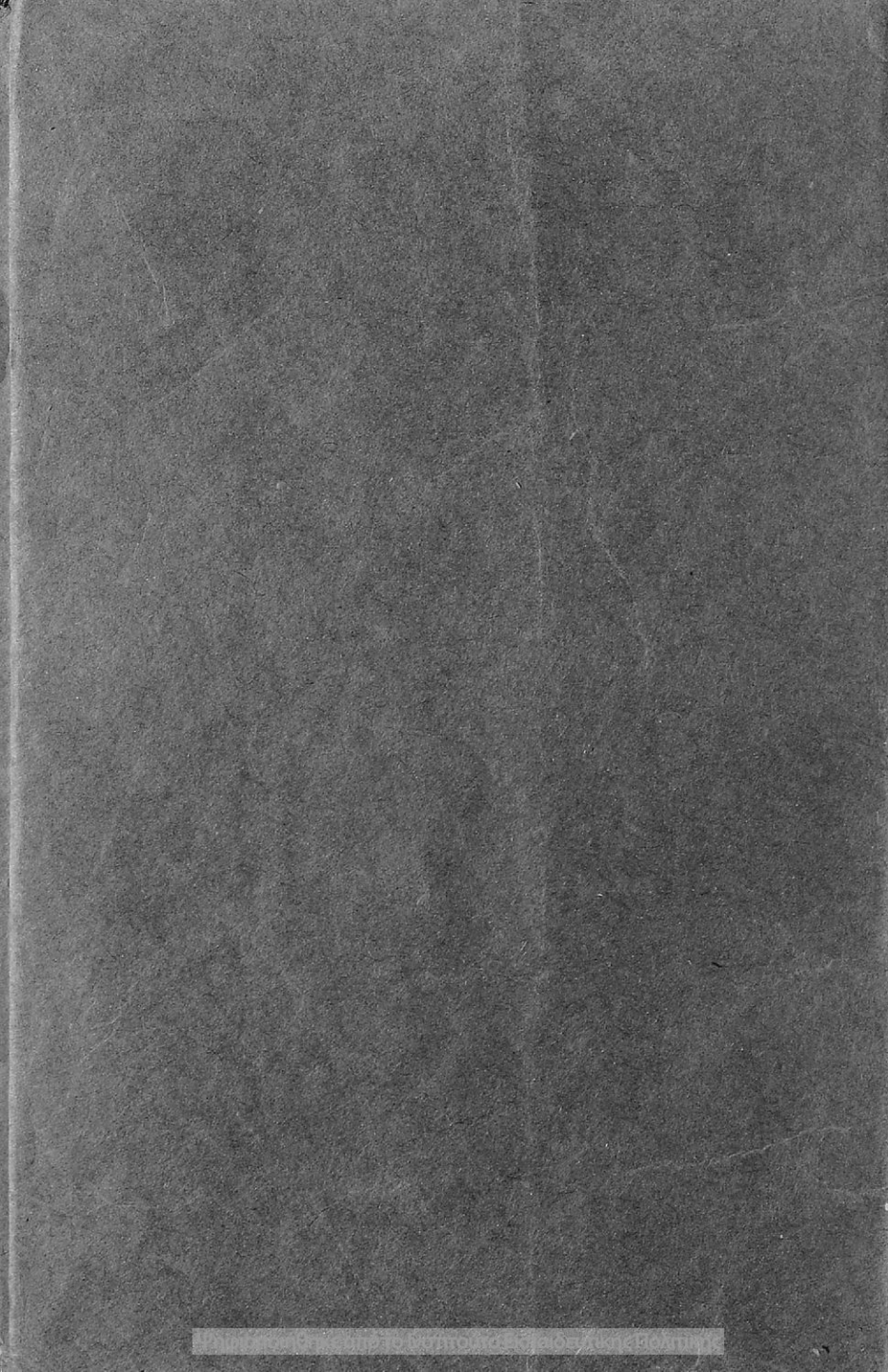

Αρ. ελ. 45213

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

μέχρι της Μακεδονικής δυναστείας

Έγκεικριμένη δια μίαν πενταετίαν 1932—1937

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

52 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 52

1933

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πάν αντίτυπον ἔχει τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν συγ-
γραφέων.

~~Πλάτος~~

ΜΕΡΟΣ Α'

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΟΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (146 π. Χ. — 395 μ. Χ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Η ΡΩΜΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 2ου π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔχει κυριαρχήσει ὀριστικῶς εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἔχει ἀναπτυχθῆ εἰς μεγάλην παγκόσμιον δύναμιν.

Τὴν ὑπεροχὴν αὐτὴν ἐξησφάλισε κατόπιν μακρῶν ἀγώνων, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ παρουσίασαν τρεῖς φάσεις.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὸ μικρὸν Λάτιον καὶ διὰ νὰ ἐκτείνουν τὴν ἐξουσίαν των ἐχρειάσθη νὰ πολεμήσουν πρῶτον μὲ τοὺς τραπεῖς καὶ πολεμικοὺς ὀρεινοὺς κατοίκους τῆς Μέσης Ἰταλίας καὶ κατόπιν μὲ τοὺς Ἑλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐπεκράτησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐστερέωσαν τὴν ἐξουσίαν των ἐπὶ τῆς Ἰταλίας (272 π. Χ.)

Σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν ξηρὰν ἡ Ρώμη στρέφει τὴν προσοχὴν της τώρα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔρχεται μοιραίως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἐξουσιάζουν τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον. Ἀπὸ τὴν πάλιν, ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ ἑκατὸν ἔτη (264—146) ἐξῆλθε νικητρία ἡ Ρώμη, ἐνῶ ἡ περίφημος φοινικικὴ ἀποικία, ἡ Καρχηδὼν, ἐξηφανίσθη.

Ἀπὸ τότε ἡ Ρώμη ἔλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Μακεδονίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰ-

γύπτου, καὶ αἰσθανομένη τὴν ὑπεροχὴν τῆς ζητεῖ νὰ κανονίσῃ τὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὰ συμφέροντά της. Τοῦτο τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς δυνάμεις τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ἡ Ρώμη βλέπει τὴν ἀδυναμίαν των καὶ σχηματίζει σχέδια κατακτητικὰ. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος ρωμαϊκὸς ἱμπεριαλισμός.

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔγινε κυρία τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐταπείνωσε τὸν βασιλέα τῆς Συρίας. Εἰς τὴν Δύσιν ἐξουσίασε τὴν Ἰσπανίαν, ἐκυρίευσεν τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν Ἀνω Ἰταλίαν, καὶ ὑπέταξε τὴν Νότιον Γαλατίαν, ἡ ὁποία ἐξησφάλιζε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ Μεγάλαι κατακτήσεις.

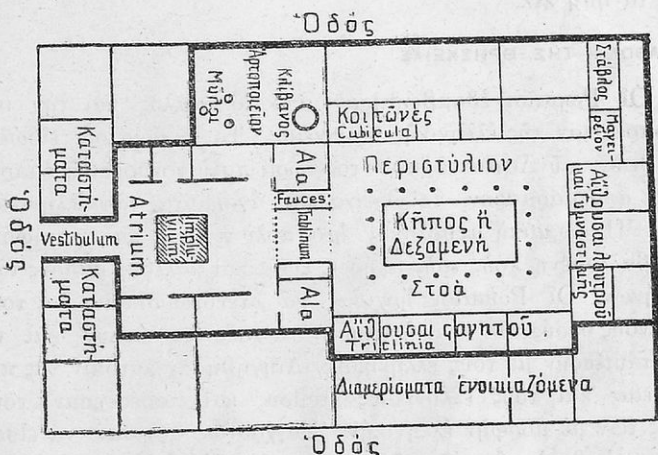
Καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ρώμη ἵδρυσεν ἐκτεταμένον κράτος, ἓνα μέγα *impérium* ὅπως ἔλεγον οἱ ἴδιοι οἱ Ῥωμαῖοι. Αἱ κατακτήσεις ὅμως εἶχον σοβαρώτατας συνεπείας διὰ τὴν Ρώμην. Ἐφεροῖν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ῥωμαίων καὶ ἔθεσαν μεγάλα κοινωνικὰ προβλήματα.

Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις εἶχον πολὺν σοβαρὰς συνεπείας διὰ τὴν Ρώμην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Ῥωμαῖοι ἐγνώρισαν ἀπὸ πλησίον τὸν ἑλληνοανατολικὸν πολιτισμόν, ἐγοητεύθησαν ἀπ' αὐτὸν καὶ ἐμιμήθησαν τὰ καλὰ καὶ τὰ τρωτά του. Ἀλλ' ἡ ἀπότομος εἰσροὴ ξένων συνηθειῶν καὶ ἐθίμων ἥλλαξε τὸν χαρακτῆρα τῆς ρωμαϊκῆς ζωῆς. Αὐτὴ ἦτο ἡ ἐκδίκησις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως εἶπαν. Ὁ ρωμαῖος ποιητὴς Ὁράτιος ἔγραψεν ἀργότερα: Ἡ ἡττημένη Ἑλλὰς ὑπέταξε τὸν τραχὺν κατακτητήν.

Ὁ ἑλληνισμὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν Ρώμην ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Τυρρηνῶν. Ἀργότερα αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τῆς Σικελίας ἐμύησαν τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ὁ ἑλληνισμὸς κυρίως εἰσέδυσεν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος. Πλῆθος Ἑλλήνων κατέκλυσε τότε τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλοι μετεφέρθησαν ὑπὸ τῆς βίας τοῦ πολέμου ὡς αἰχμάλωτοι, ἄλλοι πάλιν μὲ τὴν ἐλπίδα καλυτέρας τύχης ἐγκατεστάθησαν ἰδίως εἰς

τὴν Ρώμην ὥς ὑπηρεταί, μάγειροι, ἡθοποιοί, μάντιες, ἰατροί, διδάσκαλοι, γραμματικοί, ρήτορες κλπ. Αἱ ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ μεταχειρίζονται Ἕλληνας γραμματεῖς διὰ τὰς ὑποθέσεις των. Οἱ Ἕλληνες ἐξέπληττον τοὺς νικητὰς μὲ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὰς μεγάλας δεξιότη-
τας, πράγματα ἄγνωστα εἰς τοὺς τραχεῖς Ρωμαίους.

Σχέδιον ἑλληνορωμαϊκῆς οἰκίας

Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς ρωμαϊκῆς μὲ τὴν ἑλληνικὴν οἰκίαν προῆλθεν ἡ ἑλληνορωμαϊκὴ κατοικία. Εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ σχεδίου εἶναι ἡ πρόσοψις, εἰς τὸ μέσον ἡ εἴσοδος καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη καταστήματα. Τὸ πρῶτον διαμέρισμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσερχόμεθα, εἶναι τὸ atrium, μὴ ἀλλή δηλαδή μὲ δεξαμενὴν εἰς τὸ μέσον (impluvium), εἶδος στέγ-
νας διὰ νὰ μαζεύῃ τὰ νερά τῆς βροχῆς. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εἶναι δω-
μάτια, ὁ φουρνος, ὁ μύλος κλπ. Ἀπέναντι εἶναι τὸ tablinum, ἡ αἰ-
θουσα δηλαδή τῆς ὑποδοχῆς. Ἀπὸ τὸ tablinum εἰσερχόμεθα εἰς
μίαν εὐρύχωρον αὐλὴν μὲ κίονας καὶ στοάς, ἡ ὁποία λέγεται περὶ-
στύλον. Πέριξ τοῦ περιτύλου εἶναι τὰ κυριώτερα δωμάτια τῆς κα-
τοικίας, δωμάτια ὕπνου, φαγητοῦ, βιβλιοθήκη, λουτρά κλπ. Εἰς τὸ μέσον
εἶναι κήπος συνήθως πολυτελὴς μὲ συντριβάνι καὶ ἰχθυοτροφεῖον.

Πολυάριθμοι ἐξ ἄλλου ἦσαν οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι εἶτε ὥς ἔμποροι, εἶτε ὥς στρατιῶται, ἐπῆγαιαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς
χώρας, καὶ ἀργότερα οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἀπέκτησαν τὴν συ-
νήθειαν νὰ ἐπισκέπτονται τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν.
Ἡ διαμονὴ ἐπὶ τινα καιρὸν εἰς Ἀθήνας, Ἀλεξάνδρειαν ἢ τὴν

Ρόδον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα πάσης ἐλευθερίας μορφώσεως.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ κίνησις ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀντιστρόφως εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὸν βίον τῶν Ρωμαίων. Ἀληθὴς ἐπανάστασις ἔγινε τότε εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην, τὰ ἥθη κτλ.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Τα ἔξ ἀργίλου εἰδώλια τῶν θεῶν τοῦ Λατίου ἐφαίνοντο τώρα πολὺ χονδροειδῆ ἔμπρὸς εἰς τὰ ἀπὸ μάρμαρον καὶ ὀρεῖχαλκον ἀγάλματα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν. Ἡ ρωμαϊκὴ μυθολογία ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ νηπιώδης παραβαλλομένη πρὸς τοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλλους μύθους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ στενοχωροῦνται διὰ τοὺς ταπεινοὺς θεοὺς των καὶ ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἐξυψώσουν καὶ νὰ τοὺς ταυτίσουν μὲ τοὺς ἑλληνικοὺς. Διηγῆθησαν κατόπιν τὰς περιπετείας καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους καὶ παρέστησαν τοὺς θεοὺς των μὲ μορφὴν ἑλληνικὴν. Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν καὶ θεοὺς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Κυβέλην ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, τὸν Σέραπιν καὶ τὴν Ἰσιδα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον κτλ.

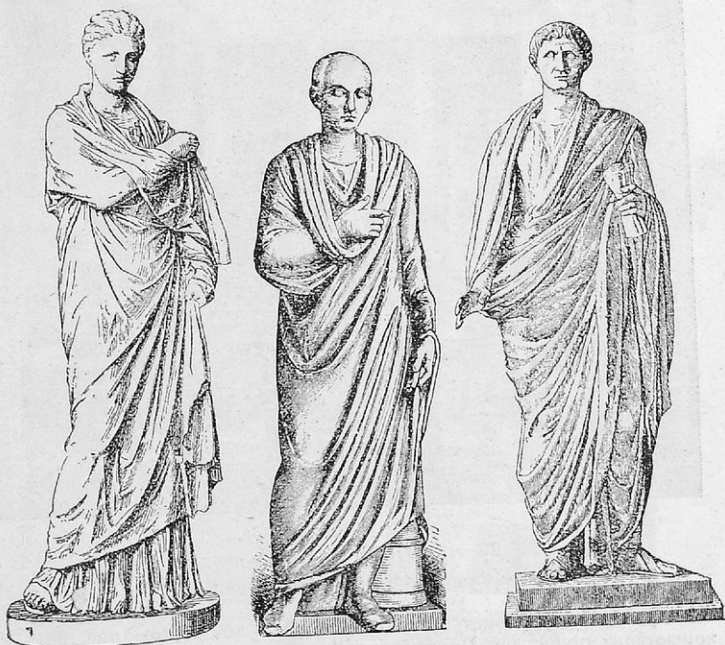
ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐκαλλιέργουν τὰ γράμματα. Ἡ πραγματικὴ λογοτεχνία ἤρχισε νὰ γεννᾶται εἰς τὴν Ρώμην, ἀφότου οἱ Ρωμαῖοι ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο τὰ πρῶτα ἔργα τῆς λατινικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἦσαν μιμήσεις ἑλληνικῶν ἔργων καὶ πολλάκις μεταφράσεις αὐτῶν.

Ὁ **Λίβιος Ἀνδρόνικος**, Ἕλλην ἐκ Τάραντος, μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Ὀδύσσειαν. Οἱ πρῶτοι μεγάλοι συγγραφεῖς ἦσαν οἱ δύο ἰωμικοὶ ποιηταὶ **Πλαῦτιος** (254; 184) καὶ **Τερέντιος** (184;—159) καὶ ὁ ἐπικὸς **Ἐννιος** (235—169), ὁ ὁποῖος εἰς μίαν ἑμμετρον ἱστορίαν τῆς Ρώμης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον.

Ὁ πεζὸς λόγος ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῇ κατὰ τοὺς χρό-

νους αὐτοὺς. Τὰ πρῶτα μάλιστα περὶ δοκίμια ἐγράφοντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Πρῶτος δὲ **Κάτων ὁ τιμητής**, ἔγραψε τὸ ἱστορικόν του σύγγραμμα εἰς τὴν λατινικὴν. Σημαντικὴ ἦτο ἡ πρόοδος εἰς τὴν ρητορικὴν. Ὁ πολιτικὸς βίος τῆς Ρώμης παρεῖχε πολλὰς εὐκαιρίας εἰς τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς δικηγόρους νὰ ὁμιλοῦν καὶ ἦσαν εὐνοϊκώτατοι οἱ ὄροι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ρητορικῆς τέχνης. Ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ρωμαϊκὴ

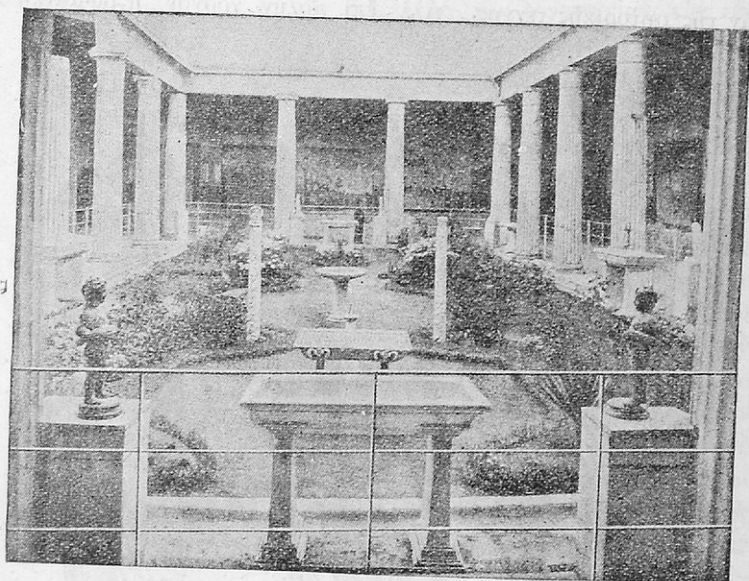

Ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία

Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων ἀποτελεῖτο ἀπὸ χιτῶνα (tunica) καὶ ἐπανωφόριον (toga). Ἐπίσης καὶ αἱ γυναῖκες ἐφόρουσαν χιτῶνα καὶ ἐπάνω ἐτύλισσον ὡς ἐπανωφόριον ἓνα τετράγωνον ὕφασμα, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο palla.

Ῥητορεία ἦτο ἀπλὴ καὶ ἄτεχνος. Ἀργότερα ὁμοῦς ἤρchiσε μεγάλη κίνησις ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἕλληνες ρητοροδιδάσκαλοι ἐδίδασκον εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν τέχνην καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεδείχθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀξιόλογοι ρήτορες.

Οἱ Ρωμαῖοι ἠγάπησαν περισσότερον τὴν ἑλληνικὴν τέχνην. Πολλοὶ στρατηγοί, οἱ ὅποιοι ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν ιδιωτῶν καὶ μετεκόμισαν εἰς τὴν Ρώμην πολλὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς καὶ ζω-

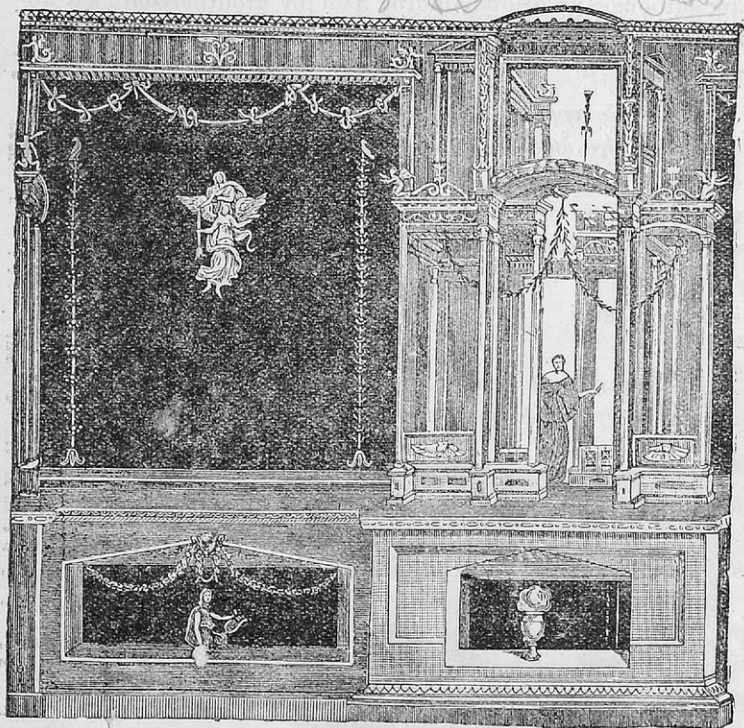
*Τὸ περιστύλιον καὶ ὁ κήπος
ἀναπαράστασις οἰκίας τῆς Πομπηίας*

Εἰς τὴν εἰκόνα βλέπομεν τὸ περιστύλιον καὶ τὸν κήπον μιᾶς ἀπὸ τὰς κομμοτέρας οἰκίας τῆς Πομπηίας. Οἱ τοῖχοι τῆς στοᾶς καὶ τῶν δωματίων εἶναι στολισμένοι μὲ πλουσίαν τοιχογραφίαν.

γραφικῆς, μὲ τὰ ὅποια ἐκόσμησαν τὰς οἰκίας των. Τοῦτο ἐντὸς ὀλίγου ἔγινε συρμός καὶ οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἡμιλλῶντο νὰ ἔχουν συλλογὴν ἀπὸ ἔργα τέχνης εἰς τὴν οἰκίαν των.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαύμασαν καὶ ἠγάπησαν τὴν τέχνην τῆς ἐποχῆς των, δηλαδή τὴν ἑλληνιστικὴν τέχνην μὲ τὴν προσπάθειάν της νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν φύσιν, μὲ τὸ πάθος, τὰς πολυτελεῖς καὶ περιτέχνους διακοσμήσεις, τὰ μωσαϊκὰ καὶ τὰ ἀνάγλυφα.

Ἀπὸ τότε δὲν εὐχαριστοῦνται πλέον μὲ τοὺς ξυλίνους ναοὺς των, κτίζονν ναοὺς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ κοσμοῦν τὰ κτίριά των μὲ μωσαϊκά. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατεσκευάσθησαν πολλὰ ἔργα, ἰδίως εἰς τὴν ἀγορὰν, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχιτέκτονες ἦσαν Ἕλληνες. Ἡ πρώτη ρωμαϊκὴ τέχνη ἦτο κυρίως ἑλληνικὴ μεταφυτευθεῖσα εἰς τὴν Ρώμην.

Τοιχογραφία Πομπηίας

Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπηίας εἶναι ἀπὸ τὰ κομψοτεχνήματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ μᾶς δίδουν μίαν ἰδέαν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς. Οἱ ζωγράφοι τῆς Πομπηίας παριστάνουν εἰς τοὺς τοίχους οἰκοδομήματα καὶ μυθολογικάς σκηνάς καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βλέπομεν αὐτὰς ἀπο παράθυρον ἢ ἀνοιγμα τοῦ τοίχου ἔξω εἰς τὸ ὑπαίθριον.

ΣΚΙΠΙΩΝ ΑἰΜΙΛΙΑΝΟΣ

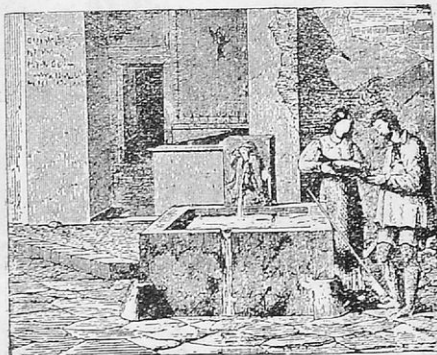
Μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν νεωτεριστικὴν αὐτὴν κίνησιν ἔδωκαν μερικοὶ ἄνδρες ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ μεγάλου ἐν-

θουσιασμοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός. Ὁ Σκιπίων ἠγάπα τοὺς λογίους καὶ τοὺς καλλιτέχνας καὶ ἐσχημάτισε κύκλον φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικόν, εἰς τὸν ὁποῖον διεκρίνοντο ὁ στωικὸς φιλόσοφος Παναίτιος ὁ Ρόδιος, ὁ Πολύβιος, βαθὺς ἱστορικὸς μὲ ἀξιοθαύμαστον πλοῦτον στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων, ὁ κωμικὸς Τερέντιος, ὁ νομομαθὴς Μανίλιος κ. ἄ.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ ἔμενεν ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ὥραιότητα καὶ εὗρισκε τέρψιν εἰς τὰ χονδροειδῆ θεάματα. Δηγοῦνται ὅτι μίαν ἡμέραν, ἐνῶ ἐπαίζετο κωμωδία τοῦ Τερεντίου, οἱ θεαταὶ ἐγκατέλειψαν τὸ θέατρον, διότι ἤκουσαν ἔξω νὰ διαλαλοῦν ὅτι ἔφθασε περίφημος χοινοβάτης.

Η ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

Οἱ τραχεῖς καὶ πτωχοὶ Ρωμαῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἄνετον καὶ πολυτελῆ βίον.

Μία δημοσία κρήνη εἰς τὴν Πομπηίαν

Τὸν πλοῦτον καὶ τὰς συνηθείας αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν διαγωγὴν νεοπλούτου, διότι ὁ νέος τρόπος τῆς ζωῆς ἦτο μᾶλλον ἐπίδειξις καὶ σπατάλη παρὰ βαθυτέρα κατανόησις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας τῆς λεπτοτέρας ζωῆς.

Τὰς παλαιὰς ἀπλᾶς οἰκίας ἀντικατέστησαν μὲ νέας πολυτελεστέρας ἀπὸ μάρμαρον κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ χορινθιακῶν οἰκιῶν. Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων δὲν μετεβλήθη, ἀλλὰ τὸ χονδροειδὲς μάλλινον ὕφασμα ἀντικατέστησαν μὲ

λεπτοῦφानτα ἐνδύματα καὶ ἐφρόντισαν νὰ πτυχώνουν τὸ ἱμάτιον κατὰ τὸν ἑλληνικὸν συρμόν. Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ πολυτέλεια εἰς τὸν ἱματισμὸν τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνεζήτουν τὰ λεπτότερα καὶ διαφανέστερα ὑφάσματα. Ἐφόρουν πλῆθος κοσμημάτων, δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέραια, ἐνώτια κτλ.

Ἀλλὰ περίφημος ἔγινε ἡ πολυτέλεια τοῦ φαγητοῦ. Οἱ τόνον λιτοδίαιτοι Ρωμαῖοι κατήντησαν μανιώδεις γαστρίμαργοι καὶ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Ἐπεζήτουν τὰ πλέον σπάνια καὶ πολυδάπανα φαγητὰ καὶ τοὺς ἀρωματωδεστέρους καὶ σπανιωτέρους οἶνους τοῦ κόσμου, τὰ δὲ ποσά, τὰ ὁποῖα ἐξώδευον διὰ τὰ συμπόσια, ἦσαν μυθώδη. «Ὁ μάγειρος, λέγει ὁ Τίτος Λίβιος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὁ ἔσχατος τῶν δούλων, ἀπέβη προσωπικότης καὶ τὸ ἐπάγγελμά του ἐφθασεν εἰς μεγάλην περιωπὴν».

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἄλλ' ἡ μεγάλη πολυτέλεια ἔφερε ὄχι μόνον καταστρεπτικὴν μαλθακότητα, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ ἄλλα ἐλαττώματα. Αἱ παλαιαὶ ρωμαϊκαὶ ἀρεταὶ ἐθεωρήθησαν χονδροειδεῖς καὶ γελοῖαι. Ὅλοι ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δαπάνας τοῦ νέου βίου, καὶ πρὸς τοῦτο κανὲν μέσον δὲν ἐθεώρουν ἀθέμιτον. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ τῶν Ρωμαίων ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν, τὰ διαζύγια ἐπληθύνθησαν. Ἐπίσης ἤρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς. Οἱ πολῖται ἐπώλουν τὴν ψῆφον καὶ ἡ ἐκλογικὴ διαφθορὰ ἐγενικεύθη.

Ἐναντίον τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρονται πολλοὶ Ρωμαῖοι καὶ ἐδημιουργήθη ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῶν νεώτερισμῶν. Ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδράσεως καὶ συγχρόνως ἀντιπρόσωπος τοῦ συντηρητισμοῦ τῆς Ρώμης εἶναι ὁ περίφημος Κάτων ὁ τιμητής.

Ὁ Κάτων ἦτο μικρὸς ἰδιοκτῆτης ἀπὸ τὴν Σαβίνην ἐγκατασταθεὶς εἰς Ρώμην. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλοὺς πολέμους, διεκρίθη καὶ ἀνῆλθεν εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα. Ὁ Κάτων ὑπῆρξε λάτρης τῶν προγονικῶν ἀρετῶν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς μερίδος τοῦ ρωμαϊ-

κοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰ νέα ἥθη τῆς ἀριστοκρατίας. Ὡς τιμητῆς ἐπεδίωξε μὲ μέτρα αὐστηρὰ νὰ πατάξῃ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαφθοράν.

Ἄλλ' οἱ ἀγῶνες τοῦ Κάτωνος ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ ἑλληνισμὸς ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰσῆρχετο εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ μεταβολὴ ἦτο πλήρης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἀλλ' ὅπως ἦτο φυσικὸν τὸν προσήρμοσαν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνηθείας των. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται μὲ νέαν μορφήν καὶ ἕγινεν, ὅπως λέγουν, ἑλληνορωμαϊκός. Ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες τὸν μετέφεραν εἰς τὴν ἀπολίτιστον Δύσιν.

ΚΕΦΑΛΙΟΝ Β'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ — ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις εἶχον ἀκόμη σοβαρωτέρας συνεπειάς, δηλαδή βαθεῖαν οἰκονομικήν, κοινωνικήν καὶ πολιτικήν μεταβολήν.

Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι κατέστρεψαν τὴν μεσαίαν τάξιν, δηλαδή τοὺς ἰδιοκτήτας μικρῶν κτημάτων εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Τοὺς μεγάλους πολέμους διεξήγαγε κυρίως ἡ μεσαία τάξις. Πολλοὶ ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἢ ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ ὅσοι ἐπανῆλθαν εὐρέθησαν εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ὁ ἀγρός των εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος, ἡ οἰκογένειά των εἶχε χρεωθῇ διὰ τὰ συντηρηθῇ καὶ οἱ ἴδιοι ἐξηκολούθουν νὰ δανείζωνται. Ἀλλὰ τότε τοὺς κατέστρεφεν ἡ τοκογλυφία. Συγχρόνως εἶχε καταντῆσει ἀδύνατος ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συντήρησις μικρῶν κτημάτων, ἀφ' οὗτου ἤνοιξαν αἱ μεγάλαι σιταγοραὶ τῆς Σικελίας, Σαρδηνίας καὶ προπάντων τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ εἰσαγόμενος ἀπ' αὐτὰς σῖτος ἦτο τόσο εὐθηνός, ὥστε ἡ παραγωγή τῆς Ἰταλίας ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ τοὺς

Ρωμαῖος τοκογλύφος

ὁρειχαλκίνην προτομή Πομπηίας—
Νεάπολις

Εἶναι ὁ περίφημος τραπεζίτης καὶ τοκογλύφος Καικίλιος Γιουκουῦνδος, τοῦ ὁποίου τὴν οἰκίαν ἀνεκάλυψαν εἰς τὴν Πομπηίαν. Ἡ εἰκὼν εἰς τὸ σύνολόν της δεικνύει τὸν ἄνθρωπον τῶν χρηματικῶν ὑποθέσεων.

σιτεμπόρους. Οἱ μικροκαλλιεργηταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν τοὺς ἀγρούς των, ἐγκατέλειψαν τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πλούσιοι ἠγόρασαν τὰ μικρὰ κτήματα, ἦνωσαν πολλὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ ἐσχημάτισαν τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας, τὰ λεγόμενα latifundia. Εἰς τὰ κτήματα αὐτὰ ἐγκατέστησαν δούλους, ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦν δημητριακά, ἐφύτευσαν ἀμπέλους καὶ ἐλαίας, ὥς περισσότερον προσοδοφόρα, ἔτρεφον ζῶα ἢ ἄφινον μεγάλας ἐκτάσεις ἀκαλλιεργήτους διὰ τὸ κυνήγιον. Τοιουτοτρόπως ἡ παραγωγὴ τῆς Ἰταλίας ἠλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἡ ὑπαιθρος χώρα ἥλλαξε κατοίκους, διότι τὴν θέσιν τῶν γνησίων Ρωμαίων ἔλαβον δοῦλοι Ἀσιᾶται. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι τὰ μεγάλα κτήματα κατέστρεψαν τὴν Ρώμην.

Κατὰ παρόμοιον ἔγινε καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἐνῶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθησαν τεραστίως μὲ τὰς κατακτήσεις, οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται κατεστράφησαν, διότι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὸν συναγωνισμόν τῶν ἐργοστασίων, εἰς τὰ ὁποῖα μεταχειρίζοντο κυρίως δούλους. Τοιουτοτρόπως ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται, ὅπως καὶ οἱ ἐλεύθεροι γεωργοί, δηλαδὴ ἡ μεσαία τάξις, κατεστράφη καὶ περιῆλθεν εἰς μεγάλην ἔνδειαν. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶχε σοβαρωτάτας συνεπειάς.

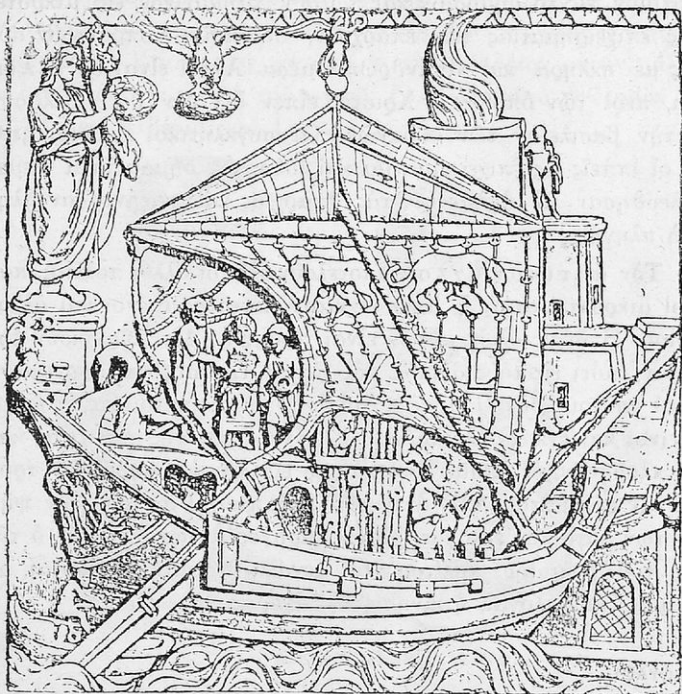
ΑΙ ΝΕΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ ἰσότης, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐπιτύχει οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τόσους ἀγῶνας, διαταράχθη καὶ ἐδημιουργήθη διάκρισις τάξεων περισσότερον ἐπικίνδυνος. Κατὰ τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα ἡ Ρώμη ἔχει κυρίως δύο κοινωνικὰς τάξεις, μίαν μειοψηφίαν πλουσίων καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων καὶ πτωχῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἱππεῖς, εἰς τὴν δευτέραν ὁ λεγόμενος ἀστικὸς ὄχλος.

Ἡ συγκλητικὴ τάξις, τῆς ὁποίας ὁ πλοῦτος συνίσταται κυρίως εἰς κτηματικὴν περιουσίαν, ἔχει ἀποκλειστικὸν ἔργον τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Ἀπ' αὐτὴν ἐκλέγουν οἱ Ρωμαῖοι σχεδὸν κατὰ κανόνα τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι πολλάκις εἶναι ἀνίκανοι ἢ κάμουν κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς των, περιφρονοῦν τοὺς νόμους, διαφθείρουν τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ κυβερνοῦν κακῶς τὰς ἐπαρχίας.

Ἡ τάξις τῶν ἱππέων εἶναι οἱ πλούσιοι τοῦ χρήματος

Ἀντὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιομάτων οἱ ἱππεῖς προτιμοῦν τὸ ἐμπόριον, τὰς τραπεζικὰς ἐργασίας καὶ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου. Ἐμπορεῦνται κυρίως τὸν σῖτον, τὸν ὁποῖον εἰσάγουν εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Αἴγυ-

Πλοῖον ἐμπορικόν
ἀπὸ ἑνα ἀνάγλυφον τῆς ᾠστίας

Τὸ πλοῖον εὐρίσκεται εἰς τὸν λιμένα τῆς Ρώμης ᾠστίαν. Μὲ τὸν κυρτὸν εἰς τὰ δύο ἄκρα γάφος καὶ τὰ χονδρὰ σχοινιά του ὁμοιάζει μὲ ἀλιευτικὰ πλοῖα τῆς ἐποχῆς μας. Εἰς τὸ ἱστίον διακρίνομεν δύο ρωμαϊκὰς λυκαῖνας καὶ κάτω ἀπ' αὐτὰς τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ιδιοκτήτου V. L. Εἰς τὸ βάθος δεξιὰ διακρίνεται ὁ γάφος τῆς ᾠστίας καὶ ἀριστερὰ τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς τῆς εὐφορίας καὶ τοῦ πλούτου. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀριστερὰ ὁ πλοίαρχος κάμνει θυσίαν διὰ τὴν αἰσίαν ἀφίξιν.

πτον, καὶ συγχρόνως εἶναι σπουδαῖοι τοκογλύφοι. Ἰδίως ὅμως πλουτίζουν ἀπὸ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου καὶ ἀπὸ τὴν ἐνοικίαισιν τῶν φόρων, εἶναι δηλαδὴ δημοσιῶναί. Οἱ ἱππεῖς καταρτίζουν μεγάλας ἐταιρείας, αἱ ὁποῖαι ἀναλαμβάνουν τὴν κατα-

σκευὴν δημοσίων ἔργων ἢ τὴν προμήθειαν στρατιωτικῶν εἰδῶν εἴτε ἐνοικιάζουσιν τοὺς φόρους. Ἀγοράζουσιν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πολιτείαν τοὺς φόρους μεγάλων περιφερειῶν, προκαταβάλλουσιν τὸ ἀντίτιμον εἰς τὸ δημόσιον καὶ πωλοῦν τμηματικῶς εἰς μικροτέρους ἐπιχειρηματίας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὅποιοι εἰσπράττουν αὐτοὺς μὲ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέσα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ τελευταῖαι, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ὥς διοικηταὶ καὶ οἱ ἱππεῖς ὥς ἐπιχειρηματαίαι καὶ ἰδίως ὥς δημοσιῶναι ἔξεμεταλλεύθησαν μὲ ἀπλησίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ κατήντησαν ἀληθινὴ πληγὴ.

Τὸν ἀστικὸν ὄχλον ἀποτελοῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι πολῖται, παλαιοὶ μικροκτηματαῖαι ἢ μικροτεχνῖται κατεστραμμένοι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι. Ἡ θέσις ὧν αὐτῶν εἶναι τραγικὴ. Δὲν εὗρισκουν ἐργασίαν, διότι εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ ἐργοστάσια προτιμῶνται οἱ δοῦλοι, ζοῦν εἰς μικρὰς καὶ ἀνθυγιεινὰς κατοικίας, πτωχοί, ταπεινοὶ καὶ ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὸν οἶκτον τῆς πολιτείας καὶ τῶν πλουσίων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μοιράζουσιν τροφὰς καὶ ἐνδύματα. Ἀλλ' ἐντὶ αὐτοῦ οἱ πτωχοὶ πωλοῦν τὴν ψῆφον των κατὰ τὰς ἐκλογάς. Μόνη παρηγορία των ἔμεινεν ὁ τίτλος τοῦ ρωμαίου πολίτου, τὰ μεγάλα θεάματα, αἱ ἐορταί, οἱ θρίαμβοι, αἱ ἐκλογαί, ἡ κίνησις τῆς ἀγορᾶς.

ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ

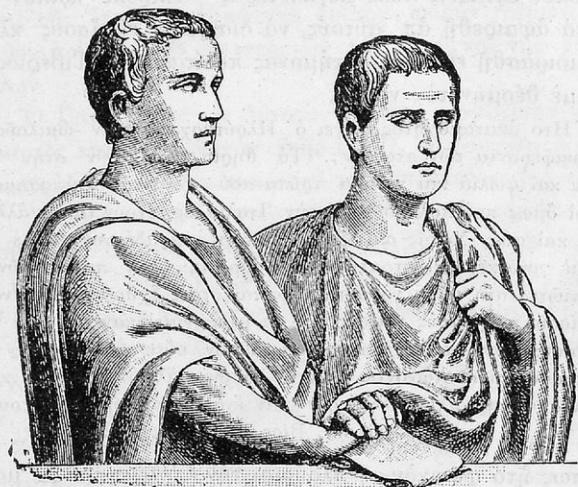
Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου καὶ τῶν κατακτήσεων ἦτο ἡ καταπληκτικὴ αὕξησις τῶν δούλων, Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου πωληθέντες ἢ Ἀσιᾶται, τοὺς ὁποίους εἶχον μεταφέρει οἱ νικηταὶ στρατηγοί.

Ὁ δοῦλος κατὰ τὸν νόμον δὲν ἦτο πρόσωπον, ἀλλὰ πρᾶγμα. Ἡ ζωὴ τῶν δούλων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν οἰκτροῦ. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται διαρκῶς. Ὁ ὀκνηρὸς ἢ πονηρὸς δοῦλος ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ τιμωραὶ ἦσαν φρικῶδεις, ραβδισμοί, μαστιγώσεις, ἀλύσεις, ἢ ἐργασία τοῦ χειρομύλου. ἢ ἐργασία εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τέλος ὁ θάνατος ἐπὶ τοῦ σταυ-

ροῦ. Διὰ τοῦτο πολλάκις οἱ δοῦλοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἠπέιλησαν σοβαρῶς τὸ κράτος.

ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἔλειψαν ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως καὶ ἤθελον νὰ θέσουν τέρμα εἰς αὐτήν. Ὁ Κάτων εἶχε κατανόησει τὴν ἀνάγκην αὐτήν, ἀλλὰ δὲν ἐκτύπησε τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ. Γὰρ ἔργον αὐτὸ ἀνέλαβον οἱ δύο ἀδελφοὶ Τιβέριος καὶ Γαῖος Γράκχος.

Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι

Ὁ πατὴρ τῶν Γράκχων κατήγετο ἀπὸ πληβείους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀνέλθει εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Ὁ πατὴρ τῶν Σεμπρόνιος Γράκχος εἶχε χρηματίσει δύο φορές ὕπατος, διοικητὴς τῆς Ἰσπανίας καὶ τιμητὴς καὶ διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην σύνεσιν καὶ ἐντιμότητα. Ἡ μήτηρ τῶν ὁμῶς Κορνηλία ἦτο θυγάτηρ τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ καὶ ἔγινε περιφημος μεταξὺ τῶν ρωμαίων γυναικῶν διὰ τὴν μόρφωσιν, τὸ πνεῦμα καὶ τὰς μεγάλας ἀρετάς της. Ἐγένετο νὰ δώσῃ εἰς τὰ τέκνα τῆς ἑλληνοπρεπεῖ ἀνατροφὴν καὶ ἐκανῆτο διὰ τοῦτο.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ **Τιβέριος**, ἦτο φύσις εὐγενική καὶ θερμὴ καὶ ρήτωρ καλός. Με ἐξαιρετικὴν διορατικότητα ἀντελήφθη ὅτι ἡ διόρθωσις τῆς καταστάσεως ἦτο δυνατὴ μόνον, ἂν κατῴρωνε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν μικρὰν ἰδιοκτη-

Χ. Θεοδορίδου—Α. Λαζάρου—Ἱστορία Ρωμαϊκῆ καὶ Βυζαντινῆ

σίαν καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴν τὴν μεσαιάν τάξιν ἀποκαθιστῶν πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀέργους τῆς Ρώμης.

Τὸ 133 π. Χ. ἐκλέγεται δήμαρχος καὶ προτείνει ἀμέσως τὸν περίφημον ἀγροτικὸν νόμον, κατὰ τὸν ὁποῖον κανεῖς δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχη γῆν τοῦ δημοσίου περισσοτέραν ἀπὸ 500 πλέθρα καὶ 260 δι' ἑκάστον ἄρρεν τέκνον (τὸ πλῆθρον = 25. 18 μ.). Οἱ πλούσιοι ὅμως εἶχον σφετερισθῇ μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐνοικίου ἐκτάσεις πολὺ μεγαλυτέρας. Ἐπρεπε λοιπὸν μέρος αὐτῶν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτούς, νὰ διαιρεθῇ εἰς ἴσους κλήρους καὶ νὰ μοιρασθῇ εἰς τοὺς ἀκτῆμονας πολίτας. Ὁ Τιβέριος ὑπεστήριξε μὲ θέρμην τὸν νόμον.

Ἦτο ἀκαταμάχητος, λέγει ὁ Πλούταρχος, ὅταν ὠμιλοῦσε γιὰ τὰ συμφέροντα τῶν πτωχῶν: «Τὰ θηρία ποὺ ζοῦν στὴν Ἰταλία ἔχουν καὶ φωλιά καὶ κάποια τρύπα ποὺ χώνονται καὶ κοιμοῦνται. Αὐτοὶ ὅμως ποὺ πολεμοῦν γιὰ τὴν Ἰταλία δὲν ἔχουν τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἀέρα καὶ φῶς. Χωρὶς σπίτι, χωρὶς στέγη παραδέρονται μὲ παιδιὰ καὶ μὲ γυναῖκες. Οἱ στρατηγοὶ λὲν ψέματα, ὅταν παρακινῶν τοὺς στρατιῶτες στὴ μάχην νὰ ἀντιστέκωνται τοῖς ἐχθροῖς, γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τάχα τοὺς τάφους καὶ τὰ ἱερά, γιὰτὶ κανένας ἀπὸ τόσους Ρωμαίους δὲν ἔχει οὔτε πατρικὸν βωμόν οὔτε προγονικὸν τάφον. Πολεμοῦν καὶ σκοτώνονται γιὰ νὰ ζήσουν ἄλλοι. Τοὺς λὲν κυρίους τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ δὲν ἔχουν οὔτε ἓνα βῶλον γῆς δικό τους».

(Πλουτ. Βίος Τιβ. Γράκχου κεφ. Θ')

Ὅπως ἦτο φυσικὸν οἱ πλούσιοι τὸν ἐπολέμησαν μὲ μανίαν. ἄλλ' ὁ Τιβέριος κατῴρθωσε νὰ ψηφισθῇ ὁ νόμος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀμέσως προέβη εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν. Ἀλλὰ διὰ νὰ στερεωθῇ τὸ ἔργον του, ἐνόμισε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν ὁ Τιβέριος εὐρέθη μὲ ὀλίγους ὁπαδοὺς, διότι οἱ ἀγρόται εὐρίσκοντο εἰς τὸν θεωρισμὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Συγκλητικοὶ καὶ πλούσιοι ἐδημιούργησαν ταραχάς, ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον μὲ 300 ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς του καὶ ἔρριψαν τὸ σῶμα του εἰς τὸν Τίβεριν.

ΓΑΪΟΣ ΓΡΑΧΟΣ

Οἱ πλούσιοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἐτόλμησαν νὰ καταργήσουν τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ Τιβερίου. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως

περιήλθεν εις ἀχρηστίαν καὶ οἱ πλούσιοι ἐπεκράτησαν πάλιν.

Ἀλλὰ τὸ 123 ἐξελέγη δήμαρχος ὁ **Γάιος Γράκχος**. Ὁρμητικώτερος καὶ ἐπαναστατικώτερος ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, εἶχεν εὐρύτερα σχέδια. Ἦθελε νὰ κάμῃ πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἥ ὁποία θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συντρίψῃ τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν, καὶ κοινωνικὴν, ἥ ὁποία θὰ συνεπλήρωνε τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ νὰ συντρίψῃ τοὺς συγκλητικούς, ἐστηρίχθη ὄχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων καὶ εἰς τὰς συμμάχους πόλεις τῆς Ἰταλίας. Εἰσήγαγε λοιπὸν σειρὰν νόμων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκέρδισε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων.

Ὁ Γάιος ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μοναρχικὴν καὶ ἐξελέγη δήμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (122). Οἱ συγκλητικοὶ διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν δημοτικότητά του, ἐπρότειναν διὰ τοῦ δημάρχου **Λιβίου Δροῦσου** νόμους εὐνοϊκωτέρους διὰ τοὺς ἀκτήμονας. Ὁ λαὸς ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Ἀλλ' ὁ Γάιος ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους καί, διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐπρότεινε νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου. Ἡ σύγκλητος εὐρῆκεν εὐκαιρίαν πάλιν νὰ δημοκοπήσῃ. Παρέστησεν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν, ἂν οἱ Ἰταλοὶ ἀπέκταν ἴσα δικαιώματα. Ὁ νόμος ἀπεκρούσθη καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀποτυχία τοῦ Γαίου, ἥ ὁποία ἐκλόνισε τὴν δημοτικότητά του. Ὅταν λοιπὸν ἐζήτησε νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ 121, ἀπέτυχεν. Ἡ σύγκρουσις ἐπῆλθε τὸ θέρος τοῦ 121. Τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γαίου ἐφονεύθησαν καὶ ὁ ἴδιος κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἕνα ἐκ τῶν δούλων του νὰ τὸν φονεύσῃ.

Ἡ προσπάθεια τῶν Γράκχων ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτῃ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐχθρότητα τῶν πλουσίων καὶ εἰς τὴν μοιρολατρικὴν ἀδράνειαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Οἱ πλούσιοι ἐξῆλθον ἰσχυρότεροι καὶ ὁ λαὸς περιέπεσεν εἰς μεγαλυτέραν δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν στιγμήν αὐτὴν ἡ Ρώμη παραδίδεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν καὶ εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ—ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΓΡΑΚΧΟΥΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις ἐκτὸς τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐδημιούργησαν σοβαρωτάτην πολιτικὴν κρίσιν. Μετὰ τοὺς Γράκκους ἡ τάξις τῶν συγκλητικῶν ἐκυβέρνησε πανίσχυρος τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὸ 121—107. Ἄλλ' ἡ διοίκησίς των ἦτο πολὺ κακὴ. Τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔγιναν σχεδὸν κληρονομικὰ εἰς ὠρισμένας οἰκογενείας καὶ διὰ τοῦτο διαχειρίζονται αὐτὰ ἀνθρωπο-ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι, οἱ ὑπάλληλοι χρηματίζονται σκανδαλωδῶς καὶ ὁ στρατὸς παραμελεῖται.

Τὴν κατάστασιν ἐπωφελοῦνται φιλόδοξοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι προσελκύουν τὸν στρατόν, περιφρονοῦν σύγκλητον καὶ νόμους καὶ θέλουν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ ὅμως εὐρίσκονται πάντοτε περισσότεροι τοῦ ἑνός, περιέρχονται εἰς σύγκρουσιν καὶ ταράττουν τὸ κράτος μὲ πολιτικὰς ἀναστατώσεις καὶ αἱματηροὺς πολέμους. Τοιοῦτοι ἀντίπαλοι εἶναι κατὰ σειράν ὁ Μάριος καὶ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ Πομπήιος, ὁ Ὁκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος.

Τοιουτοτρόπως ἐπὶ ἓνα περίπου αἶῶνα (107—31) ἡ Ρώμη γίνεται θέατρον ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι κλονίζουν τὸ παλαιὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ προετοιμάζουν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν μοναρχίαν.

Α' ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

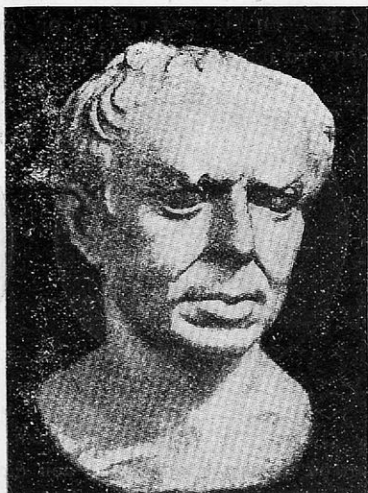
Ο ΜΑΡΙΟΣ (155—86)

Ὑποστηρικτῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ ἀντίπαλος τῆς συγκλήτου παρουσιάσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Μάριος. Κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν τῆς λατινικῆς πόλεως Ἀρπίνου. Ἐμεινε καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ἀμόρφωτος καὶ διὰ τοῦτο οἱ εὐγενεῖς τὸν ἐχλεύαζον. Πράγματι ἡ μορφὴ του εἶχε κάτι

τὸ τραχὺ καὶ ὁ Κικέρων ἔλεγεν· ἦ το ἄνῃρ ἀγροῖκος, ἀλλὰ πραγματικῶς ἄνῃρ. Εἶχεν ὅμως ἐξαίρετα στρατιωτικὰ προσόντα, ἐγνώριζε νὰ συγκρατῇ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ εἶναι συγχρόνως ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας.

Ὁ Μάριος διέπρεπεν εἰς δύο πολέμους, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα (111—105) καὶ κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων (113—101), οἱ ὅποιοι ἀκριβῶς ἀπέδειξαν τὴν διαφθορὰν καὶ ἀνικανότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ στρατοῦ.

Ὁ πονηρὸς βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Ἰουγούρθας, ἕγγονος τοῦ Μασσανάση, εἶχεν ἐξαφανίσει διὰ δολοφονίας τοὺς συνάρχοντας τοῦ ἐξαδέλφου καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐμπαῖξῃ τοὺς Ρωμαίους, ἀφοῦ διέφθειρε μὲ χρήματα τὴν ρωμαϊκὴν πρεσβείαν, ἣ ὁποία ἐστῆλθε διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Νουμιδίας. Προσκληθεὶς

Μάριος

Μαρμαρινή κεφαλὴ (Ρώμη, Βατικανόν)

κατόπιν εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ, ἐξηγόρασε καὶ ἐντὸς τῆς πρωτευούσης θερμοὺς ὑποστηρικτάς. Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐνίκησεν ἓνα ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν (109). Εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκε τέλος ὁ Μάριος, ὁ ὁποῖος συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν Ἰουγούρθαν (105) καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς.

Οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, γερμανικοὶ λαοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἔφθασαν λεηλατοῦντες εἰς τὴν Ναρβωνίτιδα, τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας. Τέσσαρες ρωμαῖκοι στρατοὶ κατεστάφη-

σαν ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔφθασεν ὁ Μάριος ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐνίκησεν εἰς δύο ἀποφασιστικὰς μάχας τοὺς δύο γερμανικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον χωρισθῇ.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ὁ Μάριος ἔκαμε σπουδαιωτάτην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἀπόρους πολίτας ὅσοι ἤθελον νὰ ὑπηρετήσουν μὲ μισθόν. Ἡ μεταρρύθμισις αὕτη εἶχε

Νόμισμα Ἰουγούρθα
Παρίσιοι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη

Ἀριστερὰ ἡ κεφαλὴ τοῦ περιφίμου ἀφρικανοῦ ἀρχηγοῦ, δεξιὰ ἐλέφας.

σοβαρωτάτην πολιτικὴν συνέπειαν. Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιῶται εἰργάζοντο κυρίως διὰ τὸν μισθὸν καὶ ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἐξησθένησε τοιούτοτρόπως, ὁ στρατὸς ἀφωσιώθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ φιλόδοξοι στρατηγοὶ δύνανται, στηριζόμενοι εἰς τὸν στράτόν, νὰ περιφρονήσουν τοὺς νόμους καὶ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ-ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας τοῦ ὁ Μάριος ἔγινε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐστράφη τότε ἀποφασιστικῶς πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὕτην ἐφάνη ἡ ἀπειρία τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὰ πολιτικά. Οἱ ὁπαδοί του δημαγωγοὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δημοτικότητά του δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἐπροκάλεσαν ταραχάς, ὥστε ὁ Μάριος ἠναγκάσθη νὰ

στραφῇ ἐναντίον των καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον. Ἄλλοι δημοκρατικοὶ ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς προδοσίαν καὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Μάριον, ὃς ὅποῖος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ δὴθεν τὴν Ἀνατολήν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκυρίαρχησαν πάλιν οἱ ἀριστοκρατικοὶ καὶ ἡ σύγκλητος.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ τὸν λεγόμενον Συμμαχικὸν πόλεμον. Οἱ Ἰταλοὶ δηλαδὴ ἔλαβον τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου, καὶ ἔφεραν εἰς δύσκολον θέσιν τὴν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως ἐπεκράτησαν εἰς τὸ τέλος (88), ἀλλ' ἡ σύγκλητος μετὰ τὴν νίκην ἐχορήγησεν εἰς ὅλους τοὺς Ἰταλιώτας τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου.

Ὁ Σύλλας
ἐπὶ νομίσματος

Τοιοιουτρόπως ἡ Ρώμη ἔπαυσε νὰ εἶναι ἡ κυρίαρχος πόλις καὶ ἔγινε πρωτεύουσα, ἡ ὁποία κυβερνᾷ κατοίκους μὲ ἴσα δικαιώματα.

Ο ΣΥΛΛΑΣ 136-78 π. Χ.)

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἀνέδειξε νέον ἄνδρα, τὸν Σύλλαν. Ὁ **Δεύκιος Κορνήλιος Σύλλας** κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Κορνηλίων. Εἶχε διακριτῇ ὡς ὑποστράτηγος τοῦ Μαρίου εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ βραδύτερον ἔδειξε μεγάλην ἱκανότητα στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν. Ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας, διότι ἄφινεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἐλευθερίαν καὶ ἐπέτρεπε νὰ λαφυραγωγοῦν τὰς χώρας. Εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ἔμεινεν ὑποστηρικτὴς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας.

ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ ΜΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑ

Οἱ δύο ἄνδρες, ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας, δὲν ἤργησαν νὰ ἔλθουν εἰς ρῆξιν. Ἡ σύγκλητος εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Σύλλαν

τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου. Ἄλλ' ὁ Μάριος ἐξήγειρε τὸν λαὸν καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Σύλλας, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ἔτοιμος νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὠδήγησε τὸν στρατὸν του κατὰ τῆς Ρώμης καὶ ἠκύρωσε τὴν ἀπόφασιν. Ὅταν ὁμως ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλλάδα (87), ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔσφαξε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Σύλλα, ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν, προσέγραψε τὸν Σύλλαν καὶ ἐδήμειυσε τὴν περιουσίαν του. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν ὁ Μάριος (86).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΟΥ (87—85)

Μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν μετὰ τὴν

Ὁ Μιθριδάτης

ἐπὶ νομίσματος (τετράδραχμον).

νωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα, μὲ στόλον καὶ πολλοὺς θησαυροὺς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἦτο ὁ περίφημος **Μιθριδάτης ΣΤ'** ὁ **Εὐπάτωρ** (123—63). Κατὰ τὸ ἥμισυ Ἕλλην, διότι εἶχε ἑλληνίδα μητέρα, ἦτο ἄνθρωπος μὲ ἀνάστημα κολοσσιαῖον καὶ τεραστίας σωματικὰς δυνάμεις, ὠμίλει 22 γλώσσας, ἠγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰργάσθη πολὺ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Μιθριδάτης ὠνειρευέτο νὰ ἰδρῦσῃ μέγα κράτος. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἀπασχολημένοι μὲ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ Μιθριδάτης ἐκυρίευσε τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις κηρύττων ἑαυτὸν ἐλευθερωτὴν. Οἱ κάτοικοι πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ ἀπληστίαν τῶν δημοσιωνῶν ἐδέχθησαν μὲ ἀνακούφισιν τὸν Μιθριδάτην. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν

του εἰς τὴν Πέργαμον καὶ τὸ 88 διέταξεν ἀπὸ τὴν Ἐφεσον γενικὴν σφαγὴν τῶν Ἰταλῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Περισσότεροι ἀπὸ 80 χιλ. ἄνθρωποι ἐσφάγησαν. Κατόπιν ὁ στόλος τοῦ ἔκυρίευσε τὴν Δῆλον, ἡ ὁποία ἦτο γέφυρα τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἔπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Πολλαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθῆναι, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Ἄλλος στρατὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τῆς Θράκης ἐβάδιζεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (87).

Τοιοιουτρόπως ἡ Ἀνατολὴ ὁλόκληρος ἦτο ἀνάστατος καὶ ὁ Μιθριδάτης ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς Ρώμης μετὰ τὸν Ἀννίβαν. Τὰ πράγματα ὅμως ἥλλαξαν, ὅταν ἔφθασαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 87 ὁ Σύλλας ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχίζει τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Τότε ἐσυλήθησαν πολλοὶ ναοί, διὰ νὰ ἐξευρεθῇ χρῆμα, καὶ κατεστράφησαν τὰ ὠραῖα δάση τοῦ Λυκείου καὶ τῆς Ἀκαδημίας διὰ νὰ κατασκευασθοῦν πολιορκητικαὶ μηχαναί. Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 ὁ Σύλλας ἔκυρίευσε τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ἔπνιξε κυριολεκτικῶς εἰς τὸ ὕψος. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε δύο μεγάλους στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, τὸν ἓνα εἰς τὴν Χαιρώνειαν καὶ τὸν ἄλλον εἰς τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας, ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίας τῆς Ρώμης ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ κλείσῃ τὴν συνθήκην τῆς Δαρδάνου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Μιθριδάτης παρητήθη ἀπὸ τὰς κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐπλήρωσε μεγάλην χρηματικὴν ἀποζημίωσιν (85).

ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ

Ὁ Σύλλας ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. στρατόν, ἔγινε κύριος τῆς Ρώμης καὶ προέβη εἰς τρομερὰν ἀντεκδίκησιν κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Κάθε ἡμέραν ἀνηρτάτο εἰς τὴν ἀγορὰν κατάλογος ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ κανεὶς καὶ ἐλάμβανε μάλιστα ἀμοιβήν. Περισσότεροι ἀπὸ 90 συγκλητικοὶ καὶ 2000 ἱππεῖς ἐξηφανίσθησαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ περίφημοι προγραφαί.

Ὁ Σύλλας εἶχε κατ' οὐσίαν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐλαβε τὸν τίτλον δικτάτωρ μὲ ἀπεριόριστον

νομοθετικὴν καὶ συντακτικὴν ἐξουσίαν καὶ ἡλλαξε ριζικῶς τὸ πολίτευμα. Συνεκέντρωσεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ περιώρισε τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Οἱ δῆμαρχοι ἔχασαν τὸ δικαίωμα τοῦ *veto*, τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ περιορίσθησαν σημαντικῶς.

Ὁ Σύλλας παρητήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη (79) καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν (78).

Β' ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

ΠΟΜΠΗΙΟΣ

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα ἀνέτρεψεν ὁ Πομπήιος. Ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, πλούσιος μὲ ὥραϊαν φυσιογνωμίαν, ἦτο φιλό-

Πομπήιος

μαρμαρίνη κεφαλὴ
Κοπεχάγη, Γλυπτοθήκη

δοξος, ἀλλ' ἄτολμος, εὐτυχῆς στρατηγός, ἰχωρὶς ὁμῶς ἑξαιρετικὰ προσόντα στρατηγοῦ. Ἐφερεν εἰς πέρας μὲ εὐκολίαν τοὺς πολέμους κατὰ τοῦ Σερτωρίου εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατὰ τῶν δούλων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τῶν πειρατῶν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ὁ Σερτώριος, ἔνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους ἀξιωματικούς τοῦ Μαρρίου, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ὥργάνωσε στρατὸν

καὶ ἠπείλει νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σερτωρίου (77) καὶ ὁ

νεαρός στρατηγός κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν περίφημον στασιαστὴν μὲ δόλον καὶ πανουργίαν (72). Ἐνήργησε νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σεργώριος καὶ κατόπιν εὐκόλως ἐνίκησε τὸν στρατόν του.

Κατὰ τὰ ἔτη 73—71 ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ ἐπικίνδυνον ἐξέγερσιν τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Σπάρτακον, δούλον ἀπὸ τὴν Θράκην, ἄνθρωπον μὲ ἑξαιρετικὴν εὐφυΐαν καὶ ὀργανωτικὴν ἱκανότητα. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν **Κράσσον**, τὸν πλουσιώτατον ἄνθρωπον τῆς Ρώμης, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δούλων. Ὁ Κράσσος ἀπέκλεισε τοὺς δούλους εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Σπάρτακος ἠγωνίσθη μὲ αὐταπάρνησιν, ἀλλ' ἐφανεύθη. Λείψανα τῶν δούλων διηυθύνθησαν εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν, ὅπου τὰ κατέστρεψεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὅποιος τότε ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τοῦτο διεκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασε τὰς ρίζας τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

Ὁ Τιγράνης
ἐπὶ νομίσματος

Οἱ δύο στρατηγοὶ ἔφθασαν πρὸ τῆς Ρώμης καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ συγκρουσθοῦν. Ἐπροτίμησαν ὅμως νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἐξελέγησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοί. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ σύγκλητος δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν θριαμβοῦ, ἐστράφησαν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα καὶ κατήργησαν ὅλους σχεδὸν τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα (70).

Ο ΠΕΙΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (67)

Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Ἀνατολήν, παρημέλησαν τὸν στόλον. Αὐτὸ ὅμως ἔγινεν αἰτία νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πειρατεία εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς

Κιλικίας εἶχον ἐγκατασταθῇ πειραταί, οἱ ὅποιοι ἐξουσίαζον τοὺς θαλασσίους δρόμους καὶ ἐλήστευον τὰ πλοῖα καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἔλλειψιν σίτου καὶ τροφίμων, τὰ ὅποια ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερόγκους τιμὰς.

Τὸ ἔτος 67 ἐδόθη σχεδὸν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία εἰς τὸν Πομπήιον τρὸς ἐξόντωσιν τῶν πειρατῶν. Εἰς χρονικὸν διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους οἱ πειραταὶ ὑπετάχθησαν. Ὁ Πομπήιος ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κιλικίας. Ἡ ἀγορὰ τῆς Ρώμης ἐγέμισεν ἀπὸ τροφίμα καὶ ἡ δημοτικότης τοῦ Πομπήιου ἔγινε μεγάλη. Πρὶν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἀνέθεσαν ἔργον σπουδαιότερον, τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (74-64)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐξηγέρθη πάλιν ὁ Μιθριδάτης ἔχων τώρα σύμμαχον τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας καὶ γαμβρόν του Τιγράνην, ὁ ὅποιος πρὸ ὀλίγου εἶχε καταλύσει τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν.

Ὁ διοικητὴς τῆς Κιλικίας Λούκουλλος προσέβαλε τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου καὶ τὸν κατεδίωξεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐπρωχώρησε νικηφόρος ἕως τὸν Εὐφράτην, ἐνίκησε τὸν Τιγράνην καὶ ἐκυρίευσεν τὰ Τιγρανόκερτα (69), τὴν πρωτεύουσάν του. Ἄλλ' ἡ μεγάλη του αὐστηρότης ἐδημιούργησε δυσαρεσκείας εἰς τὸν στρατόν, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς στάσιν. Ὁ Λούκουλλος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἔχασεν ὅλα τὰ κέρδη ἀπὸ τὰς νίκας του.

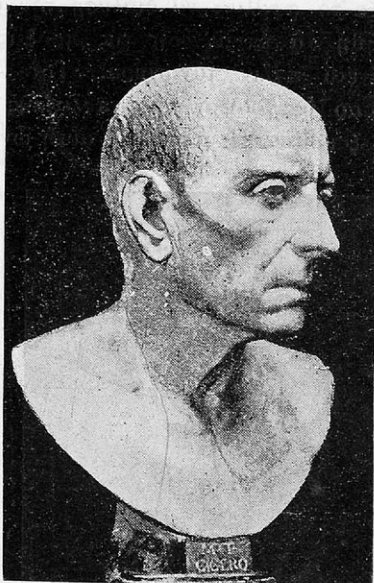
Τὸ 66 ἡ σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πομπήιον, ὁ ὅποιος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Τιγράνην νὰ ὑποταχθῇ. Ὁ Μιθριδάτης ἔφυγεν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου ἠτυοκτόνησεν, ὁ δὲ Πομπήιος ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ ἐδημιούργησε τρεῖς ἐπαρχίας ἀπὸ τὰς κατακτήσεις του, τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν.

ΚΙΚΕΡΩΝ—ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΙΛΙΝΑ

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῇ κατάστασις χαώδης. Ὁ εὐγενὴς Σέργιος Κατιλίνας, ὁ ὅποιος ἐσπατάλησε τὴν περιουσίαν του εἰς βίον ἄσωτον, συνήνω-

σεν όλους τούς δισηρεστημένους καὶ τοὺς κακοποιοὺς καὶ ἐσκέπτετο νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀρχήν, νὰ φονεύσῃ τοὺς ἄρχοντας καὶ νὰ διαρπάσῃ τὰς περιουσίας τῶν πλουσίων. Τοὺς σκοποὺς του ὅμως ἐματαίωσεν ὁ ρήτωρ Κικέρων, ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυψεν ἐγκαίρως τὰ σχέδιά του. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ὀνομάζεται συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα

Ὁ **Κικέρων** (106—43), ὁ ἐξωχότερος ἀπὸ τοὺς ρήτορας τῆς Ρώμης, συμπατριώτης τοῦ Μαρίου, εἶχε συμπαθείας πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολλὴν σταθερότητα εἰς τὴν πολιτικὴν του. Δὲν ἔπαυσε νὰ κολλαεύῃ τὸν Πομπήιον καὶ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἐπιτυχίαν του εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας.

Ὁ **Κικέρων**
μαρμαρινὴ προτομή—Φλωρεντία

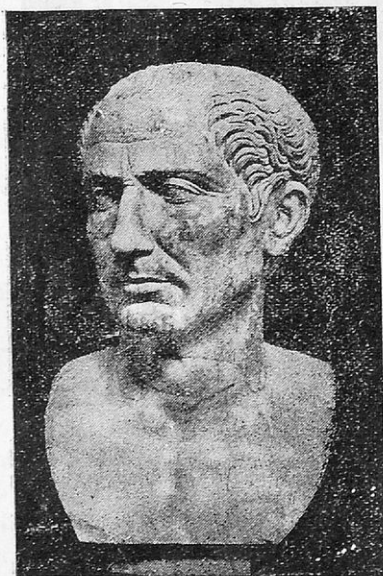
ΚΑΙΣΑΡ—ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (60)

Εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἐφάνη ἐν τῷ μεταξὺ νέος ἀνὴρ, ὁ Καῖσαρ.

Ὁ **Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ** (101—44), ὁ ὁποῖος ἀπὸ καιρὸν εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται γνωστός, κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγαλύτεραν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, τὴν Ἰουλίαν γενεάν. Ἡ ἄμετρος ὅμως φιλοδοξία του καὶ νεώτεροι συγγενικοὶ δεσμοὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα. Εἶχε σπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ ἠναγκάζετο νὰ δανεῖζεται ἀπὸ τὸν Κράσσον, ὁ ὁποῖος ἔβλεπε τὰ προσόντα τοῦ νέου καὶ ᾔθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ διὰ

τοὺς πολιτικούς του σκοπούς. Ἀργότερα ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Καίσαρος, ἡ ὀργανωτικὴ ἱκανότης, ἡ στρατηγικὴ του ἰδιοφυΐα καὶ ἡ ἀπαράμιλλος δραστηριότης.

Ὁ Πομπήιος ἐπέστρεψε τὸ 61 εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του. Ἡ σύγκλητος ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐφαίνετο πάλιν πανίσχυρος. Τότε Πομπήιος, Κράσος καὶ Καῖσαρ ὑπέγραψαν εἶδος πολιτικῆς συμφωνίας καὶ ἐμοίρασαν τὴν ἐξουσίαν. Ἡ συμφωνία αὕτη ὠνομάσθη Πρώτη Τριανδρία (60).

Ὁ Καῖσαρ

μαρμαρ. κεφαλὴ· Νεάπολις, Ἑθν. Μουσεῖον

Ὁ Καῖσαρ ἐξελέγη ὕπατος διὰ τὸ 59, ἐπεκυρώθησαν αἱ πράξεις τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐμοιράσθησαν ἀγροὶ εἰς στρατιώτας τοῦ Πομπηίου καὶ ὁ Καῖσαρ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς του διωρίζετο διοικητὴς διὰ μίαν πενταετίαν τῆς Ἑντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ναρβωνίτιδος. Πρὸς ἀσφάλειαν οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀνεβίβασαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνθρώπους ἰδικούς των καὶ ἐξώρισαν τὸν Κικέρωνα.

Ὁ Καῖσαρ ἀνεχώρησε διὰ τὴν ἐπαρχίαν του καὶ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας (58-50), εἰς τοὺς ὁποίους

ἐφάνησαν τὰ στρατηγικά του προσόντα, κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν χώραν μετὰ τῶν Ἀλπεων, τῶν Πυρηναίων, τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἡ ὁποία ἐκτὸς τῆς σημερινῆς Γαλλίας περιελάμβανε καὶ τὴν Ἑλβετίαν, τὸ Βέλγιον καὶ μέγα μέρος τῆς Ὀλλανδίας. Ἡ

υποταγή της Γαλατίας έχει πολύ μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμόν. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Καίσαρος ἤρχισε νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

ΡΗΕΙΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΥ (49-45)

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κράσσος ἐφονεύθη πολεμῶν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων (53). Κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔμεινεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν Καίσαρα καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὴν σύγκλητον νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ. Ὁ Καῖσαρ μὲ τὸν ἀφωσιωμένον στρατὸν τοῦ ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης (49).

Ὁ Πομπήιος μὲ πέντε λεγεῶνας ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑπειρον, ὅπου τὸν ἠκολούθησε καὶ ὁ Καῖσαρ. Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὰ Φάρσαλα (48) ὁ Πομπήιος ἠττήθη καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Μετ' ὀλίγον ἐφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Καῖσαρ, ὁ ὁποῖος ἐγοητεύθη ἀπὸ τὰς ὥραιότητας καὶ τὰς 48 πλούτη τῆς χώρας τῶν Φαραῶ καὶ ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς Κλεοπάτρας, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξε νὰ λάβῃ τὸν θρόνον.

Ἀφοῦ δὲ ὁ Καῖσαρ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 47 - 45 συνέτριψε τὰ λείψανα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

ΔΙΚΤΑΤΩΡΙΑ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Ὁ Καῖσαρ ἐκηρύχθη ἰσόβιος δικτάτωρ καὶ συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖρας του. Δὲν ἐμιμήθη τὸν Σύλλαν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔκαμε προγραφάς. Ἐλεγεν ὅτι θέλει νὰ ὑπερισχύσῃ μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα.

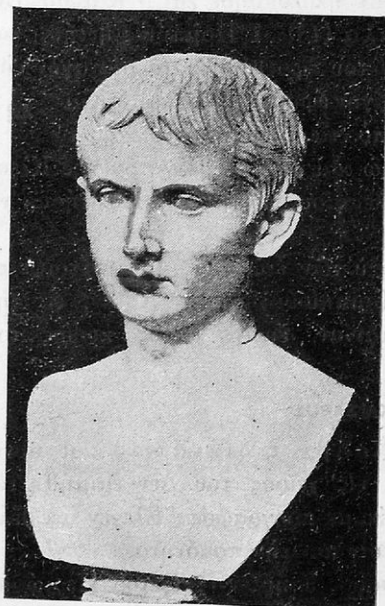
Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξεν ἐξαίρετος. Περιορίσας τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κατήργησε παντοῦ τὴν βίαν. Κατεσκεύασε πλῆθος κοινοφελῶν ἔργων καὶ ἵδρυσεν ἀποικίας πολλάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατέστησεν ἀπόρους πολίτας. Ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐκτίσθησαν ἄλλιν καὶ ἄλλιν ταχέως. Τέλος ἐδιόρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν πολλῶν σοφῶν τὸ ἡμερολόγιον καὶ τὸ νέον διωρθωμένον ἡμε-

ρολόγιον ὠνομάσθη Ἰουλιανὸν ἀπὸ τὸ ὄνομά του. Ἄλλ' εἰς τὴν Ρώμην ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται ὅτι ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει νὰ γίνῃ βασιλεὺς. Οἱ αὐστηροὶ δημοκρατικοὶ καὶ οἱ ταραχοποιοὶ συνηνώθησαν εἰς συνωμοσίαν, τὴν ὁποίαν διηύθυναν ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Βρούτος, φίλος τοῦ Καίσαρος. Τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 44 οἱ συνωμόται ἐδολοφόνησαν τὸν Καῖσαρα, ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς τὴν σύγκλητον. Ἦτο τότε ὁ Καῖσαρ 55 ἐτῶν.

Γ' ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔγινεν ὁ ὕπατος Ἀντώνιος, στενὸς φίλος του. Ὁ Ἀντώνιος συνεννόηθη μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Λέπιδον καὶ ἐξήγειρε τὸν λαὸν κατὰ τῶν δολοφόνων.

Ὁ Ὀκταβιανὸς
Ρώμη—Βατικανόν

Ὁ Μᾶρκος Ἀντώνιος κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν οἰκογένειαν καὶ διεκρίθη εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἦτο πνιγμένος διαρκῶς εἰς τὰ χρεὴ καὶ ἠγάπα τὸν οἶνον καὶ τὰς διασκεδάσεις. Ἦτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολιτικὰς ἀρετάς. Προσεκολλήθη εἰς τὸν Καῖσαρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Μετὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐγκατέλειψαν τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ἀντώνιος ἦτο πραγματικῶς κύριος τῆς καταστάσεως.

Ἐκείνην τὴν στιγμήν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ ἀνεψιὸς καὶ θε-
τὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ νεαρὸς Ὀκταβιανός.

Ὁ Ὀκταβιανός, νέος μόλις 19 ἐτῶν, καχεκτικὸς καὶ ἀδύ-
νατος, εἶχε φυσιολογί-
αν ἐλκυστικήν, ἦτο

φιλόδοξος, δραστήριος
καὶ ἐπιτηδειότατος νὰ
προσελκύῃ φίλους. Ἐ-

δειξε μεγάλην πολιτι-
κὴν δεξιότητα καὶ ὑ-
πεκρίνετο τὸν μετριό-

παθῆ καὶ ἀνεξίκακον.
Εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκολά-

κευσε τὸν ἰσχυρὸν Ἀντώνιον καὶ ἔκαμεν ὅτι πείθεται εἰς τὰς
συμβουλὰς τοῦ Κικέρωνος.

Νόμισμα τοῦ Μ. Βρούτου

Εἰς τὴν μίαν ὄψιν ἡ προτομή τοῦ Βρούτου.
Εἰς τὴν ἄλλην δύο ἐγχειρίδια καὶ εἰς τὸ μέσον
ὁ σκοῦφος, ὁ ὁποῖος συμβολίζει τὴν ἐλευθερίαν.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (43) - ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ

Ὅταν ὁ Ἀντώνιος ἔξεστράτευεν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν,
διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς δολοφόνους, ὁ Ὀκταβιανὸς ἐδέχθη νὰ
ὑποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν Κικέρωνα καί, ἐνῶ ὁ 43
περίφημος ρήτωρ ἔξεφώνει εἰς τὴν ἀγορὰν τοὺς δοιμντά-
τους κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λόγους, τοὺς φιλιππικκοὺς (44—
43), ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἀλλ' ἐπροτίμησε νὰ συνεν-
νοηθῇ μαζί του καὶ μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Λεπίδου οἱ τρεῖς
ἄνδρες ἐσχημάτισαν τὴν Δευτέραν Τριανδρίαν (Ὀκτώ-
βριος 43).

Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην καὶ διεκήρυξαν ὅτι σκο-
πὸς των ἦτο νὰ τιμωρήσουν τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος.
Εὐθὺς κατόπιν ἤρχισαν αἱ προγραφαὶ μὲ τὴν ἐξῆς τρομερὰν
προκήρυξιν:

Ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος καὶ θὰ προλάβωμεν
τοὺς ἐχθροὺς μας. . . . Ἐτοιμοὶ νὰ ἐπιχειρήσωμεν μακρινὴν ἐκστρατείαν
κατὰ τῶν δολοφόνων, δὲν θέλομεν νὰ ἀφήσωμεν ὀπίσω ἐχθροὺς. . .
Ὅποιος θὰ βοηθήσῃ τὴν φυγὴν προγραφέντων θὰ προγραφῇ ὁ ἴδιος.
Νὰ παρουσιάζωνται αἱ κεφαλαὶ τῶν ἐνώπιον ἡμῶν. Ὁ ἐλεύθερος θὰ
λαμβάνῃ ὡς ἀμοιβὴν 25 χιλ. δραχμὰς κατὰ κεφαλὴν, ὁ δοῦλος 10 χιλ.,
τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Τὰ ὀνόματα τῶν φο-
νέων καὶ καταδοτῶν θὰ τηροῦνται μυστικά.

Θεοδορίδου—Δαζάρου. Ἱστορία Ρωμαϊκῆ καὶ Βυζαντινῆ. Ἔκδ. Β'

Ἡ σκληρότης τῶν ἀρχηγῶν δὲν εἶχεν ὅρια. Ἐφονεύθησαν ὁ πατὴρ τοῦ Λεπίδου, ὁ κηδεμὼν τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ ὁ θεῖος τοῦ Ἀντωνίου. Θῆμα τῶν προγραφῶν ἦτο καὶ ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος συνελήφθη εἰς τὴν ἔπαυλιν του τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφονεύθησαν τότε 300 συγκλητικοὶ καὶ 2 χιλ. ἱππεῖς.

ΦΙΛΙΠΠΟΙ (42)

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἀπὸ τοῖς δολοφόνους, ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐστράτο-
42 τολόγησαν σημαντικὰς δυνάμεις. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὀκτα-
 βιανὸς ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Ἡπειρόν καὶ ἐβάδισαν κατ' αὐτῶν. Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων (42). Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐνίκηθησαν καὶ ἠττοκτόνησαν. Μὲ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ δημοκρατία ἔχασε τοὺς τελευταίους προμάχους της.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος, ἀφοῦ παρηγωνίσθη ὁ Λέπιδος, διεμοίρασαν τὸν ρωμαϊκὸν κόσμον. Ὁ

Ὀκταβιανὸς ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν. Πρὸς στερέωσιν τῆς φιλίας ὁ Ἀντώνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὀκταβιανοῦ Ὀκταβίαν.

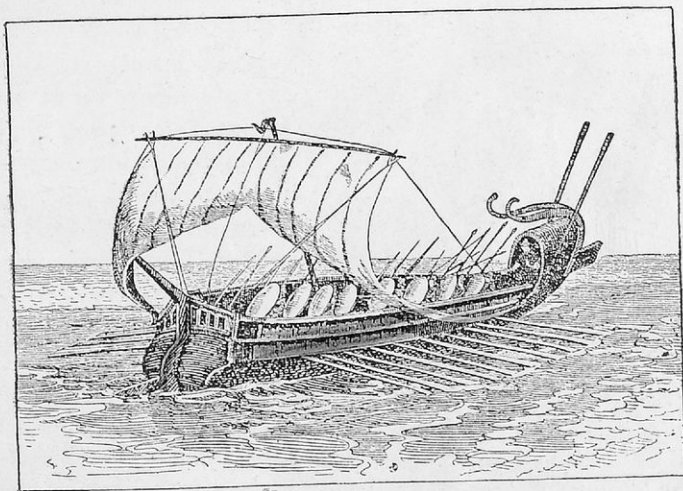
Καὶ ὁ μὲν Ὀκταβιανὸς ἀνέπτυξεν ἐξαί-

Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα
 χρυσοῦν νόμισμα τοῦ 40 π. Χ. περίπου
 σόντα καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως καὶ ἰδίως τῆς Ἰταλίας ἀνέπνεον ἀπὸ τὰ δαινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἀντίθετος ἦτο ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὴν Ἀνατολήν. Θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν βασιλίσσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν, διότι εἶχε βοηθήσει τὸν Κάσσιον, ἐδελεάσθη ἀπὸ τὰ θέληγτρα της καὶ ἔζη πλησίον της εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἔκαμε κατὰ τῶν Πάρθων, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ Κράσσου, ἀπέτυχε-

Ἐκυρίευσεν ὁμως τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐτέλεσε δι' αὐτὸ μεγαλο-
πρεπῆ θρίαμβον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀλλ' ἀπὸ τότε ὑπεδου-
λώθη ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν πονηρὰν βασίλισσαν. Ἐχάρι-
σεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα τῆς σχεδὸν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρ-
χίας τοῦ κράτους, διεξεύχθη τὴν Ὀκταβίαν καὶ εἶχε τὸ-θάρρος
νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν σύγκλητον νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του.

Η ΡΗΞΙΣ - ΑΚΤΙΟΝ (31)

Ἡ διαγωγὴ τοῦ Ἀντωνίου ἐκίνησεν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν
Ρώμην καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐξεμεταλλεύθη μὲ ἐπιτηδειότητα τὴν
εὐκαιρίαν. Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισε ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου,

Πολεμικὸν πλοῖον
τοιχογραφία Πομπηίας

Τὰ πολεμικὰ τῶν Ῥωμαίων εἶναι χαμηλότερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Κι-
νοῦνται μὲ κουπιά καὶ μὲ πανί καὶ ἔχουν σημαντικὴν δύναμιν ἀπὸ ὀπλίτας.

τὸν πόλεμον, ἀλλὰ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐκίνησε πό-
λεμον κατὰ τῆς βασιλίσσης, ἣ ὁποία εἶχε φιλοδοξήσει
νὰ ὑποτάξῃ τὸ Καπιτώλιον (θέρους 32).

Ὁ ἀγὼν ἐκρύθη εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς τὸ ἀκρωτήριον Ἀ-

κτιον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ζωηροτέραν στιγμὴν τῆς ναυμαχίας τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ ἀπομακρύνωνται πρὸς νότον. Ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐσκέφθη τίποτε, ἐγκατέλειψε στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἠκολούθησε τὴν βασίλισσαν (31).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ὀκταβιανὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τότε ὁ Ἀντώνιος ἠὺτοκτόνησεν, ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἐδοκίμασε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὀκταβιανόν, ὥπως ἄλλοτε τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Ἀντώνιον. Ἀλλ' ὁ νικητὴς τὴν ἐδέχθη ψυχρότατα καὶ ἡ ὑπερήφανος βασίλισσα, ἐπειδὴ ἐμάντευσεν ὅτι ὁ Ὀκταβιανὸς εἶχε σκοπὸν νὰ κοσμήσῃ δι' αὐτῆς τὸν θρόνον του, ἐπροτίμησε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἡ Αἴγυπτος προσηγορήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ — Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὸ θέρος τοῦ 29 ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν ἐθάμβωσε κυριολεκτικῶς μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρόνον καὶ τὰς πολυτελεῖς ἐορτάς. Ἐκλείσει τὸν ναὸν τοῦ Ἰαννοῦ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ περίοδος τῶν πολέμων ἔληξεν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς συνεκέντρωσε μὲ τὸν καιρὸν ὅλας τὰς ἐξουσίας καὶ ἐγκαθίδρυσε τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διετήρησε τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας, διὰ νὰ μὴ ἐξερεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην. Ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος ἦτο δι' αὐτὸν μάθημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐλησμόνησε ποτέ, καὶ διὰ τοῦτο ἠρνήθη νὰ ὀνομασθῇ δικτάτωρ. Ἐδέχθη μόνον τὴν ὀνομασίαν princeps civium δηλ. ὁ πρῶτος πολίτης.

Λιβία

μαρμαρίνη κεφαλὴ. Σύζυγος τοῦ Αὐγούστου — Κοπεγχάγη, Γλυπτοθήκη.

Ἐκκλησίαι καὶ ἄρχοντες διετηρήθησαν, ἡ σύγκλητος ἐλειτούργει ὅπως ἐπὶ τῶν καλῶν χρόνων καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς παρουσιάζετο ὡς ἄρχων δημοκρατικός.

Τὸ 28 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προϋσταμένου τῆς συγκλήτου καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκέντρωσεν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὰς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἀνθυπάτου, τοῦ δημάρχου, τοῦ ὑπάτου τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως, αἱ ὁποῖαι κανονικῶς ἔπρεπε νὰ ἐξασκοῦνται ἀπὸ ἰδιαιτέρους ἄρχοντας.

Ὡς ἀνθύπατος εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, τὸ imper-

rium ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι, εἰς τὰς ἐπαρχίας, δηλαδή ἦτο ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνώτατος δικαστής, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ ὅλους τοὺς κατοίκους, ἀκόμη καὶ τοὺς ρωμαίους πολίτας. Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἔδιδεν εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν ἑξαιρετικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο ἔφερε διαρκῶς τὸν τίτλον *imperator*, δηλαδή αὐτοκράτωρ, τὸν ὁποῖον ἔφερον καὶ οἱ διάδοχοί του, καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸ νέον πολίτευμα ὠνομάσθη αὐτοκρατορία.

Ὡς δὴ μαρχος εἶναι ἀπαρβιάστος, συγκαλεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν σύγκλητον, προτείνει νόμους καὶ ἐμποδίζει τὰς πράξεις τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Ὡς ὕπατος κυβερνᾷ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκδίδει διατάγματα, τὰ ὅποια ἔχουν ἰσχὺν νόμου δι' ὅλον τὸ κράτος. Τέλος τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως δίδει εἰς τὴν ἑξουσίαν του θρησκευτικὸν χρῶμα.

Ὁ Ὁκταβιανὸς λοιπόν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς, ἦτο ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστής, νομοθέτης, καὶ ἡ ἑξουσία του περιεβάλλετο μὲ θρησκευτικὸν κῆρος. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τῆς ἱερότητος τῆς ἑξουσίας του ἐνίσχυνεν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὁκταβιανὸν τὸν τίτλον **Αὐγουστος** (=σεβαστός), ὁ ὁποῖος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος ἐδημιούργησε κατ' οὐσίαν νέον διοικητικὸν σύστημα. Τὸ κράτος ἐκυβέρνηα κυρίως τὸ ἰδιαίτερον Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσαν ἔμπιστοι ὁπαδοί του, ἰδίως ὁ παιδικὸς του φίλος **Ἀγρίππας**, ἑξαίρετος στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ὁ **Μαικήνας** ἀπὸ ἀρχαίαν βασιλικὴν οἰογένειαν τῆς Τυρρηνίας, ὁ ὁποῖος διεκρίθη κυρίως ὡς διπλωμάτης, καὶ μερικοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι.

Διὰ τὴν διοίκησιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ὑποθέσεων τῶν ἐπαρχιῶν ἐδημιουργήθησαν ἰδιαίτεραι ὑπηρεσίαι καὶ τοιούτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ γραφειοκρατία τοῦ Αὐγούστου, ἡ ὁποία

ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὑπαλλήλους ἐξησκημένους καὶ ἐξαρτωμένους ἀμέσως ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἐκτὸς τοῦ δημοσίου θησαυροφυλακίου, ἰὸ ὅποιον διέχει-
ρίζετο ἡ σύγκλητος,
ἐσχημάτισε τὸ αὐ-
τοκρατορικὸν θησαν-
ροφυλάκιον, εἰς τὸ
ὅποιον εἰσέρχοντο οἱ
φόροι τῶν ἐπαρ-
χιῶν. Ἀνώτατοι ἀ-
ξιωματικοὶ καὶ ὑπάλ-
ληλοι πληρώνονται
ἀπὸ τὸ ταμεῖον αὐ-
τὸ καὶ εἶναι ἀφω-
σιωμένοι εἰς τὸ πρό-
σωπον τοῦ αὐτοκρά-
τορος.

Ὁ Αὐγούστος
κατέβαλε μεγάλην
προσπάθειαν νὰ δώ-
σῃ εἰς τὴν Ρώμην
ὕψιν μεγαλοπόλεως,
ὅπως ἦσαν αἱ πό-
λεις τῆς Ἑλλάδος καὶ
τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίως
ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἔκτι-
σεν, ἐπεσκεύασε καὶ
κατώρθωσε νὰ καν-
χηθῇ ὅτι παρέδω-
κε μαρμαρόκτι-
στον πόλιν, τὴν
ὁποίαν παρέ-
λαβε πλινθόκτι-
στον.

Ὁ Αὐγούστος

μαρμαρίνον ἄγαλμα τοῦ 17 π. Χ.

Ρώμη. Βατικανόν.

Ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ἀνδριάντας τῆς ρωμαϊ-
κῆς ἐποχῆς. Ὁ αὐτοκράτωρ φορεῖ θώρακα στο-
λισμένον με ἐξαίρετα ἀνάγλυφα. Τὴν δεξιὰν ἔχει
ὑψωμένην. ἔτοιμος νὰ προσφωνήσῃ τὸ στρά-
τευμα. Κάτω εἶναι μικρὸς ἔρως, ὁ ὁποῖος ἐν-
θυμίζει ὅτι ἡ Ἰουλία γενεὰ κατάγεται ἀπὸ τὴν
Ἀφροδίτην.

Ἰδίως ἀπσχόλησαν αὐτὸν δύο προβλήματα, νὰ ἀναγεν-
νήσῃ τὴν γεωργίαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν θρησκευτικὴν κοί ἡθι-

κὴν παραλυσίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἐγκατέστησε παλαιμάχους καὶ ἀπόρους πολίτας εἰς τὰς ἐρημωθεῖσας ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἐκτάσεις τῆς Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι ἐκαλλιεργήθησαν ἐπιμελῶς. Ἡ ἀξία τῆς γῆς ἠϋξήθη, ἡ ληστεία κατεστάλη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον νέαν ζωὴν. Διὰ τὰ πολεμῆσαι τὴν ἀθεΐαν, τὴν ἐκλυσιν τῶν ἡθῶν, τὴν περιφρόνησιν τῆς οἰκογενείας, τὴν πολυτέλειαν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὸν ἱματισμόν, ἔλαβε διάφορα νομοθετικὰ μέτρα. Ἐπέβαλε τὸν γάμον, περιώρισε τὸ διαζύγιον, ἐπροσπάθησε νὰ ἀνανεώσῃ τὰς παλαιὰς τελετὰς καὶ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν παλαιὰν θρησκευτικὴν παράδοσιν. Ἄλλ' ἢ ἐπιτυχία του περιορίσθη εἰς ἑξωτερικοὺς τύπους μόνον, διότι ἡ

Ἡ ἀποστράτευσίς
ἀνάγλυφον — Παρίσιοι, Λουβρον

Μετά τοὺς μακροὺς πολέμους οἱ παλαιάμαχοι στρατιῶται ἀπολύονται ἀπὸ τὸν στρατόν.

προσπάθειά του συνήντησε μεγάλην ἀντίδρασιν εἰς τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν καὶ αὕτη ἡ κόρη του Ἰουλία ἔδιδε τὸ παράδειγμα ἐκλύτου καὶ ἀτάκτου βίου, ὥστε ὁ Αὐγουστος ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐξορίσῃ.

Ἐπίσης ἐφρόντισε πολὺ νὰ βελτιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ ἴδιος ἐπεσκέφθη πολλὰ μέρη, προσεπάθησε νὰ παύσῃ τὴν ἀργυρολογίαν καὶ τὴν κακοδιοίκησιν καὶ ἐπέβλεπε τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος δὲν ἐπεδίωξε κατακτήσεις, ἀλλ' ἠθέλεν ἀπλῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν τὰ σύνορα. Ὁ στρατός, ὅπως

καὶ ἡ διοίκησις, ἔγινεν αὐτοκρατορικός. Χωρὶς νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητείαν στρατολογεῖ ἀπὸ ρωμαίους πολίτας καὶ ἀπὸ κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν ἐθελοντὰς μισθοφόρους, οἱ ὁποῖοι κατατάσσονται δι' 20—25 ἔτη, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ νυμφεύωνται καὶ ἀπολύομενοι λαμβάνουν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἢ γαίας. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ 300 χιλιάδας.

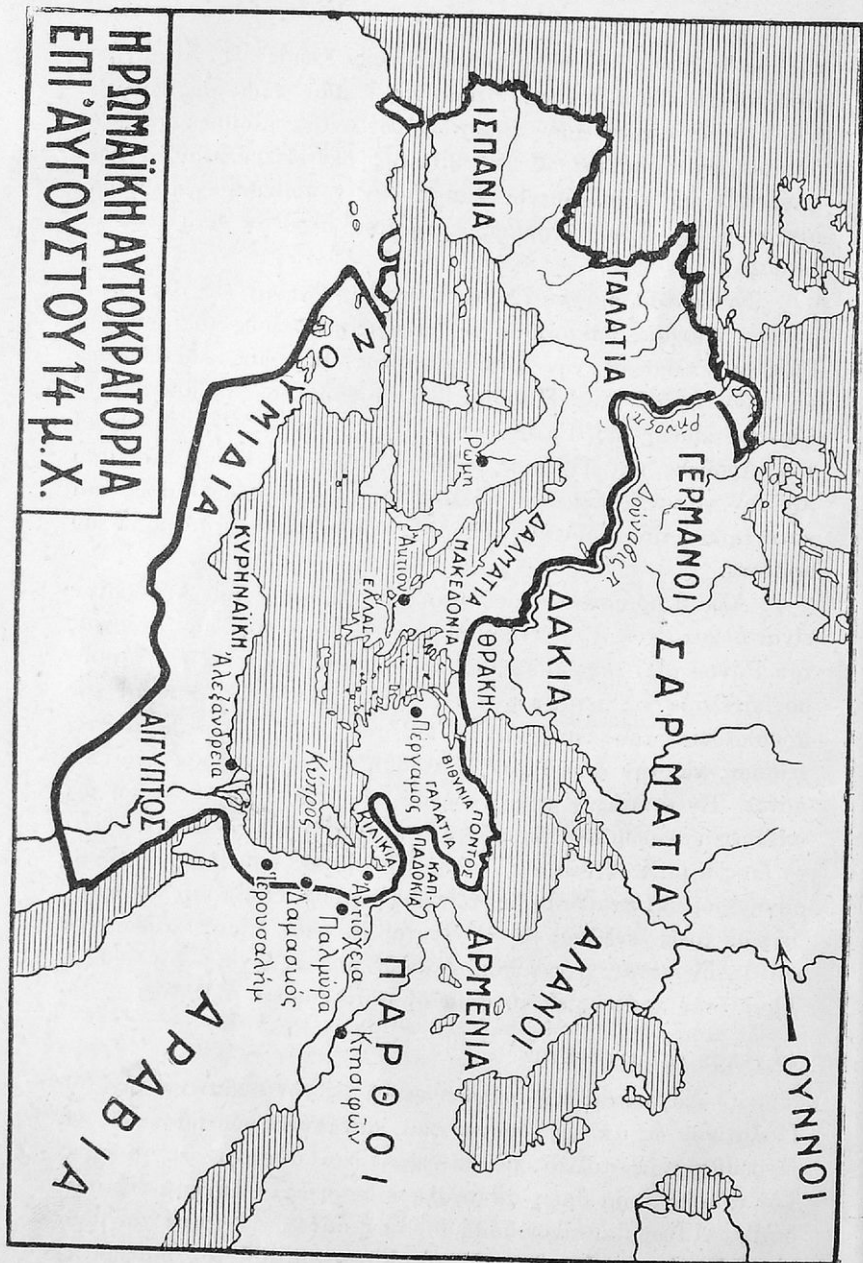
Ἐν τούτοις διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς συντορικὰς ἐπαρχίας, ὑπεχρεώθη νὰ διεξαγάγῃ πολλοὺς πολέμους. Ὁ ἴδιος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ἐταπείνωσεν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Πάρθους καὶ προσήρτησε τὰ μικρὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰουδαίας. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Δροῦσος καὶ Τιβέριος, υἱοὶ τῆς συζύγου τοῦ Λιβίας ἀπὸ πρῶτον γάμον, ὑπέταξαν πολλοὺς παραδουναβείους λαοὺς καὶ κατέστησαν τὸν Δούναβιν εἰς ὅλον τὸ μῆκος τοῦ σύνορον τοῦ κράτους.

Ἄλλ' ὁ δραματικώτερος ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ κατὰ τῶν Γερμανῶν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρήνου ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὁ Δροῦσος ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τὰ σύνορα εἰς τὸν Ἑλβαν καὶ τὴν προσπάθειάν του ἐσυνέχισεν ὁ Τιβέριος (12 7 π. Χ.). Ἡ ἐπιχειρήσις εἰς τὴν ἀδιάβατον ἀπὸ δάση καὶ ἔλη χώραν ἦτο ἐπίπονος. Ἐν τούτοις ἡ μεταξὺ Ρήνου καὶ Ἑλβα χώρα ἐφάνη ὅτι ὑπέκλυσε καὶ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ ἔτος 9 μ. Χ. ἕνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρου ἐξεργάγῃ τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν Γερμανῶν. Ὁ Βάρος παρασυρθείς μὲ τρεῖς λεγεῶνας εἰς τὸ Τευτοβούργειον δάσος κατεσφάγη καὶ ὁ Αὐγούστος, γέρον ἤδη, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀρχίσῃ νέον ἀγῶνα. Ὁρίον τοῦ κράτους εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔμεινεν ὁ Ρήνος.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγούστος ἐξηκολούθει νὰ ζῇ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τοῦ Παλατίνου ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης καὶ ἀπέφευγε συστηματικῶς νὰ ἐξερεθίσῃ τοὺς πολίτας μὲ ἐπιδείξεις καὶ αὐταρχικοὺς τρόπους. Τὸν αὐτοκράτορα ὅμως ἀπησχόλησε διαρκῶς τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. Αἱ ἐξουσίαι εἶχον δοθῇ ἰσοβίως μόνον εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ δημοκρατι-

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΕΠΙ ΔΥΤΟΥΣΤΟΥ 14 μ.Χ.

κὸν καθεστώς. Ὁ Αὐγούστος ἔλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Τιβέριον, υἱόν, ὅπως γνωρίζομεν, τῆς δευτέρας συζύγου του Λιβίας, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσει, καὶ ὥρισεν αὐτὸν διάδοχον.

Ὁ Αὐγούστος μετὰ κυβέρνησιν 45 ἐτῶν ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαψαν αὐτὸν εἰς τὸ 14 περίφημον μανσωλεῖον, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχε κτίσει εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, καὶ ἡ σύγκλητος κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν θεῶν.

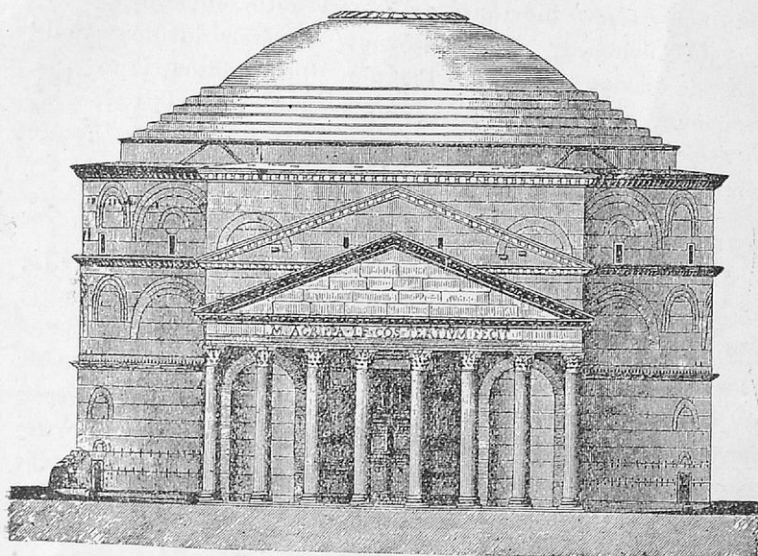
ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου αἱ τέχναι ἤκμασαν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν διεκρίθησαν οὔτε εἰς τὴν γλυπτικὴν οὔτε εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὰ γλυπτικά ἔργα ἢ κατεσκευάζον Ἕλληνες τεχνῖται εἰς τὴν Ρώμην ἢ παρηγγέλλοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐργαστήρια. Ἐπίσης τὰ μέγαλα ἐκόσμουσαν Ἕλληνες ζωγράφοι. Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι διέπρεψαν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κατεσκευάσαν μνημεῖα ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ρωμαϊκὴ τέχνη. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι τὰ πρότυπα τῶν οἰκοδομημάτων ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν παρέλαβον τοὺς κίονας, τὴν στοᾶν καὶ τὰ ἀετώματα. Οἱ ἴδιοι ἐδημιούργησαν τὰ τόξα, διὰ τῶν ὁποίων συνέδεον τοὺς κίονας, τὰς ἀψίδας καὶ τὸν στρογγύλον θόλον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐστέγγαζον συνήθως τὰ οἰκοδομήματα. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ὁ ρωμαϊκὸς ρυθμός.

Ὁ Αὐγούστος ἐκόσμησε τὴν Ρώμην μὲ πλῆθος μνημείων. Κατεσκευάσε νέαν ἀγορὰν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκε τὸ ὄνομά του, καὶ συνεπλήρωσε τὸ θέατρον τοῦ Μαρκέλλου, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε 4 χιλ. θεατὰς καὶ συνεδύαζε τοὺς τρεῖς ἑλληνικοὺς ρυθμούς, δωρικόν, ἰωνικὸν καὶ κορινθιακόν. Ὁ Ἀγρίππας κατεσκευάσε μεγάλας θέρμας, ἥτοι λουτρά, εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, κολοσσιαῖον ναόν, τὸ Πάνθεον, σχήματος κυκλικοῦ, ὅπου ἐλατρεύοντο οἱ προστάται τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου θεοί, δύο θέατρα, τὸ ἀμφιθέατρον καὶ μεγάλην στοᾶν μὲ 300 κίονας. Ἐξαιρετον ἐπίσης ἔργον ἦτο ὁ βωμὸς τῆς εὐρήνης, κοσμημένος μὲ ὠραιότατα ἀνάγλυφα, τῶν ὁποίων οἱ ἑλ-

ληνες γλύπται ἀπέδωκαν θαυμασίως τὴν αὐστηρότητα τῶν ρωμαϊκῶν μορφῶν. Πλήθος ναῶν, στοῶν, βιβλιοθηκῶν καὶ ἄλλων

Τὸ Πάνθεον

Ἐκτίσθη τὸ 27 π. Χ. Τὸ οἰκοδόμημα ὑπέστη πολλὰς μεταβολάς. Ὅπως παρουσιάζεται σήμερον, ἔχει ἔμπρὸς μίαν στοᾶν ἀπὸ 16 κίονας, οἱ ὅποιοι βαστάζουν ἀέτωμα τριγωνικόν. Ὅπισω εἶναι μία μεγάλη κυκλικὴ οἰκοδομὴ μὲ θόλον.

οἰκοδομημάτων ἔγιναν ἐπὶ Αὐγούστου, τὰ ὅποια ἀπῆτησαν μεγάλη ποσά, περίπου 3 δισεκατ. σημερινῶν δραχμῶν, καὶ μετέβαλον τὴν ὄψιν τῆς πόλεως.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἡ περίοδος ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡ ταραχωδεστέρα τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδοξοτέρα καὶ ἡ μᾶλλον δημιουργικὴ. Ὁ κολοσσιαῖος πλοῦτος καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις ἐλέπτυναν τὸ πνεῦμα τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀνέπτυξαν τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα καὶ ἀπὸ τὸ 80 π. Χ. μέχρι τοῦ 14 μ. Χ. ἔχομεν περίοδον ἀκμῆς, τὸν **Χρυσοῦν αἰῶνα** τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων. Τὴν περίοδον αὐτὴν ὠνόμασαν Αἰῶνα τοῦ Αὐγούστου, διότι ὑπέθε-

σαν ὅτι ἡ ἀκμὴ αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν φίλων του, ἰδίως τοῦ Μαικήνα.

Οἱ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς εἶναι μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀκμῆς ἔχουν αὐτοτέλειαν καὶ ἰδιάζοντα χαρακτῆρα καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ἀξιόλογα. Ἡ Ρώμη εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων ὁ ἱστοριογράφος **Σαλλούστιος** (86—35 π. Χ.), τὸν ὁποῖον παραβάλλουν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, συνέγραψε τὴν *Ἱστορίαν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα*. Ὁ **Ἰούλιος Καῖσαρ** συνέγραψε τὰ *Ἀπομνημονεύματα τοῦ γαλατικοῦ πολέμου*, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος διεξήγαγεν. Ὁ ἴδιος συνέγραψε καὶ *Ὑπομνήματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τοῦ Πομπηίου*. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως συγγραφεὺς τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι ὁ περίφημος ρήτωρ **Κικέρων** (106—43), τοῦ ὁποῖου σφῶνται πολλοὶ ρητορικοὶ λόγοι, φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἐπιστολαί, τὰ ὅποια θεωροῦνται ὡς πρότυπον τοῦ λατινικοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἤκμασαν ἐπίσης δύο μεγάλοι ποιηταί, ὁ **Κάτουλλος** (87—54) καὶ ὁ **Λουκρήτιος** (97;—53;). Ὁ πρῶτος ἦτο λεπτότατος καὶ παθητικώτατος λυρικός ποιητής, ὁ Λουκρήτιος ἔψαλλε μὲ ἀσυνήθιστον εἰς τοὺς Ρωμαίους πρωτοτυπίαν καὶ δύναμιν τὰς φιλοσοφικὰς του θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰς τὸ ποίημά του περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων. Πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν τῆς Ρώμης.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀκμάζει ἡ ἱστοριογραφία. Ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ ἱστορικός **Τίτος Λίβιος** (59 π. Χ.—17 μ. Χ.), ὁ ὁποῖος μὲ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν ἔγραψε τὰς συνεχεῖς προόδους τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς κτίσεώς της μέχρι τοῦ Αὐγούστου.

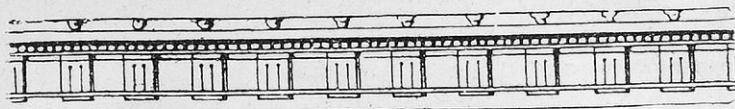
Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου σημειώνει κυρίως τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως. Πέντε μεγάλοι ποιηταὶ ἔζησαν τότε, ὁ Βεργίλιος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Ὀβίδιος, ὁ Τίβουλλος καὶ ὁ Προπέρτιος.

Ὁ **Βεργίλιος** (70—19), ὁ πολυύμνητος ποιητὴς τῶν Ρωμαίων, τὸν ὁποῖον παραβάλλουν μὲ τὸν Ὅμηρον, ἔγραψεν εἰς

τὴν νεότητά του τὰ Βουκολικά, εἰς τὰ ὁποῖα μιμεῖται τὸν Θεόκριτον. Ἀργότερα συνέγραψε τὰ Γεωργικά, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφει τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν καὶ τὸς ἀπολαύσεις τοῦ βίου τῶν ἀγρῶν. Ἀλλὰ τὸ κύριον ἔργον τοῦ Βεργιλίου εἶναι ἡ Αἰνείας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεπάθησεν νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον. Διηγεῖται τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Αἰνείου, γενάρχου τῆς Ἰουλίας γενεᾶς, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνας του. Εἰς τὸ ποίημά του αὐτὸ ὑμνεῖται ἡ Ρώμη καὶ ὁ Αὔγουστος.

Ὁ **Ὀράτιος** (65—8 π. Χ.) διεκρίθη κυρίως ὡς λυρικός ποιητής. Ἐγράψεν Ὡδὰς, Ἐπιστολὰς καὶ Σατίρας. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ὀρατίου ἐξέχουν κυρίως αἱ εὐτράπελοι ὥδαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐκφράζει τὰ ἀτομικά του συναισθήματα, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τὰς διασκεδάσεις.

Ὁ **Ὀβίδιος** (43 π. Χ.—17 μ. Χ.), ὁ **Τιβουλλος** (54—16 π. Χ.) καὶ ὁ **Προπέρτιος** (48—17 μ. Χ.) εἶναι ποιηταὶ μὲ λεπτὴν ἔμπνευσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 68 μ. Χ. ἐβασίλευσαν τέσσαρες αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως

Πραιτωριανοί

Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον ἰδιαιτέραν φρουράν, τοὺς Πραιτωριανούς. ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Αὐγούστου, ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγούλας, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων.

Τὸν Αὐγούστου διεδέχθη ὁ Τιβέριος, τὸν ὅποιον εἶχεν υἱοθετήσει καὶ εἶχε λάβει ὡς συνάρχοντα. Μετὰ τὸν Τιβέριον ἐβασίλευσεν ὁ Γάϊος Καλιγούλας, ἐγγονος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δρούσου. Τοῦτον διαδέχεται ὁ υἱὸς τοῦ Δρούσου Κλαύδιος. Τέλος ἡ Ἀгриππῖνα, ἡ σύζυγος τοῦ Κλαυδίου, κατορθώνει νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς ἀπὸ πρῶτον γάμον, τὸν περίφημον Νέρωνα.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ (14--37

Ὁ Τιβέριος, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο ἤδη 56 ἐτῶν. Ἦτο ἄνθρωπος μὲ σπάνια προσόντα, ἀλλὰ μελαγχολικὸς ἐκ φύσεως καί, ἐπειδὴ περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Αὐγούστου καὶ ἔμεινε πολὺν καιρὸν ἐξόριστος εἰς τὴν Ρόδον, ἔγινε κουψίνους, καχύποπτος καὶ μνησίκακος.

Τιβέριος
Ρώμη—Βατικανόν

Ὁ Τιβέριος ὑπῆρξε καλὸς κυβερνήτης. Ἐπέβλεπεν ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του εἶδον ἡμέρας εὐτυχίας. Τὰ οἰκονομικὰ ἐπίσης διεχειρίσθη μὲ μεγάλην σύνεσιν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο πλήρες χρημάτων. Πρὸς τὴν σύγκλητον ὑπῆρξε πολὺ ὑποχωρητικὸς. Ἀλλ' ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὴν ταπεινότητα καὶ

τὴν πολιτικὴν ἀνικανότητα τῶν συγκλητικῶν, προπάντων ὅμως φοβούμενος τὰς ραδιουργίας των, ἔθεσε τὸν περίφημον νόμον τῆς μεγαλειότητος, διὰ τοῦ ὁποίου κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὴν ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτὰ ἦσαν τὰ λεγόμενα ἐγκλήματα καθοσιώσεως ἢ ἐσχάτης προδοσίας. Πλῆθος πολιτῶν ἐξωρίσθησαν καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν, ἄλλοι ἐφονεύθησαν.

ΚΑΛΙΓΟΥΛΑΣ (37--41) / ΚΛΑΥΔΙΟΣ (41--54)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου ὁ στρατὸς ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Γάϊον, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάζετο Καλιγούλας.

Ὅταν ἀνῆλθε τὸν θρόνον, ἦτο 24 ἐτῶν, καὶ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἦσαν εὐτυχῇ. Ἀλλὰ κατόπιν βαρείας νό-

σου έπαθε διανοητικήν διατάραξιν καὶ ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία του ἦτο σειρὰ ὤμων καὶ ἀνισορρόπων πράξεων.

Τέλος οἱ πραιτωριανοὶ ἐφόνευσαν τὸν φρενοβλαβῆ αὐτοκράτορα (41) καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κλαύδιον, ὁ ὁποῖος τοὺς ἀντήμειψε γενναίως φιλοδωρήσας εἰς ἕκαστον 15 χιλ. σηστερτίους, δηλ. 3 χιλ. δραχμάς. Ἐκτοτε καθιερώνεται τὸ φιλοδώρημα, τὸ περίφημον *donativum* τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς πραιτωριανοὺς κατὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν θρόνον.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἤδη 50οῦτης. Μορφωμένος καὶ προοδευτικός, δὲν εἶχεν ὁμῶς θέλησιν καὶ παρυσύρετο ἀπὸ τὰς γυναῖκας του τὴν Μεσσαλίναν καὶ κατόπιν τὴν Ἀγριππιναν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπελευθέρους. Μεγάλην ἰσχὺν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχον ἀποκτήσει οἱ γραφεῖς τοῦ αὐτοκράτορος, ἔλληνες ἀπελευθέροι, ἄνδρες εὐφυνέστατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι, ἀλλὰ καὶ ραδιοῦργοι καὶ ἀλαζονικοί, ὅπως ὁ Νάρκισσος, ὁ Πάλλας, ὁ Κάλλιστος κ.ἄ.

Καλιγούλας

μαρμαρίνη κεφαλὴ—Κοπεγχάγη, γλυπτοθήκη

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κλαυδίου ὑπῆρξε καλὴ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις. Ἐπὶ τοῦ Ρήνου ἵδρυσεν ἀποικίαν ἀπομάχων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεπτύχθη ἡ σημερινὴ μεγαλόπολις Κολωνία. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Βρετανίας, τῆς ὁποίας ὑπέταξαν τὰ νότια μέρη καὶ ἐσχημάτισαν ἐπαρχίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέκτησαν τὴν Μαυριτανίαν, τὸ σημερινὸν Ἀλγέριον καὶ Μαρόκον. Ἐσωτερικῶς ὁ Κλαύδιος ἔφερε τάξιν εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων κοινωφελῶν ἔργων. Ἐχορήγησε τὸ

Θεοδωρίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ῥωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἔκδοσ. Β' 4

δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς πολλοὺς ξένους, ἰδίως Γαλάτας, καὶ εἰσήγαγεν ἀρκετοὺς ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν σύγκλητον. Ὁ Κλαύδιος ἔπεσε θῦμα τῶν ραδιουργιῶν τῆς Ἀγριππίνης, ἣ ὅποια τὸν ἐδηλητηρίασε καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς Νέρωνα (54).

ΝΕΡΩΝ (54-68)

Ὁ Νέρων ἦτο 17ετής, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, μὲ δ-φθαλμοὺς πρασινωποὺς καὶ χωρὶς ἔκφρασιν, ἀρκετὰ παχὺς ἥδη. Φύσει μοχθηρὸς καὶ θηριώδης, συνεκρατεῖτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του, τοῦ φιλοσόφου Σενέκα. Δὲν ἤρρησεν ὁμῶς νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν πονηράν του φύσιν. Ἐφόνευσεν τὸν ἀδελφόν του Βρεττανικόν, τὸν ὅποιον ἐφοβεῖτο, ἐστραγγάλισε τὴν μητέρα του Ἀγριππίναν καὶ βραδύτερον ἐφόνευσεν τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν καθὼς καὶ τὸν Σενέκαν.

Ὁ Κλαύδιος ὡς Ζεὺς
μαρμάρινον ἄγαλμα
Ρώμῃ, Βατικανόν

νεφανίζετο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ εἰς τὸν στοῖβον τοῦ ἵπποδρομίου, ἐνῶ οἱ πραιτωριανοὶ ὑπεχρέωναν τὸν λαὸν νὰ χειροκροτῇ καὶ νὰ ἐπευφημῇ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου μετέβη διὰ νὰ δείξῃ τὸ καλλιτεχνικόν του ἄλαντον, περισυνέλεξεν 180 στε-

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ζωὴ τοῦ Νέρωνος εἶναι ἀτελείωτος σειρὰ ἀπὸ μεγάλας ἀνοησίας καὶ κακουργήματα. Ἐπίστευεν ὅτι ἦτο μέγας καλλιτέχνης, μουσικός, ποιητής, ζωγράφος, ἀθλητής, ἰδίως ἑξοχος ἄρματηλάτης. Ἐ-

φάνους εἰς τὰ θέατρα καὶ τὸ στάδιον! Τὸ ἔτος 64 μεγάλη πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσεν εἰς τὴν Ρώμην 4 συνοικίας ἐκ τῶν 14 τῆς πόλεως. Ὁ λαὸς εἶχε τόσῃν πείρᾳ τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς τὴν ἀκαταλόγιστον ἔμπνευσίν του νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας. Ἄλλ' ὁ ἐφευρετικὸς Νέρων ἐπέριψε τὴν πυρκαϊὰν εἰς τοὺς χριστιανούς, τῶν ὁποίων διέταξεν ἄγριον καὶ σκληρὸν διωγμόν. Διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν σπατάλην, ἤρchiσε καταδιώξεις καὶ φόνους καὶ ἐνόθευσε τὸ νόμισμα.

Ὁ Νέρων

Ὁ Νέρων ἔγινε μισητὸς καὶ ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπληρώνετο τακτικά, ἤρchiσε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν αἰοιδὸν αὐτοκράτορα. Τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας καὶ Ἰσπανίας ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ πραιτωριανοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Νέρωνα, τὸν ὁποῖον ἢ σύγκλητος κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ἐξαλλὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἕνα δοῦλον του νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὅταν ἐπιπτεν, ἐφώνησε: Τί καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος! (Ἰούλιος 68).

ΓΑΛΒΑΣ—ΟΘΩΝ—ΒΙΤΕΛΛΙΟΣ (68—69)

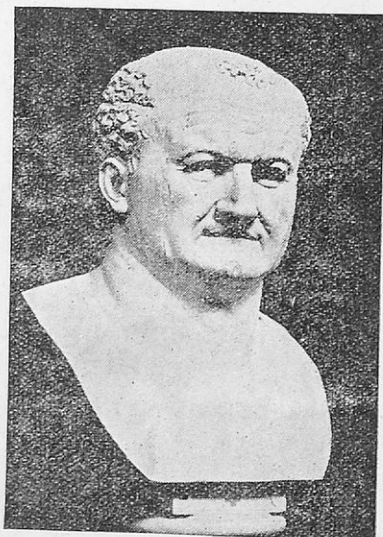
Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες εἶχον ἀφήσει τραγικὴν ἀνάμνησιν καὶ ἐπὶ 18 μῆνας τὸ κράτος ἐταράχθη ἀπὸ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν. Ἡ σύγκλητος, οἱ πραιτωριανοὶ εἴτε οἱ στρατοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεκήρυξαν μὲ τὴν σειρὰν εἰς διάστημα ἐνὸς ἔτους τρεῖς αὐτοκρά-

τορας, τὸν Γάλβαν, διοικητὴν τῆς Ἰσπανίας, τὸν Ὀθωνα, παλαιὸν φίλον τοῦ Νέρωνος, καὶ τὸν Βιτέλλιον, στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρήνου. Ἀλλὰ σχεδὸν συγχρόνως αἱ λεγεῶνες τῆς Ἀνατολῆς ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν τῶν Βεσπασιανόν. Μεγάλῃ μερὶς τῆς Ρώμης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος του καὶ ἡ σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν ἀπόντα Βεσπασιανόν.

Ὁ Βεσπασιανὸς ἐβαλάνει

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ—ΒΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ (69·79)

Ὁ Βεσπασιανὸς εἶναι ἀρχηγὸς νέας δυναστείας, τῶν Φλαβίων. Ἦτο υἱὸς δημοσιῶνου ἀπὸ μικρὰν σαβινικήν πόλιν

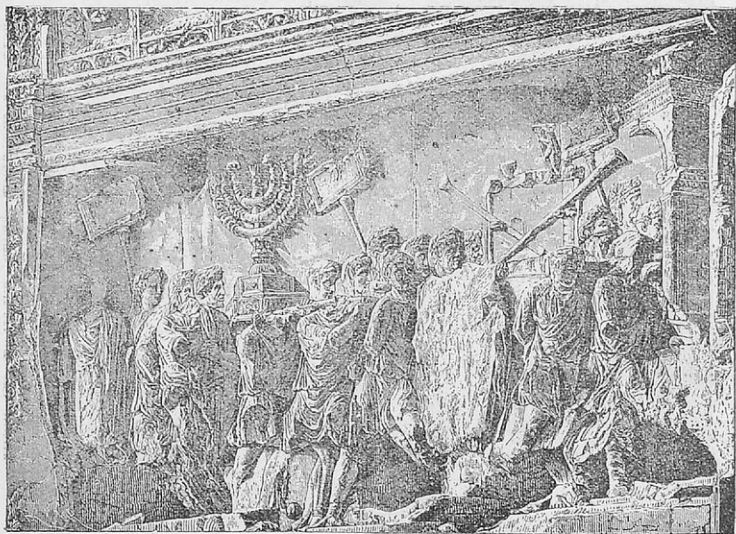
Βεσπασιανὸς
μαρμαρινὴ προτομή—Νεάπολις

καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. Ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, διότι ἀπεκοιμήθη, ἐνῶ ὁ καλλιτέχνης αὐτοκράτωρ ἔψαλλεν! Ἦτο πολὺ ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους του, εὐθυμὸς, ἐνεργητικὸς καὶ ἀκούραστος.

Ὅταν ἐξελέγη αὐτοκράτωρ, κατεγίνετο νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἰουδαίας. Οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἔφερον βαρέως τὴν ὑποδούλωσιν των εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις, εἰχον ἐπαναστατήσῃ ἐπὶ

Νέρωνος ἤδη (66). Ὁ Βεσπασιανὸς ἀνέλαβε πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ περὶ ὅρισε αὐτοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν ἠτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ. Ἀλλὰ τότε ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν υἱὸν του Τίτον νὰ

συνεχίση τὸν πόλεμον. Ἡ ἱερὰ πόλις μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 70 αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἰσῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, 70 ὅπου ἐπηκολούθησεν ἀγρία σφαγή. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐκάη καὶ ὁ Τίτος μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην ὅλα τὰ κειμήλιά

Ὁ θρίαμβος τοῦ Τίτου

ἀνάγλυφον ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τοῦ Τίτου—Ρώμη
 Ὁ Τίτος εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τῶν Ἑβραίων ἔστησεν εἰς τὴν Ρώμην θριαμβευτικὴν ἀψίδα. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον, τὸ ὁποῖον βλέπομεν, παριστάνεται ἡ συνοδεία, ἡ ὁποία φέρει τὰ λάφυρα τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ, τὴν τράπεζαν τῆς προθέσεως καὶ τὴν ἐπτάφωτον λυχνίαν.

του, τὰ ὁποῖα ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβόν του. Ἡ πόλις ὀλόκληρος κατεστράφη.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ἐθεσεν τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διεχειρίσθη τόσον καλῶς τὰ οἰκονομικά, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τὸ μέγα ἀμφιθέατρον, τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Κολοσσαῖον, καὶ ὁ Ναὸς τῆς εἰρήνης. Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε τὸ 79 ἐργαζόμενος καὶ τὰς τελευταίας στιγμὰς.

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Τίτου, ὁ ὁποῖος ἔθεωρεῖτο ὡς διεφθαρμένος καὶ σκληρὸς, καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐφοβοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν του νέον Νέρωνα. Ἀλλ' ἐκυβέρνησε μὲ τόσην γλυκύτητα καὶ φιλανθρωπίαν, ὥστε δικαίως ἔλαβε τὴν προσ-

Τίτος

μαρμαρίνη προτομή—Νεάπολις

ωνυμίαν ἀγάπη καὶ χάρις τοῦ ἀνθρώπου γένους.

Ὁ Τίτος εἶναι ὑπόδειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος καὶ ἔγινε παροιμιώδης εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἐλυπεῖτο, ἐὰν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ κάμῃ καμμίαν ἀγαθὴν πράξιν.

Ἡ βασιλεία του ὁμως συνεδέθη εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ μεγάλας συμφορὰς τῶν ὑπηκόων του.

Φοβερὰ πυρκαϊὰ καὶ κατόπιν λοιμὸς ἐρήμωσαν τὴν Ρώμην καὶ τὸ 79

συνέβη τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἐκ τῆς ὁποίας τρεῖς πόλεις, τὸ

Ἡράκλειον, ἡ Πομπηία καὶ αἱ Σταβίαι ἐτάφησαν ἀπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν.

Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Τίτου ἦτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δομιτιανός, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἀνενέωσε τὴν τρομοκρατίαν τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος. Ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἠϋξήθη μὲ νέας κατακτήσεις. Εἰς τὴν Βρετανίαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ὑπὸ τὸν ἐξαίρετον στρατηγὸν Ἀγρικόλαν ἔφθασαν μέχρι τῶν ὁρέων τῆς Σκωτίας καὶ ἐστερέωσαν τὴν ρωμαϊκὴν κατοχήν. Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ Ρωμαῖοι συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Βεσπασιανός.

Τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Δομιτιανὸς ἔγινε σκληρότατος. Τέλος ἐδολοφονήθη τὸ 96.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96—192)

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξίωμα εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν Νέρβαν. Ἀπ' αὐτὸν ἀρχίζει ἡ Δυναστεία τῶν Ἀντωνίνων (96—192), σειρὰ δηλαδὴ αὐτοκρατόρων, ἡ ὁποία κυβερνᾷ ἐπὶ 100 περίπου ἔτη. Ἐνῶ οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες ἦσαν Ρωμαῖοι καὶ οἱ Φλάβιοι, καθὼς εἶδομεν, Ἰταλοί, ἡ νέα δυναστεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν, αἱ ὁποῖαι περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας εἶχον ἐκλατινισθῇ. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνῖνος, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος καὶ ὁ Κόμμοδος. Οἱ νέοι αὐτοκράτορες ἐξησφάλισαν τὴν εἰρηνικὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας, διότι υἱοθέτουν ἀνθρώπους ἱκανούς, εἰς τοὺς ὁποίους μετεβίβαζαν τὴν ἀρχήν. Ὅλοι ἦσαν μεγάλοι κυβερνηταί, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξαίρετοι στρατηγοὶ καὶ ἐκτὸς τοῦ Κομμόδου ἐφρόντισαν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ 2ος αἰὼν δικαίως θεωρεῖται ὁ λαμπρότερος, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

ΝΕΡΒΑΣ (96—98)—ΤΡΑΪΑΝΟΣ (98—117)

Ὁ Νέρβας ἦτο ἤδη γέρων, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκυβέρνησε καλῶς. Πρὸ τοῦ θανάτου του υἱοθέτησε τὸν στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄνω Ρήνου Τραϊανόν, εἰς τὸν ὁποῖον περιῆλθεν ὁ θρόνος.

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν ἤδη φήμην ἐξόχου στρατηγοῦ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐπαρχιώτης αὐτοκράτωρ. Εἶχε τρόπους ἀπλοῦς, ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ προσεῖλκυσε τὴν ἀγάπην μὲ τὴν γλυκύτητά του. Ἰδίως ὅμως ἐπεβλήθη μὲ τὴν δικαιοσύνην. Ἡ

κυβέρνησις τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξεν ἐξαίρετος. Ἦτο αὐστηρὸς τηρητῆς τῶν νόμων καὶ ηὐχαριστεῖτο νὰ ἀνακουφίῃ τὸν λαόν. Ἐμοίραζε σῖτον, παρεῖχεν ἀγῶνας καὶ θεάματα καὶ διωργάνωσεν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν. Ἐδάνειζε χρήματα εἰς τοὺς γαιοκτῆμονας καὶ τοὺς τόκους ἐχρησιμοποιοίει διὰ τὴν διατροφήν πτωχῶν παιδιῶν. Τοιουτοτρό-

Τραϊανὸς

μαρμαρινή προτομή—Ρώμη, Βατικανόν.

πως καὶ τὴν γεωργίαν ἐβοήθει καὶ τὴν περιθάλπιν τῶν ἀπόρων. Ἐξοφάλλιζεν.

Ὁ Τραϊανὸς ἐδοξάσθη διὰ τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ ὁποῖα κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τὸ λαμπρότερον σύμπλεγμα οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχε νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἀρχαία Ρώμη, δηλαδὴ ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἐκ-

τίσθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἦτο ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀπολλοδώρου ἀπὸ τὴν Δαμασκόν. Δύο βιβλιοθήκαι, μεγάλη βασιλική, στοά, θριαμβευτικὴ ἀψὶς καὶ εἰς τὸ κέντρον ἡ περιφημος στήλη τοῦ Τραϊανοῦ, ὕψους 43 μ., ὅλα ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον, ἀπετέλουν τὸ περιφημον σύμπλεγμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα, ὁδοί, γέφυραι, διώρυγες, λιμένες κλπ

Ὁ Τραϊανὸς ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ὡς ἐξαίρετος στρατηλάτης. Ὀνομαστοὶ εἶναι οἱ πόλεμοί του κατὰ τῶν Δακῶν καὶ τῶν Πάρθων. Οἱ Δᾶκες εἶχον σχηματίσει κράτος ἰσχυρὸν πέραν τοῦ Δοιναβέως εἰς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο ἐκστρατείας

(101—102 καὶ 105—107). Κατεσκεύασε μεγάλην λιθίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως (πλησίον τῆς Ὁρσοβας) καὶ στρατιωτικὴν ὁδόν, ἡ ὁποία σφύζεται μέχρι σήμερον, καὶ ὑπέταξε τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Δακῶν. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν

Ὁ Δακικὸς πόλεμος

ἀνάγλυφον ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ—Ρώμη

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Δακῶν ὁ Τραϊανὸς ἔστησεν εἰς τὴν ἀγοράν, ἡ ὁποία εἶναι γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομά του, στήλην. Τὰ ἀνάγλυφα τῆς στήλης αὐτῆς παριστάνουν σκηνὰς ἀπὸ τὸν πόλεμον. Εἰς τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα ρωμαῖοι στρατιῶται κυριεύουν δακικὴν πόλιν.

ἐπαρχίαν καὶ ὁ Τραϊανὸς ἐγκατέστησεν εἰς ἐπικαίρους θέσεις ἀποικίας ἀπομάχων τόσον συστηματικῶς, ὥστε ἡ λατινικὴ γλῶσσα μετεφυτεύθη εἰς τὸν τόπον καὶ ἔγινεν ἡ μητρικὴ τῶν κατοίκων, ἡ σημερινὴ ρουμανικὴ.

Ὀλίγον ἀργότερα ὁ Τραϊανὸς ἤρχισε φοβερὸν ἀγῶνα κατὰ

τῶν Πάρθων εἰς τὴν Ἀνατολὴν (114—117), ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφῆρεσε πολλὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ 117 ἀπέθανεν εἰς τὴν Κιλικίαν. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐπωνυμίαν ἄριστος ἡγεμῶν καὶ ἡῤῥητο ἀπὸ τότε εἰς τοὺς νέους αὐτοκράτορας νὰ εἶναι εὐτυχέστεροι τοῦ Αὐγούστου καὶ ἰσχυρότεροι τοῦ Τραϊανοῦ.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ (117—138)

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν υἱοθετήσῃ πρὸ τοῦ θανάτου του τὸν ἐξάδελφόν του Ἀδριανόν, στρατηγὸν τῶν λεγεῶνων τῆς Συρίας.

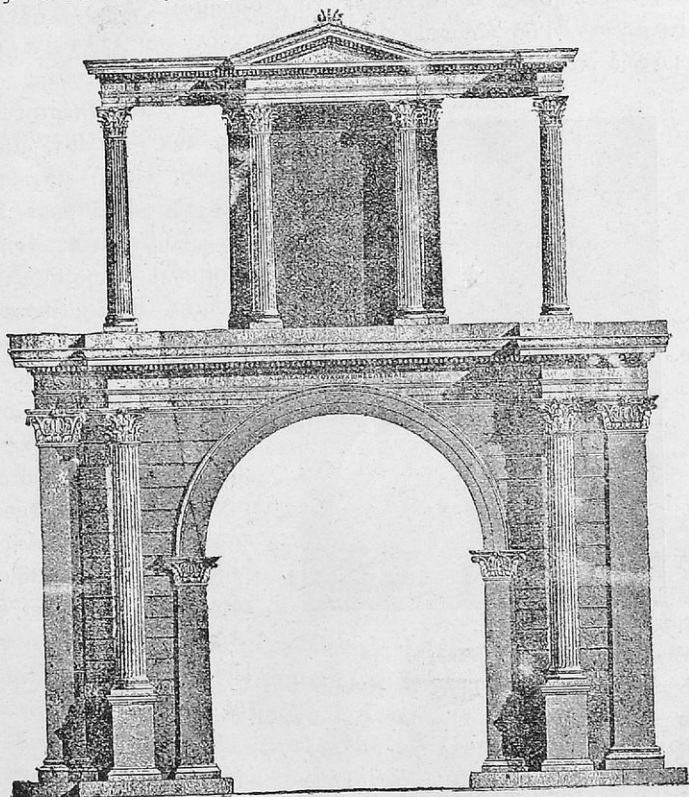
Ὁ Ἀδριανὸς

Ὁ Ἀδριανὸς ἦτο ἄνθρωπος ὥραϊος μὲ εὖμορφα καὶ κανονικὰ χαρακτηριστικά, κατεγίνετο εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἐγνώριζε μουσικὴν, ἱατρικὴν, γεωμετρίαν καὶ εἶχε μεγάλην ἐκτίμησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ἡ ἄνοδος του εἰς τὸν θρόνον ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι διέβλεπον

εἰς τὸν γραικύλον αὐτὸν νέον Νέρωνα. Ἦτο δραστήριος, ἐργατικὸς, περίεργος καὶ συνεδύαζε τὴν ἑλληνικὴν λεπτότητα μὲ σταθερότητα ρωμαϊκὴν.

Ὁ Ἀδριανὸς δὲν ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπε τὰς κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰς τὴν Παρθίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Εὐφράτης ἔγινε τὸ ἀνατολικὸν σύνορον τοῦ κράτους. Ἀλλὰ κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐφρόντισεν ὅσον αὐτὸς διὰ

τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ. Τὸ μόνον ἐξωτερικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τὴν βασιλείαν του, ἦτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἐδείχθη ἀμέλι-
κτος. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔπαθε μεγάλας συμφορὰς καὶ ἠναγκάσθη

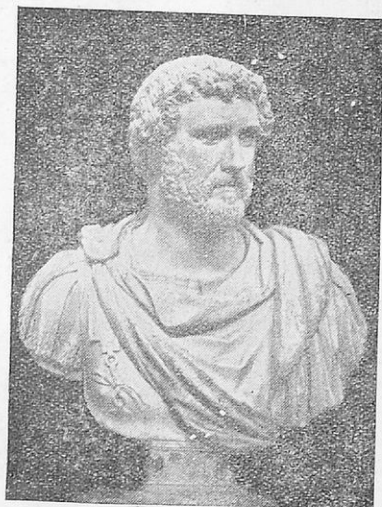
Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας

Τὴν πύλην ἔκτισεν ὁ Ἀδριανός, διὰ γὰ χωρίξῃ τὴν παλαιάν πόλιν ἀπὸ τὴν νέαν.

νὰ διασκορπισθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἐκ τῶν 24 ἐτῶν τῆς βασιλείας του ὁ Ἀδριανὸς τὰ 14 διῆλθε περιοδεύων. Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν εὐστροφίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπεκρίνετο τὸν αἰγύπτιον, εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἕλληνα. Παντοῦ κατὰ τὴν διάβασίν του κατεσκεύαζεν οἰκοδομήματα καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ναοὺς, ὑδραγωγεῖα, γεφύρας,

διώρυγος. Μὲ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν διέμενον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔκτισεν δλόκληρον συνοικίαν, τὴν νέαν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ, πλησίον τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέως, κατεσκεύασε τὸ περίφημον Ἀδριάνειον ὕδραγωγεῖον καὶ συνεπλήρωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὃ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἶχε μείνει ἡμιτελής.

Ἀντωνῖνος
μαρμαρίνη προτομή—Νεάπολις

Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ μαγευτικόν του ἀνάκτορον εἰς τὰ Τίβουρα (σημ. Τρίβολι) πλησίον τῆς Ρώμης. Ἐκεῖ κατεσκεύασεν ὅσα μνημεῖα καὶ τοπία εἶχε θαυμάσει, ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτοτρόπως ἔβλεπε κανεὶς ἐκεῖ ἀναπαράστασιν τῆς Ποικίλης στοᾶς, τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν κτλ. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπέθανε τὸ 138. ἀφοῦ υἱοθέτησε τὸν Ἀντωνῖνον.

ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ (138—161)

Ὁ Ἀντωνῖνος κατήγετο ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ἦτο 50τούτης. Ἄνθρωπος ἔντιμος, οἰκονόμος, γλυκὺς καὶ ἀγαθός, ἐφήρμοσεν ὅλας τὰς ἀρετὰς του εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Ἡ βασιλεία του δὲν ἐγνώρισε σοβαρὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀκολουθῶν τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐνίσχυσε τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων. Περιεστοιχίζετο ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἡ νομοθεσία του ἐνεπνέετο ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Οἱ περίφημοι νομοδιδάσκαλοι Οὐλπιανὸς καὶ Γάϊος ἔθεσαν νόμους μὲ πνεῦμα φιλάνθρωπίας. Ἰδιαιτέρως ἐπροστιάτευσαν τοὺς δούλους, τοὺς ὁποῖους δὲν ἐπετρέπετο πλέον νὰ βασανίζουν.

Ἡ σύζυγός του Φαυστίνα ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ ἔργον τῆς δημοσίας περιθάλψεως καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Ἐδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας εὐσεβείας. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος τοῦ ἀπένευμε τὴν προσωνυμίαν εὐσεβῆς καὶ ὅλη ἡ δυναστεία ἔλαβε τὸ ὄνομά του (Ἀντωνῖνοι).

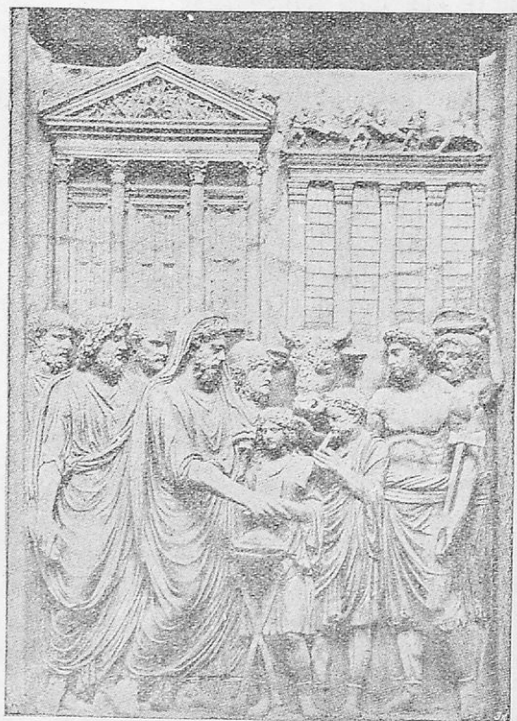
M. ΑΥΡΗΛΙΟΣ (161—180)—ΚΟΜΜΟΔΟΣ (180—196)

Ὁ *Μάρκος Αὐρήλιος* ἀπὸ τὴν νεότητά του ἐμορφώθη μὲ τὴν στωικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὁποίαν ἐφήρμοσεν εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν μὲ αὐστηρότητα θρησκευτικὴν. Ὁ Αὐρήλιος ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ συνεχίσῃ τὴν φιλάνθρωπον καὶ εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἀντωνίνου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἡγάπα τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ εὐγενὴς αὐτὸς ἄνθρωπος κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ ὅλην σχεδὸν τὴν ζωὴν εἰς πολέμους.

Τὸ 161 ἔγινε μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Συρίαν τὴν ὁποίαν ἀπέκρουσε μετὰ τετραετῆς ἐπιπόνου ἀγῶνας. Ἀλλὰ σοβαρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Κουάδοι καὶ Μαρκομάννοι κάτοικοι τῆς σημερινῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας, διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐξεχύθησαν ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐπολιορκήσαν τὴν Ἀκυληΐαν (Βενετίαν). Ὁ αὐτοκράτωρ εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Λοιμικὴ νόσος ἠρήμωσε τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ του. Σεισμοί, πλῆμυραι, ἀφορίαι τῆς γῆς κατέστρεψαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ὁ Αὐρήλιος ἦλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πωλήσῃ αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ στρατολογήσῃ δούλους καὶ μονομάχους διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ. Μετὰ ἐπιπόνους ἐκστρατείας ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἐσχεδίαζε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἑλβα καὶ τοῦ Κανκάσου ὡς προτεῖχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ ἔργον αὐτὸ θὰ ἀπῆλλασεν ἴσως τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς, ἀλλ' ὁ Αὐρήλιος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην (180) προσβληθεὶς ἀπὸ τὸν λοιμόν.

Τὸν Αὐρήλιον διεδέχθη ὁ υἱός του *Κόμμοδος*, ὁ ὁποῖος ἀ-

ποτελεῖ θλιβεράν παραφωνίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων αὐτῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ σκληρότης του μόνον μὲ τοῦ Νέρωνος δύναται νὰ παραβληθῇ. Ὁ Κόμμοδος εἶχε τεράστιον σῶμα καὶ δύναμιν ἐξαιρετικὴν. Ἡγάπα μέχρι μανίας

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος προσφέρει θυσίαν
μαρμάρινον ἀνάγλυφον—Ρώμη

Τὸ ἀνάγλυφον προέρχεται ἀπὸ μίαν θριαμβευτικὴν ἀψίδα εἰς ἀνάμνησιν πιθανῶς τῆς νίκης τοῦ Μ. Αὐρηλίου κατὰ τῶν Γερμανῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ προσφέρει θυσίαν πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Καπιτωλίνου Διός. Ὁ τεχνίτης ἀπέδωσε μὲ ἀρχετὴν ἐπιτυχίαν τὴν ἥρεμον καὶ εὐγενικὴν μορφήν τοῦ αὐτοκράτορος.

τὰς μονομαχίας, ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς καὶ ἔφερε τὴν κορύνην καὶ τὴν λεοντήν. Κατήρχετο εἰς τὸν στοῖβον καὶ ἐφόνευε θηρία καὶ ἀνθρώπους, ἐνῶ συγγλητικοὶ καὶ λαὸς ἐπευφήμουν. Τέλος ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς, τοῦ ὁποῦοι ἠπειλεῖτο ἡ ζωὴ, τὸν ἐστραγγάλισεν (196).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ—Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ—Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιλαμβάνει τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης, δηλαδή τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, νότιον Βρετανίαν, ἐκ τῆς Γερμανίας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ Δακίας, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ ὅλην τὴν βόρειον Ἀφρικὴν. Σύννορα ἔχει τὸν Ρῆνον καὶ τὸν Δούναβιν, τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς, τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν ἔρημον τῆς Συρίας.

Τὸν 2ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει ὄψιν αὐστηρῶς συγκεντρωμένου κράτους. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδημιουργήθη κεντρικὴ διοίκησις, ἡ ὁποία ἐπιβλέπει καὶ παρακολουθεῖ ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ γραφεῖα καὶ τὸ συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος.

Τὰ Γραφεῖα ἦσαν εἶδος ὑπουργείου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμοιράζοντο αἱ ὑποθέσεις.

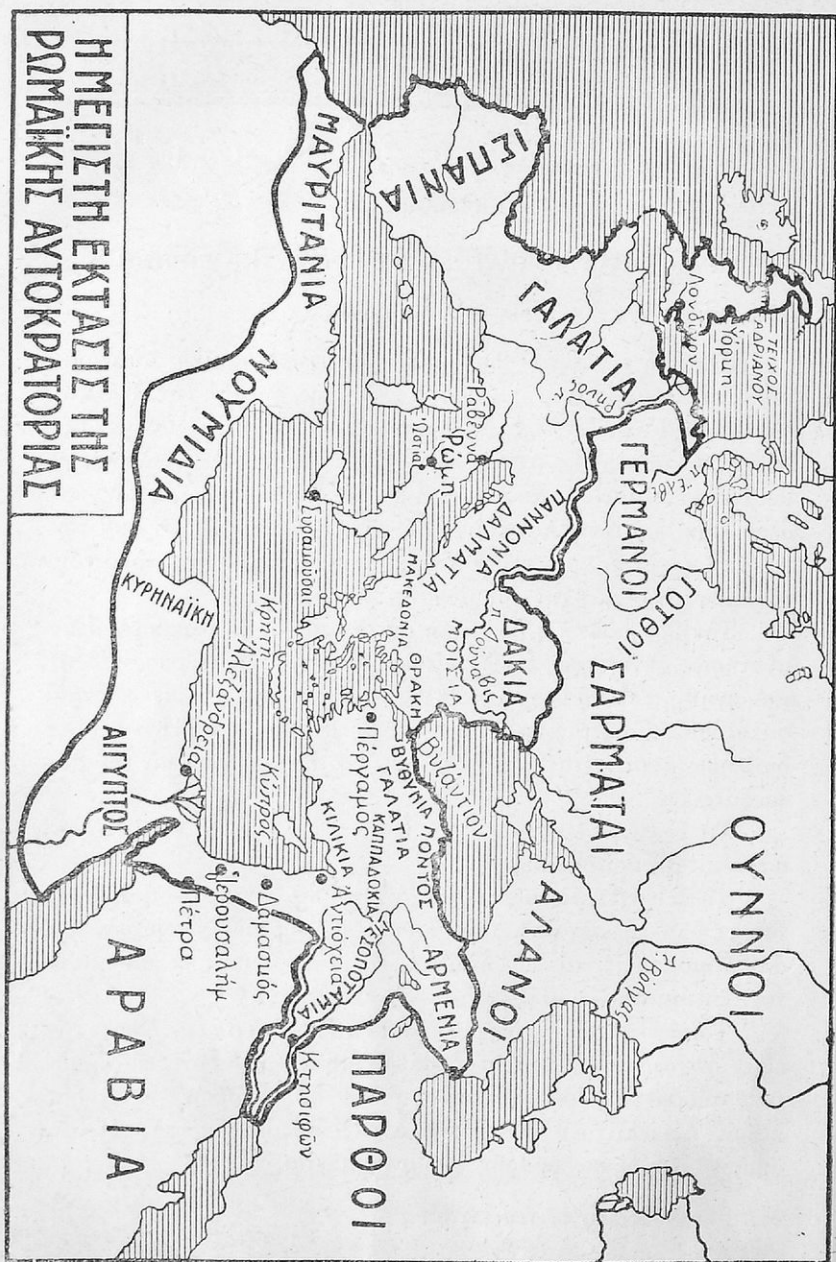
Τὸ Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, ἀπὸ τοὺς προϋσταμένους τῶν γραφείων καὶ ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἐσυζητοῦντο εἰς αὐτὸ διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα.

Τοιοιτοτρόπως ἡ δημοκρατικὴ μοναρχία, ὅπως τὴν εἶχεν ὀνειρευθῇ ὁ Αὐγουστος, ἀπεδείχθη ἀνεφάρμοστος καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἔλαβεν, ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν χαρακτῆρα ἀπολύτου μοναρχίας. Οἱ παλαιοὶ ἔμως τύποι τῆς δημοκρατίας ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦνται.

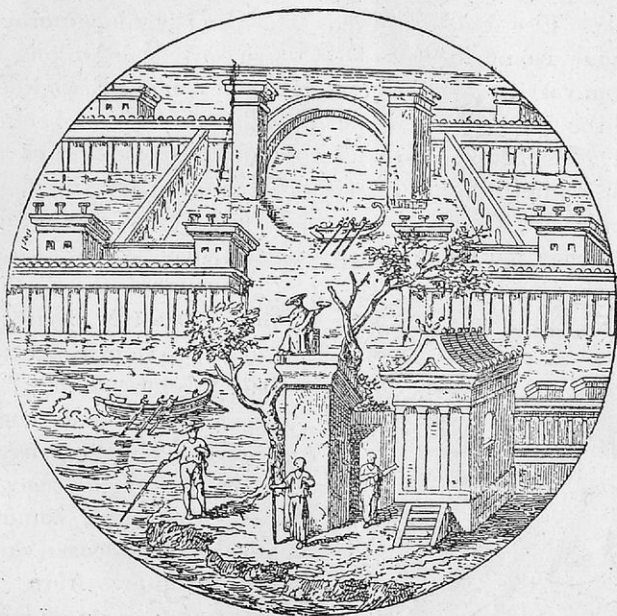
Ο ΣΤΡΑΤΟΣ—Η ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Τὴν μεγάλην του δύναμιν χρεωστεῖ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ἰσχυρὸν καὶ πολυάριθμον στρατόν. Ἡ στρατολογία ἀπέβη

ΗΜΕΙΣ ΤΗ ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΤΗ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐθελοντική. Ἡ λεγεὼν περιελάμβανεν 6 χιλ. ἄνδρας ρωμαίους πολίτας. Εἰς αὐτὴν ἦτο προσηρτημένον σῶμα βοηθητικὸν ἀπὸ 6 χιλ. ἄνδρας, ὑπηκόους ἢ καὶ βαρβάρους. Ἐπομένως ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων περιεῖχε 12 χιλ. ἄνδρας καὶ ἀπετέλει αὐτοτελὴ ὄργανισμὸν μὲ

Ρωμαϊκὸς λιμὴν

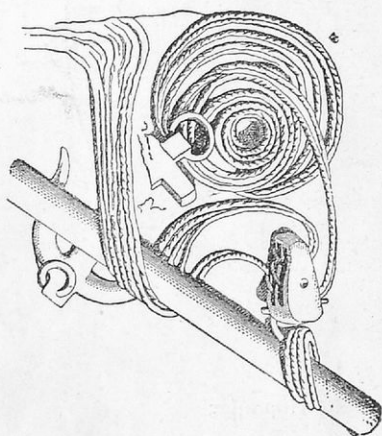
ἀπὸ τοιχογραφίαν τῆς Πομπηίας

τὸ ἱππικόν, τὰς μηχανάς της κτλ. ὅπως ἡ σημερινὴ μεραρχία. Ὅλος ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 33 λεγεῶνας, ἥτοι 360—400 χιλ., δύναμιν σχετικῶς μικρὰν διὰ τὴν φύλαξιν τόσον ἐκτεταμένου κράτους. Ὁ στρατὸς δὲν ἦτο διεσκορπισμένος εἰς ὅλον τὸ κράτος, ἀλλὰ παρέμενεν εἰς τὰ σύνορα ἐντὸς μονίμων στρατοπέδων, ἀπὸ τὰ ὅποια πολλὰ ἀπέβησαν ἀξιόλογοι πόλεις. Ὅταν δὲν εἶχον στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, οἱ στρατιῶται ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, ἔσκαπτον διώρυγας καὶ ἀπεξήραινον ἔλη. Τὰ σπουδαιότερα σύνορα τοῦ κράτους ἦσαν τρεῖς μεγάλοι ποταμοί, εἰς Θεοδορίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἑκδοσ. Β' 5

τὴν Εὐρώπην ὁ Ρῆγος καὶ ὁ Δούναβις, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Εὐφράτης.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ἐπὶ μακρὸν ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἐπιφόβους ἐχθρούς. Ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα ἔζων λαοὶ βάρβαροι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ἀκόμῃ ἰσχυροί. Οἱ ἐπικινδυνότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν οἱ Γερμανοὶ ἐπὶ τοῦ Ρήνου, οἱ Πάρθοι ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ βραδύτερον οἱ Γότθοι ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἐπίσης οἱ αἵματηροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων περὶωρίζοντο συνήθως εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ δὲν ἐτάραττον τὴν ἡσυχίαν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῆς κατακτησεώς των ἔπαυσαν τοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν λαῶν.

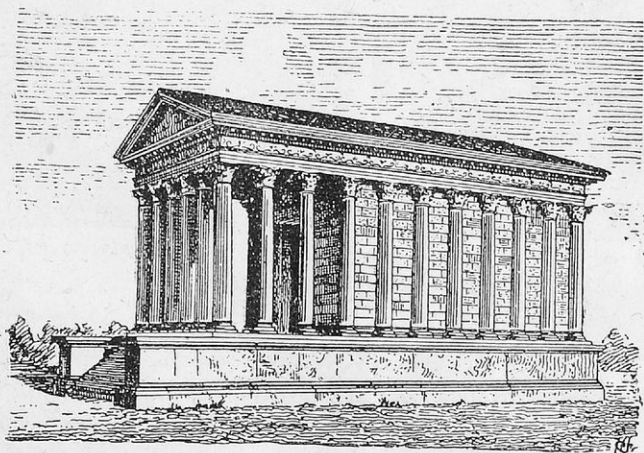
Ἄγκυρα καὶ σχοινία πλοίου
ἀνάγλυφον

Τοιοιουτρόπως εἰς τὸ ἀχανές ρωμαϊκὸν κράτος ἐπεκράτησεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, οἱ αὐτοκράτορες ἐκυβέρνησαν μὲ δικαιοσύνην τὰς ἐπαρχίας καὶ κατέπαυσαν τὴν σκληρὰν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν. Τὸ κράτος λοιπὸν ἐπὶ μακρὸν ἀπήλαυσεν εἰρήνην καὶ εὐνομίαν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγόμενη ρ ω μ α ῖ κ ῆ εἰ ρ ῆ ν η.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ

Ἡ διαρκὴς εἰρήνη, ἡ καταστροφή τῆς πειρατείας καὶ ληστείας, τὸ ἐξαίρετον δι-

κτυον τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ ἡ ἀσφάλεια εἶχον ὥς ἀποτελεσμα εὐημερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῶν κατοίκων, ὅσην δὲν εἶχε γνωρίσει ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἕως τότε. Οἱ γεωργοὶ ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλον εἰς τὰ κτηματά των, παρετηρήθη σημαντικὴ αὔξεις πληθυσμοῦ καὶ χῶραι σχεδὸν ἔρημοι ἐγέμισαν ἀπὸ ἀνθηρὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Μεγάλην ἐπίσης ἀκμὴν ἐσημείωσαν ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπαρχιῶν

Τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ μαρτυροῦν λείψανα οἰκοδομῶν, τὰ ὁποῖα εὐρίσκουμεν εἰς ὅλα τὰ ἄκρα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπάνω εἶναι θριαμβευτικὴ ἀψὶς εἰς μίαν πόλιν τῆς Β. Ἀφρικῆς, ἐνῶ ὁ κομπὸς ναὸς κατ'ὅσον εὐρίσκεται εἰς τὴν Nimes, πόλιν τῆς Νοτίου Γαλλίας.

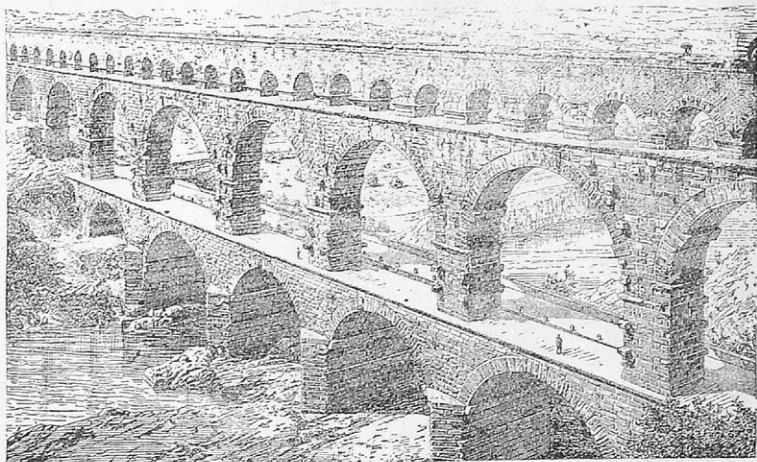
Τοιοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη κατώρθωσε νὰ ἐξομοιωσῇ εἰς τὸν πολιτισμὸν χώρας καὶ λαοὺς διαφορωτάτους. Διὰ τοῦτο Ἕλληνας φητὼρ δικαίως ἔλεγε:

Καθεὶς δύναται νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Τὰ ὄρη εἶναι ἀσφαλῆ διὰ τοὺς ταξιδιώτας, ὅπως αἱ πόλεις διὰ τοὺς κατοίκους. Ὁ φόβος ἔλειψε παντοῦ. Ἡ γῆ ἀφῆκε τὴν παλαιάν της πολεμικὴν στολὴν καὶ περιεβλήθη τὰ ἐορτάσιμα ἐνδύματα.

Ἡ φησιολογία ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ο ΕΚΛΑΤΙΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθεστῶτος ἦσαν περισσότερον αἰσθητὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἔπαιυσαν τὸν χρηματισμόν, ἐπέβλεπον ἀγρύπνως τοὺς διοικητὰς καὶ ἤκουον μὲ προσοχὴν τὰ παράπονα τῶν ἐπαρχιωτῶν.

*Ρωμαϊκὴ γέφυρα
εἰς τὸ Aix τῆς Γαλλίας*

Ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις ἔγινε τοιοῦτοτρόπως ἀγαπητὴ εἰς τὰς ἐπαρχίας, οἱ κάτοικοι εἰς πολλὰ μέρη ἀπεμιμήθησαν τὰ ἥθη τῶν Ρωμαίων καὶ ἔμαθαν τὴν γλῶσσαν των. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ἐκλατινισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν. Αὐτὸ ἦτο βεβαίως δύσκολον διὰ τὰς μεγάλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, Ἑλλάδα, Συρίαν, Αἴγυπτον, διότι αἱ χώραι αὗται διετήρουν τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἔγραφον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περιεφρόνουν τοὺς Ρωμαίους καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἦτο ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἐκεῖ οἱ κατακτηθέντες λαοὶ εὗρισκοντο ἀκόμη εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ἐθαύμασαν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὑπέστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασίν του. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλατίας, Ἰσπα-

νίας, Β. Ἀφρικῆς ἐλησμόνησαν τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν καὶ ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν.

Τὴν προσέγγισιν αὐτὴν τῶν λαῶν ἐβοήθησαν πολὺ αἱ ἀποικίαι καὶ συνεπλήρωσεν ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαίωματος τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον τιμῇ πολυαριθμούς ἐπαρχιώτας μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου καὶ πόλεις ὁλόκληροι εἶχον ἤδη ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα αὐτό. Ὅλιγον μετὰ τοὺς Ἀντωνίνους εἰς

Ἀρτοποιεῖον
τοιχογραφία Πομπηίας

τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος (212) ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας ἐξέτεινε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρώμη δὲν εἶναι πλέον ἡ κυρίαρχος πόλις τῶν κατακτηθέντων, ἀλλὰ πρωτεύουσα αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ὀνομάζονται Ρωμαῖοι καὶ ἔχουν ἴσα δικαιώματα.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ρώμη ἐδημιούργησε κυβερνητικὸν σύστημα τῆς ἀρχαιότητος διὰ τὴν διοίκησιν ἐκτεταμένου κράτους, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὥς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους λαούς.

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος εἶναι ἡ νομοθεσία. Ἡ παλαιότερα πηγὴ τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας, ἢ ὅπως λέγουν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, εἶναι ἡ δωδεκά-

δελτος. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ἦτο ἀτελής, αὐστηρὰ καὶ προωρισμένη διὰ μικρὰν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ πρακτικὸν καὶ γόνιμον πνεῦμα τῶν Ρωμαίων κατώρθωσε νὰ τὴν συμπληρώσῃ ὀλίγον

Ὁ Ἀχιλλεὺς μετὰ τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκομήδους
Τοιχογραφία Πομπηίας

κατ' ὀλίγον καὶ νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς ὅλους τοὺς κατακτηθέντας λαούς. Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν ἐργασίαν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰς συνηθείας τῶν ὑπηκόων, τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἀργότερα τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν. Τοιουτοτρόπως ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία ἔγινεν εὐρύτερα καὶ φιλανθρωποτέρα.

Ἐπὶ δημοκρατίας τὰς διατάξεις τῆς δωδεκαδέλτου συνεπλή-
ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ρωσαν καὶ ἐτροποποίησαν τὰ συγκλητικὰ δόγματα, οἱ νόμοι καὶ τὰ δημοψηφίσματα. Ἄλλη πηγὴ νόμων ἦσαν τὰ διατάγματα τῶν πραιτῶρων, οἱ ὅποιοι ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἐδημοσίεουν ἓνα βασικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου καθώριζον τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἔμελλον νὰ κυβερνήσουν. Τὸ διάταγμα αὐτὸ ὠνομάζετο *διαρκὲς διάταγμα*. Τέλος ἡ νομοθεσία αὐτὴ συνεπληρώθη μὲ τὰ διατάγματα, τὰς ὁδηγίας πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις τῶν αὐτοκρατόρων, τὰ ὅποια εἶχον χαρακτῆρα καθολικώτερον, διότι ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀλλὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐνωρὶς ἤδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται πολὺπλοκον καὶ ἐχρειάζετο πολὺ συχνὰ νὰ προστρέχουν εἰς τὰ φῶτα ἀνδρῶν εἰδικῶν, τῶν νομοδιδασκάλων. Νομομαθεῖς εἶχεν ἡ Ρώμη, ἥδη ἐπὶ δημοκρατίας, ὅπως τὸν Μούκιον Σκαιόλαν καὶ τὸν Σέρβιον Σουλπίκιον. Ἀλλὰ οἱ ὀνομαστοὶ νομοδιδάσκαλοι ἤκμασαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως ὁ Σάλβιος Ἰουλιανὸς καὶ ὁ Γάϊος ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων, ὁ Παπινιανός, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Οὐλπιανὸς τὸν 4ον μ. χ. αἰῶνα. Αἱ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν ἦσαν τόσον ἀμερόληπτοι, δίκαιαι καὶ ὀρθαί, ὥστε οἱ ἄρχοντες ἐθεώρουν αὐτὰς ὡς νέους νόμους καὶ περιελάμβανον εἰς τὸ σῶμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἡ τεραστία αὕτη ἐργασία, ἡ ὁποία κατέστησε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον πράγματι διεθνές, ἐσυστηματοποιήθη καὶ ἐκωδικοποιήθη μόνον τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

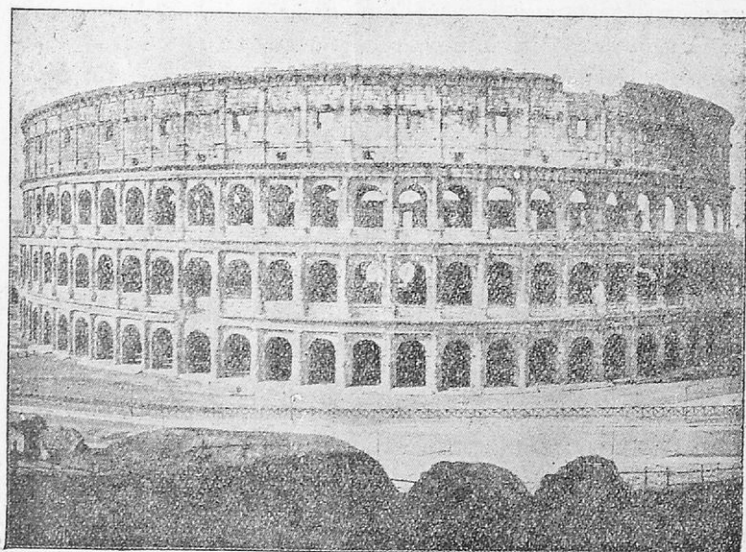
Κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων ἀρχίζει ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Αἰγυπτιακοί, ἀσσυριακοὶ καὶ περσικοὶ θεοί, ὁ Ἄττις, ἡ Ἴσις, ὁ Ἰσιρις καὶ ἰδίως ὁ Μίθρας ἐλατρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἀντικατέστησαν τὰς ἀρχαίας θεότητας. Οἱ κάτοικοι ἠγάπησαν τὰς θρησκείας αὐτὰς διὰ τὴν ὑπόσχεσιν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ μελλούσης ζωῆς.

Τοιοῦτοτρόπως αἱ θρησκείαι ὅλου τοῦ κόσμου εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺ ἀνε-

ξίθρησκοι καὶ δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν τῶν ξένων θεοτήτων. Γενικῶς ὅμως ἐπεκράτει τότε μεγάλη ἀθεία, ἰδίως εἰς τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, οἱ ὅποιον δὲν ἐπίστευον εἰς τίποτε καὶ ἐζήτειν ἀνακούφισιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Πολὺ διεδόθη τότε ἡ στωικὴ φιλοσοφία, ἡ ὁποία διὰ πολλοὺς ἦτο ἀληθινὴ θρησκεία.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ—ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ἀκμὴ τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων ἐξηκολούθησε καὶ τὸν 2ον καὶ 3ον αἰῶνα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περιόδον αὐτὴν ἡ ποίησις ὑπεχώρησε καὶ ἀκμάζει κυρίως ὁ περὶ λόγος.

Τὸ κολοσσαῖον

Τὸ τεράστιον οἰκοδόμημα ἐκτίσθη ἐπὶ Βεσπασιανοῦ. Ἐχει σχῆμα ἑλλειψέως, μῆκος 180, πλάτος 152 καὶ ὕψος 48 μέτρων. Ὁ στοῖβος, ὅπου ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες, ἔχει μῆκος 85, πλάτος 52 μ. Κάτω ἀπὸ τὸν στοῖβον ἦσαν διάφορα διαμερίσματα καὶ κλωβοὶ διὰ τὰ ἀγρία θηρία, τὰ ὅποια μὲ ἓνα κατάλληλον μηχανισμόν ἀνεβίβαζον εἰς τὴν ἐπιράνειαν. Εἶναι τὸ ἀπαίσιον οἰκοδόμημα, εἰς τὸ ὅποιον χιλιάδες ἄνθρωποι κατεσπαράχθησαν ἀπὸ τὰ θηρία καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ εὐρῆξαν οἰκτρὸν θάνατον.

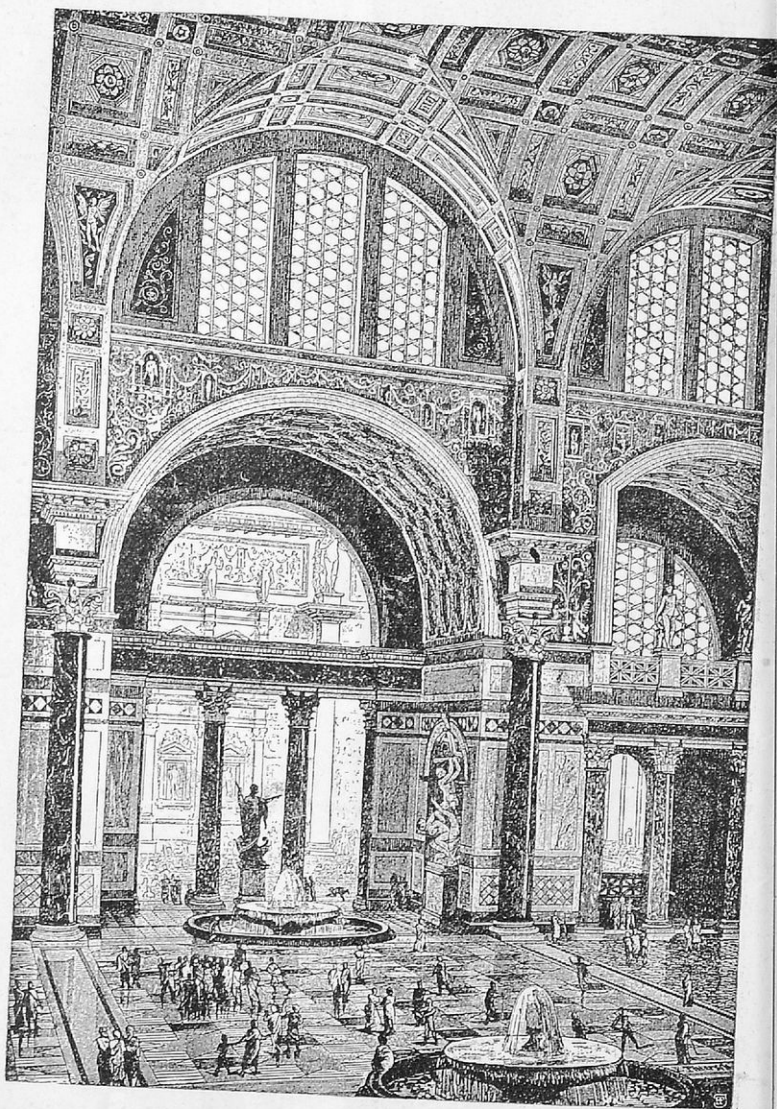
Ὁ περίφημος διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ Νέρωνος **Σενέκας** (4—65) εἰς τὰς Φιλοσοφικὰς διατριβὰς καὶ Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τάς Ἡθικάς ἐπιστολάς μᾶς δίδει πιστὴν εἰκόνα τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας τοῦ 1ου μ. Χ. αἰῶνος. Ὁ ἀνεπιός του **Δουκανδὸς** (39—65) ἔγραψε τὸ ἔπος **Φάρσαλος**, εἰς τὸ ὁποῖον περιέγραψε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον Καίσαρος καὶ Πομπηίου. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ συγγραφεῖς ἔπесαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Νέρωνος.

Ἡ ἐπομένη γενεὰ εἶδε συγγραφεῖς ἀξιολογωτάτους. Ὁ **Τάκιτος** (55—120) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ **Χρονικά**, δηλαδὴ ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος (14—68) καὶ τὴν Ἱστορίαν ἀπὸ Νέρωνος μέχρι Δομιτιανοῦ (68—96) διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν, διὰ τὰς ζωηρὰς περιγραφὰς καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὕφους. Εἰς τὸ ἔργον του **Γερμανία** περιγράφει τοὺς Γερμανοὺς ὅπως ἦσαν εἰς τὴν ἐποχὴν του καὶ διακρίνει τὰς ἀρετὰς τοῦ ἡμιβαρβάρου τότε λαοῦ. Ὁ **Πλίνιος ὁ νεώτερος** (62—113) ἦτο συγγραφεὺς κομψός. Ἐγράψεν **Ἐπιστολάς**, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς δίδει πληροφορίας περὶ τῆς κοσμητικῆς καὶ λογοτεχνικῆς κινήσεως τῶν χρόνων του. Σατιρικός μὲ ἐξαιρετικὴν δύναμιν ἦτο ὁ **Γιουβενάλης** (50—130), ὁ ὁποῖος ἐκαυτηρίασε τὴν διαφθορὰν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐκαλλιεργήθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἴτε ὑπὸ Ἑλλήνων εἴτε ὑπὸ ἐξελληνισθέντων ἀνατολιτῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1ου μ. Χ. αἰῶνος ἤκμασεν ὁ σεμνὸς καὶ πράγματι φιλοσοφικὸς συγγραφεὺς **Πλούταρχος** (46—120) ἀπὸ τὴν Χαιρώνειαν τῆς Βοιωτίας. Συνέγραψε τοὺς **Παραλλήλους βίους**, δηλαδὴ βιογραφίας ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, πολλὰς φιλοσοφικὰς πραγματείας, **Ἡθικά**. Τὰ ἔργα του διακρίνει λεπτὴ ψυχολογία καὶ δραματικὴ περιγραφή. Ἀπὸ τὸ **Σαμόσατα**, πλησίον τοῦ Εὐφράτου, κατήγετο ὁ ἐξοχος σατιρικός λογογράφος **Δουκιανδὸς** (2ος αἰὼν), ὁ ὁποῖος μὲ ἀττικὴν χάριν καὶ ἀπαράμιλλον εὐφυΐαν ἐκαυτηρίασε τὰς παλαιὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του.

Οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προσέχουν πολὺ τὴν ἑκφρασιν καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὸ ἀττικὸν ὕφος. Οἱ ἀττικίζοντες αὐτοὶ συγγραφεῖς ὠνομάθησαν **νέοι σοφισταί**. Ὁ **Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς** ἔγραψε ρωμαϊκὰς ἀρχαιότητας, ὁ **Σιρό-**

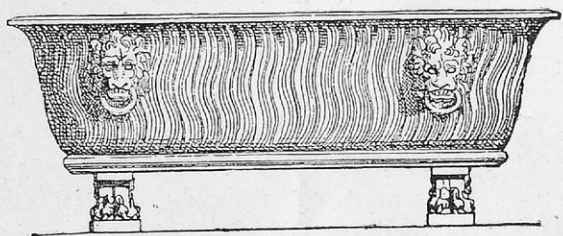

Αἱ Θέρμαι τοῦ Καρακάλλα

Ἡ κεντρικὴ αἴθουσα με ὠραιότατας ἀψίδας καὶ κίονας πέριξ καὶ δύο κοιμφοὺς πίδακας

βων ἀπὸ τὴν Ἀμάσειαν τὴν ὀνομαστὴν Γεωγραφίαν, ὁ Ἀππιανὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὁ Δίων Κάσσιος ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, ὁ Ἀρριανὸς ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψεν Ἀνάβασιν Ἀλεξάνδρου μιμούμενος τὸν Ξενοφῶντα. Ὁ Πausanias ἔγραψε περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων αὐτῶν δὲν ἔχουν μεγάλην λογοτεχνικὴν ἀξίαν.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐξακολουθοῦν νὰ καλλιεργοῦνται αἱ ἐπιστῆμαι. Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος, θεῖος τοῦ νεωτέρου, ὁ ὁποῖος ἔπεσε θῦμα τῆς φιλομαθείας του εἰς τὴν

Λουτήρ

ἀπὸ ρωμαϊκᾶς θέρμας—Παρίσιοι, Λοῦβρον

περίφημον ἔκρηξιν τοῦ Βεζουβίου τὸ 79, ἔγραψε διεξοδικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον Φυσικὴ ἱστορία. Τὴν Γεωγραφίαν ἐκαλλιέργησαν ὁ Στράβων καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ὁ ὀνομαστὸς ἀστρονόμος, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὴν γαιωκεντρικὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου. Σημαντικὴν ὥθησιν εἰς τὴν ἱατρικὴν, ἰδίως εἰς τὴν ἀνατομίαν, ἔδωκεν ὁ Γαληνὸς ἀπὸ τὴν Πέργαμον.

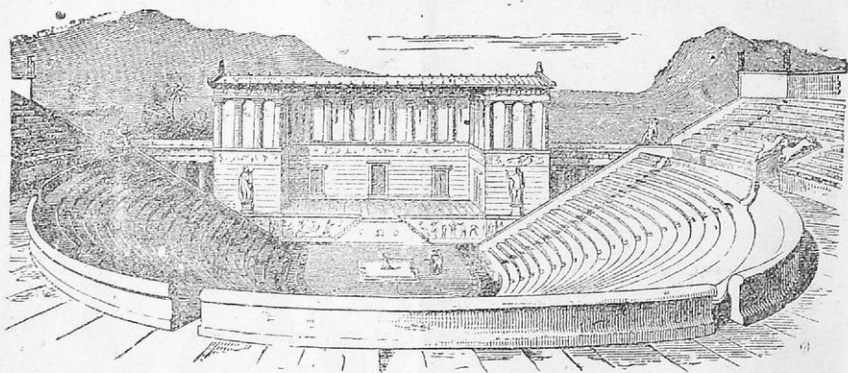
Εἰς τὴν φιλοσοφίαν οἱ Ρωμαῖοι ἠκολούθησαν τὰ ἑλληνικὰ συστήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶλλον διαδεδομένον εἰς τὴν Ρώμην ἦτο τὸ σύστημα τῶν στωικῶν. Οἱ σημαντικώτεροι στωικοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦσαν ὁ Ἕλλην Ἐπίκτητος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος.

Αἱ ΤΕΧΝΑΙ

Μετὰ τὸν Αὐγουστον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ρωμαίων λαμβάνει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκάλυψαν εἶδος ἀμμοκονίας, τσιμέντου σημερινοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ χειρότερα ὕλικά διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν

οικοδομημάτων. Λίθοι μικροί, χαλίκια, κεραμίδια κτλ. συγκολλώμενα διὰ τῆς ἀμμοκονίας αὐτῆς ἀπετέλουν σῶμα στερεώτατον. Ἦδύναντο τοιοιτοτρόπως εἰς κάθε χώραν καὶ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα νὰ κτίζουν πελώρια οἰκοδομήματα καὶ στερεώτατα. Τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατόπιν ἐκάλυπτον πρὸς καλλωπισμὸν μὲ ἐπίστρωμα ἀπὸ καλοὺς λίθους ἢ ἀπὸ μάρμαρα.

Διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν μνημείων μὲ ἔργα γλυπτικῆς οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίσθησαν ἑλληνας τεχνίτας, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον

Ρωμαϊκὸν θέατρον (ἀναπαράστασις)

Ἡ σκηνὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ θεάτρου εἶναι πολυτελὲς οἰκοδόμημα διώροφον. Εἰς τὸ μέσον καὶ εἰς ἀρκετὸν ὕψος ἀπὸ τὴν ὀρχήστραν εἶναι τὸ λογεῖον, ὁ τόπος δηλαδή, ὅπου ἔβαινον οἱ ἡθοποιοί.

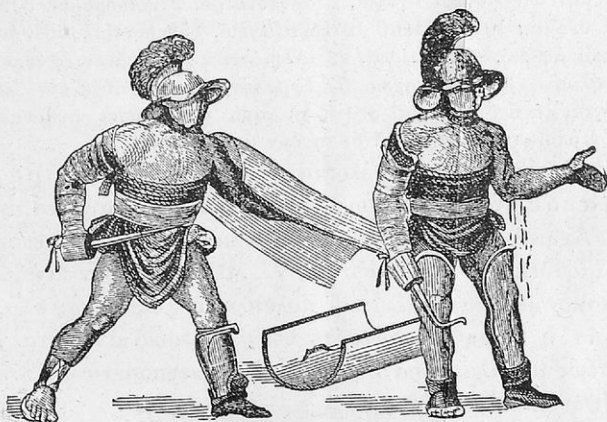
νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς πελάτας των καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως. Ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν τὸ φυσικὸν καὶ πολλάκις ἔχουν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον καὶ ἀκριβείαν εἰς τὰς λεπτομερείας.

Ἡ μεγάλη εὐημερία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους νὰ κατασκευάσουν ἀναρίθμητα ἔργα εἰς ὅλον τὸ κράτος. Τὰ ἔργα αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὸ πατρικὸν πνεῦμα τῶν Ρωμαίων εἶναι πρωτίστως ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ὁδοί, γέφυραι, ὑδραγωγεῖα, ναοί, θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, θέρμαι, ἱππόδρομοι, θέατρα καὶ ἀμφιθέατρα. Τὰ ρωμαϊκὰ ὁμως οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται περισσότερον μὲ τὸν ὄγκον καὶ τὴν βαρύτητα παρὰ μὲ τὴν κομψότητα καὶ τὴν εὐγένειαν. Κάνουν τὴν ἐντύπωσιν ὑλικῆς δυνάμεως παρὰ διανοήσεως καὶ ψυχικῆς συγκινήσεως. Ἡ σκαπάνη τῶν ἀρ-

χαιολόγων ἐξέθαιπε πόλεις ὀλοκλήρους, αἱ ὁποῖαι εἶχον σκεπασθῇ ἀπὸ τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου καὶ τὴν λάβαν τῶν ἡφαιστείων. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς δυνάμεθα ἡμεῖς σήμερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν. Μεταξὺ τῶν πόλεων αὐτῶν ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ Πομπηία.

ΠΟΜΠΗΙΑ

Πλησίον τοῦ Βεζουβίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ κομψὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς Καμπανίας, ἡ Πομπηία. Τὸ γραφικὸν ὄρος, τοῦ ὁποίου τὰς πλαγιάς ἐκάλυπτον ἄγροὶ καὶ ἀμπελῶνες, ἀπὸ πολλῶν

Μονομάχοι

τοιχογραφία ἀμφιθεάτρου Πομπηίας
Δύο δοῦλοι, ὁ πρῶτος Σαμνίτης, ὁ δεύτερος Θρᾷξ.

αἰώνων δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, ὅτε αἴφνης τὸ 79 ἐξερράγη καὶ ἔθαιπεν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τὴν ὠραίαν πόλιν. Οἱ κάτοικοι ἐκτὸς ὀλίγων, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὰ ὑπόγεια ἢ εἰς τὰ ὑπερῶα, ἐσώθησαν, αἱ οἰκοδομαὶ δὲν κατέρρευσαν, ἡ ἐπίπλωσις καὶ τὰ σκεύη ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των ὅπως ἦσαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνος, ἤρχισαν ἀνασκαφάς, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν μεθοδικώτατα μέχρι σήμερον. Τοιουτοτρόπως ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρος ἡ πόλις ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Διακρίνονται οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι, αἱ πλούσιαι ἐπαύλεις μὲ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ διακόσμησιν, τὰ κατα-

στήματα, οἱ τοῖχοι μὲ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ τοιχοκολλήματα. ἀκόμη καὶ τὰ πιώματα τῶν ἀτυχῶν ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι ἐπνίγησαν ἀπὸ ἀσφυξίας. Τὰ λείψανα τῆς Πομπηίας μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίζωμεν ἀκριβῆ εἰκόνα ρωμαϊκῆς πόλεως τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος.

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων ἡ Ρώμη εἶχε λάβει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πληθυσμός της ἀνῆλθεν εἰς 1 1/2 ἑκατομ. καὶ εἶχε καλλωπισθῇ μὲ πλῆθος οἰκοδομημάτων.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔδωκαν οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν Ρώμην ὑπῆρχον 11 ἀγοραί, 2 ἀμφιθέατρα, 2 ἵπποδρομοί, 3 θέατρα, 11 θέρμαι, 10 βασιλικαί, 19 ὕδραγωγεῖα, 856 λουτρά, 36 θριαμβευτικά ἀψίδες, 1352 πηγαί, 22 ἀνδριάντες παριστάνοντες ἵππεις, 80 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα, 77 ἔξ ἐλέφαντος. Εἰς αὐτὰ δὲν ὑπολογίζονται τὰ ἀνάκτορα, αἱ στοαί, οἱ ναοί, τὰ δημόσια μνημεῖα κλπ., τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι σχεδὸν ἀπερίοριστος.

Ἀπὸ τὰς ἀγορὰς μεγολοπρεπεστέρα ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ὡς ἐν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἀγορᾶς ὁ Βεσπασιανὸς κατεσκεύασε τὸ μέγα ἀμφιθέατρον Κολοσσαῖον. Μέχρι σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας τὰ μεγάλα καὶ πολυπληθῆ ὕδραγωγεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἡ Ρώμη ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μῆκος ἕως 90 χιλιόμετρα καὶ εἶναι κατασκευασμένα μὲ πελώρια τόξα ὕψους πολλάκις 32 μ.

Αἱ θέρμαι ἦσαν ἰδιόρρυθμα καὶ πολλάκις πελώρια οἰκοδομήματα, κυρίως λουτρά, περιεῖχον ὅμως καὶ γυμναστήριον, βιβλιοθήκας, αἰθούσας διαλέξεων κοσμημένας μὲ ὥραις τοιχογραφίας, μωσαϊκὰ καὶ ἀγάλματα. Οἱ Ρωμαῖοι διήρχοντο πολλὰς ὥρας εἰς τὰς θέρμας συζητοῦντες καὶ ἀναπαυόμενοι. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλου (3ος αἰών).

ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν συμπάθειαν εἰς τὸ θέατρον. Αἱ παραστάσεις τῶν ἦσαν φάρσαι ἢ παντομίμαι, δηλαδὴ παραστάσεις μὲ χειρονομίας καὶ κινήσεις χωρὶς ὁμιλίαν.

Ἀντιθέτως μὲ πολὺ πάθος παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων εἰς τὰ Ἀμφιθέατρον. Οἱ μονομάχοι ἦσαν κυ-

ρίως κατάδικοι εἰς θάνατον, δοῦλοι ἢ βάρβαροι αἰχμάλωτοι. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων παρήλαυνον εἰς τὸν στοῖβον τοῦ ἀμφιθεάτρου καί, ὅταν ἔφθανον πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, ἀπηύθυνον τὸν τραγικὸν χαιρετισμόν: χαῖρε, Καῖσαρ, οἱ μελλοθάνατοι σὲ χαιρετοῦν. Κατόπιν ἤρχιζον οἱ ἀγῶνες ὑπὸ τοὺς ἥχους τῶν σαλπίγγων. Οἱ Ρωμαῖοι εὗρισκον ἐπίσης πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς ἀγῶνας μονομάχων καὶ θηρίων ἢ μόνον θηρίων.

Τὸ πλῆθος μὲ τὴν αὐτὴν μανίαν συνέρρεεν εἰς τὸν Ἰπποδρομον, ὅπου ἐτελοῖντο ἄρματοδρομαί. Τὸ μέγα ἵπποδρόμιον τῆς Ρώμης περιελάμβανε 250 χιλ. θεατάς, εἶχε μῆκος 600 μ., πλάτος 100. Ἦγωνίζοντο συγχρόνως 4 ἄρματα, τὰ ὁποῖα διακρίνοντο ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἡνιόχου (πράσινον-λευκὸν-κυανοῦν-ἐρυθρόν). Ὁ λαὸς παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας μὲ πάθος, ἐγνώριζε τὰ ὀνόματα τῶν ἵππων, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν γενεάν των, ἐχωρίζετο εἰς φατρίας καὶ ἐτάσσετο μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ἀγωνιστήν.

Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεάματα ἦσαν τόσον ἀγαπητὰ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὥστε ὁ Γιουβενάλης ἔγραψεν: Οἱ Ρωμαῖοι τίποτε ἄλλο δὲν ζητοῦν σήμερον παρὰ ἄρτον καὶ θεάματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ — Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (193—211)

Τὸ 193 ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμόδου ἐδημιουργήθη ὀξεῖα κρίσις. Οἱ πραιτωριανοὶ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἐξέλεξαν διαφόρους αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλε-

Καρακάλλας

μαρμαρινή προτομή—Νεάπολις

νασυνέστησε τὴν φρουράν του ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων. Τὴν σύγκλητον τελείως ἐξεμηδένισε καὶ ἔδωκε μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν συμβούλιον.

Ὁ Σεβήρος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης, ἔσοχος κυβερνήτης, ἐλευθέριος πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἀγριπνοῦ φύλαξ τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὅτι συνεχίζει τὴν δυναστείαν τῶν Ἀντω-

μος ἐπανελήφθη. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τῶν λεγεόνων τῆς Πανονίας Σεπτίμιος Σεβήρος.

Ὁ Σεβήρος κατήγετο ἀπὸ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἦτο ἐξαίρετος στρατιωτικὸς. Ἐστήριξε τὸ κυβερνητικὸν τοῦ σύστημα εἰς τὸν στρατόν. Ὑΐξησε τὸν μισθὸν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ νυμφεύωνται καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς ἔδιδεν ἀνωτέρους βαθμούς. Διέλυσε τοὺς πραιτωριανοὺς καὶ ἀ-

νίνων. Ἐνίκησε τοὺς Πάρθους καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Μεσοποταμίαν. Τὸ 208 ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Βρετανίαν, ἀλλὰ τὸ 211 ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἐβόρακον (Ἰόρκην).

ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΣ (211—217)

Τὸν Σεβῆρον διεδέχθη ὁ υἱός του Καρακάλλας, ἄγριος καὶ σκληρὸς ἡγεμὼν. Διεσκέδαζε τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν μὲ δαπανηρὰ θεάματα καὶ κατεσκεύασε τὸς περιφήμους θέρμας. Τὸ 212 ²¹² διὰ νόμου ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας ἔκτος τῶν δούλων καὶ τῶν νομάδων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκινεῖτο ἰδίως ἀπὸ λόγους οἰκονομικούς, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπλήρωνον διπλοῦν φόρον, τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ ρωμαίου πολίτου. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις εἶχε βαρυντέρας συνεπείας, διότι ἔφερε τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.

Ὁ Καρακάλλας ἔκαμε πολλὰς ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀσίαν. Τὸ 217 ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τῶν Πάρθων, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτωριανῶν Μακρίνου, ὁ ὁποῖος ἔγινεν αὐτοκράτωρ. Ὁ Μακρίνος ἐβασίλευσε μόνον ἐν ἔτος.

ΕΛΑΓΑΒΑΛΟΣ—ΣΕΒΗΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ (217—235)

Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν παρατηροῦμεν τὴν μεταβολήν, ἡ ὁποία εἶχε γίνει εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἐξασθένειν τῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἡ ἐξουσία περιέρχεται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν γυναικαδέλφην τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου Ἰουλίαν, ἡ ὁποία κατήγετο ἀπὸ μεγάλην ἱερατικὴν οἰκογένειαν τῆς Συρίας. Ἡ φιλόδοξος καὶ εὐφυής αὐτὴ γυνὴ ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον τοὺς δύο ἐγγόνους τῆς τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς Ἐλαγάβαλος ἦτο ἱερεὺς τοῦ ὁμωνύμου θεοῦ τῆς Συρίας. Κατέστη περιβόητος διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ὀκνηρίαν του. Μετ' αὐτὸν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Σεβήρος Ἀλέξανδρος, μόλις 13 ἐτῶν, μὲ καλὴν ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν καὶ μὲ καλὰς διαθέσεις. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν βασιλείαν του ἐκυβέρνηα ἡ μήτηρ του μὲ τοὺς περιφήμους νομοδιδασκάλους Οὐλπιανόν, Παῦλον, Μοδεστίνον. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ σύγκλητος, ἔξ ἴσου ἀπειλούμενοι ἀπὸ τοὺς Θεοδωρίδου--Λαζάρου. *Ἱστορία Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ. Ἔκδ. Β'* 6

στρατιωτικούς, συνειργάσθησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν. Ἄλλ' ὁ στρατὸς δὲν ὑπήκουσε καὶ τέλος ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον (235).

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ (235—285)

Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠκολούθησε μεγάλη κρίσις, ἣ ὁποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἔχῃ σοβαρωτάτας συνεπειάς δι' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους. Ἐπὶ ἤμισιν αἰῶνα (235—285) οἱ στρατιῶται ἀναγορεύουν αὐτοκράτορας τῆς ἐκλογῆς των. Ἡ περίοδος αὕτη ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν στρατιωτικὴ ἀναρχία. Μέχρι τῆς ἀναρχήσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ 26 αὐτοκράτορες ἀνεκηρύχθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀπέθανον με βίαιον θάνατον. Οἱ ἱστορικοὶ παρωμοίασαν αὐτοὺς με τοὺς τριάκοντα τυράννους τῶν Ἀθηνῶν.

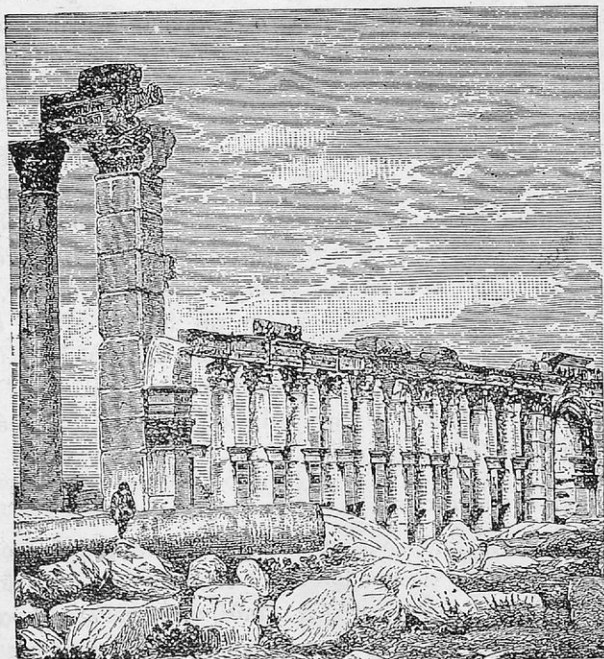
ΑΙ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε σοβαρωτάτον κίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν συνόρων, εἰς τὸν Ρῆνον, τὸν Δούναβιν, τὸν Εὐφράτην, εἰς τὴν Ἀφρικὴν, βάρβαροι λαοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ κράτος.

Εἰς τὴν Ἀσίαν διελύθη τὸ κράτος τῶν Πάρθων, τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνην οἱ Ἀρσακίδαι, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Νέον Περσικὸν κράτος ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν (226—651) με πρωτεύουσαν τὴν Κτησιφῶντα ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Οἱ Σασσανίδαι διεξεδίκουν ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἀνῆκον εἰς τὸ περσικὸν βασίλειον. Τὸ 260 ὁ βασιλεὺς Σαπὸρ εἰσέδυσσε μέχρι τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεριανός, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Πέρσας, συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Εἰς τὴν Εὐρώπῃ οἱ βάρβαροι προσέβαλον τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Οἱ **Γότθοι**, γερμανικῆς καταγωγῆς προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Σκανδιναβίαν, κατῆλθον βραδέως πρὸς νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυτικοί, κατεσκεύασαν μικρὰ πλοῖα καὶ ἀπέβησαν τολμηρότατοι πειραταί. Δελεασθέντες ἀπὸ τὰ πλούτη

τῆς αὐτοκρατορίας ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς αὐτήν. Διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Μὲ τὰ πειρατικά των πλοῖα προσέβαλον τὸ Βυζάντιον, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὸ 267 τμήματα αὐτῶν ἔφθασαν

Ἐρείπια τῆς Παλμύρας

Ἀπὸ τὴν ἀκμαίαν πόλιν τῆς συριακῆς δάσεως τοῦ 3ου αἰῶνος σφύζονται μόνον μερικά ἑρείπια. Τὸ σπουδαιότερον εἶναι οἱ κίονες, τοὺς ὁποίους βλέπομεν εἰς τὴν ἀνωτέρω εἰκόνα. Ἡ κιονοστοιχία αὐτὴ ἦτο κατασκευασμένη κατὰ μῆκος τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ τῆς πόλεως εἰς ἑκτασὶν 1200 μ. καὶ περιελάμβανε 1500 κίονας ὕψους 16 μ. εἰς τέσσαρας σειράς. Τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς κίονας αὐτοὺς εἶναι ὅτι σχεδὸν εἰς τὸ μέσον φέρουν βάθρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἔστηναν ἀνδριάντας τῶν ἐξεχόντων πολιτῶν.

μέχρι τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐλεηλάτησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον.

Εἰς τὸν Ρῆνον ἔμφανίζονται δύο πολεμικοὶ λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμαννοί. Οἱ Φράγκοι ἐπέδρυσαν τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν, οἱ Ἀλαμαννοὶ ἐπροχώ-

ρησαν μέχρι τῆς Ἰταλίας. Οἱ Σάξονες, κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς Βορείου θαλάσσης παρὰ τὸν ποταμὸν Ἑλβαν, ἐπέδραμον διὰ θαλάσσης καὶ ἐλεηλάτησαν τὰ παράλια τῆς Βρετανίας.

Ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοι νὰ προστατεύουν τὰς ἐπαρχίας, εἰς διάφορα μέρη οἱ κάτοικοι διωργάνωσαν ἐπιτόπιον ἄμυναν καὶ ἀνέδειξαν ἰδίους αὐτοκράτορας, τοὺς ὀνομασθέντας αὐτοκράτορας τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν ἔρημὸν τῆς Συρίας ἡ πόλις Παλμύρα, κειμένη εἰς ὄασιν, ὅπου συνηγνῶντο οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἀνέδειξαν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν τῆς Ὀδέναθον, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας. Ἄλλ' ὁ Ὀδέναθος διενόηθη νὰ ιδρύσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Μετὰ τὸν θάνατόν του (267) ἡ χήρα του **Ζηνοβία** ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του, κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὤλην σχεδὸν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐφιλοδόξει νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῶν Σελευκιδῶν. Εὐφυῆς, πολὺ μορφωμένη, ἔδειξε μεγάλην ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν αὐλήν τῆς διέμενον ἀξιόλογοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς.

ΟΙ ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἀποκατέστησαν μερικοὶ δραστήριοι αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀπὸ τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας καὶ προπάντων ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐστρατολογοῦντο τώρα οἱ καλύτεροι στρατιῶται. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ἀξιωματικοὶ σκληραγωγημένοι καὶ ἀνδρεῖοι καὶ ὀφείλον τὴν προαγωγὴν εἰς τὴν προσωπικὴν των ἀξίαν. Ἀπ' αὐτοῦς ὁ Κλαύδιος Β' (268—270) ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη, ἀλλ' ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν ἔνδοξος. Παρὰ τὴν Νύσσαν τῆς Σερβίας συνέτριψε τοὺς Γότθους καὶ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν γοτθικός.

Τὸν Κλαύδιον διεδέχθη ὁ Αὐρηλιανὸς (270—275), ὁ ὁποῖος ἦτο δραστηριώτατος αὐτοκράτωρ. Ἐκλείσεν εἰρήνην μετὰ τοὺς Γότθους παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν καὶ ἀπὸ τότε σύνορον τοῦ κράτους εἶναι ὁ Δούναβις. Κατέστρεψε τοὺς Ἀλαμαννοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ περιέζωσε τὴν Ρώμην μὲ πελώριον τεῖχος 19 χιλιομ. διὰ νὰ προ-

στατεύση αὐτὴν ἀπὸ τὰς αἰφνιδίας ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Κατόπιν ἀπέδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐνότητα. Ἐνίκησε τὴν Ζηνοβίαν καὶ ἐκυρίευσε τὴν Παλμύραν. Ἡ βασίλισσα συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἡ ἀκμαία καὶ πλουσία ἄλλοτε πόλις κατεστράφη. Σήμερον ἀκόμη ὑψοῦνται εἰς τὴν ἀπόκεντρον ἐκείνην ἄκραν τῆς συριακῆς ἐρήμου τὰ ἐπιβλητικά ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἑλληνορρωμαϊκῶν, κίονες καὶ ἀψίδες, τὰ ὅποια ἐνθυμίζουν παλαιὰν λαμπρότητα.

Ὁ Αὐρηλιανὸς ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 275. Μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν τοῦ Πρόβου (276—282) ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς ἱλλυριοὺς αὐτοκράτορας, ὁ Διοκλητιανὸς (284).

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία του διεδόθη ταχέως διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν, Μ. Ἀσίαν, Ἑλλάδα καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον δεῖξει ἕως τότε μεγάλην ἀνοχὴν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, αὐτοκράτορες

Ὁ καλὸς ποιμὴν

μαρμαρίνον ἄγαλμα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος—Ρώμη, Λατερανὸν Μουσεῖον

Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἀπέφευγον νὰ εἰκονίζουν τὴν μορφήν τοῦ Χριστοῦ. Ἀργότερα ἤρχισαν νὰ εἰκονίζουν αὐτὸν μὲ διαφόρους συμβολικὰς παραστάσεις καὶ ἰδίως μὲ τὴν ἀνωτέρω συμπαιδικὴν μορφήν.

καὶ κοινὴ γνώμη ἐδέχθησαν μὲ δυσμένειαν καὶ κατεδίωξαν σκληρότατα τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζων οἱ χριστιανοὶ καὶ ἔπλασαν διαφόρους διαδόσεις, ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις των, τὰς λεγομένας χριστιανικὰς ἀγάπας, ἐπεδίδοντο εἰς παντὸς εἶδους ὄργια. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ χριστιανισμὸς θὰ ἐνώσῃ τοὺς ἀπόρους καὶ δυστυχεῖς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πλουσίων καὶ θὰ καταρρίψῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς. Διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτοκράτορες ἐθεώρησαν τὴν νέαν θρησκείαν ἐπικίνδυνον καὶ κατεδίωξαν αὐτήν.

ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ

Ὅνομάζουν διωγμοὺς τὰς βιαιότητας, τὰς ὁποίας διέπραξαν οἱ εἰδωολάτραι κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ λαὸς μὲ τὸν φανατισμὸν του ἀπέδιδεν ὅλας τὰς δυστυχίας, πυρκαϊὰς, πανώλη, κακὴν ἔσοδειαν, ἀτυχήματα στρατιωτικὰ εἰς τὰ σύνορα, εἰς τὴν ὄργην τῶν θεῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἄλλ' ἡ πολιτεία ἦτο διστακτικὴ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰῶνος δὲν ἔγινε συστηματικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν.

Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ Νέρωνος καὶ Δομιτιανοῦ καὶ βραδύτερον ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Μ. Αὔρηλιου. Ἄλλ' οἱ διωγμοὶ αὐτοὶ ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκεσαν ὀλίγον. Κατὰ τὸ πρῶτον ὅμως ἥμισυ τοῦ 3ου αἰῶνος ἡ πολιτεία ἤρριξε νὰ ἀνησυχῇ, διότι οἱ χριστιανοὶ εἶχον πληθυνθῇ καὶ εἶχον εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, περιεφρόνουν τοὺς ἐπισήμους θεοὺς καὶ δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὀφειλομένην τιμὴν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ καλοὶ αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς.

Ὁ πρῶτος γενικὸς διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου τὸ 250 μ. Χ. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303), τὸν ὁποῖον ἡ ἐκκλησία ὀνομάζει μέγαν διωγμόν. Οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν μὲ θαυμαστὴν καρτερίαν τὰς φρικώδεις ποινὰς καὶ ἡ ἐκκλησία ὠνόμασε μάρτυρας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον χάριν τῆς πίστεως.

Παρ' ὅλους ὁμως τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς πιέσεις, ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐπληθύνετο καὶ ἡριθμοῦντο ἤδη πιστοὶ καὶ μεταξὺ τῆς ἀνωτάτης κοινωνίας.

Ὁ Χριστὸς μεταξὺ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου
Σαρκοφάγος Ραβέννης

Συμβολικὴ παράστασις κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν παλαιότερων χριστιανῶν. Εἰς τὸ μέσον ὁ Χριστὸς ὡς ἀρνίον μετ' ὁν φωτοστέφανον ἐπάνω εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, τὸ ὁποῖον συμβολίζει τὸ βάπτισμα. ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπίσης ὡς ἀρνία οἱ ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ἡ ταχεῖα διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ρωμαϊκὴν εἰρήνην. Ἐπίσης πολὺ ἐβοήθησε τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡθικὴ κατάστασις τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου. Οἱ ἀπόκληροι τῆς κοινωνίας, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν μεγαλυτέραν μᾶζαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, ἐξήτουν παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα ἔξω τῆς γήινης ζωῆς. ἡ ὁποία δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος δι' αὐτοὺς.

Μεταξὺ αὐτῶν ὁ χριστιανισμὸς ἐστρατολόγησε τοὺς περισσοτέρους καὶ φανατικωτέρους ὁπαδοὺς. Ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων προσείλκυσε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἐνίσχυσε τοὺς δειλοὺς. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων εἶναι ὁ σπόρος τῶν χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ — ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284—305)—ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

Ἡ βαθεῖα μεταβολή, ἥ ὁποία εἶχε γίνει εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κράτους, ἐπέβαλε νέαν διαρρύθμισιν τῆς διοικήσεως. Τοῦτο ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανὸς καὶ τὸ ἔργον του συνεπλήρωσεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

Ὁ *Διοκλητιανὸς* κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν, εἰσῆλθεν ἔνωρὶς εἰς τὸν στρατὸν καὶ μετὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὸ θάρος του κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὑψιστα ἀξιώματα. Ἐκλεχθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Προβού αυτοκράτωρ (284) κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ ἐπεχείρησε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ.

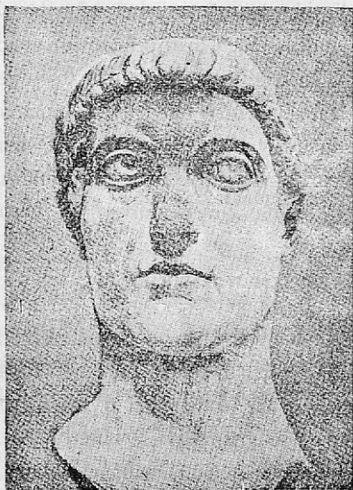
Ἐπειδὴ εἶχεν ἀποδειχθῇ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ὅτι εἰς ἀνώτερος ἄρχων διοικῶν τὸ κράτος ἀπὸ τὴν Ρώμην δὲν ἐπῆρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς ἀχανοῦς αυτοκρατορίας, ἰδίως διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων, ὁ Διοκλητιανὸς προσέλαβε ὥς συνάρχοντα τὸν *Μαξιμιανόν*, ἄνθρωπον ἀμόρφωτον ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀλλὰ γενναῖον στρατηγόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἐκυβέρνηε τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο αυτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου, προσέλαβον δύο βοηθοὺς καὶ συνάρχοντας μετὰ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος, ὁ Διοκλητιανός, τὸν Γαλέριον, ὁ Μαξιμιανὸς τὸν Κωνσταντίον τὸν Χλωρόν. Ὁ Κωνσταντίος ἐκυβέρνηε τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βρετανίαν μετὰ πρωτεύουσαν τὴν γαλατικὴν πόλιν Τρεβήρου (σήμερ. Τρίρ), ὁ Μαξιμιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως μετὰ πρωτεύουσαν τὸ Μιλᾶνον, ὁ Γαλέριος τὴν βαλκανικὴν χερσόνησον μετὰ ἔδραν τὸ Σίρμιον τῆς Σερβίας καὶ ὁ Διοκλητιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς μετὰ πρωτεύουσαν τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Αὐτὸ ἦτο τὸ σύστημα τοῦ Διο-

κλητιανού, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη τετραρχία.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανός, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρητήθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορόν του. εἰς τὰ Σάλωνα (σήμ. Σπαλάτο) τῆς Δαλματίας, ὅπου ἔζησεν ἀκόμη 8 ἔτη. Ἐπεισε μάλιστα καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῶν δύο αὐτοκρατόρων αὐγουστοὶ ἔγιναν ὁ Κωνσταντῖος καὶ ὁ Γαλέριος, οἱ ὁποῖοι προσέλαβον δύο καίσαρας, τὸν Μαξιμῖνον καὶ τὸν Σεβήρην. ✓

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306—337)

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ τὸ κράτος περιέπεσε πάλιν εἰς τὴν ἀναρχίαν. Εἰς τὴν Δύσιν ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντῖος καὶ τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν υἱὸν του Κωνσταντῖνον. Ἄλλ' οἱ πραιτωριανοὶ καὶ ὁ λαὸς τῆς Ρώμης ἀνηγόρευσαν συγχρόνως αὐγουστον τὸν Μαξιέντιον, υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ. Ἐν τῷ μεταξύ καὶ ὁ Μαξιμιανὸς εἶχεν ἀναλάβει πάλιν τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Τοιοῦτοτρόπως τὸ 306 ὑπῆρχον ἔξ αὐτοκράτορες εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐξ αὐτῶν οἱ τρεῖς, ὁ Μαξιμιανός, ὁ Σεβήρος καὶ ὁ Γαλέριος ἀποθνήσκουν καὶ ὑπολείπονται εἰς τὰς δυτικὰς χώρας ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μαξιέντιος, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Μαξιμῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Γαλέριον.

Μέγας Κωνσταντῖνος
μαρμαρινή κεφαλή—Ρώμη

Ἰδίως ζωηρὰ ἦτο ἡ ἀντίθεσις μεταξύ Κωνσταντίνου καὶ Μα-

ξεντίου. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τὴν Μουλβίαν γέφυραν τοῦ Τιβέρεως (312) τὸν Μαξέντιον, ὁ ὁποῖος ἐπνίγη εἰς τὸν ποταμόν. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Λικίνιος ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν ἀντίπαλόν του Μαξιμίνον (313). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος ἔμειναν οἱ μόνοι κύριοι τοῦ κράτους, συμφώνησαν νὰ διοικῇ ὁ Κωνσταντῖνος τὴν Δύσιν καὶ ὁ Λικίνιος τὴν Ἀνατολὴν καί, διὰ νὰ συσφίξουν τοὺς φιλικοὺς δεσμούς, ὁ

323 Λικίνιος ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κωνσταντίνου. Ἄλλ' ἢ συνενόησις δὲν διήρκεσε πολὺ. Μετ' ὀλίγον περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον, ὁ Λικίνιος ἐφονεύθη (323) καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφάνη ἐπιδέξιος πολιτικὸς καὶ ἐξαίρετος στρατηγός. Ἀνεδείχθη ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐξηκολούθησε τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας του συνέβησαν δύο γεγονότα ὑψίστης ἱστορικῆς σημασίας. Ὁ Κωνσταντῖνος κατέστησε τὸν χριστιανισμόν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους καὶ μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ εἰδωλολάτραι ἐπεσώρευσαν ὕβρεις κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία τὸν ἐτίμησεν ἐξαιρετικῶς, τὸν ὠνόμασεν ἱσαπόστολον καὶ τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν ἁγίων, ἡ δὲ ἱστορία τὸν ὠνόμασε μέγαν.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ὁ Κωνσταντῖνος μέχρι τῆς νίκης κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλ' ἐδείκνυε πάντοτε εὐμενεῖς διαθέσεις πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του. Ἐπίσης καὶ ἡ μήτηρ του Ἑλένη ἦτο χριστιανή. Ἐπειδὴ ὁ Μαξέντιος εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὸν στρατόν του τοὺς εἰδωλολάτραι, ὁ Κωνσταντῖνος ἐστηρίχθη εἰς τοὺς χριστιανούς. Βραδύτερον διηγήθησαν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐστράφη ὀριστικῶς εἰς τὸν χριστιανισμόν κατόπιν θαύματος. Ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τοῦ Μαξεντίου, εἶδεν αἴφνης εἰς τὸν οὐρανὸν φωνεινὸν σταυρὸν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὰς λέξεις ἐν τούτῳ νίκα. Ὁ Κωνσταντῖνος κατεσκεύασε σῆμα μετ' ὃ σημεῖον αὐτό, τὸ λάβαρον.

313

Ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἔχων σύμφωνον καὶ τὸν Λικίνιον ὁ Κωνσταντῖνος ἐδημοσίευσεν τὸ περίφημον

Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκαθίστα τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην καὶ καθιέρωσε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητά ὅλων τῶν θρησκείων. Τὸ διάταγμα ἔλεγεν :

Ἡμεῖς, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος, αὐγουστοί... ἀπεφασίσαμεν νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐξασκοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν προτιμοῦν, ἵνα ὁ θεός, ὁ ὁποῖος ἐδρεῦει ἐν τῷ οὐρανῷ, εἶναι ἵλεως καὶ εὐμενὴς καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς ὅλους ὅσοι ζοῦν εἰς τὴν ἐπικράτειαν ἡμῶν. Ἐφάνη εἰς ἡμᾶς ἄριστον καὶ λογικώτατον σύστημα νὰ μὴ ἀρνηθῶμεν εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μας, εἴτε εἶναι χριστιανὸς εἴτε ἀνήκει εἰς ἄλλο θρησκεῖμα, τὸ δικαίωμα νὰ ἀκολουθῇ τὴν θρησκείαν τῆς ἀρεσκείας του. Τοιουτοτρόπως ἡ Ὑψίστη Θεότης, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τώρα ἕκαστος ἐξ ἡμῶν θὰ τιμᾷ ἐλευθέρως, θὰ δινηθῇ νὰ χορηγήσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν εὐνοίαν της. Εἶναι ἄξιον τοῦ αἵωνος, εἰς τὸν ὁποῖον ζῶμεν, ἀρμόζει εἰς τὴν γαλήνην, τὴν ὁποίαν ἀπολαύει ἡ αὐτοκρατορία, ἡ ἐλευθερία νὰ εἶναι πλήρης δι' ὅλους τοὺς ὑπηκόους μας νὰ λατρεύουν τὸν θεὸν τῆς ἐκλογῆς των καὶ καμμία θρησκεία νὰ μὴ στερεῖται τῶν ὀφειλομένων πρὸς αὐτὴν τιμῶν.

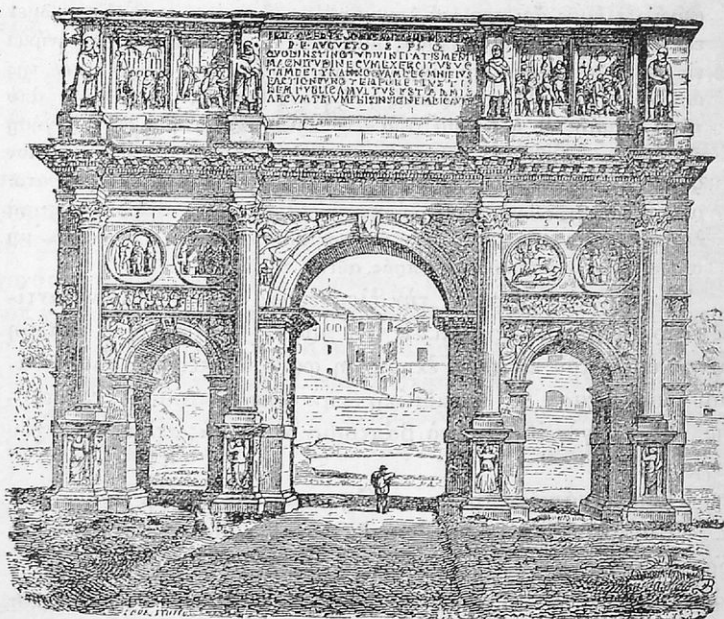
Τὴν οὐδετερότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖνος ἐτήρησε μερικὰ ἔτη καὶ εἰς τὴν πρᾶξιν. Ὅταν ὅμως ἀπέβη μόνος κύριος τοῦ κράτους, ἐκηρύχθη φανερά ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τὴν εἰδωλολατρίαν. Ἐν τούτοις πολὺ ἀργὰ ἐδέχθη τὸ βάπτισμα κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς (337).

Τοιουτοτρόπως ἐπῆλθε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὰ θρησκευτικά. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀρχηγὸς τῆς ἀρχαίας θρησκείας, κατέστη τώρα προστάτης τοῦ χριστιανισμοῦ. Αὐτὸ ὅμως ἦτο ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία τοιουτοτρόπως ἦτο δυνατόν νὰ χάσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος διεκήρυξε μετριοφρόνως εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐκκλησίας: Σειτς εἰσθε ἀρχιεπίσκοποι τῶν ἐσωτερικῶν τῆς ἐκκλησίας, ἐμὲ ὅμως ὥρισεν ὁ θεὸς ἐπίσκοπον τῶν ἐξωτερικῶν. Δι' αὐτοῦ ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐκκλησίας. Πολλὰκις ὅμως δὲν ἐτήρησε τὴν ἀρχὴν αὐτὴν καὶ ἐπενέβη εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας.

Η ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Ρώμη ἦτο πολὺ ἀπομεμακρυσμένη ἀπὸ τὰ δύο σύνορα τοῦ κράτους, τὰ ὁποῖα ἠπειλοῦντο ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἀπὸ

τὸν Δούναβιν καὶ ἀπὸ τὸν Εὐφράτην. Διὰ τοῦτο ὁ Διοκλητιανὸς ἤδη εἶχε μεταφέρει τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Νικομήδειαν. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἠγάπα τὴν ἀρχαίαν πόλιν τοῦ Τιβέρεως, διότι ἔμενε πιστὴ εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν καὶ διετήρει ζωηρὰν ἀνάμνησιν τῆς παλαιᾶς ἐλευθερίας, ἀπεφάσισε νὰ ἰδρῇ νέαν πρωτεύουσαν. Ἐξέλεξε πρὸς τοῦτο τὴν θέσιν, ὅπου πρὸ χιλίων ἐτῶν οἱ Μεγαρεῖς εἶχον κτίσει τὸ Βυζάντιον.

Ἀψὶς Μ. Κωνσταντίνου

Ἡ θριαμβευτικὴ αὐτὴ ἀψὶς εἶναι ἡ καλύτερον διατηρουμένη. Ἐχει ὕψος 20 μ., πλάτος 25 καὶ πάχος 7.50. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀνάγλυφά της προέρχονται ἀπὸ μνημεῖα τῶν χρόνων τῶν Ἀντωνίνων, ἀκόμη καὶ τῶν Φλαβίων. Ἐστῆθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κατὰ τοῦ Μαξεντίου.

Ἡ θέσις ἦτο ἐξαιρετος. Τὸ Βυζάντιον κεῖται εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἐνοῦνται ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία, εἰς τοὺς πρόποδας ὄχρων καὶ μαγευτικῶν λόφων, καὶ ἔχει ἀσφαλῆ λιμένα, τὸν Κεράτιον κόλπον, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ χίλια πλοῖα.

Τὸ 326 ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι καὶ ἡ πόλις ἐκτίσθη κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν σύστημα μὲ ἀγοράς, ἱππόδρομον, ὕδραγωγεῖα, θέρμας, Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ανάκτορα. Ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Κωνσταντίνου ἦτο νὰ περιβάλλῃ τὴν θέσιν μὲ ἰσχυρὸν τεῖχος καὶ νὰ κοσμήσῃ τὴν νέαν πόλιν μὲ λαμπρὰ κτίρια καὶ καλλιτεχνήματα, τὰ ὅποια μετέφερεν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἀπὸ τὴν Ρώμην. Τὸ 330 κατὰ μὴνα Μαΐον ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτευούσης. Ἡ πόλις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ ὄνομα **Κωνσταντινούπολις**, ἐνωρὶς ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, τὰ δὲ **330** πλούτη καὶ ἡ ἰσχυρὰ ὁχύρωσις ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὴν νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ 11 αἰῶνας (330—1453) εἰς τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς.

Η ΝΕΑ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει διοικητικὴ μεταβολή, ἀλλὰ συνετελέσθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ νέον καθεστὼς δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἑξῆς:

1) Τὸ πολίτευμα ἔγινεν ἀπόλυτος μοναρχία κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς,

2) ἡ διοίκησις ἔγινε πολυπλοκωτέρα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων ηὐξήθη ὑπερμέτρως καὶ

3) οἱ βάρβαροι κατέλαβον θέσιν πολὺ σημαντικὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ὁ Διοκλητιανὸς περιεστοιχίσθη ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ αὐλὴν καὶ καθιέρωσεν ἐθιμοτυπίαν ὁμοίαν μὲ τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρόσωπόν του ἐθεωρεῖτο ἱερὸν καὶ οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνοῦν.

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τοὺς πολυαριθμοὺς ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι κατενέμοντο εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουργεῖα. Οἱ ὑπάλληλοι ηὐξήθησαν ὑπερμέτρως, ἡ σύγκλητος κατήντησεν ἀπλῶς συμβούλιον, τὸ ὅποion ἐφρόντιζε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, καὶ οἱ ὕπατοι εἶχον μόνον τὴν φροντίδα τῶν θεαμάτων.

Καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπειδὴ ἐκυβέρνησαν μεγάλας στρατιάς καὶ ἐκτεταμένας χώρας, ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι. Ὁ Διοκλητιανὸς περὶώρισε τὴν ἔκτασιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἡ-

ἔησε τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰς 90 καὶ ἀπὸ τοὺς διοικητὰς ἀφῆρσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ ἐπαρχίαι ἔγιναν 120.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ—ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων καθὼς καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ ὁργάνωσις ἀπῆτουν μεγάλας δαπάνας. Οἱ αὐτοκράτορες κατέφευγον εἰς τοὺς φόρους, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο διαρκῶς βαρύτεροι.

Τὸ Λάβαρον

μετάλλιον Κωνσταντίνου Β' Παρίσιοι, Νομισματικ. Μουσεῖον Παρισίανται δ' αὐτοκράτωρ κρατῶν εἰς τὴν δεξιάν τὸ λάβαρον. Ἔχει ὁλόγραφον ἐπιγραφὴν «θρι-αμβευτὴς κατὰ τῶν βαρβαρικῶν ἔθνων».

Ἀπὸ τῶν 4ου αἰῶνα τὸ κράτος δὲν εὗρίσκετο εἰς ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Οἱ διαρκεῖς πόλεμοι εἶχον προκαλέσει σοβαρὰν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἀφ' ἐτέρου αἱ ἐρημώσεις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν εἶχον προκαλέσει σιτοδείας καὶ μεγάλην ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων. Οἱ ἄγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι καὶ ὁ πληθυσμὸς εἶχε ἀραιωθῆ πολὺ.

Εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων ἔγινεν ἡ ἐξῆς μεταβολή. Ἐγκατέστησαν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας, εἰς τοὺς ὁποίους διεμοίρασαν γαίας πρὸς καλλιέργειαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κινητοποιῶνται εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον. Ὁ κυρίως στρατὸς κατενεμήθη εἰς μικρότερα σώματα, διέμενε πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐκινδύνευε.

Τὸ νέον ἀμυντικὸν σύστημα ἀπῆτησε στρατὸν 450 χιλ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐθελοντικὴ στρατολογία ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπῆρκει, οἱ αὐτοκράτορες ἐσχημάτισαν σώματα ἀπὸ βαρβάρων τῶν συνόρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν *συμμάχοις*. Τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς ἔγινε καθαρῶς μισθοφορικὸς καὶ οἱ βάρβαροι, ἰδίως οἱ Γερμανοί, ἔλαβον σπουδαίαν θέσιν εἰς αὐτόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη εἰρηνικὴ διεισδυσίς τῶν βαρβάρων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία εἶχε σοβαρωτάτας συνεπειάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ (337—361)

Ὁ Κωνσταντῖνος πρὸ τοῦ θανάτου του διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς τρεῖς υἱοὺς καὶ τοὺς δύο ἀνεψιούς του. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου ἐπροκάλεσεν αἱματηρὰν τραγωδίαν εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Οἱ στρατιῶται, παρακινούμενοι ἴσως ἀπὸ τὸν Κωνσταντίον, ἐφόνευσαν τοὺς δύο ἀνεψιούς καὶ ἕξ ἀκόμη μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἐσώθησαν μόνον οἱ δύο μικροὶ ἀνεψιοὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Γάλλος καὶ Ἰουλιανός, τοὺς ὁποίους ὁ Κωνσταντῖος ἔθηκεν ὑπὸ αὐστηρὸν περιορισμόν. Μετὰ τὴν τραγωδίαν αὐτὴν οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ διεμοιράσθησαν τὸ κράτος. Μὲ τὸν καιρὸν ἔλειψαν οἱ δύο ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς καὶ τὸ 350 ὅλον τὸ κράτος ἐνώνει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὁ Κωνσταντῖος.

Ὁ **Κωνσταντῖος** ἀνετράφη εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἀλλ' ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀρειανὸν δόγμα καὶ ἀνεμείχθη ἐνεργῶς εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατεδίωξε μάλιστα τοὺς ὀρθοδόξους, οἱ ὅποιοι ἐπροκάλεσαν αἱματηρὰς ταραχὰς εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Κωνσταντῖος ἐνίκησε τοὺς Σαρμάτας εἰς τὸν Δούναβιν, τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἔστειλε κατὰ τῶν Ἀλαμαννῶν εἰς τὴν Δύσιν τὸν ἐξάδελφόν του Ἰουλιανόν, τὸν ὁποῖον ὑπωπτεύετο καὶ ἐκράτει ἕως τότε ὑπὸ περιορισμόν. Ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεδείχθη ἐξαίρετος στρατηγὸς καὶ κατώρθωσε νὰ ἀπωθήσῃ τοὺς Ἀλαμαννοὺς πέραν τοῦ Ρήνου. Ὁ Κωνσταντῖος ὁμῶς ἐφθόνησε τὴν δόξαν του καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι θέλει νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν ἐξήτησε παρ' αὐτοῦ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν αὐγουστον. Ὁ Κωνσταντῖος τότε ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσῃ. Ἀλλὰ

καθ' ὁδὸν ἀπέθανε καὶ ἔμεινε κύριος τοῦ κράτους ὁ Ἰουλιανὸς (361).

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ (361—363)

Ὁ Ἰουλιανὸς μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστάλη εἰς τὴν Γολατίαν, εἶχεν ἀσχοληθῇ εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ εἶχεν αἰσθανθῇ βαθύτατον θαυμασμόν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σκέψιν καὶ ὠραιότητα. Ὅταν

Ἰουλιανὸς

ἐπὶ χρυσοῦ νομίσματος
Βιέννη, Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον

ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἀπεκήρυξεν ἐπισήμως τὸν χριστιανισμόν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰδωλολατρίαν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν ἀποστάτην ἢ παραβάτην. Ἀλλ' ἡ θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἠθέλε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ζωὴν, δὲν ἦτο ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ εἰδωλολατρία, οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀγαπήσει εἰς τὰ ποιήματα

τοῦ Ὀμήρου, ἀλλὰ μείγμα ἑλληνικῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων καὶ ἀνατολικῶν δοξασιῶν. Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχαίους θεοὺς, μὲ τοὺς μύθους καὶ τὴν ποίησιν εἶχεν ἀποθάνει διὰ παντός. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ χρησμός, τὸν ὁποῖον λέγεται ὅτι ἔλαβεν ἀπὸ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν:

Εἴπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά.
Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην.
Οὐ παγὰν λαλέουσιν. Ἀπέσβετο καὶ ἄλλον ὕδωρ.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἀσχολίαι δὲν ἡμπόδισαν τὸν Ἰουλιανὸν νὰ ἀναδειχθῇ ἐξαιρετος αὐτοκράτωρ. Ἐπραγματοποίησε σοβαρὰς οἰκονομίας περιορίσας τὴν πολυτέλειαν καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Ἠναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπληγώθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν. Ὁ Ἰουλιανός

νὸς ἐβασίλευσεν ὀλιγώτερον ἀπὸ δύο ἔτη καὶ ἡ θρησκευτικὴ του ἀντίδρασις κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

ΒΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΣ (364—375)—ΒΑΛΗΣ (364—378)

Μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἠκολούθησεν ἡ σύντομος βασιλεία τοῦ **Ἰοβιανοῦ**, ὁ ὁποῖος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ διάταγμα τοῦ Μιλάνου, δηλαδὴ ἐσεβάσθη τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα τῶν θρησκειῶν. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ στρατὸς ὠνόμασεν αὐτοκράτορα τὸν **Βαλεντινιανὸν** ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ὁ ὁποῖος προσέλαβεν ὥς συνάρχοντα τὸν **Βάλην**, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωσε τὴν Ἀνατολήν, ἐνῶ αὐτὸς ἔμενεν εἰς τὴν Δύσιν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς βασιλείας του κατηνάλωσαν οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν βαρβάρων. Ὁ περίφημος στρατηγὸς του Θεοδοσίος ἀνέκτησε τὴν Βρεττανίαν καὶ Μαυριτανίαν, ὁ ἴδιος ἀπώθησε πέραν τοῦ Ρήνου τοὺς Ἀλαμαννοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν.

Ὁ ἀδελφὸς του Βάλης, ἦτο ἄρειανός, ἀλλὰ δὲν ἠνώχλησε τοὺς ἐθνικοὺς, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου κατεδίωξεν, ὅπως ὁ Κωνσταντῖος, τοὺς ὀρθοδόξους. Ἐπὶ τοῦ Βάλῃ συνέβη σημαντικώτατον γεγονός. Οἱ Γότθοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Οὐννων ἔλαβαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἄδειαν νὰ διαβοῦν τὸν Δούναβιν. Ἐπειτὰ ἐπανεστάτησαν καὶ ἐνίκησαν τὸν Βάλην, ὁ ὁποῖος ἐκὰν ἐντὸς τῆς σκηνῆς εἰς τὴν περίφημον μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως (378).

ΓΡΑΤΙΑΝΟΣ (375—383)—ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (379—395)

Τὸν Βαλεντινιανὸν ἀποθανόντα τὸ 375 διεδέχθη εἰς τὴν Δύσιν ὁ υἱὸς του **Γρατιανός**, ὁ ὁποῖος συνεβασίλευε μὲ τὸν νεώτατον ἀδελφόν του **Βαλεντινιανὸν Β΄**. Ἐπειδὴ ἡ Ἀνατολὴ ἐταράσσετο ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Γότθων, ὁ Γρατιανὸς τὸ 379 ὠνόμασεν αὐγουστον τὸν ἐξ Ἰσπανίας στρατηγὸν **Θεοδόσιον**, υἱὸν τοῦ ἀρχαίου στρατηγοῦ τοῦ Βαλεντινιανοῦ καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν αὐτοκρατόρων ἐξησφαλίσθη ὀριστικῶς ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ Γρατιανὸς δὲν ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως, κατήργησεν ὅλα τὰ προνόμια τῶν ἐθνικῶν

Θεοδωρίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἑκδοσ. Β΄ 7

ιερών και ἐδήμεισε τὰς περιουσίας τῶν ναῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολήν ὁ Θεοδόσιος ἀπηγόρευσε ὅλας τὰς ἀρχαίας θρησκείας καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς καὶ ἐξέδωκε 12 διατάγματα αὐστηρότατα κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Βραδύτερον ἔλαβεν εὐκαιρίαν νὰ ἐπέμβῃ καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Γαλάτης τις στρατηγὸς ἐδολοφόνησε τοὺς δύο ἀδελφοὺς Γρατιανὸν καὶ Βαλεντινιανὸν Β' καὶ ἀηγόρευσε αὐτοκράτορα κάποιον Εὐγένιον, ἀρχαῖον γραμματικόν, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησεν εἰς τὴν Δύσιν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Ὁ Θεοδόσιος ἔφθασεν ἐγκαίρως καὶ ἔγινε κύριος τῶν πραγμάτων. Ἐκτότε ἡ μόνη ἐπίσημος θρησκεία ὅλου τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἔμεινε ὁ χριστιανισμός. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 394 ὁ Θεοδόσιος κατήγγησε καὶ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας.

Ὁ Θεοδόσιος ἔμεινε τοιοῦτοτρόπως μόνος αὐτοκράτωρ ὅλου τοῦ κράτους. Ὑπῆρξε περίφημος κυβερνήτης, ἔμπειρος στρατιώτης, ἀλλὰ βίαιος καὶ ὀρμητικὸς. Ἔνεκα τοῦ φόνου μερικῶν ἀξιωματικῶν εἰς Θεσσαλονίκην διέταξεν ἀθρόαν σφαγὴν τῶν Θεσσαλονικέων εἰς τὸν ἱππόδρομον, ὅπου ἐσφάγησαν 7 χιλ. ἄνθρωποι. Ὅταν ὁμως προσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ κοινωνήσῃ, ὁ περίφημος ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνου Ἀμβρόσιος τοῦ ἀπηγόρευσε τὴν κοινωνίαν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὑπεχρεώθη νὰ μετανοήσῃ δημοσίᾳ.

Ὁ Θεοδόσιος ἔθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ κατήρτισε στρατὸν ἰσχυρόν. **395** Ἀπέθανεν εἰς τὸ Μεδιόλανον τὸ 395, ἀφοῦ διένειμε τὸ κράτος μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν του. Ἐξ αὐτῶν ὁ Ὀνώριος ἔλαβε τὴν Δύσιν, ὁ Ἀρκάδιος τὴν Ἀνατολήν.

Ἡ διαίρεσις αὐτὴ ἦτο ἡ τελευταία. Ἀπὸ τότε δὲν ἠνώθησαν πλέον τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν κατεστράφη ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, ἐνῶ τὸ ἀνατολικὸν ἔζησεν ἀκόμη 1000 περίπου ἔτη καὶ διεδραμάτισε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ

Τὸν 4^{ον} αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει καταφανῆ συμπτώματα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως. Μετ' ὀλίγον θὰ καταρρεύσῃ ἡ κραταιὰ αὐτοκρατορία, ὁλόκληρος ὁ κόσμος θὰ πάθῃ βαθεῖαν ἀλλοίωσιν καὶ θὰ λάβῃ νέαν μορφήν. Αὐτὸ ὀνομάζουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν καταστροφὴν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς καταστροφῆς εἶναι 1) ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ γενικῶς ἡ ἐξασθένησις τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον δημιουργήσῃ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν, 2) ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ 3) ἡ ἀποχρῆσις τῶν ἀγρῶν.

ἐμμένει ἐκτετατωμένη
ἀποχρῆσις =

ΕΞΑΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιὰν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἡ ὁποία κατέκτησε τὸν κόσμον, ἐξηφανίσθη. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἤδη ἐξοντώσει τοὺς ἀρίστους, τὸν ἀφρόν δηλαδὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὅπως οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐξαφανίσει τὸ ἀκμαιότερον καὶ τὸ ζωτικώτερον μέρος τῶν Ἑλλήνων. Συγχρόνως διὰ λόγους γνωστοὺς οἱ ἀγρόται, οἱ μικροκτηματῖαι, ἐγκατέλειψαν τὰ κτήματά των, ἐγίναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἔμποροι καὶ τεχνῖται, καὶ ἡ ὑπαίθρος ἐγέμισεν ἀπὸ δούλους ἀσιάτας. Ἀφοῦ δὲ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, Ἰταλοὶ, Γαλάται, Ἰσπανοὶ, Βορειοαφρικανοὶ, ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου ἐδόθη εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους, ἔλειψεν ἡ διάκρισις μετὰ τῶν ὑπηκόων καὶ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος συνεχωνεύθη καὶ ἐξηφανίσθη μέσα εἰς τοὺς λαούς, τοὺς ὁποίους εἶχε κατακτῆσει.

Ὁ ἑλληνορρωμαϊκὸς κόσμος δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔχασεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλοτε, νὰ ἀπορροφᾷ καὶ νὰ ἀφομοιώνῃ ξένα στοιχεῖα, καὶ ὑπέκυψε τέλος εἰς τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τῶν βαρβάρων λαῶν, τὸ ὁποῖον ἐπλημμύρησε τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΤΗΜΑΤΑ

Ἡ καταστροφὴ τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς Γράκχους, ἐξηκολούθησε καὶ ἡ γῆ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ μεγάλα κτήματα εἶναι ὁλόκληροι πόλεις. Περιέχουν ἐλαιῶνας, βοσκάς, δάση, ἀγρούς. Ὁ κύριος κατοικεῖ εἰς πολυτελῆ ἔπαυλιν, ἡ ὁποία ἔχει κήπους, λουτρά, βιβλιοθήκην καὶ κοσμεῖται ἀπὸ ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης.

Ἡ ἔπαυλις περιβάλλεται πολλάκις ἀπὸ τεῖχος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ρωμαῖος μεγαλοκτηματίας προετοιμάζει τὸν αὐτὸν ἐν τῇ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ ἔπαυλις τὸν μεσαιωνικὸν πύργον.

Οἱ μεγαλοκτηματῖαι εἶναι τῶρα τὰ στηρίγματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοὶ μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα κυβερνοῦν τὸ κράτος.

ΟΙ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΟΙ

Οἱ ἰδιοκτῆται καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των μὲ δούλους, οἱ ὁποῖοι εἶναι πολυάριθμοι, ὅπως κατὰ τοὺς προηγουμένους αἰῶνας. Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ δούλου τῶν πόλεων καὶ τοῦ δούλου τῶν ἀγρῶν ἐπῆλθε μία διαφορὰ. Οἱ δούλοι τῶν μεγάλων κτημάτων θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κτήματος, καλλιεργοῦν ἀπὸ πατέρα εἰς υἱὸν καὶ ἕγγονον τὴν γῆν, εἶναι οἱ δούλοι τῆς γῆς ἢ δούλοπάροικοι, καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτῆμα.

Εἰς τὰ μεγάλα κτήματα οἱ ἰδιοκτῆται προτιμοῦν πολλάκις ἐλευθέρους γεωργοὺς ἢ βαρβάρους, εἰς τοὺς ὁποίους παραχωροῦν τμήματα γῆς μὲ τὸν ὅρον νὰ τοὺς δίδουν μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα. Μὲ τὸν καιρὸν δούλοι καὶ ἐλεύθεροι γεωργοὶ ἐταυτίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν μεγάλην μᾶζαν τῶν δουλοπαροίκων, ὅπως παρουσιάζεται κατὰ τὸν μεσαιῶνα.

Η ΑΠΟΧΕΡΣΩΣΙΣ

Σοβαρά πληγή διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἦτο ἡ ἀποχέρσωσις. Εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ ραγδαῖαι βροχαὶ ἀπογυμνώνουν εὐκόλως τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ χῶμα, δηλαδή ἀπὸ τὸ παχὺ καλλιεργήσιμον ἐπίστρωμα, ἐνῶ ἀντιθέτως ἔνεκα κλιματικῶν λόγων ἡ γῆ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἀνανεώσῃ τὸ ἐπίστρωμα αὐτό. Ἡ καταστροφὴ αὕτῃ γίνεται ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀναστατώσεων, ὁπότε οἱ ἄγροὶ μένουν ἀκαλλιέργητοι καὶ παραμελημένοι. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς παραμέλησις ἀγροῦ σημαίνει ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀρχαίων χρόνων ἡ ἀποχέρσωσις ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις, ἰδίως εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εἶχον κατοικητὴν πυκνῶς, τὰ δάση κατεστράφησαν, πηγαὶ ἐστείρουν, ὠλιγόστευσαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν καὶ ἄγροὶ ἀνήθηροὶ ἔχασαν τὸ γόνιμον χῶμα των καὶ μετεβλήθησαν εἰς βραχώδεις ἐρήμους. Παραλλήλως ἐξηπλώθησαν πολὺ τὰ ἔλη καὶ ὁ πυρετὸς ἔγινε φοβερὰ μάλιστα. Διὰ τοῦτο εἶπον κάπως ὑπερβολικῶς ὅτι ὁ ἄνω φελῆς ἔφαγε τὸν ἀρχαῖον κόσμον, Ἡ ἐρήμωσις αὕτῃ ἔγινεν εἰς τὰς ἐστίας τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΜΑΡΑΣΜΟΣ

Ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὸ σύστημα τῶν μεγάλων κτημάτων ἤλλαξε τοὺς ὅρους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰ ἀγροκτήματα αὐτὰ ζοῦν ἀπλούστερα καὶ ὅσα χρειάζονται κατασκευάζουν μόνοι των. Αὐτὸ ἔχει ὥς συνέπειαν τὴν παρακμὴν τῆς βιομηχανίας καὶ συγχρόνως τοῦ ἐμπορίου, τὸ ὅποιον συναντᾷ τώρα πολλὰς δυσκολίας ἔνεκα ἐλλείψεως ἀσφαλείας.

Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο ὁ μαρasmus τῶν πόλεων. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε παρατηρηθῇ μεγάλη αὔξησις τῶν πόλεων. Ἐνεκα τῆς μακρᾶς εἰρήνης, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἐπροόδουν σημαντικῶς εἰς αὐτάς, οἱ κάτοικοι ἐπλούτησαν καὶ ἐφρόντιζον νὰ καλλωπίζουν τὰς πόλεις μὲ ὥραϊα κτίρια καὶ ἡ ἀσφάλεια

ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ τὰς τειχίζουσιν. Ἀπὸ τὸν 3ον αἰῶνα ὅμως ἥλλαξαν τὰ πράγματα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας οἱ βάρβαροι εἰσέρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔκαμνον αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πόλεων. Οἱ κάτοικοι εὐρέθησαν τότε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλίσουν αὐτὰς μὲ τείχη. Εἰς τὸν στενὸν περικτειχισμένον χώρον συνεσωρεύθησαν αἱ οἰκίαι, οἱ δρόμοι ἔγιναν πολὺ στενοὶ καὶ οἱ κάτοικοι δὲν ἐφρόντιζον πλέον διὰ τὸν καλλωπισμὸν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Αἱ πόλεις ἔπαθαν μαρασμὸν. ὁ πληθυσμὸς τῶν ἡλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν τὴν ὄψιν, τὴν ὁποίαν θὰ παρουσιάσουν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

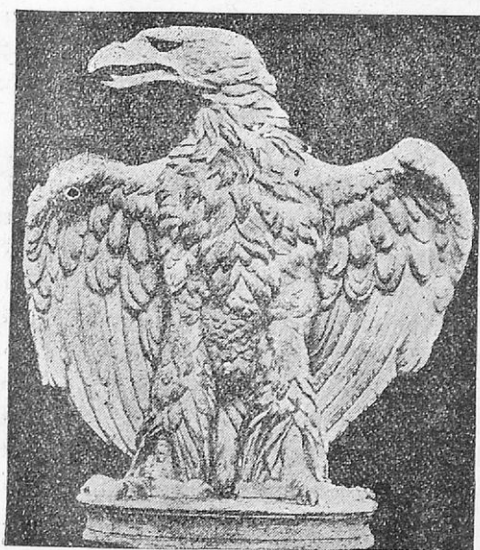
Οἱ τεχνῖται τῶν πόλεων εἶχον ὀλίγην ἐργασίαν καὶ εἶχον συμφέρον νὰ περιορίσουν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ὀλίγους τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέματός των. Διὰ τοῦτο οἱ ἐξασκοῦντες τὴν ἰδίαν τέχνην συνηνώθησαν εἰς σωματεῖα, τὰς λεγομένας συντεχνίας. Ἡ ἔνωσις αὐτῇ τῶν ἐπαγγελματιῶν εἰς σωματεῖα εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ ἔλαβεν ὀριστικὴν μορφήν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἐργάται τῶν μεταλλείων, τῶν νομισματοκοπείων, τῶν ὀπλοποιείων κτλ. τοῦ κράτους ἀπετέλεσαν συντεχνίας ἀποκλειστικὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐξέλθουν, οὔτε νὰ νυμφεύωνται γυναῖκα ἀπὸ ἄλλην συντεχνίαν. Τὸ ἐπαγγελμὰ των ἐθεωρεῖτο κληρονομικὸν καὶ τὰ τέκνα ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ ἀκολουθοῦν τὴν τέχνην τοῦ πατρός των. Τὸ παράδειγμά των ἐμιμήθησαν διάφοροι ἐπαγγελματῖαι τῶν πόλεων, ἀρτοποιοί, κρεοπῶλαι, λεμβούχοι κτλ. καὶ ὀργανώθησαν εἰς ὁμοίας συντεχνίας μὲ αὐστηροὺς κανονισμοὺς. Ξένος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐξασκῇ τὸ ἐπαγγελμὰ του, τὸ ὁποῖον κατήντησε κληρονομικόν. Τοιοῦτοτρόπως αἱ πόλεις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ λαμβάνουν κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ρώμης τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν θὰ συναντήσωμεν περισσότερον ὀριστικὴν τὸν μεσαίωνα. Ἡ ρωμαϊκὴ λοιπὸν αὐτοκρατορία παρουσιάζει κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς. Εἶναι, ὅπως εἶπον, ἡ καταρρέουσα αὐτοκρατορία.

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΕΙΣΕΡΧΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΝ

Τοιουτοτρόπως ἐξησθενημένον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἑξωθεν πίεσιν. Οἱ γερμανικοὶ λαοί, καθὼς γνωρίζομεν, δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι διαρκῆς ἀπειλὴ διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν **Μεγάλην μετανάστευσιν τῶν λαῶν**.

Ἡ κυριώτερα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανικῶν λαῶν ἦτο ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς γεωργησίμου γῆς εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν ὁποίαν ἐσκέπαζον τότε ἐκτεταμένα δάση καὶ ἔλη. Τὴν πρώτην ὥθησιν ὅμως ἔδωσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Οὐννων. Οἱ Οὐννοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν κιτρινήν φυλὴν, ἔζων εἰς τὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ λεγόμενον σήμερον Τουρκεστάν. Εἶχον κάμει πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Κίναν, τελευταίως ὅμως εἶχον στραφῇ πρὸς δυσμὰς καὶ προχωροῦντες ἔφθασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσσίαν καὶ ὀλίγον βραδύτερον ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Γότθους. Μέρος τῶν Γότθων, οἱ Ὀστρογότθοι, δηλαδὴ οἱ ἀνατολικοὶ Γότθοι, ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Οὐννους, ἀλλ' οἱ Βησιγότθοι, δηλαδὴ οἱ δυτικοὶ Γότθοι, ἐξήτησαν ἄσυλον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βάλην νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ 376 οἱ Γότθοι διέβησαν τὸν Δούναβιν εἰρηνικῶς καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Κατόπιν ὅμως ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Ὁ Βάλης πολέμῳ κατ' αὐτῶν ἐνικήθη, καθὼς εἶδομεν, εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ εἴσοδος τῶν Γότθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωκε τὸ σύνθημα γενικῆς ἐφόδου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ τάξις, ἐταράχθησαν καὶ εἰς τὴν θύελλαν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη, κατεποντίσθη τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος (476) καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχαῖος κόσμος. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπρόβαλεν ἡ χαραυγὴ νέου κόσμου, τοῦ μεσαιωνικοῦ.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΝ 5ον Μ.Χ. ΑΙΩΝΑ

Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, δηλαδὴ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος (395), ἡ αὐτοκρατορία ἔχει τὴν ἰδίαν περίπου ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπὶ Αὐγούστου. Ἀλλὰ διὰ τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν, ἐξησθένησε τόσων πολὺ ἔσωτερικῶς, ὥστε ἤρκεσε ἓνα κτύπημα ἐκ μέρους τῶν βαρβάρων, διὰ νὰ ἀρχίσῃ ἡ ραγδαία ἀποσύνθεσις καὶ διάλυσίς της.

Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶναι πλέον ἡ κραταιὰ ἐκείνη δύναμις, ἡ ὁποία ἐμπνέει τὸν σεβασμὸν ἕως τὰ τελευταῖα ἄκρα τῆς γῆς. Τὰ μέσα της εἰς χρῆμα καὶ ἀνθρώπινον ὕλικὸν ἔχουν ἔξαντληθῇ. Αἱ λεγεῶνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιάν των μαχητικότητα καὶ ἐπιβολήν, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ διαμένων εἰς τὴν Ρώμην νὰ κυβερνᾷ τὸ ἀχανὲς κράτος του. Ἡ εἰρήνη ἐταράχθη εἰς τὸ ἔσωτερικὸν καὶ εἰς τὰ σύνορα, ὥστε ὁ διορατικὸς αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς βλέπει τὴν ἀνάγκην νὰ ἀφήσῃ τὴν πρωτεύουσάν καὶ νὰ διατρίβῃ ἐκεῖ, ὅπου τὸν καλεῖ ἡ ἀσφάλεια τοῦ κράτους. Διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν κίνδυνον καὶ διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν διοίκησιν, τὴν φορολογίαν καὶ τὴν συντήρησιν στρατοῦ, διορίζει συνάρχοντας. Ἀπὸ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν προῆλθεν διαίρεσις τοῦ κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν.

Ὁ Θεοδόσιος ἤγνωσε διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ δύο τμήματα.

Ἄλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του διαιρεῖται ὀριστικῶς ἡ αὐτοκρατορία. Ἀπὸ τοὺς δύο υἱούς του ὁ Ἀρκάδιος ἔλαβε τὴν Ἀνατολήν, ὁ Ὀνώριος τὴν Δύσιν.

Ο ΒΑΡΒΑΡΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ἐκτὸς τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ζοῦν πολυάριθμοι λαοὶ τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι ὀνομάζουν μὲ κοινὸν ὄνομα βαρβάρους. Ἐπὶ μακρὸν ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ρωμαίων εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε ὁμιλοῦν μὲ περιφρόνησιν διὰ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς καὶ δὲν κάμνουν τὸν κόπον νὰ τοὺς γνωρίσουν καλύτερα.

Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἔγινε μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὸν βαρβαρικὸν κόσμον. Ἰδίως ἀνεπτύχθησαν ἐπικινδύνως οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ λόγους ἐσωτερικῆς ἀνάγκης καὶ μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ρωμαίων. Ἄν ὕστερόν εἰς γνώσεις καὶ ἱκανότητας οἱ βάρβαροι, εἶναι ἀντιθέτως ὀρηκτικοὶ καὶ τολμηροί, μὲ πρωτοβουλίαν καὶ αὐτοπεποίθησιν. Ἄς ρίψωμεν ἓν βλέμμα εἰς τὸν βαρβαρικὸν κόσμον.

Εἰς τὰς πεδιάδας αἱ ὁποῖαι ἔκτεινονταί σχεδὸν χωρὶς διακοπὴν ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν ἕως τὰ ὄρη τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας (τῆς Μογγολίας), εἶναι ἐξηπλωμένοι κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης τρεῖς ὁμοεθνῖαι, οἱ Γερμανοί, οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Οὐννοι.

Οἱ **Γερμανοί**, οἱ ἀμεσώτεροι γείτονες τῆς Ρώμης, μᾶς εἶναι ἀρκετὰ γνωστοί. Εἶδομεν τὰς σχέσεις των πρὸς τοὺς Ρωμαίους, τοὺς ἀγῶνας των κατὰ τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν, ἔπειτα τὰς ἐπιδραμάς των κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν 4ον αἰῶνα οἱ Γερμανοὶ ἐξαπλοῦνται ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν ἕως τὸν Εὐξεινον Πόντον καθὼς καὶ βορειότερον εἰς τὴν Σκανδιναυικὴν χερσόνησον. Ἐπίσης γνωρίζομεν τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατέχουν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ κυριώτεροι γερμανικοὶ λαοί, Βησιγότθοι, Ὀστρογότθοι, Βάνδαλοι, Λομβαρδοί, Σάξονες, Φράγκοι κλπ.

Οἱ **Σλαῦοι** ἐκτείνονται ἀπὸ τὴν σημερινὴν Ἀνατολικὴν Γερμανίαν ἕως τὰ Οὐράλια. Εἶναι ὅμως ἀκόμη καθυστερημένοι πολὺ, ἀγρόται πτωχοί, χωρὶς στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ὀργάνωσιν.

Οἱ **Οὐννοι** εἶναι τὸ ἀνήσυχον στοιχεῖον. Ἦλθον εἰς τὴν Εὐ-

ρώπην ἀπὸ τὴν ἀσιατικὴν τῶν πατρίδα καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνος ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Νότιον Ρωσσίαν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δόν.

Οἱ Οὕννοι εἶναι κλάδος τῆς Τουρανικῆς φυλῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ παλαιούς χρόνους ἔζη εἰς τὴν βορειοανατολικῶς τῆς Κασπίας χώραν, τὸ σημερινὸν Τουρκεστάν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος τοὺς συνήνησεν, ὅταν τὸ 329 ἔκαμε τὴν περίφημον ἐπιδρομὴν ἀπὸ τὴν Σαμαρκάδην, ἀφοῦ ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Ἰαξάρτην (Σιρ-Δάρια). Ἐξηκολούθησαν ἀπὸ τότε νὰ ζοῦν ὡς νομάδες. Πολεμοῦν ἔφιπποι καὶ μὲ τόξα καὶ εἶναι ὀνομαστοὶ λησταὶ καὶ ἐπιδρομεῖς. Αἱ πέριξ χώραι, Κίνα, Βακτριανὴ κ. ἄ. ἐδοκίμισαν πολλάκις τὴν ὁρμὴν τῶν.

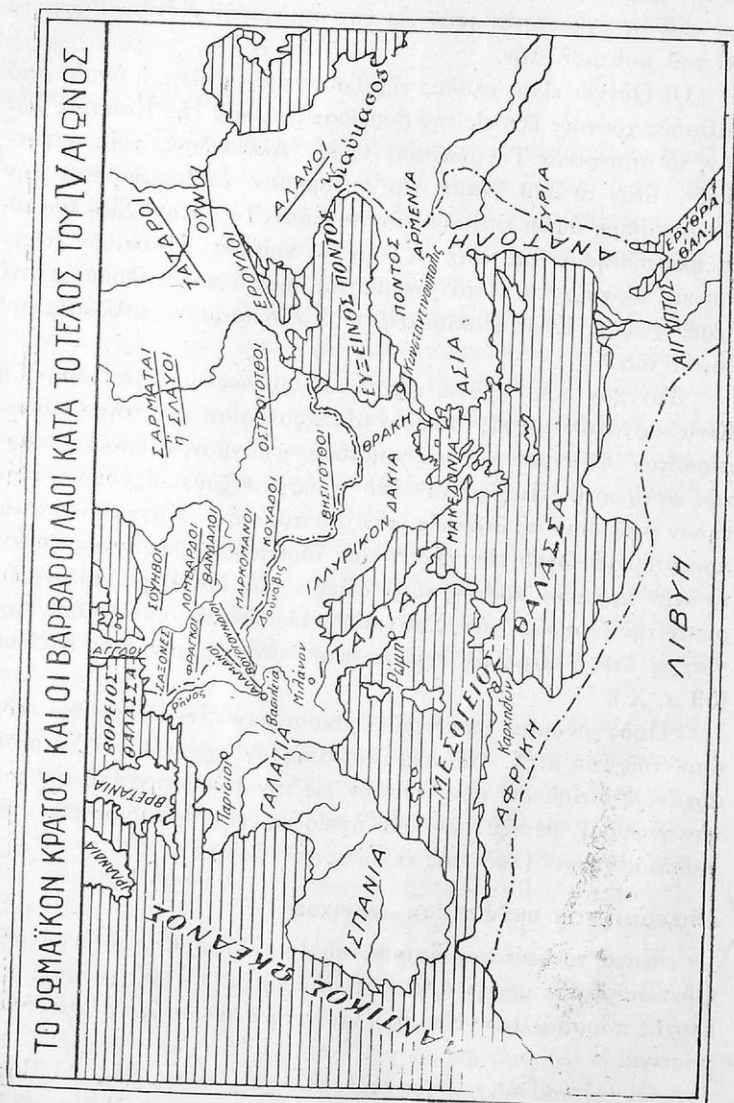
Τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα, σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν Ρώμην, ἡ Κίνα ὁργανώνεται εἰς στερεὰν αὐτοκρατορίαν καὶ στήνει ἀδιapέραστον φραγμὸν εἰς τοὺς νομάδας, φραγμὸν, ὁ ὁποῖος διαρκῶς προχωρεῖ. Πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Κινέζους οἱ Οὕννοι ἐζήτησαν διέξοδον πρῶτον εἰς τὴν Βακτριανήν. Μογγόλοι ἱππεῖς προσερχόμενοι ἀπὸ τὴν χώραν τῶν Ἰδρυσαν, καθὼς γνωρίζομεν, τὸ νέον περσικὸν κράτος, τὸ βασιλεῖον τῶν Πάρθων, καὶ περιορίσαν τὴν ἑξουσίαν τῶν Σελευκιδῶν εἰς τὴν Μέσσην Ἀσίαν. Ἀργότερα στίφη περσικὰ κατέστρεψαν τὸν στρατὸν τοῦ Κράσου (53 π. Χ.).

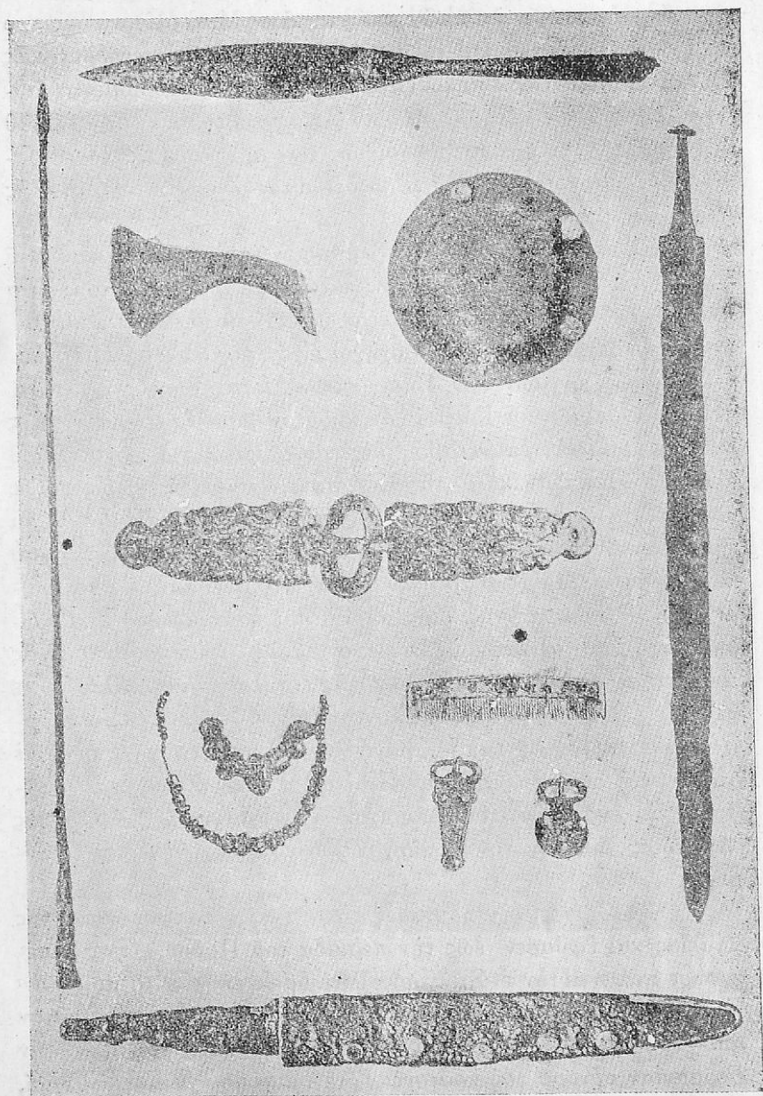
Πρὸς δυσμὰς συναντοῦν μικροτέραν ἀντίστασιν καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος, ἥτοι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ, ἀρχίζει ἡ διείσδυσις τῶν Οὕννων εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν κοινὴν γέφυραν μεταξὺ τῶν δύο ἡπείρων, τὴν βορειοδυτικῶς τῆς Κασπίας χώραν (πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βόλγα).

ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΒΗΣΙΓΟΤΘΩΝ—ΑΛΑΡΙΧΟΣ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ 4ου αἰῶνος ἡ διείσδυσις τῶν Οὕννων ἔλαβε μορφήν βιαίας ἐπιδρομῆς. Οἱ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς παραβάλλουν τὴν προέλασίν των μὲ θύελλαν καὶ θεῖαν μάστιγα.

Οἱ Οὕννοι συντρίβουν τοὺς Ὀστρογότθους, ἐνῶ οἱ Βησιγότθοι περίτρομοι ζητοῦν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Βάλην (376) τὰν ἄδειαν νὰ περάσουν τὸν Δούναβιν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν (Βουλγαρίαν). Ἀργότερα ὁμοῦ παρυσ-

Ὅπλα καὶ κοσμήματα τῶν Γερμανῶν
 Ἐθνογραφικὸν Μουσεῖον—Βερολῖνον
 Προέρχονται ἀπὸ τὴν Βαναρίαν καὶ ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ Ρήνου.

πόνδησαν καὶ ἐξεχύθησαν καὶ εἰς τὴν Θράκην. Ὁ Βάλης εἶδομεν ὅτι ἐφονεύθη πολεμῶν κατ' αὐτῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Θεοδόσιος εἰρήνευσε καὶ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ κατοικήσουν ὀριστικῶς εἰς τὴν Μοισίαν ὡς ὑπήκοοι τοῦ κράτους μὲ περιορισμένην αὐτονομίαν καὶ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συγκροτήσουν στρατὸν 40 χιλ., ὁ ὁποῖος ὑπηρετεῖ ὑπὸ ἰδικούς των ἀρχηγούς εἰς τὸν στρατὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ στρατὸς αὐτὸς ὠνομάζετο τιμητικῶς **συμμαχικός**.

Ἀλλὰ τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου. Τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἦτο ἀνάστατον. Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ μισθοφόρους, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ εἶχον μεγάλην δύναμιν. Τότε ὁ νεαρὸς ἡγεμὼν τῶν Βησιγότθων, ὁ περιβόητος Ἀλάριχος, τὸν ὁποῖον οἱ Γότθοι ἀνεκήρυξαν βασιλέα ἀνυψώσαντες ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, ἐπανέλαβε τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους. Ἐπετέθη κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ τίποτε καὶ κατόπιν διέσχισε τὴν Βαλκανικὴν μέχρὶ τῆς Πελοποννήσου. Ἡ διάβασις τῶν Γότθων συνωδεύετο ἀπὸ καταστροφάς. Ἰδίως θλιβεράς ζημίας ἐπροξένησαν εἰς τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας τέχνης, διότι οἱ Γότθοι ἦσαν ἀρειανοὶ καὶ ὠδηγοῦντο ἀπὸ φανατικὸς ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι τοὺς παρεκκινοῦν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν λειψάνων τῆς εἰδωλολατρίας. Ἀλλὰ τότε ἦλθεν εἰς βοήθειαν στρατὸς ἀπὸ τὴν Δύσιν. Ὁ Στελίκων, ἀρχιστράτηγος τοῦ Ὀνωρίου, βάνδαλος τὴν καταγωγὴν, ἦλθε μὲ στόλον καὶ στρατὸν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, περιεκύκλωσε τοὺς Γότθους καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἀλάριχον νὰ εἰρηνεύσῃ. Ὁ βασιλεὺς Ἀρκαδιὸς διώρισε τὸν Ἀλάριχον Γενικὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἰλλυριοῦ.

Ὁ Ἀλάριχος δὲν ἡσύχασεν. Ἀπ' ἐκεῖ ἐστράφη κατὰ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐφθασεν ἕως τὴν πεδιάδα τοῦ Πάδου, ὅπου ἀπέκρουσε πάλιν αὐτὸν ὁ Στελίκων. Τότε ὅμως ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον. Ὁ Στελίκων διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Ἰταλίαν, ἀπέσυρε στρατὸν ἀπὸ τὸν Ρῆνον καὶ ἀπεγύμνωσε τοιουτοτρόπως τὰ πρὸς τὴν Γερμανίαν σύνορα τοῦ κράτους. Τότε διάφοροι γερμανικοὶ λαοί, Βάνδαλοι, Σουηβοὶ καὶ Βουργούνδιοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλατίαν (406).

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλία διέτρεξε μετ' ὀλίγον σοβαρὸν κίνδυνον.

Ὁ Στελίων ἀνετράπη ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τοὺς αὐλοκόλακας τοῦ Ὀνωρίου καὶ ἐδολοφονήθη. Ὁ Ἀλάριχος τότε διὰ νὰ ἐκδικηθῇ δῆθεν αὐτόν, διέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ὀνώριος ἔν-

Ὁ αὐτοκράτωρ Ὀνώριος, ἐλεφάντινον δίπτυχον
(Ἀόστα—Β. Ἰταλία)

Δεξιὰ ὁ αὐτοκράτωρ μὲ στολὴν στρατηγοῦ, ἀριστερὰ ὁ ἴδιος μὲ τὰ ἐμβλήματα τῆς νίκης.

τρομος ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ὄχυρόν φρούριον τῆς Ραβέννης, ἐνῶ οἱ Γότθοι εἰσῆλθον εἰς τὴν αἰώνιαν πόλιν, τὴν Ρώμην, καὶ ἐληλάτησαν αὐτὴν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας (406). Ἀλλ' ὁ Ἀλάριχος ἀπέθανε

μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ὃ δὲ διάδοχός του Ἀτ-
ουλφος ἔκαμεν εἰρήνην καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Νότιον Γαλ-
τίαν. Ἐκεῖ ἴδρυσεν Βησιγοτθικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχί-
αυτοκράτορος. Οἱ Βησιγότθοι ἐξέτειναν τὸ κράτος των
τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς.

Ἡ ἐπιδρομὴ αὐτῇ τῶν Γότθων διήρκεσε 16 ἔτη καὶ μ' ὅλ-
τὰς καταστροφάς, τὰς ὁποίας ἐπροξένησεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς
χώρας, ἄφησεν ἄθικτον ἐν τῷ συνόλῳ τὸ ἀνατολικὸν κράτος.
Ἀντιθέτως εἰς τὴν Δύσιν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατάλυσι-
αυτοῦ ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας ρωμαϊκοῦ κράτους.

ΟΥΝΝΟΙ-ΑΤΤΙΛΑΣ

Οἱ Οὔννοι, καθὼς γνωρίζομεν, περὶ τὸ 350 διεσκορπίσθησαν
εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσσίαν καὶ ἐξηπλοῦντο διαρκῶς
πρὸς δυσμὰς. Τὰς διεσκορπισμέας φυλάς των συνήνωσεν ὁ
Ρουγίλας (ἀπέθανεν τὸ 433) καὶ ἴδρυσεν μέγα βαρβαρικὸν
κράτος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο ἀπὸ τὸν Εὐξείνιον Πόντον μέχρι
τῆς Γερμανίας καὶ ἐξουσίαζε διαφόρους σλαβικὰς καὶ γερμανι-
κὰς φυλάς. Ὁ διάδοχός του Ἀττίλας ἔγινε ὁ τρόμος τῶν λαῶν
καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Ἀττίλας (434—453) ἦτο ἀπὸ τοὺς σημαντικωτάτους
βαρβάρους ἡγεμόνας. Μολονότι ἦτο ἀγράμματος, κατ' ὀρθὴν
νὰ κυβερνᾷ πολὺ καλὰ τὸ ἀπέραντον κράτος του. Ἦτο τρομερὸς
πολεμιστὴς καὶ συγχρόνως πονηρὸς διπλωμάτης καὶ πολιτικὸς
μὲ μεγάλην δεξιότητα. Ἐγνώριζε τὴν τέχνην νὰ προσελκύῃ
καὶ νὰ συγκρατῇ τοὺς πολεμικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γερμανικῶν
φυλῶν. Ἡ ἔδρα τοῦ Ἀττίλα ἦτο εἰς τὴν σημερινὴν Οὐγγαρίαν
ἐπὶ τοῦ παραποτάμου τοῦ Δουνάβεως Τάϊς, ὅπου εἶχεν οἰκο-
δομήσει τὰ περίφημα ξύλινα ἀνάκτορα. Ἡ αὐλή του ἦτο πολυ-
τελεστάτη, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἔζη βίον ἀπλοῦν καὶ εἰς τὰ συμπόσια
ἐνῶ οἱ ξένοι ἔτρωγον ἀπὸ ἀργυρᾶ σκεύη, αὐτὸς μετεχειρίζετο
ξύλινα. Περίφημος ἔγινεν ἡ ὁμότης τοῦ Ἀττίλα. Σειραὶ κε-
φαλῶν τῶν φονευθέντων ἐχθρῶν ἦταν παρατεταγμέναι εἰς
τὴν εἴσοδον τῶν ἀνακτόρων του καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ του συνω-
δεύοντο ἀπὸ φρικῶδεις καταστροφάς. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη
θεῖα μάστιξ.

Ἡδὴ ἐπὶ τοῦ Ρουγίλα εἶχεν ἀναγκασθῇ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς

Κωνσταντινουπόλεως Θεοδόσιος Β', ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρκαδίου, νὰ πληρώνη ἐτήσιον φόρον εἰς τοὺς Οὐννους. Ὅταν ὁμοῦς ἔγινε βασιλεὺς ὁ Ἀττίλας, προσέβαλε τὸ Ἀνατολικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ὑπέστη πολλὰς καταστροφάς. Ἐβδομήκοντα πόλεις μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὰς ἱλλυρικὰς ἰδίως χώρας μετεβλήθησαν εἰς σωροὺς ἔρειπών. Τρεῖς στρατοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἠττήθησαν καὶ ὅλη ἡ ἑλληνικὴ χερσόνησος ἦτο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν βαρβάρων. Ὁ Θεοδόσιος ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην, ἐπλήρωσεν ἐφάπαξ μέγα χρηματικὸν ποσὸν καὶ κατέβαλλεν ἐτησίως φόρον εἰς τὸν Ἀττίλαν. Ὑπεχρεώθη ἀκόμη νὰ παραχωρήσῃ τὸ ἡμισυ τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας καὶ μέρος τῆς Σερβίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐπὶ τοῦ Θεοδοσίου ὁ Ἀττίλας ἐτρομοκράτησε τὴν Ἀνατολήν.

ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΝΔΑΛΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὴν Δύσιν εἶχον συμβῇ ἀξιοσημεῖωτα γεγονότα. Οἱ Βάνδαλοι, οἱ ὁποῖοι, καθὼς εἶδομεν, εἶχον διαβῇ τὸν Ρῆνον καὶ εἶχον λεηλατήσῃ τὴν Γαλατίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ νότια αὐτῆς ἀναγνωρίσαντες τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βανδάλων **Γενζέριχος** (427 477), σκληρὸς καὶ αὐθαίρετος ἡγεμὼν, ἀλλ' ἐπιδέξιος πολιτικός, ὠδήγησεν αὐτοὺς διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Γιβραλτάρ εἰς τὴν εὐφορον ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀφρικῆς. Αἱ πόλεις παρεδόθησαν εἰς τοὺς Βανδάλους ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης καὶ τῷ 439 μ.Χ. **439** ὁ Γενζέριχος ἔγινε κύριος τῆς Καρχηδόνας. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν κατεσκεύασεν ἀξιόλογον στόλον, ἐκυρίευσεν τὰς Βαλεαρίδας, τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κορσικὴν καὶ ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἐληλάτει τὰ παράλια αὐτῆς.

Μετ' ὀλίγον ἐπέρασαν τὸν Ρῆνον καὶ νέοι γερμανικοὶ λαοί. Οἱ Φράγκοι κατέλαβον τὸ Βέλγιον καὶ οἱ Ἀλαμαννοὶ τὴν Ἀλσατίαν.

ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΑΤΤΙΛΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους Βαλεντινιανὸς Γ' ἠρνήθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ἀττίλαν ὥς σύζυγον Θεοδορίδου—Λαζάρου. Ἱστορία Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἔκδοσ. Β' 8

τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὀνωρίαν, διότι ἐξήτει ὥς προῖκα τὸ ἥμισυ τοῦ κράτους, ὃ Ἀττίλας ἐστράφη κατὰ τῆς Δύσεως. Τὸ 450 μ.Χ. ὁδηγῶν 700 χιλ. βαρβάρους, Οὔννους, Γερμανοὺς κτλ.

Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεντινιανὸς Γ'
μὲ τὴν μητέρα του

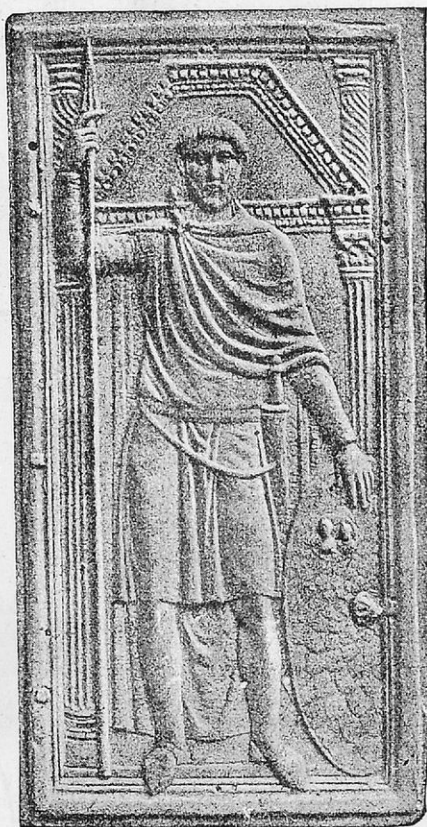
Ἐλεφαντίνη πλάξ (Μόντσα—Β. Ἰταλία)

ἀνῆλθε τὸν Δούναβιν καὶ διέβη τὸν Ρῆνον μεταξύ Βασιλείας καὶ Μαγεντίας διεσπείρων τὸν φόνον καὶ τὴν καταστροφὴν. Εἰς τὸ Μὲτς διεσώθη μόνον μία ἐκκλησία καὶ οἱ Παρίσιοι διέτρεχον μέγιστον κίνδυνον. Ὁ Ἀττίλας ἐπολιόρχησε τὴν Ὁρλεάνην, ἡ ὁποία ἀντέστη μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες, τὰς ὁποίας ἐνίσχυσαν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Γαλατίαν βάρβαροι, Φράγκοι, Βουργούνδιοι, Βησιγότθοι, ἔφθασαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀετίου, τοῦ συμβούλου καὶ στρατηγοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεντινιανοῦ Γ'. Ἡ τρομερὰ σύγκρουσις μεταξύ τῶν κολοσσιαίων στρατῶν ἔγινεν εἰς τὰ λεγόμενα Καταλαυνικὰ πεδία (Châlons sur Marne). Οἱ βάρβαροι

ἐπολέμησαν μὲ μανίαν, ἡ μάχη ἔλαβεν ὄψιν φοβερᾶς σφαγῆς
451 καὶ 160 χιλ νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδίων τῆς μάχης.
Ἀλλ' ὑπερίσχυσε ἡ ἀνωτέρα τακτικὴ τῶν λεγεῶνων. Ὁ

Ἀττίλας ἀπειλούμενος νὰ κυκλωθῇ εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἤναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ φέρων μαζί του τὰ λάφυρα τῆς ἐπιδρομῆς καὶ διατηρῶν ἀκόμη φοβεράν δύναμιν (451). Αὐτὴ εἶναι ἡ περίφημος
Μάχη τῶν ἑ-
θνῶν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ἀττίλας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέλαβε τὴν Ἀκυληίαν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἔντρομοι κατέφυγον εἰς τὰ νησίδια τοῦ μυχοῦ τῆς Ἀδριατικῆς, ὅπου ἵδρυσαν τὴν Βενετίαν (452), ἡ ὁποία ἔμελλε ν' ἀποβῇ ἐν δοξῇ. Ὁ Ἀττίλας ἐλεηλάτησε τὴν Βόρειον Ἰταλίαν καὶ ἦτο ἕτοιμος νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης. Αἰφνης ὁμως ἀνέκοψε τὴν πορείαν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κράτος του. Ἡ παράδοσις λέγει, ὅτι ὁ πάπας Ρώμης Λέων Α' ἦλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ κατώρθωσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ Ἀττίλας ἀπέθανε τὸ ἐπόμενον ἔτος (453) καὶ τὸ κράτος τῶν Οὐννων διελύθη.

Ὁ στρατηγὸς Ἀέτιος
Ἐλεφαντίνη πλάξ (Μόντσα—Β. Ἰταλία).

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μετά την επιδρομήν τοῦ Ἀττίλα κατὰ τῆς Ἰταλίας οἱ γερμανικοὶ λαοὶ κατέλαβον ὀριστικῶς τὰς πέραν τῶν Ἀλπεων ρωμαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ ἔδρυσαν κράτη γερμανικά. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαλεντινιανοῦ Γ' ἡ ἐξουσία τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐξησθένησε πολὺ, διότι ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γερμανῶν μισθο-

Φράγκοι πολεμιστὰι τῆς ἐποχῆς τῶν Μεροβενζιέν

φόρων. Περίφημος ἦτο ὁ χιλιάρχος Ρικίμερος. Οἱ βάρβαροι ὅμως αὐτοὶ δὲν ἐτόλμησαν κατ' ἀρχὰς νὰ λάβουν τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, εἴτε διότι ἦσαν ἀγράμματοι εἴτε διότι διετήρουν σεβασμὸν πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ἀνεβίβαζον εἰς τὸν θρόνον εὐνοουμένους ἢ γραμματεῖς τῶν καὶ ἐκυβέρνων κατ' οὐσίαν οἱ ἴδιοι τὸ κράτος.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ μαγικὸν ὄνομα τῆς Ρώμης καὶ οἱ μυθεύμενοι θησαυροὶ τῆς προσεέλκυνον νέους ἐπιδρομεῖς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὸ 455 οἱ Βάνδαλοι τῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γενζερίχου μὲ ἰσχυρὸν πειρατικὸν στόλον ἤλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν

κατὰ τῆς Ρώμης. Ὁ πάπας Λέων Α' ἔλθων εἰς συνάντησιν τοῦ βαρβάρου ἀρχηγοῦ δὲν ἐφάνη τόσον εὐτυχῆς ὅσον κατὰ τὴν συνάντησίν του μὲ τὸν Ἀττίλαν. Οἱ βάρβαροι εἰσῆλθον χωρὶς μάχην εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐληλάτησαν αὐτὴν συστηματικῶς ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους ἑβδομάδας. Ὁ Γενζέριχος ἐλήστευσε κυριολεκτικῶς τὴν Ρώμην καὶ ἔφερεν εἰς τὰ πλοῖα τῶν τὰ κοσμήματα τοῦ ἀνακτόρου, τὰ ἀγάλματα τοῦ Καπιτωλίου, τὰ ἱερὰ σκεύη τῶν χριστιανικῶν ναῶν καὶ ὅτι πολύτιμον ὑπῆρχεν εἰς τὴν πόλιν. Χιλιάδας ἀνθρώπων ἀπῆγαγεν ὡς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ἐπώλησεν ὡς δούλους. Ἐκτὸς τούτου οἱ Βάνδαλοι κατέστρεψαν μὲ ἀγριότητα ὅλα τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Ἐκτοτε ἡ λέξις **βανδαλισμὸς** σημαίνει τὴν βάρβαρον καταστροφὴν ἔργων ἀξίας

Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἐννέα αὐτοκράτορες διεδέχθησαν ἀλλήλους καὶ ἐπὶ δεκαῆξ ἔτη ὅλην τὴν δύναμιν εἶχεν εἰς χεῖρας τοῦ ὁ Ρικίμερος. Μετὰ τὸν θανατόν του (472) ἕνας ἀρχαῖος γράμματικὸς τοῦ Ἀττίλα, ὁ Ὁρέστης, ἀνεκέρυξεν αὐτοκράτορα τὸν ἑξαετῆ υἱόν του Ρωμύλον, τὸν ὁποῖον σκωπτικῶς ὠνόμασαν **Αὐγουστύλον**. Τὸ 476 ὅμως νέα γερμανικὰ στίφη, Ἑροῦλοι, Ρούγιοι κτλ., οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑπῆκοοι τοῦ Ἀττίλα καὶ περιεπλανήθησαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους ἐκεῖνον, ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν **Ὀδοάκρος** ἔξεθρόνισε τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα Ρωμύλον καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν ἐξουσίαν. Ἡ ρωμαϊκὴ σύγκλητος κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὀδοάκρου παρεκάλεσε διὰ πρεσβείας τὸν αὐτοκράτορα τῆς

476 Κωνσταντινουπόλεως νὰ μὴ στείλῃ ἄλλον αὐτοκράτορα εἰς τὴν Δύσιν, ἀλλὰ νὰ ἀναθέσῃ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἐξόχους ἀρετὰς κεκτημένον Ὀδοάκρον ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων ἀνεγνώρισε τὸν Ὀδοάκρον ὡς Πατρίκιον, ἐπίτροπον αὐτοῦ καὶ διοικητὴν τῆς Ἰαλίας. Τοιοῦτοτρόπως κατελύθη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος (476).

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὀδοάκρου εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλυσε μετ' ὀλίγον ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ὀστρογότθων **Θεοδώριχος** (493 μ. Χ.), τὸν ὁποῖον ἐκίνησεν ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων κατὰ τοῦ Ὀδοάκρου. Ὁ Θεοδώριχος εἶχε διαμείνει πολλὰ ἔτη εἰς Κων-
 πολιν ὡς ὄμηρος κατὰ τὴν νεότητά του καὶ ἔλαβεν ἑλληνικὴν
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἀνατροφήν. Ὅταν ἔγινεν ἡγεμὼν τῶν Ὀστρογόθων, οἱ ὁποῖοι κατόικουν τότε εἰς τὴν Πανονίαν (Οὐγγαρίαν), ἡ αὐτὴ τῆς Κων)πόλεως τὸν περιεποιήθη. Ὁ Θεοδώριχος ἀνεδείχθη εἰς ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτάτους βαρβάρους ἡγεμόνας. Ἡ Ἰταλία ἐπ' αὐτοῦ εὗρηκε πάλιν τὴν εἰρήνην, οἱ ἀγροὶ ἐκαλλιεργήθησαν καὶ τὰ γράμματα ἔδωσαν τελευταίαν λάμψιν.

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Δυτικὴ Αὐτοκρατορία κατεποντίσθη εἰς τὴν θύελλαν, τὴν ὁποίαν ἀπέλυσεν ἡ ἐπιδρομὴ τῶν γερμανικῶν λαῶν. Ἡ Ἀνατολικὴ ὁμως ἐσώθη καὶ ἔζησεν ἀκόμη 1000 χρόνια.

Ἡ διαίρεσις τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε λόγον στρατιωτικὸν καὶ διοικητικόν, καθὼς γνωρίζομεν. Ἀλλὰ μετὰ τῶν δύο τμημάτων ὑπῆρχε βαθυτέρα διαφορὰ. Εἰς τὴν Δύσιν ἐπεκράτησεν ἡ λατινικὴ γλῶσσα, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁμως ἔμεινεν ἡ ἑλληνικὴ, ἡ ὁποία ἦτο ἡ γραφομένη, ἡ γλῶσσα τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπιστήμης ὅλων τῶν λαῶν ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Ἐπίσης ὁ χριστιανισμὸς ἔλαβεν ὡς ὄργανον εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὴν ἑλληνικὴν, εἰς τὴν Δύσιν τὴν λατινικὴν. Ἐκτὸς τούτου ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι διαφοραὶ εἰς τὰς συνηθείας καὶ γενικώτερον εἰς τὴν ιδιοσυγκρασίαν τῶν λαῶν. Διὰ τοῦτο Ἀνατολὴ καὶ Δύσις ἀπετέλεσαν δύο διαφορετικοὺς κόσμους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ἡ Ἀνατολὴ ἀπέκτησε τὴν αὐτοτέλειάν της, ἀνέπτυξεν ἰδικήν της ζωὴν καὶ ἰδικόν της πολιτισμὸν καὶ ἔζησεν ἀκόμη 1000 ἔτη, ὅπως εἴπομεν.

Τὸ νέον κράτος οἱ ἱστορικοὶ τὸ ὠνόμασαν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, διότι ἡ πρωτεύουσά του Κωνσταντινουπόλις ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βυζαντίου, τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς ἀποικίας.

ΟΙ ΜΕΣΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Τὸ ἔτος 476, κατὰ τὸ ὁποῖον ἔσβησεν ὁριστικῶς ἡ Δυτ. Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, οἱ ἱστορικοὶ τὸ θέτουν ὡς σπουδαῖον σταθμόν. Πράγματι τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνέβησαν κατὰ τὰ ἔτη αὐτά, ἥλλαξαν τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου. Τὸ 476

τὸ θεωροῦν ὡς τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἢ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ἀρχὴν νέας περιόδου, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσιν Μέσους χρόνους ἢ Μεσαιωνικὴν ἱστορίαν.

Οἱ μέσοι χρόνοι περιλαμβάνουν τοὺς δύο κόσμους, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν, τὸν Ἀνατολικὸν καὶ τὸν Δυτικόν. Κέντρον τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου εἶναι ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἡ ἱστορία αὐτῆς μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερος, διότι μὲ αὐτὴν συνδέεται ὁ μεσαιωνικὸς βίος τοῦ ἔθνους μας. Παραλλήλως μὲ αὐτὴν ἔχομεν εἰς τὴν Βαλκανικὴν τὰ Σλαβικά ἔθνη, εἰς τὴν Ἀσίαν τὰ ἰσλαμικά, τὰ ὁποῖα ἔρχονται εἰς ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν,

Τὰ ἰσλαμικά ἔθνη καὶ ἰδίως τὸ σημαντικώτερον ἀπ' αὐτά, οἱ Ἀραβες δημιουργοῦν ἰδιαιτερον καὶ ἀξιόλογον πολιτισμόν. ὥστε μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ ἰσλαμικοῦ κόσμου καὶ περὶ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸν Δυτικὸν κόσμον ἀποτελοῦν οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἐμορφώθησαν εἰς τὸ ἔδαφος καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἀνεγνώριζον ὡς θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τὸν Πάπαν, δηλαδὴ Ἰταλοί, Γάλλοι, Ἰσπανοί, Γερμανοί, Ἀγγλοι κλπ.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἔχει πλατυνθῆ, καθὼς βλέπομεν ὁ ἱστορικὸς ὁρίζων. Ἐνῶ ἕως τὸ τέλος τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἡ ἱστορία περιορίζετο οὐσιαστικῶς εἰς τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας, μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰ βορειότερα τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν κύκλον τῆς ἱστορίας εἰσέρχονται νέαι χώραι, ἡ Μέση καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη καθὼς καὶ χώραι τῆς Ἀσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς ἔδειξεν ἀντοχὴν κατὰ τὴν μεγάλῃν ἀναστάτῳσιν, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἡ ἐπιδρομὴ τῶν λαῶν, Γότθων, Οὐννων κλπ. Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον εἶχε νὰ παλαίσῃ μὲ ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς δυσχερείας. Αἱ θρησκευτικαὶ διαμάχαι ἠπέλιψαν νὰ διασπάσουν τὴν ἐνότητα καὶ νὰ χωρίσουν μεγάλα τμήματά της. Τέλος ὅμως ἀφοῦ ὑπερενίκησε τὴν κρίσιν, ἤρχισε νὰ ὁργανώνεται· σιγὰ σιγὰ καὶ νὰ λαμβάνῃ τὴν μορφὴν ἐκείνην, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν.

Αὐτὸ ἔγινε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δύο πρώτων αἰώνων ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της, δηλαδὴ τοῦ ὀριστικοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀπὸ τὸ 395—517.

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΑΡΚΑΔΙΟΣ, ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Β', ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου μέχρι τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἤτοι ἀπὸ τὸ 395—517, ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Κων/πολιν ἑννέα αὐτοκράτορες.

Ἀπὸ τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Θεοδοσίου ὁ Ἀρκάδιος ἔγινεν αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (395—408) εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, ἐνῶ ὁ ἑνδεκαετής ἀδελφός του Ὀνώριος ἔλαβε τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος. Τὸν Ἀρκάδιον ἐπετρόπευε κατ' ἀρχὰς ὁ γαλάτης Ρουφῖνος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνὴρ πονηρὸς καὶ μοχθηρὸς καὶ ἔγινε πρόξενος πολλῶν κακῶν. Βραδύτερον τὴν ἀρχὴν διεχειρίζετο ὁ Εὐτρόπιος, ἄνθρωπος διεφθαρμένος, καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Ἀρκαδίου Εὐδοξία, κόρη φράγκου τινὸς στρατηγοῦ. Τὸ κράτος παρεδόθη εἰς χεῖρας τῶν βαρβάρων καὶ προπάντων τῶν Γότθων, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν κατὰ μέγα μέρος

τὸν στρατὸν τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν Ἀρκάδιον διεδέχθη ὁ ἑπτα-
 ετὴς υἱὸς τοῦ **Θεοδοσίος Β΄ ὁ Μικρὸς** (408—450), τὸν ὁποῖον
 ἐπετρόπευεν ὁ ἑπαρχὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀνθέμιος. Ἡ
 δεκαεξαέτις ὅμως ἀδελφὴ τοῦ Θεοδοσίου **Πουλχερία** (414—454)
 κατῴρθησε τὸ 414 ν' ἀναγορευθῇ αὐτοκράτειρα καὶ νὰ βασι-
 λεύῃ ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀδελφοῦ της. Ἡ Πουλχερία,
 χρηστὴ κατὰ τὰ ἄλλα καὶ δραστηρία, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τοῦ
 μικροῦ Θεοδοσίου εἰς τὰ θρησκευτικὰ, εἰς τὴν ἱππασίαν, εἰς τὴν
 ζωγραφικὴν καὶ εἰς τὴν πλαστικὴν, διὰ νὰ μὴ λάβῃ ποτὲ ἐν-
 διαφέρον διὰ τὰ δημόσια καὶ τοιουτοτρόπως νὰ βασιλεύῃ αὐ-
 τή. Ὁ Θεοδοσίος ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ ἀθηναίου φιλοσό-
 φου Λεοντίου Ἀθηναΐδα, ἡ ὁποία διεκρίνετο διὰ τὸ κάλλος καὶ
 τὴν εὐφυΐαν της καὶ μεωνομάσθη **Εὐδοκία**. Ἡ ὥραία ἑλλη-
 νὶς ἐδέχθη τὸν χριστιανισμόν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν αὐτὴν τρό-
 πους καὶ ἥθη ἑλληνικά. Ἐπεσεν ὅμως εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς
 Πουλχερίας, ἐξωρίσθη εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ. Ἀ-
 ξιομνημόνευτον ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β' καὶ τῆς
 Πουλχερίας εἶναι ἡ ἰδρυσις ἀνωτάτης σχολῆς εἰς τὴν πρωτεύ-
 ουσαν. Τὸ **Πανδιδακτήριον**, ὅπως ὠνομάσθη ἡ σχολὴ
 αὐτή, ἦτο εἶδος πανεπιστημίου καὶ ἐδίδασκον εἰς αὐτὴν 30 κα-
 θηγηταί.

ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ, ΛΕΩΝ Α'

Τὸ 450 ἡ Πουλχερία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου ἔλα-
 βε σύζυγον καὶ ἔκαμε συνάρχοντα τὸν γηραιὸν στρατηγὸν καὶ
 συγκλητικὸν **Μαρκιανὸν** (450—457), ὁ ὁποῖος διεχειρίσθη πο-
 λὺ καλὰ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἀπήλλαξεν αὐτὸ ἀπὸ τὴν
 πίεσιν τῶν Οὐννων καὶ τοῦ Ἀττίλα, καθὼς θὰ ἴδωμεν. Ἡ Πουλ-
 χερία ἀπέθανε τὸ 454 μ. Χ. ὁ δὲ Μαρκιανὸς ἐβασίλευσεν ἀκόμη
 τρία ἔτη μέχρι τοῦ 457.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ
 Θεοδοσίου καὶ ὁ πανίσχυρος ἀρχηγὸς τοῦ μισθοφορικοῦ στρα-
 τοῦ Ἀσπαρ ἔδωκε τὸν θρόνον εἰς τὸν **Λέοντα τὸν Α'** τὸν
 Θρακᾶ (457—474), ὁ ὁποῖος ἦτο χιλιάρχος. Πρῶτος ὁ Λέων
 ἐστέφθη αὐτοκράτωρ μὲ θρησκευτικὴν τελετὴν εἰς τὴν Ἀγίαν
 Σοφίαν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀνατολίου, ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἡ ἐπί-

σημος ἀνάρρησις ἐγένετο μόνον ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ἀπὸ τότε τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος ἀποκτᾷ καὶ γόητρον θρησκευτικόν. Ὁ Λέων ὑπῆρξε συνετὸς καὶ δραστήριος βασιλεὺς. Εἰσήγαγε σημαντικώτατον νεωτερισμὸν εἰς τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμόν. Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ βαρβάρους μισθοφόρους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐστήριζε τὴν δύναμιν του καὶ ὁ Ἀσπαρ. Ὁ Λέων ἐστρατολόγησεν ἀπὸ τὴν ὀρεινὴν ἐπαρχίαν τῆς Μ. Ἀσίας Ἰσαυρίαν, ἣ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Λυκαονίας, Φρυγίας, Πισιδίας καὶ Κιλικίας, καὶ κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ ἐγχωρίους κατοίκους τοῦ κράτους. Μὲ τὸν στρατὸν αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ συνέτριψε τὴν δύναμιν τοῦ Ἀσπαρ. Ἀργότερα τὸ σύστημα αὐτὸ ἐγενικεύθη εἰς ὅλον τὸ κράτος καὶ ἤρχισε νὰ καταρτίζεται ἰσχυρὸς ἐθνικὸς στρατός.

ΛΕΩΝ Β', ΖΗΝΩΝ, ἈΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Α'

Τὸν Λέοντα Α' διεδέχθη ὁ ἐγγονὸς του **Λέων Β'** (474), ὁ ὁποῖος ἀπέθανε πολὺ μικρὸς μετὰ 10 μηνῶν βασιλείαν. Ὁ Λέων εἶχε παραλάβει ὥς συνάρχοντα τὸν πατέρα του **Ζήνωνα**, τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ ἐξ Ἰσαυρίας, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατόν του (474—491). Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ συνέβησαν δύο σημαντικώτατα γεγονόνα, ἡ κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἡ ἰδρυσις ἐν Ἰταλίᾳ Ὀστρογοτθικοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζήνωνος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ **Ἀναστάσιος Α'** (491—518) ἀπὸ τὸ Δυρράχιον. Ἡ βασιλεία του ἐταράχθη πολὺ καὶ ἐσωτερικῶς ἀπὸ τὰς θρησκευτικὰς ἐριδας καὶ ἐξωτερικῶς ἀπὸ νέας βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς. Οἱ νέοι αὐτοὶ βάρβαροι ἦσαν οἱ Βούλγαροι, λαὸς μογγολικῆς καταγωγῆς, συγγενεῖς τῶν Οὐννων, οἱ ὁποῖοι ὀρμηθέντες ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσσίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀναστασίου αἱ ἐπιδρομαὶ αὐτῶν ἐγιναν ἐπικίνδυναι καὶ ἐπεξετάθησαν ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κων/πόλεως. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀναστάσιος ἔκτισε τὸ λεγόμενον **Μέγα τεῖχος**, τὸ ὁποῖον περιέκλειε τὴν χειρόνησον τῆς Κων/πόλεως ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς

Σηλυβρίας εἰς τὴν Προποντίδα μέχρι τῆς πόλεως Δέρκων εἰς τὸν Εὐξείνιον. Ἀπ' ἀνατολῶν ἔκαμνον ἐπιδρομὰς οἱ Πέρσαι.

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ Α'

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀναστασίου ὁ στρατὸς ἐξέλεξεν αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν καὶ ἀπαίδευτον ἀξιωματικὸν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν **Ἰουστῖνον Α'** (518—527), συγκλητικὸν καὶ ἀρχηγὸν τῆς βασιλικῆς σωματοφυλακῆς. Ὁ Ἰουστῖνος ἐν τούτοις ἐφάρνη καλὸς κυβερνήτης, προπάντων ὅμως ὑπηρετήσε τὸ κράτος, διότι ἀποθνήσκων ἄφησε διάδοχον τὸν ἀνεψιὸν του Ἰουστινιανόν, ὁ ὁποῖος ἀπέβη ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

ΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΕΡΙΔΕΣ

Ἡ αὐτοκρατορία ἀφοῦ ἐξῆλθεν ἀκεραία ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς, διέτρεξε κίνδυνον πολὺ σοβαρώτερον ἀπὸ τὰς ἔριδας, αἱ ὁποῖαι ἐγεννήθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶχον ἀνεπτυγμένον πολὺ τὸ θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον καὶ συνεζήτουν τὰ θεολογικὰ ζητήματα μὲ πάθος καὶ φανατισμόν. Ὅλην τὴν κοινωνίαν εἶχε καταλάβει μανία θεολογική. Κέντρον τῶν ἐρίδων ἦτο ἡ Κων/πολις καὶ ἄλλαι μεγάλαι πόλεις τῆς ἀνατολῆς, Ἀντιόχεια, Ἀλεξάνδρεια κτλ. Διὰ τοῦτο τὰ θεολογικὰ ζητήματα ἀπετέλουν τότε τὸ κυριώτερον κοινωνικὸν ζήτημα καὶ τὸ κράτος ἤρχετο πολλάκις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπεμβαίνει πρὸς διακανονισμόν αὐτῶν.

Ἀμορμὴν εἰς τὰς ἔριδας ἔδωσαν κατ' ἀρχὰς αἱ λεγόμεναι Αἰῖρέσεις, δηλαδὴ διάφορος τῆς συνήθους ἐρμηνεία δογμάτων τῆς θρησκείας. Αἱ αἰρέσεις ἐγεννήθησαν ἰδίως εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προσελθόντας εἰς τὸν χριστιανισμόν εἶχον φιλοσοφικὴν μόρφωσιν καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐρμηνεύσουν διὰ τοῦ λογικοῦ τὰ δόγματα.

Ἡ πρώτη αἵρεσις, ἡ ὁποία διήρесе τὴν ἐκκλησίαν εἰς δύο μεγάλα στρατόπεδα, ἦτο τοῦ Ἀρείου. Ὁ Ἀρειὸς ἦτο ἱερεὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, μορφωμένος πολὺ καὶ δεινὸς ἐρμηνευτὴς τῆς Γραφῆς. Αὐτὸς ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο κτίσμα τοῦ Πατρὸς Θεοῦ γεννηθεὶς εἰς ὥρισμένον χρόνον καὶ ὄχι τέλειος

Θεὸς ὅπως ἐδέχετο ἡ παράδοσις τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος συνεκάλεσε τὴν Α΄ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν σύνοδον (325) καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἀρειανισμοῦ. Ὁ υἱὸς τοῦ ὁμοῦ Κωνσταντίου ἐπροστάτευσε τοὺς αἵρετικούς καὶ ὀλίγον ἀργότερα ὁ Ἰουλιανὸς ἐπεχείρησε νὰ ἀναστυλώσῃ τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο δὲν ἔγινε δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθοῦν αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῆς Νικαίας κατὰ τῶν αἵρετικῶν καὶ οἱ ἀρειανοὶ ἐτάραττον τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ κράτους. Ὁ Μ. Θεοδοσίος συνεκάλεσε τότε τὴν Β΄ Οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Κων/πολιν (381), ἡ ὁποία συνεπλήρωσε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ ὁποῖον εἶχε συντάξῃ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος. Ἐκτὸς τούτου ὁ Θεοδοσίος ἀπηγόρευεν αὐστηρῶς τὰς θυσίας τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ ἔκλεισε πολλοὺς ναοὺς τῶν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β΄ ἀνεφάνη ἡ αἵρεσις τοῦ Νεστορίου. Ὁ Νεστόριος ἦτο πατριάρχης Κων/πόλεως, καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι θεὸς ἐξανθρωπισθεὶς, ἀλλ' ἄνθρωπος ἀποθεωθεὶς. Διὰ τοῦτο τὴν Παναγίαν δὲν ὠνόμαζε Θεοτόκον, ἥτοι μητέρα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ Χριστοτόκον. Τὴν αἵρεσιν αὐτὴν κατεδίκασεν ἡ Γ΄ Οἰκουμενικὴ σύνοδος τῆς Ἐφέσου (431). Ἀντιθέτως ὁ ἀρχιμανδρίτης Εὐτυχήης παρεδέχετο εἰς τὸν Χριστὸν μόνον τὴν θείαν φύσιν. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ὠνομάσθησαν Μονοφυσῖται, ἐθεωρήθησαν καὶ αὐτοὶ ὡς αἱρετοὶ καὶ κατεδικάσθησαν εἰς τὴν Δ΄ Οἰκουμενικὴν σύνοδον τῆς Χαλκηδόνης (451). Ἡ σύνοδος τῆς Χαλκηδόνης ἀνεγνώρισε τὰς δύο φύσεις, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, ἀσυγχύτως ἡνωμένους ἐν τῷ Χριστῷ. Ἐπειδὴ ὁμοῦ πολλοὶ ἐθεώρησαν ὅτι τὰ ἀποφασισθέντα εἰς τὴν σύνοδον αὐτὴν συνεφώνουν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου, δὲν τὴν ἀνεγνώρισαν καὶ αἱ ἔριδες ἐξηκολούθησαν νὰ ταράττουν τὴν ἡσυχίαν τοῦ κράτους.

Αἱ ἀντιθέσεις ἔγιναν ὀξύταται ἐπὶ τοῦ Ζήνωνος. Ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ τότε πατριάρχου Κων/πόλεως Ἀκακίου, τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ πολλῶν ἐπιφανῶν ἱεραρχῶν ἐξέδωκε διάταγμα, τὸ λεγόμενον Ἐνωτικόν. Τοιοῦτοτρόπως πρῶτην φορὰν τὸ κράτος ἀναμειγνύεται εἰς ζητήματα θρησκευτικὰ καὶ δογματικά. Διὰ τοῦτο πολλοὶ κατεκρίναν τὴν

πραῖξιν αὐτὴν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὁ πάπας Ρώμης ἀφώρισε τὸν Ἀκάκιον, διότι ἐπέτρειπε τὴν ἀνάμειξιν αὐτὴν τῆς πολιτείας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀκάκιος ἀπηγόρευσε νὰ μνημονεύουν τὸν πάπαν εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς εὐχὰς καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐπῆλθεν ἡ πρώτη διάστασις τῶν ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία διήρκεσε 35 ἔτη. Ἀλλὰ τὸ διάταγμα δὲν ἔφερε τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἤλπιζεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ἐπὶ Ἀναστασίου ἔγιναν συγκρούσεις αἱματηραί. Τὴν θρησκευτικὴν γαλήνην ἐπανέφερον ὁ Ἰουστίνος Α', ὁ ὁποῖος ἐπίσης συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας.

Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ Εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6ου αἰῶνος

Ἀπὸ τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Ἀναστασίου τὸ Ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος ἔλαβεν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα καὶ ἐξειλίχθη εἰς Μοναρχίαν ἀνατολικήν. Τοῦτο φαίνεται καθαρὰ εἰς τὰ ἑξῆς γεγνότα:

1. Τὸ κράτος περιλαμβάνει χώρας κυρίως τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Βαλκανικὴν, τὴν Μ. Ἀσίαν μέχρι Ἀρμενίας, τὴν Συρίαν μέχρι Εὐφράτου, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν.

2. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία ἔγινε περισσότερον ἀπολυταρχικὴ ὅπως αἱ ἀνατολικαὶ μοναρχίαι. Ἐκτὸς τούτου διὰ τῆς στέψεως τῆς ἐκκλησίας προσέλαβε καὶ τὸν χαρακτῆρα ἁγίου χρίσματος καὶ θείου ἀξιώματος, ὅπως ἦτο ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, Σαοὺλ, Δαυὶδ κτλ.

3. Μετὰ τὸ προσωρινὸν σχίσμα ἐπὶ Ζήνωνος τὸ κράτος ἀπέκτησεν ἰδίαν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία δὲν εἶχε πλέον σχέσιν πρὸς τὴν Ρώμην.

4. Ὁ πολιτισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὸν καιρὸν ἔλαβεν ἀνατολικὸν χαρακτῆρα. Ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἶχεν εἰσδύσει εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν ἀνέπτυξαν τὰς ἐθνικὰς τῶν τάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτὸν νέαν μορφήν. Ἐγεννήθη λοιπὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν βίος

καὶ πολιτισμὸς ἰδιόρρυθμος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουν Βυζαντινὸν πολιτισμόν.

5. Ἐκτὸς τούτων εἰς τὴν Δύσιν ἔγινε σημαντικωτάτη μεταβολή. Εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐγκατεστάθη κόσμος ἐντελῶς νέος, οἱ Γερμανοί, ὁ ὁποῖος διαφέρει ἀπὸ τὸν ἀνατολικόν. Ἀπὸ τότε εἶναι ἀδύνατος πλέον ἢ συνεννόησις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν κόσμων. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἀνατολή χωρίζεται ὀριστικῶς ἀπὸ τὴν Δύσιν καὶ σταδιοδρομεῖ μόνῃ της. Ἐνίοτε καταβάλλονται προσπάθειαι νὰ ἀνασυσταθῇ ἡ παλαιὰ αὐτοκρατορία, ἀλλ' εἶναι προσωριναὶ καὶ ἀποτυγχάνουν.

ΚΕΦΑΛΛΙΟΝ ΙΔ'

ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΠΡΟΣ ΑΝΙΔΡΥΣΙΝ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ (527—565)

Ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου Α' ὁ **Ἰουστινιανὸς** ἔλαβεν εἰς τὴν Κων/πολιν μόρφωσιν καθαρῶς ρωμαϊκὴν καὶ χριστιανικὴν. Ἦτο πεπειραμένος, νοῦς ὥριμος καὶ χαρακτηρ μορφωμένος. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἔγινε βοηθὸς καὶ συνεργάτης τοῦ θείου του καὶ αὐτὸς πραγματικῶς ἐκυβέρνησα τὸ κράτος ἀπὸ τὸ 518. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πραγματικὴ κυβέρνησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ διήρκεσε περίπου ἥμισυν αἰῶνα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν ἀρχαίαν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν ἀνακτῶν τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ βάρβαροι. Πρὸς τοῦτο ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ προσεταιρισθῇ τὸν πάπαν τῆς Ρώμης. Εἰς τὴν Δύσιν ἐμίσουν τοὺς βαρβάρους ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀρειανοὶ καὶ ἐφέροντο βαναύσως πρὸς τὸν κληρὸν, καὶ θὰ ἐπροτίμων τοὺς θεοσεβεῖς αὐτοκράτορας τῆς Κων/πόλεως.

Πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν σχεδίων του εἰργάσθη ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τόσῃν δραστηριότητι, ὥστε εἰς ἕκ τῶν αὐλικῶν του ὠνόμαζεν αὐτὸν αὐτοκράτορα μὴ κραιμώμενόν ποτε. Ἦρχεν ἐκτὸς αὐτοῦ τὴν ἐξαιρετικὴν τύχην νὰ περιστοιχίζεται ἀπὸ συμβούλους ἱκανωτάτους, ὑπουργοὺς καὶ ὑπαλλήλους, ὅπως ἦσαν ὁ περίφημος νομομαθὴς **Τριβωνιανός**, ὁ γενικὸς διοικητὴς **Καπαδόκης** καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ στρατηγοὶ **Βελισσάριος** καὶ **Ναρσῆς** καὶ κυρίως ἡ ἐξαίρετος σύζυγός του **Θεοδώρα**, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζε τὸ γλυκύτερον αὐτοῦ χάσμα.

Ἡ **Θεοδώρα** ἦτο κόρη ἀρχτοτρόφου τοῦ Ἰπποδρόμου. Κατέκτησε τὴν καρδίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατάρθωσε νὰ συζευχθῇ αὐτὸν καὶ ἀνῆλθε μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Μὲ τὰ μεγάλα

της προσόντα, τὴν ἐνεργητικότητα, τὴν σταθερότητα, τὴν ἰσχυράν καὶ ἀποφασιστικὴν θέλησιν, τὴν μεγάλην κρίσιν καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν πνευματικὴν διαύγειαν ἐξήσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἔλαβε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Εἰς τὴν πολιτικὴν διέκρινε πολλάκις τὰ πράγματα καθαρώτερον ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐσχεδίαζε τὴν ἀνασύστασιν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὴν συμφιλίωσιν πρὸς τὴν Δύσιν, αὕτῃ εἶχεν

ἐστραμμένα τὰ βλέμματά της μᾶλλον πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐπρωτίμα κράτος ὁμοιόμορφον, ὀλιγώτερον ἐκτεταμένον καὶ περισσότερον ἰσχυρόν.

Ὁ Ἰουστινιανός

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὸν Ἅγιον Ἀπολλινάριον τῆς Ραβέννης. Ἡ εἰκὼν φαίνεται ὅτι ἀπετέλει μέρος συμπλέγματος. Τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος εἶναι παχύ, ἀλλ' ὑψαλακμένον ἀπὸ ρυτίδας. Τὸ ἐλαφρὸν μεϊδιάμα καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μὲ τὰς πλατείας κόγχας μαρτυροῦν τὴν παρατηρητικότητα τοῦ ζωγράφου.

Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΙΚΑ

Ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ νὰ ἐπιτύχη τὰ μεγάλα σχέδιά του, εἶχεν ἀνάγκην ἡσυχίας καὶ τάξεως εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἀλλ' ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὑπῆρχον πολλαὶ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίας. Εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν αἱ ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν Δήμων ἐδημιουργοῦν ἀληθινὴν ἀναρχίαν. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δηλαδὴ διηροῦντο εἰς περιφερείας, αἱ ὁποῖαι ὠνο-

Θοδορίδου--Δαζάρου. Ἱστορία Ρωμαϊκῆ καὶ Βυζαντινῆ. Ἔκδ. Β'

9

μάζοντο δῆμοι Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὸν αὐτὸν δῆμον κατεγράφοντο εἰς ἴδιον κατάλογον καὶ ἐξέλεγον τὸ δημοτικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐφρόντιζε διὰ τὰς σπουδαιότερας ἀνάγκας τῆς περιφερείας (ναοὺς, ὑδρευσιν, νεκροταφεῖα κλπ.). Πολλάκις μικροζητήματα ἐγέννων ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τῶν δήμων. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀφορμὴν εἰς ζωηρὰς ἀντιθέσεις ἔδιδον οἱ ἀγῶνες τοῦ ἵπποδρομίου.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι τὰ πλήθη κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἠρέσκοντο πολὺ εἰς τὰ θεάματα, θηριομαχίας, μονομαχίας δούλων, ἄρματοδρομίας κλπ. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ πάθος παρηκολούθουν τὰς ἵπποδρομίας. Οἱ ἀγωνισταὶ διηροῦντο ἀνέκαθεν εἰς δύο φατρίας, αἱ ὁποῖαι διεκρίνοντο ἀπὸ τὸ χρώμα τῆς ἐνδυμασίας ἢ ἀπὸ τὰς σημαίας εἰς Πρασίνους καὶ Βενέτους (κυανοῦς). Οἱ δῆμοι ἐτάσσοντο μὲ τὴν μίαν ἢ μὲ τὴν ἄλλην φατρίαν. Ὁ ὄχλος ἠσθάνετο ἰδιαίτεραν εὐχαρίστησιν διότι κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας τοῦ θορύβου καὶ τῆς συγχύσεως εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ λέγῃ καὶ νὰ πράττῃ πράγματα, τὰ ὁποῖα εἰς ὁμαλὴν κατάστασιν δὲν ἐτόλμα. Οὕτω π. χ. ἔσκωπτε πρόσωπα ὑψηλῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἀπεδοκίμαζεν ἀνωτέρους ὑπαλλήλους ἢ καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἠθέλησε νὰ πατάξῃ τὰς παρεκτροπὰς αὐτὰς καὶ μὲ τὴν συνήθη ἀπολυταρχικὴν του τάσιν δὲν ἠυνόησε καμμίαν ἀπὸ τὰς φατρίας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς βασιλείας, τὸ 532, ἐξεργάγῃ ἐπικίνδυνος καταιγὶς εἰς τὸν Ἰπποδρομον, ἡ ὁποία ἠπειλῆσε ν' ἀνατρέψῃ τὸν θρόνον. Αἱ δύο μερίδες, Πράσινοι καὶ Βένετοι, συνηνώθησαν καὶ ἐστράφησαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ στασιασταὶ κατέλαβον καὶ ἐκυρπόλησαν δημόσια κτίρια καὶ συνοικίας ὁλοκλήρους καὶ ἡ πρωτεύουσα μετεβλήθη εἰς τόπον γενικῆς ἀναφλέξεως καὶ αἱματοχυσίας. Ἡ περίφημος αὐτὴ στάσις ὠνομάσθη ἐκ τοῦ συνθήματος τῶν στασιαστῶν «νίκα» Στάσις τοῦ Νίκα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔχασε τὸ θάρος του, ὅταν εἶδεν ὅτι σημαντικὸν μέρος τοῦ στρατοῦ προσεχώρησεν εἰς τοὺς στασιαστάς, καὶ λέγεται ὅτι ἦτο ἔτοιμος νὰ δραπετεύσῃ. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἡ Θεοδώρα ἔδειξε σθένος. Ἐνεθάρρυνε τὸν αὐτοκράτορα καὶ μετ' ὀλίγον ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος προσέβαλε τοὺς

στασιαστάς καὶ κατέπνιξε τὴν στάσιν ὕστερα ἀπὸ φοβεράν σφαγὴν. Λέγεται ὅτι 30 χιλ. νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸν Ἰπτόδρομον.

Ἡ ἀγρία αὐτὴ αἱματοχυσία συνέτριψε τὴν δύναμιν τῶν δῆμων καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε πλέον τὰς χεῖρας ἐλευθέρως διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Μόλις ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, οἱ Πέρσαι, δυσηρεστημένοι διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Ἀρμενίαν, τὸν Καύκασον καὶ τὴν Συρίαν, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον (528). Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐδέσμευε τὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐβράδυνε τὴν ἐκτέλεσιν ἄλλων σχεδίων τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκαμε τὸ 532 εἰρήνην πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Χοσρόην Α΄ ἀντὶ εὐρυτάτων παραχωρήσεων καὶ τοιουτοτρόπως ἀπληλευθέρωσε τὰς ἐν Ἀνατολῇ στρατιωτικὰς του δυνάμεις καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν Δύσιν.

Τὰ πράγματα εἰς τὴν Δύσιν ἦσαν πολὺ εὐνοϊκά. Οἱ λαοὶ κακῶς κυβερνώμενοι ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἠύχοντο τὴν ἀναστάσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἀφ' ἑτέρου οἱ βάρβαροι εἶχον τόσον ἐξασθενήσῃ, ὥστε δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀντιτάξουν σοβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀντιθέτως ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ὁ ἀνώτερος τῶν χρόνων τούτων. Εἶχεν ὅπλισμὸν τελειότερον, ἀξιωματικούς ἐμπείρους καὶ διετήρει τὴν παράδοσιν τῆς ρωμαϊκῆς τακτικῆς. Διὰ τοῦτο οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μὲ δυνάμεις ἀσυγκρίτως κατωτέρας ἀριθμητικῶς κατόρθωσαν νὰ ἐκμηδενίσουν πολυαρίθμους βαρβαρικὰς στρατιάς. Ἐπομένως ἦτο ἔργον εὐκόλον ἢ κατὰλύσις τῶν κρατῶν τῶν Βανδάλων καὶ Ὀστρογότθων.

Τὸ 533 ὁ Βελισσάριος μὲ 10 χιλ. πεζοὺς καὶ 6 χιλ. ἵππεις ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Βανδάλων, τὸν δὲ βασιλέα αὐτῶν **533** Γελίμερον ἀπήγαγεν αἰχμάλωτον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν ἔσυρε δέσμιον ὀπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ του ἄρματος.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπωνομάσθη Βανδαλικὸς καὶ Ἀφρικανικὸς κατὰ ρωμαϊκὴν συνήθειαν.

Τὸ 534 ἡ διπλωματία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπενέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἶχε δολοφονηθῇ ἡ Ἀμαλασούντα ἡ βασίλισσα τῶν Ὄστρογότθων, ἡ ὁποία ἀνέγνωριζε τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλ' ἡ κατάλυσις τοῦ Ὄστρογοτθικοῦ κράτους ἦτο ἔργον δυσκολώτερον. Ὁ Βελισάριος κατὰ τὰ ἔτη 534—540 ἐνίκησε τοὺς Γότθους καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα των Οὐτίτιν. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις τῶν

553 Γότθων δὲν κατεστάλη ὀριστικῶς, ἡ δὲ δευτέρα ἐκστρατεία τοῦ Βελισσαρίου (544—548) ἀπέτυχε. Ἐστάλη τότε ὁ Ναρσῆς, ὁ ὁποῖος συνέτριψε τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν τῶν βαρβάρων (553). Τοιοῦτοτρόπως ἐρχεῖσθαι 20 ὁλόκληρα ἔτη διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Ὄστρογοτθικοῦ κράτους. Ἡ Ἰταλία μετεβλήθη εἰς ἐπαρχίαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἐπιτρόπου τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ἐποῖος ὠνομάζετο Ἐξαρχος. Πρῶτος ἔξαρχος διωρίσθη ὁ Ναρσῆς.

Μετ' ὀλίγον ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπενέβη καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν κατὰ τοῦ κράτους τῶν Βησιγότθων καὶ ἐκυρίευσεν τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος αὐτῆς. Διὰ τῶν κατακτήσεων τούτων ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπραγματοποίησε τὸ σχέδιόν του. Τὸ κράτος ἐδιπλασιάσθη, ἡ Μεσόγειος ἔγινε ἡλίμνη βυζαντινὴ καὶ ἡ Δαλματία, ἡ Ἰταλία, ἡ Ἀφρική, ἡ Νότιος Ἰσπανία, ἡ Σικελία, ἡ Κορσική, ἡ Σαρδηνία καὶ αἱ Βαlearίδες νῆσοι ἀπετέλουν μέρος τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας.

Ἐνῷ ἐξηκολούθει ὁ κατὰ τῶν Ὄστρογότθων πόλεμος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἤρchiσε νέος περσικὸς πόλεμος (540). Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις καὶ ἐπέξετάθη εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ Κολχίδος μέχρι Μεσοποταμίας καὶ Συρίας. Διήρκεσε μέχρι τοῦ ἔτους 562, ὅτε ἔγινεν εἰρήνη, ἡ ὁποία ὑπεχρέωνε τὸν Ἰουστινιανὸν νὰ πληρώνη φόρον εἰς τοὺς Πέρσας καὶ νὰ καταπαύσῃ τὴν χριστιανικὴν προπαγάνδαν εἰς τὴν Περσίαν.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μεγάλων τούτων πολέμων ὁ Ἰουστινιανὸς ἤναγκάσθη νὰ κάμῃ πολλοὺς μικροπολέμους πρὸς ἀσφάλειαν

τῶν βορείων συνόρων τοῦ κράτους καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν ποικι-
λωνύμων βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως εἰσέβαλλον
εἰς τὴν Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ λεη-
λατοῦντες καὶ καταστρέφοντες καὶ ἠπεύλουν ἄλλοτε τὴν Θεσσαλο-
νίκην καὶ ἄλλοτε τὴν πρωτεύουσιν. Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ ἦσαν οἱ
Βούλγαροι, λείψανα Οὐννων καὶ διάφοροι σλαυϊκαὶ φυλαί, τὰς
ὁποίας οἱ σύγχρονοι ὀνομάζουν μὲ τὸ κοινὸν ὄνομα Σ κ λ α β η-
ν ο ι. Μίαν φορὰν μάλιστα οἱ Οὐννοι ἠπεύλησαν σοβαρῶς τὴν
Κωνσταντινούπολιν, τὴν ὁποίαν ἔσωσεν ὁ γέρον Βελισσάριος.
Διὰ τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν οἱ βάρβαροι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐγ-
κατασταθοῦν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἄλλ' ἢ Βαλκανικὴ χερσό-
νησος ὑπέστη μεγάλας καταστροφάς.

Σημαντικώτατον γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ
εἶναι ἡ ἐγκατάστασις εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως χώρας νέου
μογγολικοῦ λαοῦ, τῶν Ἀ β ά ρ ω ν, οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἀπὸ
τὰς πεδιάδας πέραν τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἦσαν δηδαδὴ ὁμό-
φυλοι τῶν Οὐννων, τῶν Βουλγάρων κτλ. Οἱ Ἀβάροι ἔγιναν ἀρ-
γότερα ἐπικίνδυνοι ἐχθροὶ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἠπεύλησαν τὴν
ὑπαρξίν της.

ΑΜΥΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ—ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀχανῆ του
αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Ἐφήρμοσε τὸ
σύστημα τῶν λεγομένων Ἀ ν ω τ έ ρ ω ν Δ ι ο ι κ ή σ ε ω ν, τὰς
ὁποίας ἐνεπιστεύθη εἰς ἀνωτέρους στρατιωτικοὺς ὀνομαζομέ-
νους Magistri militum καὶ ἵδρυσεν ἐπὶ τῆς συνοριακῆς γραμ-
μῆς σταθμοὺς (limites), εἰς τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν εἰδικὰ
στρατεύματα (limitanei). Ἄλλὰ τὸ κολοσσιαῖον ἀμυντικὸν ἔρ-
γον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπετέλουν τὰ ὀχυρώματα, τὰ ὁποῖα ἀνή-
γειραν εἰς τὰ κυριώτερα συνοριακὰ σημεῖα, καὶ τὰ πολυάριθμα
φρούρια, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκάλυψε τὴν ὀπισθεν αὐτῶν χώραν. Τὰ
ἔρειπια αὐτῶν προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν. Τοῦτο
κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ συγχρόνου ἱστορικοῦ Προκοπίου ἔσωσε
τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὡς συμπλήρωμα τῆς ἀμυντικῆς καὶ στρατιωτικῆς παρα-
σκευῆς τῆς αὐτοκρατορίας πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ

Ἰουστινιανοῦ εἰσαχθεῖσα διπλωματία. Ἡ βυζαντική διπλωματία ἠκολούθει τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχὴν διαίρει καὶ βασιλεύει (*divide et impera*) καὶ ἐφρόντιζε ν' ἀπονέμη εὐνοίας καὶ χρηματικὰς δωρεὰς καὶ νὰ σπείρῃ διχονοίας μεταξύ τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Τοιοῦτοτρόπως κατώρθωνε νὰ ὑποτάσῃ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ καθιστᾷ ἀβλαβεῖς ἐκεῖνους ἐκ τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἐγειτόνευον πρὸς αὐτήν.

Ἐπίσης ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνήργησε διὰ τῶν ἱεραποστόλων εὐρυτάτην χριστιανικὴν προπαγάνδαν μεταξύ τῶν ἀλλοθρήσκων βαρβάρων. Ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς βυζαντινῆς πολιτικῆς. Διὰ ταύτης προσηλύτιζε τοὺς βαρβάρους καὶ κατώρθωνε νὰ ἐξασκῇ ἐπ' αὐτῶν μεγάλην ἐπιρροήν. Τὴν στρατιωτικὴν τῆς χώρας διοργάνωσιν μαζὶ μὲ τὴν διπλωματίαν οἱ σύγχρονοι ἔκρινον ὡς θαῦμα προνοίας, λεπτότητος καὶ εὐβουλίας παρὰ τὰς κολοσσιαίας δαπάνας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΟ ΕΙΡΗΝΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν δαπανηροτάτων πολέμων ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἀνόγκην ἀπὸ χρήματα. Ἀλλὰ οἱ φόροι δὲν ἀπέφερον τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς τοῦτο ποσόν, διότι μεγάλη ἀκαταστασία ἐπεκράτει εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ἡ δικαιοσύνη ἔνεκα κακῆς ἐρμηνείας καὶ κακῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων ἦτο αὐθαίρετος. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἠνείχετο τὴν ἀταξίαν αὐτήν. Ἐπεχείρησε λοιπὸν νὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασιν διὰ νομοθετικῆς καὶ διοικητικῆς μεταρρυθμίσεως.

Δωδεκαμελὴς ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ νομομαθοῦς **Τριβωνιανοῦ**, τὸν ὅποιον ὁ Ἰουστινιανὸς διώρισεν εἶδος ὑπουργοῦ τῆς δικαιοσύνης, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἀνέλαβε τὸ 528 τὴν τακτοποίησιν καὶ ἐκδοσιν τῶν νόμων. Ἡ ἐπιτροπὴ εἰργάσθη ἐξ ἑτῆ καὶ παρουσίασεν ἔργον κολοσσιαῖον, τὸ μνημειῶδες **Ρωμαϊκὸν ἀστικὸν δίκαιον**.

Τοῦτο περιελάμβανε α') Τὸν Ἰουστινιάνειον κώδικα, συλλογὴν τῶν ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοκρατόρων ἐκδοθέντων νόμων. β') Τοὺς Πανδέκτας, περισυλλογὴν καὶ ἐπισημονικὴν κατάταξιν ἐρμηνειῶν διαφόρων νομομαθῶν τοῦ 2ου

καὶ 3ου μ. Χ. αἰῶνος. γ') Τὰς Εἰσηγήσεις, ἐγχειρίδιον πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν τοῦ δικαίου. Τὸ μέγα νομοθετικὸν ἔργον συνεπληρώθη διὰ τῆς προσθήκης εἰς τὰ τρία ταῦτα ἔργα τῶν Νεαρῶν, ἥτοι συλλογῆς νόμων ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπὸ τοῦ 534—565. Τὸ ἔργον τοῦτο, διὰ τὸ ὅποιον ὁ Ἰουστινιανὸς ἦτο δικαίως ὑπερήφανος, εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν. Ὅλα σχεδὸν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη παρέλαβον αὐτὸ καὶ μέχρι σήμερον χρησιμεύει ὡς βάσις τοῦ δικαίου.

Διὰ τὴν διοίκησιν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξέδωκε δύο διατάγματα, διὰ τῶν ὁποίων καθορίζοντο τὰ καθήκοντα τῶν ὑπαλλήλων, κατηργεῖτο ὁ δεκάσμος τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ηὑξάνοντο οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων, περιορίζοντο αἱ ἀνωφελεῖς δαπάναι καὶ ἐξησφαλίζετο ἡ τάξις εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἐξουσίας εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Τοιοῦτοτρόπως ἐδίδετο μεγάλη ὦθησις εἰς δημόσια ἔργα, ὁδοὺς, γεφύρας, ὑδραγωγεῖα, λουτρῶνας, θέατρα, ἐκκλησίας. Ἐπίσης ἐπεδίωξε διὰ καλῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως ν' ἀναπτύξη τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Τότε εἰσῆχθη ἀπὸ τὴν Κίναν ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης, ἡ ὁποία ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν κυρίως εἰς τὴν Συρίαν.

Ἀλλὰ τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἐπέφερε τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, διότι οἱ διαρκεῖς καὶ πολυδάπανοι πόλεμοι ἐχρειάζοντο πολλὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἐξεύρισκον μόνον διὰ βαρυντάτης φορολογίας. Ἡ φορολογία ὅμως ἐπέφερε τὴν ἐξάντλησιν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικά ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχεν ἀπέναντί του πρόβλημα δύσκολον. Ἀφ' ἑνὸς δὲν ἤθελε νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν πάπαν, ὁ ὁποῖος ἀπῆτει τὴν καταδίκην τῆς αἱρέσεως τῶν μονοφυσιτῶν καὶ τὴν καταδίωξίν των. Οἱ μονοφυσῖται πράγματι εἶχον κερδίσει ἔδαφος καὶ ἰδίως ἐπλεόναζον εἰς τὴν Αἴγυπτον, Συρίαν καὶ Ἀρμενίαν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐπρόσεχε τὴν Θεοδώραν, ἡ ὁποία συνεβούλευε συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς μονοφυσίτας χάριν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν ἠπείλουν αἱ χωριστικαὶ τάσεις εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Διὰ τοῦτο τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐκάστοτε ἐλάμβανεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, εἶχον χαρακτῆρα ἐξοικονομήσεως τῶν πραγμάτων οὐ-

τως, ὥστε καὶ ἡ Δύσις νὰ μὴ δυσαρεστηθῇ καὶ ἡ διάσπασις τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους ν' ἀποσοβηθῇ. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἔβλαψε, διότι ἐνίσχυσε τὰς χωριστικὰς τάσεις τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας καὶ ἀνέπτυξε τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν μῖσος κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἰδιαιτέραν ἀγάπην εἶχεν ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ κτίξῃ. Τὰ δημόσια ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἐπὶ τῆς βασιλείας του, ὁδοί, γέφυραι, λουτρῶνες, ναοί, κτλ. εἶναι τόσον πολλά, ὥστε ὁ σύγχρονος Προκόπιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, συνέταξεν ἰδιαίτερον βιβλίον, περὶ κτισμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐξ ὅλων τῶν ἔργων αὐτῶν μεγάλην φήμην ἀπέκτησεν ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸν ὁποῖον εἶχον πυρπολήσει κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα οἱ στασιασταί. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισεν αὐτὸν ἐπὶ νέου σχεδίου καὶ ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσά.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ αὐτοκρατορία ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς παλαιᾶς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικὸν ἀπέκτησε μέγα γόητρον. Ἀλλὰ διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του, ὑπέβαλε τὸ κράτος εἰς τόσον μεγάλας δαπάνας καὶ θυσίας, ὥστε οἱ πόροι τοῦ δημοσίου ἐξηντλήθησαν. Τότε ἀπεδείχθη ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἦτο δυσανάλογος πρὸς τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνάγκην νὰ κάμῃ μεγάλην οἰκονομίαν χρήματος καὶ στρατοῦ, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἔξωτερικους κινδύνους. Ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἠπεύλουν μεγάλοι κίνδυνοι τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία εὐρέθῃ οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς ἐξηντλημένη. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις εἶχε παραλύσει. Διὰ νὰ ἀποσοβηθοῦν οἱ κίνδυνοι αὐτοί, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐφαρμοσθῇ νέα τακτικὴ, νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Δύσιν, ἡ ὁποία τόσα εἶχε στοιχίσει εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τὸ βαρὺ αὐτὸ ἔργον ἄφησεν ὡς κληρονομίαν ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τοὺς διαδόχους του.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἡρακλείου, ἦτοι ἀπὸ τὸ 565—610, ἐβασίλευσαν 4 αὐτοκράτορες. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν 45 αὐτῶν ἐτῶν μεγάλοι κίνδυνοι ἠπείλησαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ὁποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταστραφῇ.

Πρῶτος ἐβασίλευσεν ὁ **Ἰουστῖνος Β'** (565—578), ἀνεψιὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἄνθρωπος ὑπερόπτης καὶ τελείως ἀνίκανος. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ 574 προσέλαβεν ὥς συνάρχοντα τὸν στρατηγὸν **Τιβέριον** (578—582), ὁ ὁποῖος διέπρεψεν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Περσῶν. Τὸν Τιβέριον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ στρατηγὸς **Μαυρίκιος** (582-602), ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἀπὸ τοὺς καλυτέρους βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μαυρίκιος ἐξησφάλισε τὰ σύνορα τοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ στρατός του ὅμως ἐκουράσθη ἀπὸ τοὺς μακροὺς πολέμους, ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν ἀρχηγὸν τὸν Φωκᾶν καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συγχρόνως μία φατρία τοῦ ἱπποδρόμου, οἱ Κυανοῖ, ἐκηρύχθησαν κατὰ τοῦ Μαυρικίου καὶ συνέβησαν σκηναὶ ἀσχημίας εἰς τὴν πρωτεύουσιν. Ὁ λαὸς ἐπετέθη μὲ σκωπτικὰ ῥήματα κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν συνέλαβε, τὸν ἐφόνευσεν ἀγρίως καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Φωκᾶν.

Ὁ **Φωκᾶς** (601-610) ἂν καὶ προήρχετο ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, ἐφάνη ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους καὶ κατώρθωσε νὰ διατηρηθῇ εἰς τὸν θρόνον μόνον μετριοκρατίαν. Ἡ αὐτοκρατορία διέτρεξε σοβαρὸν κίνδυνον ἐπὶ τοῦ Φωκᾶ. Τέλος ὁ λαὸς ἐστασίασε καὶ ἐφόνευσε τὸν ἀπάνθρωπον Φωκᾶν καὶ προσεκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τοῦ ἐξάρχου τῆς Καρχηδόνας Ἡράκλειον.

ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς κινδύνους ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν, ἠναγκάσθησαν νὰ περιορισθοῦν μόνον εἰς ἄμυναν εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ βάρβαροι εἶχον γίνει ἀπειλητικώτεροι τώρα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς γερμανικοὺς λαοὺς, οἱ Λομβάρδοι, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς

τάς περὶ τὸν Δούναβιν χώρας, ἐπροχώρησαν τώρα καὶ κατέλαβον τὸ 568 ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου Β' τὴν Βόρειον Ἰταλίαν καὶ ἵδρυσαν τὸ Λομβαρδικὸν κράτος τῆς Ἰταλίας. Ὁ αὐτοκράτωρ τότε διὰ νὰ ἀμυνθῇ κατ' αὐτῶν, ἵδρυσεν δύο ἐξαρχίας, ἧτοι ἀνωτάτας πολιτικὰς διοικήσεις, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ραβέννης.

Σοβαρώτερος κίνδυνος ἠπειλεῖ τὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου οἱ Πέρσαι ἤρχισαν μακρὸν πόλεμον, ὃ ὁποῖος διήρκεσεν 20 περίπου ἔτη (572-591). Ἀλλὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν διεξήγαγον κυρίως ὁ Τιβέριος καὶ ὁ Μαυρίκιος. Οἱ περσικοὶ στρατοὶ ἠττήθησαν ἐπανειλημλημένως, ἐνῶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περσικοῦ κράτους ὁ λαὸς ἐστασίαζεν. Ὁ Μαυρίκιος ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν πόλεμον, ἀφοῦ ἐγκατέστησεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Περσίας τὸν Χ ο σ ρ ό η ν Β'. Διὰ τῆς εἰρήνης (592) οἱ Πέρσαι ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσουν ἀρκετὴν ἔκτασιν γῆς εἰς τὰ σύνορα, ἐνῶ ὁ Χοσρόης ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύσῃ τὸν χριστιανισμόν εἰς τὸ κράτος του καὶ νὰ εἶναι ἀφωσιωμένος φίλος τοῦ Μαυρικίου.

Ἐνῶ ὁ Μαυρίκιος διεξῆγε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, Σλαῦοι καὶ Ἀβαροὶ ὀρμώμενοι ἀπὸ τὸν Δούναβιν ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ Ἀβαροὶ μάλιστα ὑπέταξαν τοὺς Βουλγάρους καὶ ἄλλους βαρβαρικοὺς λαοὺς καὶ ἵδρυσαν μέγα κράτος ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Δνίπερ μέχρι περίπου τῆς Βιέννης. Εἶχον ἀρχηγόν, ὃ ὁποῖος ἔφερε τὸν τίτλον Χ ά ν ο ς ἢ Χ α γ ά ν ο ς. Τὸ 589 ἔκαμαν μεγάλην ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ἣ ὁποία ἀπεκρούσθη. Ὀλίγον βραδύτερον ὁμως οἱ Ἀβαροὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἠπειλήσαν τὴν Κων(πολιν (591). Τέλος ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς τοῦ Δουνάβεως περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ χώρας.

Κατὰ τὴν εἰσβολὴν αὐτὴν καὶ ἀργότερα ἔγιναν πολλαὶ μεταναστεύσεις Σλαύων καὶ ἄλλων φυλῶν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, αἱ ὁποῖαι ἐπεξετάθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Αἱ φυλαὶ αὐταὶ ἐγκατεστάθησαν μονίμως εἰς πολλὰ μέρη, ἰδίως εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ὡς ποιμένες καὶ γεωργοί. Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν ἀφωμοιώθησαν ὑπὸ τῶν

Ἑλλήνων καὶ ἀπερροφήθησαν. Ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔλαβεν ἀφορμὴν εὐφάνταστος γερμανὸς λόγιος, ὁ Φ α λ μ ε ρ ά υ ε ρ, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξεν ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἀπόγονοι Σλαύων καὶ ἄλλων φυλῶν. Ἡ θεωρία αὕτη ἔκαμε θόρυβον, ἀλλὰ σοβαρωτέρα ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Φαλμεράϋερ δὲν στηρίζονται καὶ σήμερον οἱ ἱστορικοὶ γενικῶς παραδέχονται ὅτι ἐμεγαλοποίησε μεμονωμένας καὶ τοπικὰς ἐπιμιξίας, αἱ ὁποῖαι δὲν λείπουν εἰς κανὲν ἔθνος.

Ἐπὶ τοῦ Φωκᾷ ἐπανελήφθη ὁ περσικὸς πόλεμος. Ὁ Χοσρόης Β' διὰ τὰ ἐκδικηθῆναι τὸν θάνατον τοῦ εὐεργέτου καὶ προστάτου του Μαυρικίου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου οἱ στρατοὶ του ἐκυρίευσαν τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπου ἐπροξένησαν φοβερὰς καταστροφὰς καὶ αἰχμαλωσίας, ἐνῶ ἐσωτερικαὶ στάσεις ἐπεδείνωσαν τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ αὐτοκρατορία μετὰ τὴν ἑνδοξὸν βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ διῆλθε περίοδον 50 ἐτῶν σοβαρᾶς κρίσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς. Ἐγένετο ὅμως κατὰ τὸν ἡμισυν αὐτὸν αἰῶνα σημαντικὴ μεταβολή. Ἡ αὐτοκρατορία στρέφει τὴν προσοχὴν της ὀριστικῶς εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἀπὸ τότε ἀκολουθεῖ τὴν φυσικὴν τῆς ἐξέλιξιν.

*τελος
δευτέρα ἔκδοσις*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ - ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ (610-641) —

Όταν ὁ Ἡράκλειος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ἦτο ἀπελπιστική. Οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Με-
610 σοποταμίας ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Συρίας καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἀντιόχειαν, κατόπιν προσέβαλον τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοῦ

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος Ὁ θρίαμβος τοῦ Ἡρακλείου
(Βερολῖνον, Βασιλικὸν Μουσεῖον μεταλλίων).

Ἀγίου Τάφου, ὁπόθεν ἀπήγαγον τὸν Τίμιον Σταυρόν. Τοῦτο ἐπροξένησε κατάπληξιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον καὶ ἐφάνη-
τισε τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ὀλίγον βραδύτερον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔφθασαν εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου, εἰς τὰς πόλεις Χαλκηδόνα καὶ Χρυσούπολιν καὶ ἠπειλοῦν σοβαρῶς τὴν πρωτεύουσαν.

Ἐκτὸς τοῦ περσικοῦ κινδύνου ἡ αὐτοκρατορία ἠπειλεῖτο, εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὰς διαφόρους σλαβικὰς φυλὰς καὶ ἀπὸ

τοὺς Ἀβάρους, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἔφθανον μέχρι τῶν προθύρων τῆς πρωτευούσης. Εἰς τὴν Δύσιν οἱ Λομβαρδοὶ διαρκῶς ἐπεξέτεινον τὰς κατακτήσεις των καὶ ἠπειλοῦν τὴν Μέσσην καὶ Κάτω Ἰταλίαν.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ στρατὸς διετέλει εἰς παραλυσίαν, ἐνῶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ κράτους μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τόσων χωρῶν ἦτο οἰκτρὰ. Ὁ αὐτοκράτωρ πρὸ τῶν μεγάλων αὐτῶν συμφορῶν ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν τῆς διοικήσεως εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἀλλὰ τὸν ἐνεθάρρυνεν ὁ πατριάρχης Σέργιος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ μείνῃ καὶ ἤρχισε νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἄμυναν μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐστρατολόγησεν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων στρατὸν ὀλιγάριθμον, ἀλλὰ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς συνήθεις μισθοφορικοὺς στρατοὺς. Ὁ πατριάρχης Σέργιος ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐκκλησίας.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ὁ Ἡράκλειος διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνενόχλητος τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν, ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν χαγᾶνον τῶν Ἀβάρων καὶ ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὰς προετοιμασίας του, εἰσήλθεν εἰς τὰ πλοῖα μὲ τὸν στρατὸν του καὶ ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὴν Κων)πολιν τὸ 622. Τῆς ἀναχωρήσεως προηγῆθη θρησκευτικὴ τελετὴ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἀπήγγειλεν ὁ ἴδιος τὴν ἐξῆς δέησιν: «Δέσποτα Θεὲ καὶ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μὴ παραδώσῃς ἡμᾶς εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς σου διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιβλέψας ἐλέησον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν σου νίκην δὸς ἡμῖν, ὅπως μὴ καυχῶνται οἱ ἀλάστορες κατὰ τῆς σῆς κληρονομίας ἐπαιρόμενοι». Τοιοῦτοτρόπως ἔδωσεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν χαρακτῆρα θρησκευτικόν, εἶδος ἱεροῦ πολέμου.

Ὁ Ἡράκλειος διευθύνεται εἰς τὴν Κιλικίαν, ἡ ὁποία δὲν εἶχε καταληφθῇ ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Ἀποφεύγει νὰ προσβάλλῃ αὐτοὺς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, διότι δὲν εἶχεν ἄρκετὰς δυνάμεις. Προχωρεῖ διὰ τῆς Μ. Ἀσίας ἕως τὴν Ἀρμενίαν προσλαμβάνων διαρκῶς τὰ τμήματα τοῦ στρατοῦ, τὰ ὅποια εἶχον ἀποκοπῇ ἐκεῖ

μέ την περσικὴν προέλασιν. Βλέποντες τοῦτο οἱ Πέρσαι ἐκκενώνουν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸν ἀκολουθοῦν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἐκεῖ δίδει τὴν πρώτην μάχην, νικᾷ τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐκκενώσῃ ἐντελῶς τὴν Μ. Ἀσίαν. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς ὁ Ἡράκλειος ἐπιστρέφει εἰς τὴν πρωτεύουσαν διὰ τῆς Μ. Ἀσίας, ἣ ὁποία πλέον ἦτο ἐλευθέρα. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἐκστρατεία (620 - 623).

Τὸ ἴδιον ἔτος (623—624) ἐπιχειρεῖ δευτέραν ἐκστρατείαν. Διὰ τοῦ στόλου του ἀποβιβάζεται εἰς Τραπεζοῦντα καὶ εἰσβάλλει εἰς τὸ περσικὸν κράτος ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν. Ὁ Χοσρόης ὑποχωρεῖ, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος καταλαμβάνει πόλεις καὶ φρούρια, ἀπελευθερώνει αἰχμαλώτους καὶ καταστρέφει εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς πρὸς ἀντεκδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν χριστιανικῶν ναῶν. Ὁ περσικὸς στρατὸς ὑφίσταται σειρὰν ἀποτυχιῶν. Ὁ Χοσρόης διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἀντιπερισπασμόν, στέλλει ἓνα στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ ὁποῖον ἀναγκάζει πράγματι τὸν Ἡράκλειον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Εἰς τὴν Κιλικίαν νικᾷ τὸν στρατὸν αὐτόν. Ἡ νίκη ἀπῆλλαξε πάλιν τὴν Μ. Ἀσίαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Ὁ αὐτοκράτωρ διεχείμασε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὸν Ἄλυν ποταμόν.

Τὸ 625 ἐπεχείρησε τρίτην ἐπιθετικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Χοσρόη, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατορθώσει νὰ καταρτίσῃ τρεῖς νέους μεγάλους στρατοὺς ἀπὸ τὴν ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν. Τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ Χοσρόης συνεννοήθη μὲ τὸν χαγάνον τῶν Ἀβάρων νὰ προσβάλουν ἀπὸ κοινοῦ τὴν πρωτεύουσαν. Πράγματι ὁ χαγάνος διαλύει τὰς συνθήκας καὶ μὲ στρατὸν καὶ πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ πειρατικὰ πλοῖα ἀποκλείει τὴν πρωτεύουσαν, ἐνῶ ὁ περσικὸς στρατὸς διασχίσας τὴν Μ. Ἀσίαν φθάνει εἰς τὴν Χρυσούπολιν, τὴν σημερινὴν Χαλκηδόνα. Ἡ βασιλεύουσα διέτρεξε πραγματικὸν κίνδυνον. Ἀλλὰ τὴν ἄμυναν ὀργάνωσεν ὁ πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ μάγιστρος, δηλαδὴ ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος,

625 Β ὦ ν ο ς, καὶ οἱ κάτοικοι ἔδειξαν θάρρος καὶ καρτερίαν. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐποιήθη καὶ ἐψάλη εἰς τὰς ἐκκλησίας ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος πρὸς τιμὴν τῆς πολιούχου Θεοτόκου, δηλαδὴ οἱ Χαιρετισμοί, ὅπως λέγομεν σήμερον. Αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Χαγάνου δὲν ἦσαν μικραί. Ἐπρεπεν οἱ κά-

τοικοὶ νὰ φύγουν μὲ ἕν μόνον ἱμάτιον καὶ μὲ τροφήν μιᾶς ἡμέρας καὶ νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν. Τὴν 26ην Ἰουλίου 626 οἱ Ἄβαροι ἔκαμαν μεγάλην ἐπίθεσιν. Ἄλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ὁ στόλος των κατεστράφη. Ὁ Χαγάνος ἀφοῦ ἔκαμε μερικὰς ἀκόμη ἀποπείρας, ἔκαυσε τὰς μηχανάς του καὶ ἀπεχώρησε.

Μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν οἱ κάτοικοι ἐξύμνησαν τὴν Θεοτόκον.

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια!

Ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια

Ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε.

Ἄλλ' ὥς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον

Ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,

Ἵνα κράζω Σοι χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε.

Ὁ περσικὸς στρατὸς ἐξηκολούθησε νὰ παραμένῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Διὰ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὸν νὰ ἀποσυρθῇ καὶ διὰ νὰ δώσῃ ἰσχυρὸν κτύπημα εἰς τοὺς Πέρσας, ὁ Ἡράκλειος εἰσέβαλε πάλιν εἰς τὸ κράτος των (626) ἔχων τώρα καὶ συμμάχους τοὺς Χ α ζ α ρ ο υ ς Τ ο υ ρ κ ο υ ς, οἱ ὁποῖοι κατόικουν τὰς μεταξὺ Εὐξείνου καὶ Κασπίας χώρας ὑπεράνω τοῦ Καυκάσου. Τὴν τύχην ὅμως τοῦ πολέμου ἔκρινεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ 627. Εἰς τὰ ἐρεΐπια τῆς ἀρχαίας Νινευί (12 Δεκεμβρίου 627) ὁ Ἡράκλειος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Πέρσας. Συγχρόνως ὁ στρατὸς καὶ ὁ λαὸς ἐστασίασαν. Ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ κινήματος ἐτέθη ὁ υἱὸς τοῦ Χοσρόη, Σιρόης, ὁ ὁποῖος ἐφόρευσε τὸν πατέρα του, ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς καὶ ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν Ἡράκλειον. Οἱ Πέρσαι ὑπεχρεώθησαν νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ παλαιὰ των σύνορα καὶ ἔδωσαν ὀπίσω τοὺς αἰχμαλώτους καθὼς καὶ τὸν Τίμιον Σταυρὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας (Ἀπρίλιος τοῦ 628).

Τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ὁ Ἡράκλειος ἀνήγγειλε δι' ἐπιστολῆς. Μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψε καὶ ὁ ἴδιος καὶ ἔγινεν ἐν θριαμβῷ δεκτὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν ἐπὶ ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἐλεφάντων. Ἄνδρες προπορευόμενοι ἐκράτουν τὸν τίμιον σταυρὸν, τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεώρει ὡς τὸ ἐνδοξότερον τρόπαιον τῶν κατορθωμάτων του. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 629 ὁ Ἡράκλειος ἔφερε θριαμβευτικῶς τὸν σταυρὸν εἰς

Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν 14 Σεπτεμβρίου τὸν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου τὸν εἶχεν ἄλλοτε τοποθετήσει ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Ἀγία Ἑλένη. Ἀπὸ τότε ἡ ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν Ὑψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ὁ Ἡράκλειος δικαίως ἐθεωρήθη ὡς ἥρωας καὶ ἱππότης τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τοιοιτοτρόπως ἔληξεν ὁ περσικὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσε περίπου 25 ἔτη. Ἀλλ' ὁ μακρὸς πόλεμος ἐξήντησεν ἐξίσου νικητὰς καὶ ἡττημένους, ὥστε, ὅταν μετ' ὀλίγον παρουσιάσθῃ νέος ἐπικίνδυνος καὶ κοινὸς ἐχθρὸς, οἱ Ἀραβες, Ἕλληνες καὶ Πέρσαι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὸν ἀποκρούσουν.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Μετὰ τοὺς ἐνδόξους πολέμους ὁ Ἡράκλειος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἰδίως εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Οἱ κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας, οἱ ὅποιοι ἦσαν μονοφυσίται, ἐτάραττον τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ἀποσπασθοῦν. Τὸ 638 συνεννοήθη μὲ τὸν πατριάρχην Κων(σταντιν)πόλεως Σέργιον καὶ Ἀλεξανδρείας Κύρον καὶ ἐξέδωκε διάταγμα, τὴν περίφημον *Ἐκθ ε σ ι ν*. Ἡ Ἐκθεσις ὑπεστήριζεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν ἐνέργειαν θεάνθρωπον καὶ μίαν ἔκφρασιν θελήσεως. Τοιοιτοτρόπως προέκυψεν νέον δόγμα, τῶν *Μονοθελητῶν*, τὸ ὁποῖον ὁ Ἡράκλειος ἐφρόντισε νὰ γίνῃ δεκτὸν καὶ ἀπὸ τοὺς μονοφυσίτας καὶ ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν.

Ἐφάνη τότε ὅτι ἀποκατεστάθη ἡ ἐνότης εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς ὁποίας τὸ γόητρον ηὔξηθη πολὺ διὰ τῆς προσχωρήσεως εἰς τὸν χριστιανισμὸν τῶν Σέρβων καὶ Κροατῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ διὰ νὰ ἐξασθενίσῃ τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκον οἱ σλαυικοὶ αὐτοὶ λαοί, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ βορειοδυτικὸν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ τοὺς ἔκαμεν ὑποτελεῖς.

Ὁ Ἡράκλειος ἀπέθανε τὸ 641.

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Τὸν Ἡράκλειον διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ *Κωνσταντῖνος Γ'* (641—642), ὁ ὁποῖος μετὰ τρεῖς μῆνας ἀπέθανε. Τὸν Κωνσταντῖνον διεδέχθη ὁ ἐνδεκαετὴς υἱὸς του *Κώνστας Β'* (642—668).

Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων γίνονται ὀρμητικώτεραι. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδολοφονήθη εἰς τὴν Σικελίαν κατὰ τινὰ περιοδείαν του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὸν θρόνον ἦλθε κατόπιν ὁ υἱὸς του **Κωνσταντῖνος Δ'** ὁ λεγόμενος **Πωγωνᾶτος** (668—685), ἡγεμὼν δραστήριος, ὁ ὁποῖος κατῴρωσε νὰ σώσῃ τὴν πρωτεύουσαν ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν ἐπίθεσιν τοῦ 673. Τὸν Κωνσταντῖνον Δ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Ἰουστινιανὸς Β'** (685—695) εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν. Ἡ βασιλεία του εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀλεθριωτέρας τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας, διότι ἡ ἀγριότης καὶ ἡ ἀφροσύνη του ἔλαβον χαρακτῆρα ἀληθινῆς παραφροσύνης. Τὸ 695 ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ ἀνέτρεψε τὸν θηριώδη αὐτοκράτορα καὶ μαζί του τὴν δυναστείαν τοῦ Ἡρακλείου. Κατὰ τὰ τραχέα ἦθη τῆς ἐποχῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπέκοψαν τὴν ρίζαν τοῦ ἐκπτώτου αὐτοκράτορος καὶ τὸν ἐξώρισαν εἰς Χερσῶνα (Σφρβαστούπολιν). Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται **Ρινοτόμητος**.

Τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' ἠκολούθησεν εἰκοσαετὴς ἀναρχία (695—717), κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον ἕξ αὐτοκράτορες διὰ στρατιωτικῶν στάσεων. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ εἶναι ὁ **Δεόντιος** (695—698) καὶ ὁ **Τιβέριος Α'** (698—705). Ἀπὸ τὸ 705—711 ἐπανέρχεται εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἰουστινιανὸς Β' καὶ μετ' αὐτὸν βασιλεύουν ὁ **Φιλιππικὸς** (711—713) ὁ **Ἀναστάσιος Β'** (713—716) καὶ **Θεοδόσιος Γ'** (716—717). Τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἀναρχίας χαρακτηρίζει ἡθικὴ καὶ πνευματικὴ κατὰπτωσις. Αἱ πολιτικαὶ ἔριδες διεξάγονται με βιαιότητα καὶ ἐμπάθειαν καὶ κατὰ τὰς διαφόρους στάσεις παρατηρεῖται μεγάλη ἀσέβεια πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ περιφρόνησις πρὸς τοὺς νόμους.

Ἡ αὐτοκρατορία ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ τὴν θλιβερὰν αὐτὴν ἀναστάτωσιν. Οἱ Ἀραβες κατέλαβον ὀριστικῶς πλεον τὴν Ἀφρικὴν, ἐληλάτησαν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι ἐληλάτουν τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ ἔφθανον μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν παρουσιάσθη ἀνὴρ στιβαρός, ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρός, στρατηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς Μ. Ἀσίας. Ὃταν ὁ Λέων ἐκίνησε μετ' τὸν στρατὸν του κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅλοι ἀνεγνώρισαν αὐτὸν αὐτοκράτορα (717). Ὁ Λέων

ἵδρυσεν νέον ὀνομαστὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον, τὴν λεγομένην Δυναστείαν τῶν Ἰσαύρων.

ΑΙ ΑΡΑΒΙΚΑΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου ἐμφανίζονται, καθὼς εἶδομεν, οἱ Ἀραβες, οἱ ὅποιοι ἐντὸς ὀλίγου ἀφῆρσαν τρεῖς προσοδοφόρους ἐπαρχίας, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ γέρον Ἡράκλειος δὲν κατόρθωσε νὰ τοὺς ἀναχαιτίσῃ καὶ ἀπέθανε περὶλυπος. Οἱ Ἀραβες ἀφοῦ συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Μ. Ἀσίας. Μετ' ὀλίγον κατεσκεύασαν στόλον καὶ κατέλαβον τὴν Κύπρον (649), ἐλεηλάτησαν τὴν Ρόδον (654) καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ κατεναυμάχησαν τὸν ἑλληνικὸν στόλον, τὸν ὅποιον ᾤδήγει αὐτοπροσώπως ὁ αὐτοκράτωρ Κωνστας Β'. Ἀπὸ τότε οἱ Ἀραβες προσβάλλουν σφοδρότερον τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐπὶ τοῦ καλῖφου Μωαβία ὁ ἀραβικὸς στρατὸς κατ' ἔτος εἰσέβαλλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 668 ἔφθασε μέχρι τῆς Χαλκηδόνος. Συγχρόνως ὁ ἀραβικὸς στόλος ἐξέτεινε τὴν δρασὶν του μέχρι τῆς Κων/πόλεως.

Τὸ ἔτος 673 ἐπὶ Κωνσταντίνου Δ' τοῦ Πωγωνάτου ἐγένεν ἡ πρώτη μεγάλη ἐπίθεσις τῶν Ἀράβων κατὰ τὴν Κων/πόλεως. Ὁ Μωαβία μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλλεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἐνῶ συγχρόνως πολυάριθμος στόλος ἐπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐνεφανίσθη **673** πρὸ τῆς βασιλευούσης. Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη διήρκεσε πέντε ὁλόκληρα ἔτη (673—678). Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐνισχυθεὶς τότε σημαντικῶς διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Ὑγροῦ πυρός, ἐπροξένησε μεγάλας ζημίας εἰς τὰ ἀραβικὰ πλοῖα. Τὸ ὑγρὸν πῦρ ἦτο παλαιὰ ἐφευρέσις ἀποδιδομένη εἰς τὸν ἀθηναῖον χημικὸν καὶ φυσικὸν τοῦ βου μ. Χ. αἰῶνος Πρόκλον. Ἀλλὰ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἐτελειοποίησε ὁ ἐκ Συρίας μηχανικὸς Καλλίνικος. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ θεῖον, νίτρον, πίσσαν καὶ πετρελαιοῖν, ἦτο ρευστὸν καὶ τὸ ἐξεσφενδόνιζον κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων μὲ μηχανήματα ἢ καὶ μὲ τὰς χεῖρας εἰς σχῆμα χειροβομβίδων. Ὁ Μωαβία ἀφοῦ καὶ ὁ στρατὸς του ἠττήθη εἰς τὴν Ἀσίαν, ἠναγκάσθη νὰ υπογράψῃ εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώοντο νὰ πληρώνῃ

φόρον ἐτήσιον καὶ νὰ ἀποδώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους. Τοιουτοτρόπως ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἔνδοξον τέλος καὶ τὸ γόητρον τῆς αὐτοκρατορίας ἀποκατεστάθη. Πλήρης ἡσυχία, λέγει ὁ χρονογράφος Θεοφάνης, ἐκυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ Εἰς τὴν ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΝ

Ἔνεκα τῶν διαφόρων ἐπιδρομῶν, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς, ἡ Βαλκανικὴ χερσόνησος ὑπέστη σημαντικὴν ἐθνολογικὴν μεταβολήν. Εἶδομεν ὅτι ὁ Ἡράκλειος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτήν. Οἱ νέοι κάτοικοι ἠσπάσθησαν τὸν χριστιανισμόν καὶ ἔγιναν ὑποτελεῖς τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐκτὸς τούτου εἰς πολλὰ μέρη καὶ ἰδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν πέραν τῆς Θεσσαλονίκης εἶχον ἐγκατασταθῇ μικροὶ σλαβικοὶ συνοικισμοί, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Σκλαβινίαι.

Ἀλλ' ἡ σπουδαιότερα μεταβολὴ εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἔγινε μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τότε ὠνομάσθη Βουλγαρία. Οἱ Βούλγαροι, καθὼς εἶδομεν, εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσσίαν καὶ ἐπὶ Ζήνωνος καὶ Ἀναστασίου ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' μετ' ὀλίγον ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ἀβάρους. Βραδύτερον μετὰ τὴν ἐξασθένεισιν τοῦ ἀβαρικοῦ κράτους πρῶτοι ἐπανεστάτησαν οἱ Βούλγαροι. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Δ' ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐγκατασταθοῦν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα των Ἀσπαρουχ εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν, διὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιοῖ ὡς προπύργιον κατὰ τῶν ἀβαρικῶν ἐπιδρομῶν.

Εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν κατῴκουν σλαβικοὶ γεωργοί. Οἱ Βούλγαροι ἀπετέλεσαν τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν τοῦ τόπου. Οἱ ἴδιοι ἦσαν τουρανικῆς καταγωγῆς καὶ ὠμίλουν τουρανικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ μετὰ τὸν καιρὸν ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς ὑπηκόους σλαύους, ὠμίλησαν τὴν σλαβικὴν καὶ παρέλαβον τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά των. Ἐκ τῆς συγχωνεύσεως αὐτῆς τῶν σλαύων καὶ τῶν βουλγάρων προῆλθεν ὁ νεώτερος βουλγαρικὸς λαός.

Εἰς τὸν αἰῶνα αὐτὸν ἔγινεν ἡ διοικητικὴ μεταρρύθμισις, ἡ ὁποία ἔδωσε δι' ἄρκετόν διάστημα ἐνότητα καὶ συνοχήν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς καθιέρωσε, καθὼς εἶδομεν, τὰς Ἀνωτέρας Διοικήσεις διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ κατὰ τῶν αἰφνιδιαστικῶν ἐπιδρομῶν τὰς ἀπομεμακρυσμένας καὶ ἰδίως συνοριακὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα τὸ σύστημα ἐγενικεύθη. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου ἐχώρισαν τὸ κράτος εἰς διοικητικὰς περιφερείας, τὰς ὁποίας ὠνόμασαν θέματα. Ἡ λέξις ἐσημαίνει κατ' ἀρχὰς σῶμα στρατοῦ. Ἡ περιοχὴ λοιπόν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε τὴν ἔδραν του τοιοῦτον σῶμα, ἔγινε μία διοικητικὴ περιφέρεια (θέμα) μὲ πρωτεύουσαν τὴν ἔδραν τοῦ σώματος. Ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ διοίκησις τῶν θεμάτων ἀνετέθη εἰς Στρατηγόν. Τοιοιτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὰ θέματα Ἀρμενικόν, Ἀνατολικόν καὶ Ὀψίκιον, εἰς τὴν Εὐρώπην τῆς Θράκης. Βραδύτερον ὁ ἀριθμὸς τῶν θεμάτων ἠϋξήθη εἰς 8. Κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα τὸ σύστημα τοῦτο ἐγενικεύθη καὶ ἔμεινεν ἕως τὸ τέλος τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Ὁ Ἡράκλειος, καθὼς εἶδομεν, προσεπάθησε μὲ τὸ δόγμα τῶν Μονοθελητῶν νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τοὺς μονοφυσίτας τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου καὶ συγχρόνως νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν πάπαν. Κατ' ἀρχὰς τὸ νέον δόγμα ἐφάνη ὅτι θὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην. Βραδύτερον ὁμως ἐπροκάλεσεν ἐρεθισμόν εἰς τὴν Β. Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ ἑξαρχοὶ Καρθαγένης καὶ Ραβέννης ἐστασίασαν καὶ ὁ πάπας ἀντέδρασεν.

Διὰ τοῦτο τὸ 648 ὁ Κώνστας ἐξέδωκε διάταγμα, τὸν Τύπον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγόρευσε τὰς συζητήσεις περὶ μιᾶς ἢ δύο θελήσεων τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος Δ', διορατικώτερος τοῦ προκατόχου του, ἠκολούθησε πρακτικώτεραν πολιτικήν. Ἀφότου οἱ Ἄραβες κατέλαβον τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ζήτημα μονοφυσιτικὸν δὲν ὑπῆρχε κατ' οὐσίαν. Ἐσκέφθη λοιπόν νὰ περιποιηθῇ τὸν πάπαν, διὰ νὰ σώσῃ ὅτι

ἔμενεν ἀκόμη εἰς τὴν Δύσιν. Συνεκάλεσε τὴν ΣΤ' Οἰκουμένην σύνοδον εἰς Κων(πολιν (680—681), ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν μονοθελητικὴν αἵρεσιν καὶ ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα. Οἱ μονοφυσίται, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀπετέλουν πλέον μέρος τῆς αὐτοκρατορίας, ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸ δόγμα τῶν καὶ ἰδρυσαν ἰδίας ἐκκλησίας. Οἱ Αἰγύπτιοι τὴν Κ ο π τ ι κ ή ν, εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησαν καὶ οἱ Ἀβησσυνοί, οἱ Ἀρμένιοι τὴν Ἀ ρ μ ε ν ι κ ή ν καὶ οἱ Μ α ρ ω ν ῖ τ α ι τῆς Συρίας ἰδίαν μονοφυσιτικὴν ἐκκλησίαν.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 7ΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ διοίκησίς του εἶχον συνείδησιν ρωμαϊκὴν, ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ρωμαίους καὶ τὴν μεγάλην νομοθεσίαν τὴν συνέταξαν εἰς τὴν λατινικὴν. Ἀλλ' ἡ πραγματικότης τὸν ὑπεχρέωσε τὰ ἰδικά του διατάγματα, τὰς Νεαράς, νὰ τὰς ἐκδώσῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ὅμως ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔγινεν ὀριστικῶς ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους. Εἰς τὴν διοίκησιν οἱ ἀρχαῖοι λατινικοὶ τίτλοι ἀντικατεστάθησαν μὲ ἑλληνικοὺς ἢ ἐξελληνισθέντας τίτλους (στρατηγός, ἑπαρχος, λογοθέτης, θέμα, δρουγγάριος κτλ.). Οἱ νόμοι, τὰ διατάγματα καὶ ὅλα τὰ δημόσια ἔγγραφα συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὰ νομίσματα ἐκδίδονται μὲ ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς. Εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν ὁμιλεῖται ἡ ἑλληνικὴ, ἐνῶ ἡ λατινικὴ εἶναι σχεδὸν ἀκατανόητος εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ λέξις ρ ω μ α ῖ ο ς ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἐθνικὴν σημασίαν καὶ σημαίνει ἀπλῶς τὸν ὑπῆκοον τῆς αὐτοκρατορίας. Εἶναι ἓνα εἶδος τιμητικοῦ τίτλου, τὸν ὁποῖον φέρουν οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες μέχρι σήμερον ὀνομάζονται Ρ ω μ α ῖ ο ῖ.

Συγχρόνως ὅμως ἔγινεν ἐντονώτερος ὁ θρησκευτικὸς χαρακτὴρ τῆς αὐτοκρατορίας, διότι ἡ ἐκκλησία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὸν δημόσιον καὶ κοινωνικὸν βίον. Ὁ Ἡράκλειος εἰς τοὺς πολέμους τοῦ ἔδωσε χαρακτῆρα σταυροφορίας καὶ ἀπὸ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀρχίζει ἡ ὀρθοδοξία νὰ γίνεταί γνωρίσμα ἐθνικόν, χωρίζει δηλαδὴ τοὺς Ἕλληνας καὶ γενικῶς τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαούς, ἀπὸ τοὺς μονοφυσίτας Σύρους, Αἰγυπτίους, Ἀρμενίους, καὶ ἄλλους αἰ-

ρετικούς τῆς Ἀνατολῆς καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς Δυτικούς. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως μένει ὁ μόνος πατριάρχης, ἀφοῦ ἐχάθησαν τὰ πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας, γίνεται μεγάλη προσωπικότης καὶ ἔχει ἰσχυρὰν ἐπιρροὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἐπίσης ἀναπτύσσεται ὁ μοναχικὸς βίος καὶ οἱ μοναχοὶ ἀποκοτῶν μεγάλην ἐπιρροήν.

Τοιοιτοτρόπως ἡ αὐτοκρατορία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 7ου αἰῶνος παρουσιάζει δύο κύρια χαρακτηριστικά, τὴν ἐλληνικότητα καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥ Δ' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Ζ' ΑΙΩΝΟΣ

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Γενικῶς ἡ λογοτεχνία τοῦ Βυζαντίου δὲν παρήγαγεν ἔργα ἀντάξια τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, δυνάμενα νὰ λάβουν σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν. Οἱ κυριώτεροι λόγοι τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις τοῦ Βυζαντίου καὶ ἡ γλωσσικὴ παράδοσις. Εἰς τὸ Βυζάντιον δὲν ὑπῆρχε τὸ κατάλληλον περιβάλλον πρὸς ἀνάπτυξιν ἀνωτέρας δημιουργικῆς λογοτεχνίας, διότι οὔτε ἀνωτέρα διανοητικὴ ἀνάπτυξις ὑπῆρχεν οὔτε ἡ ἀπαιτουμένη ἐλευθερία, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς ἀνάπτυξιν ὑψηλῶν διανοημάτων.

Σοβαρὸν ἐπίσης ἐμπόδιον ἦτο ἡ γραφομένη γλῶσσα. Ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων εἶχε δημιουργηθῇ χάσμα μεταξὺ τῆς γραφομένης καὶ τῆς ὁμιλουμένης γλώσσης, τὸ ὁποῖον καθημερινῶς ἐγένετο εὐρύτερον καὶ κατήντησε μέγιστον κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας.

Οἱ λόγοι θαμβωμένοι ἀπὸ τὸ κάλλος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐνόμιζον ὅτι ἔπρεπε νὰ μιμοῦνται τὸ ὕφος, τὴν γλωσσικὴν μορφήν καὶ τὰ σχήματα τοῦ ἀρχαίου λόγου καὶ νὰ τηροῦν αὐστηρῶς τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὰ σχήματα καὶ ἡ μορφή τοῦ λόγου δὲν ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν δυνατὰ καὶ πρωτότυπα λογοτεχνικὰ ἔργα. Ἡ κατάστασις ἐδυσκολεύθη περισσότερον, ὅταν ἐκτὸς τῆς γλωσσικῆς διαφορᾶς ἐπῆλθεν ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὰ νοήματα. Οἱ τύποι καὶ τὸ λεξιλόγιον τῆς ἀττικῆς διαλέκτου, τὴν ὁποίαν εἶχον ὡς πρότυπον οἱ συγγραφεῖς, δὲν προσηρμόζοντο εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς νέας θρησκείας καὶ τοῦ νέου κοινωνικοῦ βίου.

Ἐν τούτοις οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς ἔπρεπε νὰ ἐκφρασθοῦν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐπέιζον τοιοιτοτρό-

πως σκέψεις και αισθήματα, διὰ τὰ ὅποια δὲν εὗρισκον ἐκφράσεις εἴτε ἔγραφον φράσεις, αἱ ὅποια δὲν εἶχον σκέψιν οὔτε συγκίνησιν εἰς τὸ βάθος.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη τῶν χρόνων τοῦ Βυζαντίου δὲν δύνανται νὰ παραβληθοῦν πρὸς τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἢ τῆς Ρώμης ἢ ἄλλων δημιουργικῶν ἐποχῶν. Ἐν τούτοις πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ὑπῆρξαν ἱκανοὶ χειρισταὶ τοῦ καλάμου καὶ ἔγραψαν μὲ δύναμιν. Ἰδίως ὅσοι κατῴρωσαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν κλασσικὴν παράδοσιν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ γράψουν εἰς τὸ σύγχρονον γλωσσικὸν ἰδίωμα, ἐδημιούργησαν ἔργα πρωτοτυπώτερα καὶ γνησίως βυζαντινά.

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸ εἶδος αὐτὸ ἐκαλλιεργήθη περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ ἀνατολικὴ θεολογία κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων παρήγαγεν ἔργα ἀνώτερα ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν θεολόγων τῆς Δύσεως. Τὰ θεολογικὰ προβλήματα ἦσαν τὰ μεγαλύτερα τῆς ἐποχῆς. Οἱ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς ἠγωνίζοντο διὰ νὰ σώσουν τὴν κλονιζομένην εἰδωλολατρίαν, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ἐκινοῦντο ἀπὸ τὸν ζῆλον νὰ ἐδραιώσουν τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐθνικῶν καὶ ἀπὸ τὰς αἰρέσεις. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς οἱ θεολόγοι συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς διαιροῦνται εἰς ἐ θ ν ι κ ο ὺ ς καὶ χ ρ ι σ τ ι α ν ο ὺ ς.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν τάσσονται ὁ Λιβάνιος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός.

Ὁ **Διβάνιος** (314-393) ἦτο θερμὸς ζηλωτὴς τῶν ἀρχαίων γραμμάτων καὶ ἀπεστρέφετο τὸν χριστιανισμόν, ὃ ὁποῖος ἀπεμάκρυνε τοὺς συγχρόνους του ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν παράδοσιν καὶ ἀπὸ τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἐσπούδασεν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Ἀπὸ τὰ ἔργα του σώζονται 65 λόγοι καὶ περίπου 600 ἐπιστολαί, αἱ ὅποια δίδουν εἰκόνα τῆς κοινωνίας τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος. Τὸ ὕφος τοῦ Λιβανίου εἶναι περίτεχνον, ἀνώμαλον καὶ πολλάκις συγκεχυμένον. Μὲ ὅλα ταῦτα ἐκίνησε τὸν

θαυμασμόν τῶν συγχρόνων του καὶ πολλῶν μεταγενεστέρων κατὰ τοὺς μέσους χρόνους.

Ὁ **Ἰουλιανὸς** (331—363) ἐσπούδασε τὴν φιλοσοφίαν, τὰ ἀρχαῖα γράμματα καὶ τὴν ρητορικὴν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν μαζὶ μὲ τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Ἠγάπησε τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ ἤρχισε νὰ αἰσθάνεται ἀποστροφὴν πρὸς τὸν χριστιανισμόν.

Τὸ κάλλος τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ τέχνης ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν θρησκείαν, ἐνῶ τοῦ χριστιανισμοῦ εἶχε σκληρὰν ἀνάμνησιν ἀπὸ τὸν μοναχικὸν βίον, τὸν ὅποιον ἔζησε μὲ τὸν ἀδελφόν του Γάλλον ὁκτὼ περίπου ἔτη. Διὰ τοῦτο ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, ἣ μᾶλλον μίαν φιλοσοφικὴν θεολογίαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐδημιούργησεν. Αἱ ἐπιστολαὶ καὶ αἱ κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας συγγράφαί του μαρτυροῦν εἰλικρίνειαν, πάθος καὶ ἐκφραστικὴν ἰκανότητα, ἀλλ' ἀποδεικνύουν συγχρόνως πόσον ἦτο μάταιον ν' ἀγωνίζεται ὑπὲρ ἐκπνεύσεως θρησκείας, ἣ ὁποία δὲν ἀνταπεκρίνεται πλέον εἰς βαθυτέραν ψυχικὴν ἀνάγκην τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων¹.

Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς θεολόγους οἱ χριστιανοὶ γράφουν εἰς γλῶσσαν ἀπλουστέραν καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν εἶναι εὐκολωτέρα, μολονότι καὶ αὐτοὶ εἶναι θαυμασταὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθῶν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὕφος των. Οἱ ἀρχαιότεροι μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ρήτορες καὶ φιλόσοφοι εἰδωλολάτραι, οἱ ὅποιοι προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὅπως π.χ. ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεῖας, ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου μ. Χ. αἰῶνος καὶ ἔγραψεν ἔργα μαρτυροῦντα βαθεῖαν γνῶσιν καὶ ἀγάπην τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος.

Ὁ 4ος μ. Χ. αἰὼν εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς χριστιανικῆς

¹. Βαθεῖαν καὶ μεγαλοχολικὴν ἔκφρασιν τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἔχομεν εἰς τοὺς περιφήμους στίχους, οἱ ὅποιοι ἐδόθησαν ὡς χρησμός δηθέν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν:

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδολος αὐλά,
Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
Οὐ πᾶγὰν λαλέουσάν, ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

θεολογίας. Ὑπάρχουν πολλοὶ ἀφορισμοί, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν ζωὴν καὶ δύναμιν εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς. Πρῶτον ἦτο ἀνάγκη νὰ διεξαχθῇ ζωηρὸς ἀγὼν κατὰ τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι προσέβαλλον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς λογικῆς καὶ γενικῶς τῆς ἀρχαίας σοφίας. Ἀργότερα ἔπρεπε νὰ καταπολεμηθοῦν αἱ αἱρέσεις, αἱ ὁποῖαι, καθὼς εἴπομεν, ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴν τάσιν τῶν λογίων τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ διπλοῦ αὐτοῦ κινδύνου ἔδωκεν εἰς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν ὀρμὴν καὶ εὐγλωττίαν ἀσυνήθη. Οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἔχουν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν καὶ λογοτεχνικὴν διάθεσιν. Ἐργάζονται μὲ ἀρκετὴν ἐλευθερίαν καὶ πρωτοτυπίαν. Διὰ τοῦτο ἡ θεολογία τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ εἶναι δημιουργική. Κατὰ τὸν 4^{ον} αἰῶνα ἀκμαῖουν οἱ Μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ὁ **Μέγας Βασίλειος** (330—379) κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῆς Καισαρείας καὶ ἐσπούδασε τὴν ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐγνώρισε τὸν Ἰουλιανὸν καὶ συνεδέθη μὲ τὸν Γρηγόριον Ναζιανζηνόν. Βραδύτερον ἐπεσκέφθη τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐμελέτησε τὸν μοναχικὸν βίον, ὁ ὁποῖος ἤκμαζεν εἰς τὰς χώρας αὐτάς. Αναγορευθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας τὸ 370 διέπρεπεν ὡς ρήτωρ ἐκκλησιαστικὸς καὶ διέδωκε τὸν μοναχικὸν βίον εἰς τὴν ἐπαρχίαν του ὑπὸ νέαν μορφήν συγγράφας τοὺς περιφήμους Ἀσκητικοὺς Κανόνας. Ὁ Μ. Βασίλειος ἦτο σοβαρὸς συγγραφεύς. Αἱ Ὁμιλίαι του, αἱ ὁποῖαι ἀπευθύνονται εἰς τὸν λαὸν τῆς Καισαρείας, ἔχουν βάθος καὶ συγκίνησιν καὶ φθάνουν πολλάκις εἰς ὕψος λυρικόν. Ὁ Μ. Βασίλειος παρὰ τὰς ἐπιφυλάξεις εἰς ὠρισμένα σημεῖα κηρύττεται ἀποφασιστικῶς ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τῶν νέων διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ καταδικάζει ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ ὑπερβολικὸν ζῆλον ἤθελον νὰ προγράψουν αὐτά.

Ὁ **Γρηγόριος ὁ Νύσσης** (330—400) ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἐλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, διότι διετέλεσεν ἐπίσκοπος τῆς Νύσσης, μικρᾶς πόλεως τῆς Καππαδοκίας,

καὶ διεκρίθη ἰδίως διὰ τῶν δογματικῶν συγγραμμάτων του, εἰς τὰ ὅποια καταφαίνεται βάθος φιλοσοφικόν.

Ὁ **Γρηγόριος Ναζιανζηνός** (330—390) κατήγετο ἐπίσης ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, ἐσπούδασε ρητορικὴν καὶ διεκρίθη διὰ τὴν εὐγλωττίαν του. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Μ. Βασίλειος, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας, ἦτο ἀνὴρ δράσεως, ὁ Γρηγόριος ἡγάπα τὴν ἀπομόνωσιν καὶ ἀπέκαμνε ταχέως ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ θορύβου. Τὰ ἔργα του εἶναι Λόγοι, Ἐπιστολαὶ καὶ Ποιήματα. Ὁ Γρηγόριος ἦτο φύσις κατ' ἐξοχὴν συναισθηματική. Διὰ τοῦτο ὁμιλεῖ συχνὰ περὶ ἑαυτοῦ καὶ δίδει εἰκόνα τοῦ ψυχικοῦ του βίου σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ ἔργα του. Τὰ ποιήματά του δεικνύουν πολλάκις λεπτὴν συγκίνησιν, ἰδίως ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν ζωὴν του. Τὸ ἀριστούργημά του ἴσως εἶναι τὸ Ἐγκώμιον τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ ὁποίου ζωγραφίζει τὴν φυσιογνωμίαν μὲ διαύγειαν ἱστορικοῦ καὶ μὲ τρυφερότητα φίλου.

Ὁ **Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος** (347—407) εἶναι ὁ ρητορικώτερος ἀπὸ ὅλους, φύσις ζωηρὰ καὶ εὐέξαπτος καὶ προικισμένος μὲ εὐροίαν λόγου σπανίαν. Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐμόνασε κατὰ τὴν νεότητά του εἰς τὰ ὄρη τῆς Συρίας. Τὸ 397 προσκαλεῖται ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ χειροτονεῖται Πατριάρχης καὶ διακρίνεται διὰ τὸν χριστιανικὸν ζῆλον καὶ διὰ τὴν εὐγλωττίαν. Ἄλλ' ἡ ὑπερβολικὴ του αὐστηρότης καὶ ἡ αὐταρχικότης του ἐξήγειραν πολλοὺς κατ' αὐτοῦ καὶ ἰδίως τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν, τῆς ὁποίας ἤλεγχε τὴν διαγωγὴν. Διὰ τοῦτο ἐξεθρονίσθη τὸ 403 καὶ ἐξωρίσθη. Ἄλλ' ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸν θρόνον μετ' ὀλίγον. Ἐν τούτοις ἔνεκα νέας διενέξεως πρὸς τὴν Εὐδοξίαν ἐκθρονίζεται ὀριστικῶς καὶ ἐξορίζεται εἰς ἀπόκεντρον γωνίαν τῆς Καππαδοκίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐξηκολούθει καὶ ἀπ' ἐκεῖ δραστήριον ἀγῶνα κατὰ τῆς αὐτοκρατείας δι' ἐπιστολῶν, ἐκτοπίζεται εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ἀποθνήσκει καθ' ὁδὸν εἰς ἓνα χωρίον τῆς Ἀρμενίας.

Τὰ ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι Πραγματεῖαι, Ὁμιλίαι καὶ Ἐπιστολαί. Ἡ ὁρμητικὴ φύσις τοῦ ἀνδρὸς καὶ οἱ διηνεεῖς ἀγῶνες τοῦ βίου ἔδωκαν εἰς τὰ ἔργα του δύναμιν ἀσυνήθιστον καὶ ἀνύψωσαν αὐτὸν εἰς τὴν πρώτην γράμμην

τῶν χριστιανῶν συγγραφέων τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος εἶναι ὁ ρητορικώτερος τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὕφος του διακρίνει θαυμαστὴ εὐχέρεια, πλούτος θαμβωτικὸς εἰκόνων, πρωτότυποι μεταφοραὶ καὶ καταπλήττουσαι παρομοιώσεις. Δι' αὐτοῦ ἡ ὁμιλία ἔφασεν εἰς μεγίστην τελειότητα καὶ ἀπέβη ἔξοχον λογοτεχνικὸν εἶδος. Οἱ σύγχρονοι τὸν ὠνόμασαν Χρυσόστομον καὶ οἱ μεταγενέστεροι τὸν θεωροῦν ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ρήτορας τοῦ κόσμου.

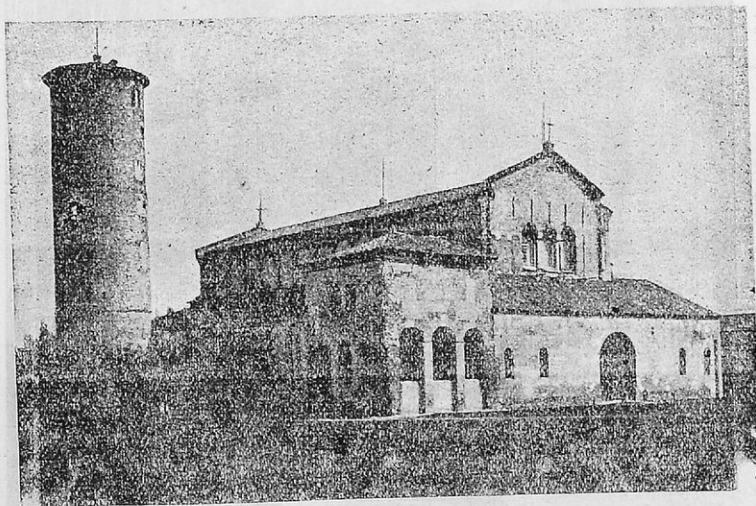
Μετὰ τὸν Χρυσόστομον δημιουργοῦνται εἰς τὴν Ἀνατολὴν συνήθειαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυσμενεῖς διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς Θεολογίας. Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία κατενικήθη τελείως, αἱ αἱρέσεις κατέπαιυσαν καὶ ἔσβυσεν βαθμηδὸν ἡ παράδοσις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Ἀφ' ἑτέρου ὁ χριστιανισμὸς διεμορφώθη εἰς αὐστηρὸν δόγμα, τὸ ὁποῖον καθορίζει τὸ τί πρέπει νὰ σκέπεται καὶ νὰ πράττῃ ὁ πιστός. Διὰ τοῦτο ἤδη ἀπὸ τοῦ 5^{ου} μ.Χ. αἰῶνος δεσμεύεται ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως καὶ παύει ἡ πρωτότυπος δημιουργία. Οἱ Μεγάλοι Πατέρες τοῦ 4^{ου} αἰῶνος θεωροῦνται ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς θεολογικῆς σοφίας καὶ τὸ ἔργον τῶν μεταγενεστέρων περιορίζεται εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν αὐτῶν. Ὁ Ἅγιος *Συνέσιος*, ἐπίσκοπος Πτολεμαίδος, ὁ *Κύριλλος Ἀλεξανδρείας* καὶ ὁ *Θεοδώρητος* εἶναι οἱ ἀξιολογώτεροι ἐκ τῶν θεολόγων τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι διατηροῦν ἐν μέρει τὴν παράδοσιν τοῦ μεγάλου αἰῶνος.

ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Τὸ λογοτεχνικὸν αὐτὸ εἶδος ἦτο ἄγνωστον εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς γνήσιον καὶ πρωτότυπον δημιουργήμα τῶν βυζαντινῶν. Αἱ ὑποθέσεις τῶν μυθιστορημάτων ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς καὶ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιπετειώδεις. Εἰς αὐτὰ ὁ ἥρωας εἴτε ἡ ἡρώς εἶναι συνήθως τὰ ἀσθενέστερα καὶ ἀδυνατώτερα πρόσωπα τοῦ ὅλου μυθιστορήματος καὶ σώζονται συνήθως μὲ τὴν βοήθειαν ἰσχυρῶν φίλων ἢ μὲ τὰς συμπτώσεις τῆς τύχης. Ἡ προσωπικότης τῶν συγγραφέων ἐλάχιστα διαφαίνεται, ὥστε νὰ μὴ δύναται κανεὶς ν' ἀποφανθῇ μετὰ βεβαιότητος ἂν ἦσαν χριστι-

νοὶ ἢ ἐθνικοί. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπέδρασεν εἰς αὐτὰ κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐπιδιώκουν πάντοτε σχεδὸν τὴν διατήρησιν τῆς ἡθικῆς τελειότητος τῶν πρωταγωνιστῶν, ἰδίως τῶν ἡρώιδων. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ λείπουν αἱ πλήρεις δροσερότητος καὶ φυσικότητος διηγήσεις τῶν μυθιστορημάτων τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ οἱ συγγραφεῖς τῶν φαίνονται μᾶλλον ὥς λόγιοι, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ γραφεῖον τῶν καὶ δὲν εἶχον στενὴν γνωριμίαν μὲ τὴν φύσιν.

Τὸ μυθιστόρημα κατήντησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς τὸ προσφιλέστερον λογοτεχνικὸν εἶδος, ἔγινε δημοτικώτατον καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ εἵδους αὐτοῦ εἰς τὴν Δύσιν. Οἱ ἐξοχώτεροι ἀπὸ τοὺς μυθιστοριογράφους ἦσαν ὁ *Ἡλιόδωρος*, ὁ *Ἀχιλλεὺς Τάτιος* καὶ ὁ *Δόγγος*.

Βασιλική, Ἅγιος Ἀπολλινάριος, Ραβέννα (534—549)

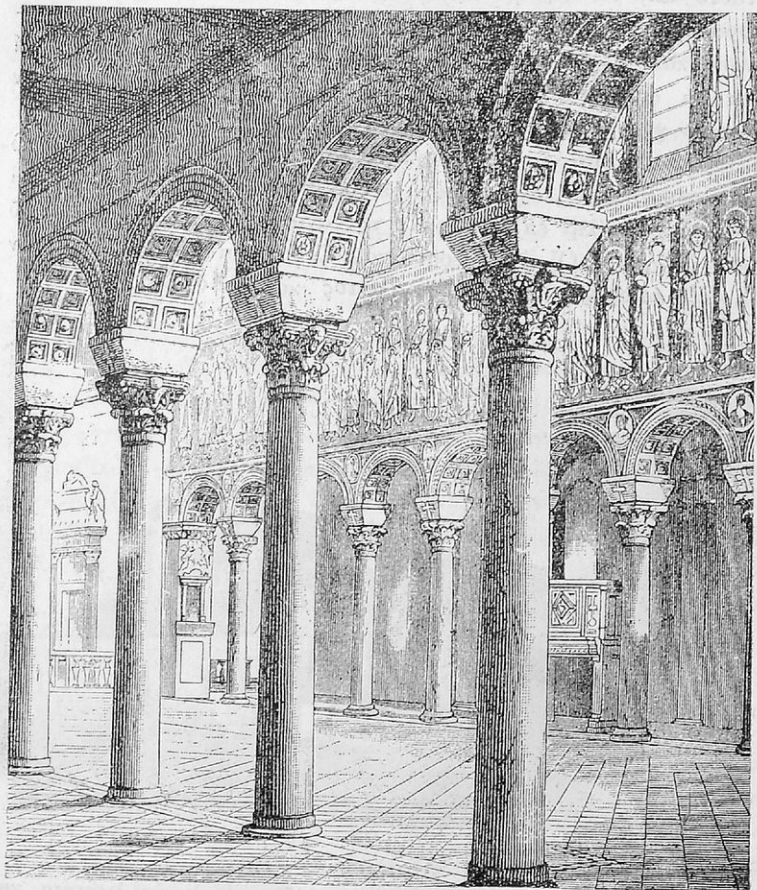
Ἡ παλαιὰ πλινθόκτιστος Βασιλικὴ ἐπιβάλλεται μὲ τὴν λιτότητα καὶ στερεότητά της. Ἐμπρὸς βλέπομεν τὴν στέγην τοῦ νάρθηκος. Τὸ κωδωνοστάσιον εἶναι τοῦ 11ου αἰῶνος.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ ἱστορία καὶ ἡ θρησκευτικὴ ποίησις εἶναι ἡ μᾶλλον ἀξιωματώτερος ἐκδήλωσις τοῦ βυζαντινοῦ πνεύματος.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστο-
ρικοὶ συγγραφεῖς δὲν ἔχουν χαρακτῆρα καθαρῶς βυζαντινόν.
Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀναφαίνονται ἱστο-

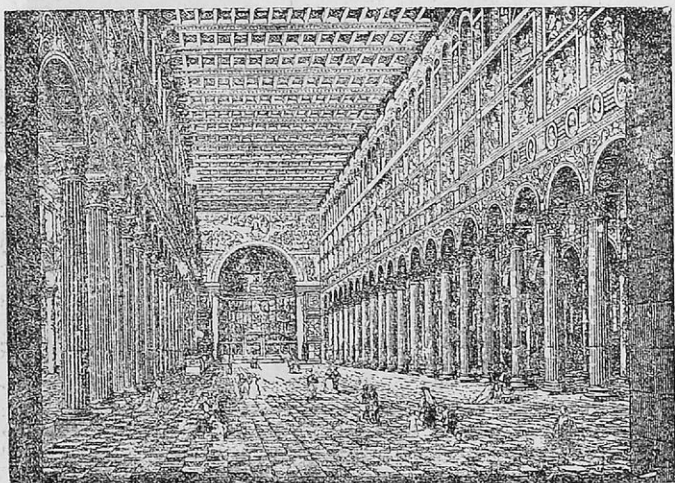
Βασιλική (ἑσωτερικὸν

Ἅγιος Ἀπολλινάριος, Ραβέννα 6ος αἰὼν)

Κίονες χωρὶς ραβδώσεις μετέχουσιν ἰωνία κιονόκρανα, τόξα κανονικά, ἐπὶ
τῶν τόξων ἀγιογραφία.

ρικοί, οἱ ὅποιοι σέβονται καὶ διατηροῦν τὴν ἀρχαίαν παρά-
δοσιν, χωρὶς ὅμως νὰ ἐποδουλώνωνται τελείως εἰς αὐτήν.

Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἔξῃς ἔχομεν ἀδιάσπαστον σχεδὸν σειρὰν ἱστορικῶν, οἱ ὅποιοι ἔγραψαν τὴν ἱστορίαν τῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οὗτοι μιμοῦνται τοὺς ἀρχαίους ἱστορικούς, τὸν Ἡρόδοτον, τὸν Θουκυδίδην, τὸν Ξενοφῶντα, καὶ γράφουν εἰς γλῶσσαν ἀρχαΐζουσαν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι κυρίως Ἱστορικοί.

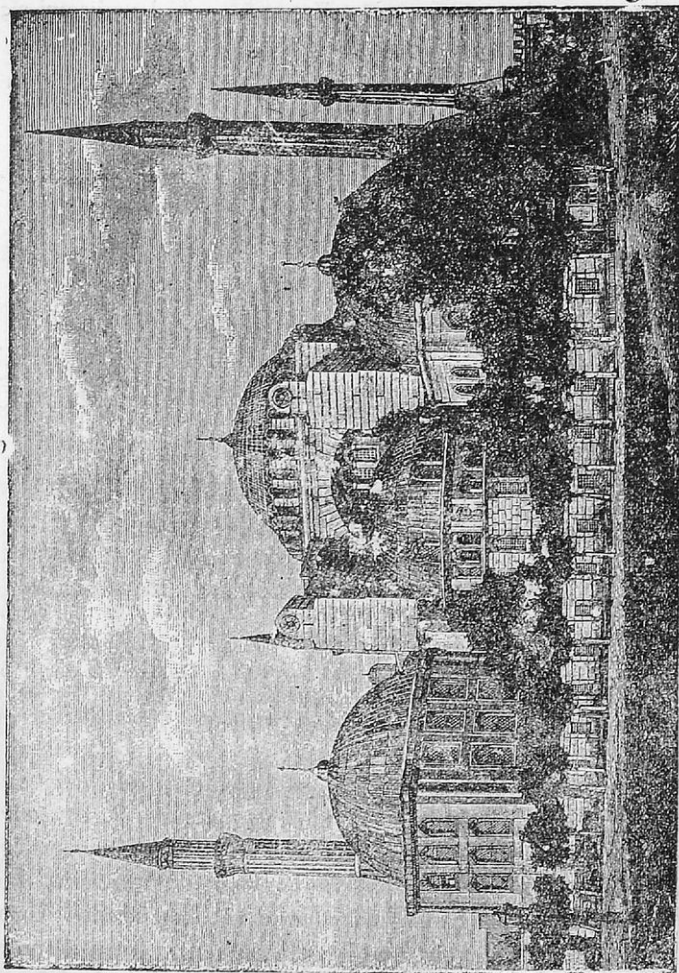

Βασιλική (ἑσωτερικὸν)

Τὸ ἑσωτερικὸν τῆς μεγάλης Βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Παύλου εἰς τὴν Ρώμην τοῦ λεγομένου *πρὸ τῶν τειχῶν*. Διακρίνεται καλῶς ἡ διπλὴ σειρὰ τῶν κορινθιακῶν κιόνων, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ ἐπίπεδος στέγη.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν κυρίως ἱστορικῶν ὑπάρχει καὶ ἄλλη τάξις ἱστοριογράφων, οἱ ὅποιοι δὲν δίδουν σημασίαν εἰς τὴν σύγχρονον ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν θεωροῦν γνωστήν, καὶ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν συγγραφὴν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἀρχίζοντες ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ καταλήγοντες μέχρι τῆς ἐποχῆς των. Αὐτοὶ πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοὺς κυρίως ἱστορικούς ὠνομάσθησαν *Χρονογράφοι*. Οἱ χρονογράφοι ἔγραψαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν, ἀλλὰ τὰ ἔργα των, αἱ *Χρονογραφίαι* ὅπως ὀνομάζονται, στεροῦνται πάσης κριτικῆς καὶ εἶναι ἀντιγραφὰ ἀλλήλων.

Εἰς τὴν σειράν τῶν ἱστοριογράφων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἀνήκουν ὁ Προκόπιος, ὁ Ἀγαθίας, ὁ Μένανδρος καὶ ὁ Θεοφύλακτος (Σιμοκάττης). Ὁ **Προκόπιος** (ἀπέθανε τὸ 562), ὁ πρῶτος

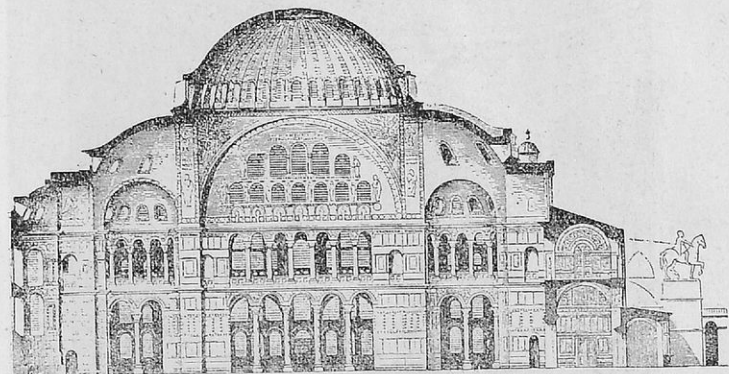
Ἁγία σοφία (ἐξωτερικόν)

Πρόσωψις δυτικῇ. Οἱ μναρέδες καὶ διάφοροι προσῆγκαι περὶ τὸν ναὸν παραμορφώνουν τὴν ἐντύπωσιν.

καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ Βυζαντίου κατήγετο ἀπὸ τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐγεννήθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος. Ἐχρημάτισε γραμματεὺς,

τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου καὶ διὰ τοῦτο κατεῖχε τὰ μυστικὰ τῶν μεγάλων πολιτικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς του. Τρία συγγράμματα φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Προκοπίου. Αἱ ἱστορίαι, Τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ Ἀνέκδοτος ἱστορία.

Εἰς τὸ πρῶτον ἐκθέτει μὲ ἀκρίβειαν τοὺς πολέμους τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Βανδάλων καὶ Γότθων. Εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὁ Προκόπιος ἀναδεικνύεται ἀληθινὸς ἱστορικός, ἄξιος διάδοχος τῶν μεγάλων ἱστορικῶν τῆς κλασσικῆς ἀρχαίου τῆτος. Εἰς τὰ Κτίσματα περιγράφει τὰς οἰκοδομὰς τοῦ Ἰουστι-

Ἁγία Σοφία (ἐσωτερικόν)

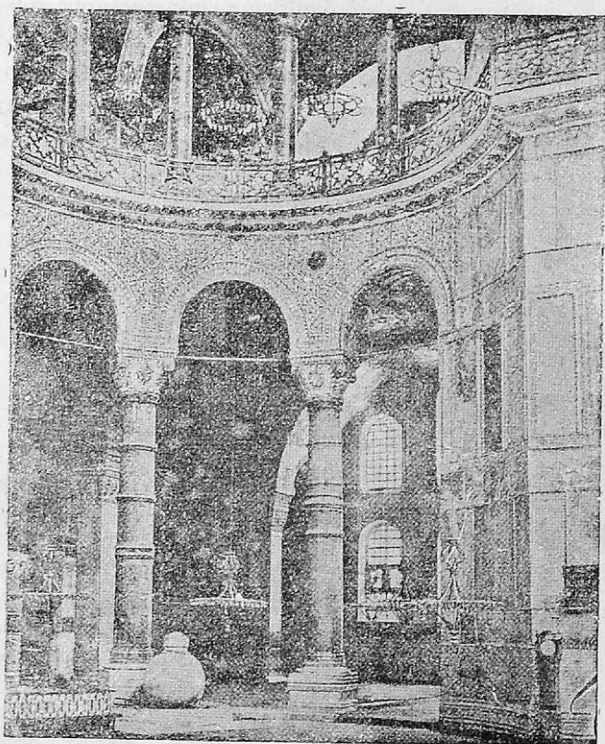
Τομὴ κατὰ μῆκος τοῦ περιφήμου ναοῦ. Διακρίνεται καλὰ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ καὶ ὁ τύπος τῆς οἰκοδομῆς, ἐπίσης φαίνονται οἱ δύο ὄροφοι (γυναικωνίτης), τὸ ἀνατολικὸν ἡμιθόλιον καὶ ὁ θόλος μὲ τὸ πλῆθος τῶν παρθύρων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ φῶς πλημμυρεῖ τὸν πελώριον χῶρον.

νιανοῦ, τὴν κτίσιν πόλεων, φρουρίων, ἐκκλησιῶν, δημοσίων λουτρῶν, βιβλιοθηκῶν κ.λ.π. Τὰ Ἀνέκδοτα ἐξεδόθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ εἶναι ἐξιστόρησις πραγμάτων, τὰ ὁποῖα, καθὼς ὁ ἴδιος λέγει, δὲν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ εἰς τὸ κύριον ἱστορικόν του σύγγραμμα, διότι ἐκθέτει τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τῆς Θεοδώρας καὶ τῆς αὐτῆς των καὶ ἀποκαλύπτει πολλὰς ἀσχημίας τοῦ βίου των.

Τὸ ἔργον τοῦ Προκοπίου συνεχίζουν ὁ Ἀγαθίας καὶ ὁ Μένανδρος. Ὁ τελευταῖος τῆς περιόδου αὐτῆς ἱστοριογράφος εἶναι ὁ Θεοφύλακτος, ὁ ὁποῖος συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Θεοδοσίου—Λαζάρου. Ἱστορία Ῥωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἔκδοσ. Β' 11

Τιβερίου καὶ Μαυρικίου. Διακρίνεται διὰ τὰς ἐπιτηδευμένας ἐκφράσεις καὶ τὸ ρητορικὸν ὕφος.

Ὁ περίφημος χρονογράφος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ **Ἰωάννης Μαλάλας** καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συ-

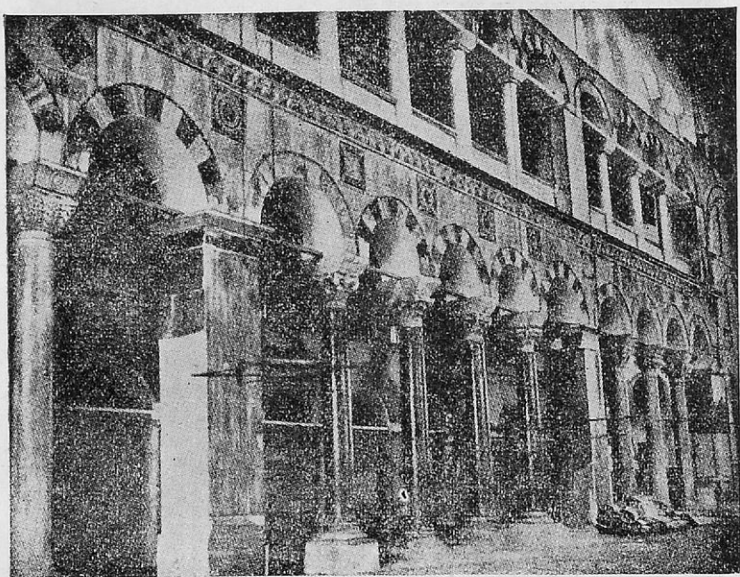

Ἁγία Σοφία (ἐσωτερικόν)

Τὸ μικρὸν αὐτὸ διαμέρισμα μᾶς δίδει μίαν ἰδέαν τῆς διακοσμήσεως τοῦ ναοῦ. Φυλλώματα διάτρητα διακλαδίζονται ἀπὸ κέντρα ὀμφαλωτά, δίσκοι μαρμάρινοι κοσμοῦν τὰ τύμπανα μεταξὺ τῶν τόξων. Τὸ ὅλον προξενεῖ ἐντύπωσιν περιτέχνου τάπητος.

ρίας. Ἡ χρονογραφία του ἔχει ἀξίαν μόνον ὅπου ἀναφέρει γεγονότα τῆς ἐποχῆς του εἴτε δίδει πληροφορίας διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἥθη τῶν χρόνων του, δηλαδὴ τοῦ βου αἰῶνος, ὁπότε ἔζησε. Κατὰ τὰ ἄλλα διακρίνεται διὰ τὴν ἑλλειψιν πάσης ἐπι-

στημονικῆς ἀκριβείας. Ὁ Μαλάλας εἶναι δεῖγμα τῆς διανοητικῆς καταπτώσεως τῶν χρόνων του. Τὸ παρελθὸν δι' αὐτὸν εἶναι τελείως συγκεχυμένον καὶ πλήρες ἀσυναρτησίας. «Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Οἰδίποδος, γράφει, ἐγενήθη ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰάφεθ ὁ Σαρούχ, ὅστις ἐνήρξατο πρῶτος τοῦ ἑλληνισμοῦ διὰ τοῦ δόγματος τῆς εἰδωλολατρίας! Ὁ Διόνυσος ἦτο συγγραφεὺς

Βασιλική (ἑσωτερικόν)

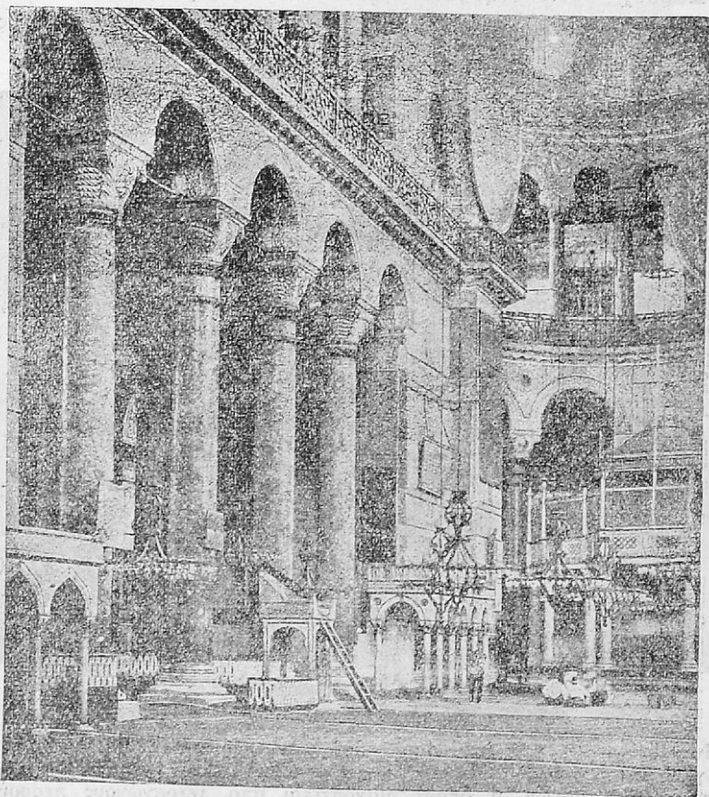
Εἶναι ἐν μέρος τοῦ ἑσωτερικοῦ ἀπὸ τὴν περίφημον Βασιλικὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Θεσσαλονίκης (5ος αἰών). Διακρίνεται ἡ σειρὰ τῶν μαρμαρίνων κιόνων, ἡ ὁποία διακόπτεται ἀπὸ τετραγώνους πεσσούς ἐπενδεδυμένους μὲ πλάκας ἀπὸ μάρμαρον. Ὑπεράνω τῶν τόξων ὑπῆρχον ἐξῶσται. Εἶναι ἐξαίρετον ὑπόδειγμα ἐπικολλήσεως πολυχρόμων μαρμάρων μὲ ἁρμονικὸν συνδυασμὸν τῶν χρωμάτων

γράψας «Περὶ τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς γεωργικῆς τινα!» «Ὁ δὲ Πάρις ἐλλόγιμος καὶ εὐπαίδευτος ἐγένετο καὶ ἐξέθετο λόγον ἐγκωμιαστικὸν εἰς τὴν Ἀφροδίτην!» Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν κατατάσσει τὸν Θαλῆν, τὸν Κάστορα καὶ τὸν Πολύβιον καὶ μετ' αὐτοὺς τὸν Ἡρόδοτον.

ἀνάλυση οὐ φανερὰ ἐκείνη

ΒΙΟΙ ΑΓΙΩΝ

Τὸ εἶδος αὐτό, τὸ ὁποῖον κυρίως ἔλαβεν ἀνάπτυξιν κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας, συνίστατο εἰς βιογραφίας μαρτύρων καὶ ἁγίων, τὰς ὁποίας ἔγραφον κυρίως οἱ μοναχοί. Ἀπὸ τὰς βιο-

Ἁγία Σοφία Κωνσταντινουπόλεως (ἔσωτερικόν)

Κιονοσειρά ἀπὸ τὴν βορείαν πλευράν τοῦ ναοῦ.

γραφίας αὐτὰς μανθάνομεν εἰς πόσα μαρτύρια ὑπέβαλλον ἑαυτοὺς οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ἅγιοι καὶ ποῖαι ἦσαν αἱ ἀντιλήψεις των περὶ τῆς θρησκείας. Μεταξὺ τῶν βιογράφων αὐτῶν γνωστότατος εἶναι ὁ **Ἰωάννης Μόσχος**, ὁ ὁποῖος ἔζησε περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αἰῶνος. Τὸ βιβλίον του *Λειμῶν ἢ Λειμω-*

νάριον ὀνομαζόμενον μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν λατινικὴν καὶ εἶχε μεγάλην διάδοσιν καὶ ἐπίδρασιν εἰς τὴν Δύσιν. Περιλαμβάνει πλουσίαν συλλογὴν ἀνεκδότων, ἀπομνημονευμάτων, ἀξιολόγων πράξεων καὶ προπάντων θαυμάτων, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὸν βίον τῶν μοναχῶν καὶ ἐρημιτῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ σφύζονται πλῆθος ἄλλα ὅμοια, τὰ ὅποια συνέγραφον οἱ μοναχοὶ ὡς ἀναγνώσματα ἡθικοπλαστικὰ διὰ τὸν λαὸν καὶ πρὸς καταπολέμησιν τῶν ξένων θρησκευμάτων καὶ τῶν αἰρέσεων. Ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀτελοῦς

Ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν Κωνσταντινουπόλεως. Ἀποτελεῖ μέρος συμπλέγματος. Ἡ ζωγράφος τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ ἡ ἐκφρασις δεικνύουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης αὐτῆς εἰς τὸ Βυζάντιον.

μορφώσεως τῶν συγγραφέων συναντῶνται πολλάκις παραλογώτατοι καὶ περὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς κοινωνίας ἰδέαι καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ συγγράμματα αὐτὰ δὲν ἔχουν καμμίαν φιλογικὴν ἀξίαν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

Εἰς τὴν ποίησιν, ὅπως καὶ εἰς τὰ διάφορα εἶδη τῆς πεζογραφίας, οἱ βυζαντινοὶ ἐμιμήθησαν τοὺς ἀρχαίους. Ἡ μετρικὴ

κατασκευὴ τῶν ἀρχαίων ποιημάτων ἐστηρίζετο εἰς τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν (μακρόν, βραχύ). Ἐπειδὴ ὁμως κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐκλείψει ἢ συνείδησις τῆς ποσότητος τῶν συλλαβῶν, ἢ σύνθεσις ποιημάτων μὲ τὰ ἀρχαῖα μέτρα ἦτο τυφλὴ μίμησις τύπων νεκρῶν.

‘Ο Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ ἀκολουθία του

Μωσαϊκὸν ἀπὸ τὸν ἅγιον Βιτάλιον τῆς Ραβέννης (περὶ τὸ 547 μ. Χ.)
 Ἐνα ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ ψηφιδωτὰ τῆς Ραβέννης. Πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος βαδίζει ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ραβέννης Μαξιμιανὸς ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ ἓνα ἱερέα καὶ ἓνα διάκονον. Ἀκολουθοῦν δύο συγκλητικοὶ καὶ τὴν συνοδείαν κλείουν στρατιῶται τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Ὁ αὐτοκράτωρ φέρει εἰς τὴν κεφαλὴν φωτοστέφανον, φορεῖ πορφύραν, ἡ ὁποία κουμπώνει μετὰ χρυσοῦν πόρτην εἰς τὸν δεξιὸν ὤμον.

Οἱ βυζαντινοὶ ποιηταὶ κατώρθωσαν ἀρκετὰ ἐνῶρις ν’ ἀπαλαγοῦν ἀπὸ τὴν δουλικὴν αὐτὴν μίμησιν, ἡ ὁποία ἔδιδε ποιήματα χωρὶς κίνησιν καὶ ζωὴν. Ἐστηρίζαν τὸ μέτρον τῶν ποιημάτων εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ ἐνίοτε εἰς τὴν ὁμοιοκαταληξίαν καὶ ὄχι πλέον εἰς τὴν ποσότητά των. Τοιοῦτοτρόπως ἐπραγματοποίησαν ἤδη κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν πρόοδον εἰς τὴν ποίησιν, διότι ἐδημιούργησαν νέον μετρικόν

σύστημα. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ νέα ποιήματα ἐστηρίχθησαν πολὺ εἰς τὴν μουσικὴν, ἡ ὁποία τὰ συνώδευε.

Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ποιήσεως τὸ ὠνόμασαν Ὑμνον καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ πρωτοτυπώτερα δημιουργήματα τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ σύνθεσις του εἶναι ἡ ἐξῆς: Προηγεῖται τὸ Προοίμιον

Ἡ ἀκολουθία τῆς Θεοδώρας (μωσαϊκὸν εἰς τὸν ἴδιον ναόν)

Παριστάνεται μία μεγάλη αἵθουσα τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἔχει ἐν ἀπὸ τὰ ἀγαπητὰ κοσμήματα τοῦ Βυζαντίου, ἓνα πίδακα εἰς σχῆμα φιάλης. Ἡ Θεοδώρα φορεῖ τὸ διάδημα μὲ κρεμαστά μαργαριτάρια. Εἰς τὸ κράσπεδον τοῦ μανδύου εἶναι κεντημένη ἡ προσκύνησις τῶν μάγων. Αἱ πατρίκιαι τῆς ἀκολουθίας τῆς φοροῦν ἐνδύματα μὲ πολὺ ζωηρὰ χρώματα. Δεξιὰ εἶναι πατρίκιος ἐνδεδυμένος ὅπως οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Εἰς τὸ ἄκρον ἓνας εὐνοῦχος συγκλητικός, ὁ ὁποῖος ἀνοίγει τὸ μεταξωτὸν παραπέτασμα διὰ νὰ περάσῃ ἡ συνοδεία. Ἡ Θεοδώρα ὅπως καὶ ὁ αὐτοκράτωρ κρατοῦν εἰς τὰ χέρια δῶρα διὰ τὸν ναόν.

τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν ἢ δύο εἰσαγωγικὰς στροφάς, ἀκολουθεῖ ἡ κυρία Στροφή καὶ μετ' αὐτὴν εἴκοσι ἢ τριάκοντα ἄλλαι ὁμοιόμορφοι, αἱ ὁποῖαι ψάλλονται μὲ τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν πρώτην μελωδίαν. Ὁ τελευταῖος στίχος ἐκάστης στροφῆς ἦτο

ὅμοιος, ἐλέγετο Ἐπὶ δὴ καὶ ἐψάλλετο ἀπὸ ὅλους μαζί τοὺς πιστοὺς.

Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ὅσοι προσεκολλήθησαν εἰς τὴν παράδοσιν καὶ ἔγραψαν ποιήματα κατὰ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν ὀνομάζονται Ἐθνικοί. Οἱ ἄλλοι, ὅσοι δηλαδὴ ἠκολούθησαν τὸ νέον εἶδος καὶ ἔγραψαν κυρίως ὕμνους ἐκκλησιαστικούς, ὀνομάζονται Μελωδοί.

Κιονόκρανον (Ραβέννα)

Ἡ στρογγύλη ἐπιφάνεια γίνεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον τετραγωνικὴ καὶ κοσμεῖται μὲ παραστάσεις φυτῶν.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκει ὁ **Γεώργιος Πισίδης** ἀκμάσας ἐπὶ Ἡρακλείου καὶ γράψας διάφορα ποιήματα, μετὰ τῶν ὁποίων διαπρέπει τὸ δι' ἱάμβων ἔξυμνοῦν τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀβάρων ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Πισίδης δὲν ἦτο ποιητὴς μὲ τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀλλ' εἶχεν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυίαν καὶ δεξιότητα εἰς τὴν ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως, εἰς βαθμὸν ὥστε οἱ σύγχρονοί του ἔθετον τὸ ἐρώτημα τίς στοιχίζει κρεῖττον, ὁ Εὐριπίδης ἢ ὁ Πισίδης.

Ἡ δευτέρα τάσις παρήγαγε τὸν ἀξιολογώτερον καὶ τὸν μόνον ἀληθῶς ποιητὴν τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τὸν ἐμπνευσμένον ὕμνογράφον **Ρωμανόν**. Εἶναι ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς ἔζησε. Περισσότερον δίκαιον φαίνεται ὅτι ἔχουν ὅσοι τὸν τοποθετοῦν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Ρωμανὸς ἔξυμνεῖ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, τὰς πράξεις τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, τῶν ἁγίων καὶ τὰς παραδόσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται αἱ ἐορταὶ τῆς ἐκκλησίας. Αἱ διηγήσεις ἔχουν κίνησιν καὶ δραματικότητα καὶ γενικῶς παρουσιάζουν ἐξαίρετα καλλιτεχνικὰ προσόντα. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ὀνομάζουν τὸν Ρωμανὸν Πίνδαρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι ἀπλὴ καὶ δανεῖζεται πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμιλουμένην τῆς ἐποχῆς του. Ἀπὸ τοὺς ὥραιότερους ὕμνους τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν Πρωδοσίαν

τοῦ Ἰούδα, τὴν Δευτέραν παρουσίαν¹, τὴν Παρθένον παρὰ τὸν Σταυρόν², τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ³.

Ἀξιόλογον πριητικὸν προῖον τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος, ὁ ὁποῖος διακρίνεται διὰ τὴν θέρμην, τὴν κίνησιν καὶ τὰς ὠραίας μεταφοράς. Ἀποδίδεται εἰς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Σέργιον, ὁ ὁποῖος διεκρίθη κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἀβάρων.

ΤΕΧΝΑΙ—ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἐνῶ εἰς τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη τοῦ Βυζαντίου γενικῶς παρατηρεῖται σεβασμὸς καὶ προσκόλλησις εἰς τὴν παράδοσιν, εἰς τὴν τέχνην συνέβη τὸ ἀντίθετον. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ τελοῦν τὰς λειτουργίας των εἰς οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἐνθυμίζουν τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ ἐπροκάλεσεν ἀληθῆ ἀναγέννησιν εἰς τὴν τέχνην καὶ προπάντων εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν.

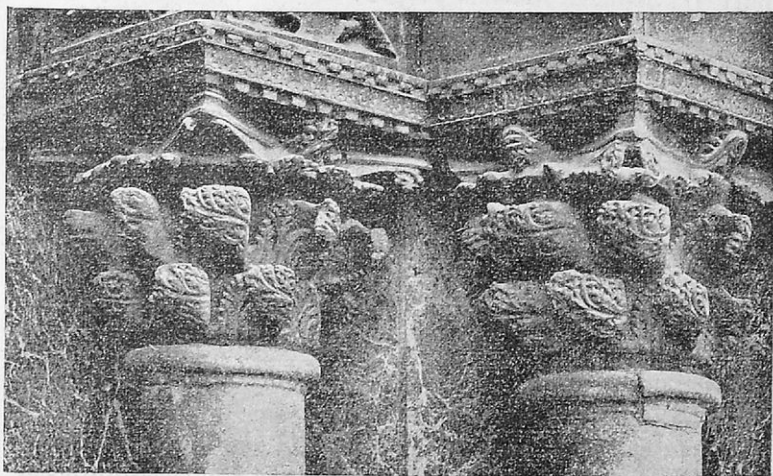
Οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ναοὺς ἰδιωτικὰς οἰκίας. Ἡ οἰκία ἤμως δὲν ἦτο ὁ οἶκος τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἀπλῶς μέρος, ὅπου συνηντῶντο οἱ πιστοί, μία συγγκέντρωσις εἴτε Ἐκκλησία, ὅπως ἔλεγον. Ἀργότερα ὅταν ἐγίνεν ἀνεκτὴ ἡ δημοσία ἐμφάνισις τῆς θρησκείας των, οἱ χριστιανοὶ κατεσκεύασαν τὰ εὐκτήριά των ὅχι κατὰ τὸ πρότυπον τῶν εἰδωλολατρικῶν ναῶν, ἀλλὰ κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, αἱ ὁποῖαι ἕως τότε εἶχον χρησιμεύσει ὡς μέρος συναθροίσεως. Διὰ τοῦτο οἱ πρῶτοι χριστιανικοὶ ναοὶ εἶχον τὸ ἀπλουστάτον σχέδιον τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, δηλ. ἦσαν ὀρθογώνιος μακρὸς σηκὸς ἢ ἑσωνάρθηξ στεγασμένος διὰ ξυλίνης στέγης. Ὅταν ἀργότερα κατεσκεύασαν εὐρυχωροτέρους ναοὺς, ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα τῶν δημοσίων ρωμαϊκῶν οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς δικαστήρια καὶ ὡς χρηματιστήρια καὶ ἐλέγοντο Βασιλικά. Δηλαδή ὁ σηκὸς ἐγίνε πλατύτερος καὶ ἐβαστάζετο ἀπὸ δύο σειρὰς κιόνων. Τοιοῦτοι ναοὶ ἐκτίσθησαν

1) «Ὅταν ἔλθῃς ὁ θεὸς ἐπὶ γῆς μετὰ δόξης...»

2) «Ποῦ πορεύει τέκνον...».

3) «Ἡ παρθένος σήμερον...»

πολλοὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου κτισθέντες ναοί, καθὼς καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀγ. Σοφίας, ὃ ὁποῖος μετὰ ἐπανειλημμένας καταστροφὰς καὶ ἀνοικοδομήσεις διετήρησε τὸ σχέδιον αὐτό. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ Συρίαν νέος τύπος οἰκοδομῆς ναῶν, ὃ ὁποῖος ἐτελειοποιήθη βαθμηδὸν καὶ ἔλαβε τὴν τελειοτάτην ἔκφρασίν του εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

Τρυπητὰ κιονόκρανα, Ἁγίος Μάρκος, Βενετία (5ος αἰὼν)

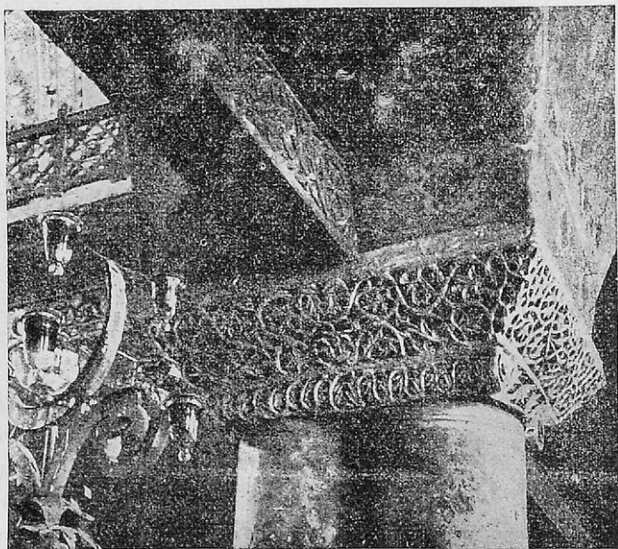
Κοσμοῦν τὴν κεντρικὴν πύλὴν τοῦ Ἀγίου Μάρκου καὶ προέρχονται ἀπὸ μίαν Βασιλικὴν τοῦ 5ου αἰῶνος. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐπιμελοῦνται πολὺ τὴν διακόσμησιν καὶ εὗρισκουν νέους τρόπους ἐπεξεργασίας. Τὰ ἀνωτέρω κιονόκρανα, παραλλαγὴ Κορινθιακοῦ, εἶναι δείγμα ἐπεξεργασίας μὲ τρύπανον. Σχεδιάζουν πρῶτον τὸ φύλλον καὶ σκαλίζουν κατόπιν τὰς λεπτομερείας μὲ ἓνα μυτερόν ἐργαλεῖον. Αἱ φωτοσκιώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπιτυγχάνονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐξαίρουν ζωηρότερον τὰ σχέδια.

ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Τὸ σχέδιον τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐξεπόνησαν καὶ ἐξετέλεσαν οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιος ὁ Τραλλιανὸς (ἀπὸ τὰς Τράλλεις τῆς Μ. Ἀσίας) καὶ ὁ Ἰσίδωρος ὁ Μιλήσιος. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καινοτομία συνίστατο εἰς τοῦτο, νὰ ἀνοικοδομηθῇ κυκλικὸς θό-

λος ἐπὶ ὀρθογωνίου ἐπιφανείας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ μεταβληθῇ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὸ ὀρθογώνιον σχῆμα τοῦ ναοῦ. Τοῦτο κατώρθωσαν ὡς ἑξῆς:

Τέσσαρες μεγάλοι κίονες (πεσσοὶ) ὑψοῦνται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ συνδέονται μεταξύ των δι' ἀψίδων, τῶν ὁποίων ἐκάστη ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ

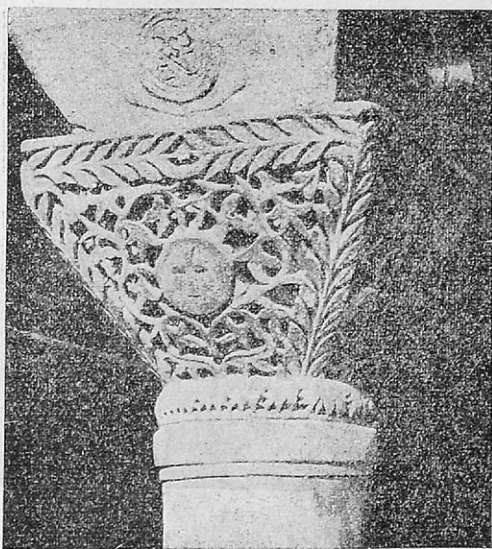

Κιονόκρανα διάτρητα, Ἁγία Σοφία Κων/πόλεως (6ος αἰὼν)

Παραλλαγή τῆς προηγουμένης τεχνοτροπίας. Τὰ κοσμήματα γίνονται διάτρητα, εἶδος δαντέλλας. Ἡ ἐντύπωσις εἶναι ἡ ἴδια καὶ ζωηροτέρα ἀκόμη. Καὶ οἱ δύο τύποι, κοινοὶ εἰς τὴν Κων/πολιν, εἶναι διोδηδομένοι εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον.

τὰ εἴκοσι μέτρα. Ἐπὶ τῶν πεσσῶν ἐστηρίχθη ὁ θόλος, ὁ ὁποῖος ἐπεκάθητο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ἀψίδων καὶ τῶν κοίλων σφαιρικῶν τριγώνων (pendentifs), τὰ ὁποῖα συνδέουν τὰς ἀψίδας πρὸς ἀλλήλας. Τοιοῦτοτρόπως ἐλύθη τὸ ἀρχιτεκτονικὸν πρόβλημα νὰ οἰκοδομηθῇ κυκλικὸς θόλος ἐπὶ μιᾷς ὀρθογωνίου ἐπιφανείας. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν μέρος τοῦ θόλου κατεσκευάσθησαν ὡς προέκτασις τῆς βάσεως δύο ἡμιθόλια, τὸ καθὲν μὲ δύο κόγχας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ φαίνεται ὁ κυρίως θόλος ὑψού-

μενος εἰς τὸν αἶρα. Ἀλλὰ μὲ τὰ ἡμιθόλια αὐτὰ οἱ ἀρχιτέκτονες ἐπέτυχον ἀκόμη, ὥστε εἰς οἶονδῆποτε μέρος τοῦ ναοῦ καὶ ἂν εὐρίσκεται κανεῖς, διακρίνει ὅλας τὰς γραμμὰς τοῦ θόλου καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὸν ναὸν ἀμέσως κατ' εὐθεΐαν γραμμὴν προσβλέπει τὸ κέντρον τοῦ θόλου. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ναοῦ ἐπεκτείνεται διὰ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, τοιουτοτρόπως δὲ ἀπετελέσθη ἐπιμήκης χώρος, τοῦ ὁποῖου ἡ στέγη ἀποτελεῖ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Ἐκατέρωθεν ὑπάρχουν δύο πλάγιοι σηκοὶ

Κιονόκρανον μὲ διάτρητον δικόσμησιν (μέσα βου αἰῶνος)

Προέρχεται ἀπὸ τὸ Παρέντζο τῆς Ἱστορίας καὶ μαρτυρεῖ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς τεχνοτροπίας. Εἰς τὸ μέσον σταυρὸς καὶ ἐπάνω τὸ μονόγραμμα τοῦ ἐπισκόπου Εὐφρασίου (522—553).

μὲ δύο πατώματα, τὰ ὁποῖα στηρίζονται ἐπὶ σφαιρικῶν τόξων. Τὸ ἄνω πάτωμα ἦτο ὁ γυναικωνίτης.

Τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ νέου σχεδίου ἦτο, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν διετηρήθη τὸ ὀρθογώνιον σχῆμα τοῦ ναοῦ, ἀναγκαιότατον διὰ τὴν λατρείαν, ἀφ' ἑτέρου διὰ τοῦ θόλου καὶ τῶν ἡμιθολίων τὸ βλέμμα ὑψοῦται πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἡ ψυχὴ μεταρσιοῦται ὅπως

λέγουν. Συγχρόνως δημιουργεῖται ἐν νέον κέντρον φωτὸς καὶ ἀέρος, ὥστε νὰ νομίξῃ κανεὶς ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ ὅτι ἀτενίζει τὸν οὐρανόν.

Ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν προξενεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ μέγα τοῦτο καλλιτέχνημα, εἶναι καταπληκτική. Φαντάζεται ὁμῶς κανεὶς ποία θὰ ἦτο ἡ ἐπιβολή του, ὅταν εἶχεν ὅλον τὸν πλούσιον ἐσωτερικόν του διάκοσμον.

Τὸ πλῆθος τῶν ἐγχρῶμων μαρμάρων, τὰ μωσαϊκὰ ἐπὶ χρυσοῦ ἢ βαθυκυάνου ἐδάφους, αἱ εἰκόνες, ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι, ἄφινον τὸν ἐπισκέπτην ἐκστατικὸν καὶ θαμβωμένον. Ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος γράφει: «Ἐν αὐτῷ ὁ νοῦς πρὸς τὸν θεὸν ἐπαιρόμενος ἀεροβατεῖ, οὐ μακρὰν ποῦ ἡγούμενος αὐτὸν εἶναι». Καὶ ἄλλα χροῦ: «Τοῦτου τοῦ θεάματος οὐδεὶς ἔλαβέ ποτε κόρον, ἀλλὰ παρόντες μὲν ἄνθρωποι τοῖς ὀρωμένοις γεγῆθασιν, ἀπιόντες δὲ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ διαλόγοις ἀποσεμνύνονται».

Κοσμήματα ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν

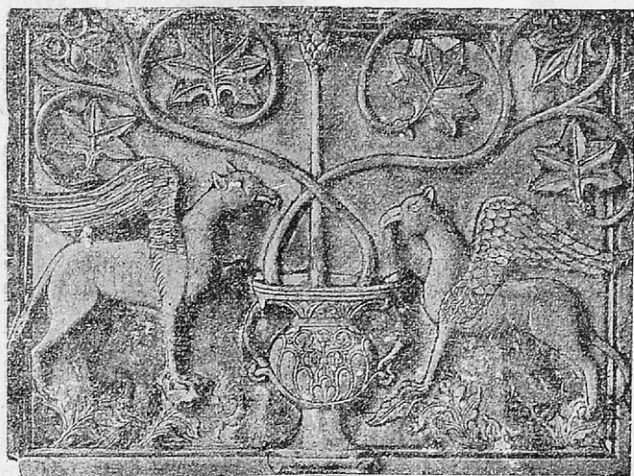
Εἰς τὸ πρῶτον φαίνεται ἡ βαθμιαία παραλλαγή τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἀκάνθης. Τὸ δεῦτερον εἶναι δείγμα γεωμετρικῶν κοσμημάτων.

ΨΗΦΙΔΩΤΑ

Ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν συνίσταται εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν τοίχων τῶν ναῶν μὲ πολυχρώμους μικροὺς λίθους, τοὺς ὁποίους κολλοῦν μὲ μεγάλην τέχνην καὶ ἀντίθεσιν χρωμάτων, ὥστε νὰ προξενοῦν κατάπληξιν εἰς τὸν θεατὴν. Αἱ εἰκόνες, αἱ ὁποῖα κατασκευάζονται κατ' αὐτὸν τρόπον, λέγονται Μωσαϊκά. Τῆς ἐποχῆς αὐτῆς μωσαϊκὰ σώζονται εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ἐπίσης τὰ μωσαϊκὰ τοῦ πυρποληθέντος ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης ἀνήκουν εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον. Πολὺ καλὰ διατηροῦνται τὰ μωσαϊκὰ τῆς Ραβέννης εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου παρίσταται ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα μὲ τὴν ἀκολουθίαν των.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Ἡ γλυπτική κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους γίνεται ὑπηρετική τῆς διακοσμητικῆς. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἀπέδιδεν ὅπως ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης σημασίαν εἰς τὴν φυσικὴν καλλονὴν τοῦ ἀνθρώπου, αἱ παλαῖστραι καὶ οἱ ἀγῶνες, ὅπου ἐμελεῖτο τὸ γυμνὸν σῶμα, εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐκλείψει. Ἀφ' ἑτέρου ἡ γλυπτική, ἡ ὁποία ἄλλοτε ὑπῆρξεν ὑπηρετικὴ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ παρέστησε τοὺς θεοὺς αὐτῆς, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ χρη-

Δεῖγμα γλυπτικῆς

ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγ. Μάρκου τῆς Βενετίας (ἴσως βου αἰῶνος)

Ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐνὸς κομποῦ ἀμφορέως, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀναβαίνουν ὠραῖα φυλλώματα, εἰκονίζονται δύο φανταστικά ζῷα.

σιμοποιηθῇ καὶ εἰς τὴν νέαν θρησκείαν πρὸς παράστασιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀγίων. Τὸ πρᾶγμα ἐθεωρεῖτο ἀσέβεια. Διὰ τοῦτο οἱ καλλιτέχναι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς συνεκέντρωσαν τὰς δυνάμεις των μόνον εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν διαφόρων καλλιτεχνημάτων καὶ εἶχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Ἐφιλοτέχνησαν ἄνθη φυσικώτατα καὶ φύλλα καὶ ἐφρόντισαν νὰ συνδυάσουν τὴν τέχνην των μὲ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ἀρχιτεκτονικῆς.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Κατὰ τὸν βον μ. Χ. αἰῶνα ἐτέθησαν αἱ βάσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ δὲν ἀπεμακρύνθη πλέον. Οἱ τεχνῖται ἐγκαταλείπουν τὴν φυσικὴν παράστασιν τῆς ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς καὶ δίδουν εἰς τὰς στάσεις θρησκευτικὴν αὐστηρότητα, ἀπομακρύνουν τὰ δευτερεύοντα ἀντικείμενα καὶ δὲν θέτουν εἰς τὰς εἰκόνας τῶν βάθος, παρατάσσουν δηλαδὴ τὰς παραστάσεις ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας, καὶ τέλος προσπαθοῦν ν' ἀπλοποιήσουν τὸ σχέδιον καὶ νὰ ἐξάρουν κυρίως τὸ διακοσμητικὸν στοιχεῖον.

Ἡ τέχνη ὁμως αὕτη διεβλήθη πολὺ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὥς μονότονος καὶ μικροῦ λόγου ἀξία. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ βυζαντινὸς ζωγράφος δεσμεύεται ὥς πρὸς τὰ θέματα τῶν παραστάσεων ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν ὁ προορισμὸς τοῦ τόπου, τὸν ὁποῖον εἶχε νὰ διακοσμήσῃ. Ὁ ναὸς διαιρεῖται ὥς πρὸς τὴν διακόσμησιν εἰς τρία ἐντελῶς διάφορα κατὰ τὸν προορισμὸν μέρη, 1) τὸ Ἱερόν, 2) τὸν Σηκὸν καὶ 3) τὸν Νάρθηκα. Εἰς αὐτὰ ὥς τέταρτον δύναται νὰ προστεθῇ τὸ Προσκυνητάριον ἢ τὸ Τέμπλον, τὸ ὁποῖον, ὕψους συνήθως δύο μέτρων, χωρίζει τὸ ἱερὸν ἀπὸ τοῦ σηκοῦ.

Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ μέρη ὁ καλλιτέχνης ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ζωγραφίσῃ ὥρισμένας παραστάσεις καὶ κατὰ τρόπον μάλιστα αὐστηρῶς καθωρισμένον ἀπὸ τὴν παράδοσιν, Εἰς τὸν τροῦλλον τοῦ σηκοῦ ἔπρεπε νὰ ἀπεικονίζεται ὁ Χριστὸς Παντοκράτωρ κρατῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ μετὰ τὴν δεξιὰν εὐλογῶν. Εἰς τὸ ὕψος τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ εἰκόνιζον τὴν Θεοτόκον μετὰ τὸν Χριστὸν παιδίον κτλ. Ἀλλ' ἡ αὐστηρῶς τηρουμένη αὕτη σειρὰ δὲν ἐδέσμευσεν ἐντελῶς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀντιθέτως βλέπομεν τοὺς τεχνίτας νὰ προσπαθοῦν νὰ νεωτερίσουν εἰς τὸ σύνολον καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας καὶ νὰ ἀναπτύξουν πρωτοτυπίαν ὅσον εἶναι δυνατόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Ο ΙΣΛΑΜΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΑΡΑΒΙΚΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Η ΑΡΑΒΙΑ—ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 7ου αἰῶνος ἔγινε σημαστικώτατον γεγονὸς εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἡ ἐμφάνις τοῦ Ἰσλαμισμού. Ἡ νέα θρησκεία παρουσιάζεται τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀραβίαν.

Ἡ Ἀραβία εἶναι πλατεῖα καὶ ὀγκώδης χερσόνησος κειμένη εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἐνώνει τὴν Ἀσίαν μετὰ τὴν Ἀφρικὴν. Πρὸς δυσμὰς βρέχεται ἀπὸ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο ὁ σύνδεσμος μετὰ τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ. Ἡ Ἀραβία εἶναι τριάκοντα περίπου φορὰς μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὰ πέντε ἕκτα τῆς εἶναι ἀκατοίκητα, διότι ἡ χώρα ἐκτείνεται πρὸς τὸν ἡσημερινὸν καὶ εἶναι θερμοτάτη. Κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τῆς Ἐρυθρᾶς ὑπάρχει στενὴ χαμηλὴ χώρα, ὅπου βρέχει ἐνίοτε καὶ ἡ γῆ εἶναι γόνιμος. Ἐκεῖ εὐρίσκεται ἡ Ὑεμένη, δηλαδὴ ἡ Εὐδαίμων Ἀραβία, ὅπου φύεται ὁ καφρὸς καὶ τὸ θυμίαμα, καὶ ἡ Χετζάζ, ἡ ὁποία ἔχει λειμῶνας καὶ κτηνοτροφίαν. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἦτο συγκεντρωμένον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐκτίσθησαν αἱ σημαντικώτεραι πόλεις Μέκκα καὶ Μεδινά.

Οἱ Ἀραβες ἀνήκουν εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν καὶ εἰς τὴν σημιτικὴν ὁμοφυλίαν. Εἶναι συγγενεῖς τῶν Ἑβραίων καὶ εἶχον κοινὰς παραδόσεις. Τὰ παλαιότερα ἡθῆ των ἦσαν βάρβαρα, ἀλλ' εἶχον καὶ πολλὰς ἀρετὰς τῶν πρωτογόνων λαῶν. Ἦσαν γενναῖοι, ἱπποτικοί, φιλόξενοι καὶ ἐτήρουν τὸν λόγον των. Ἦσαν συναισθηματικοὶ καὶ ἠγάπων τὴν ποίησιν. Κατ' ἔτος ἐτέλουν ποιητικούς ἀγῶνας ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες.

Οἱ Ἀραβες δὲν ἀπετέλουν ἓν κράτος, ἀλλ' ἦσαν διηρημένοι

εἰς φυλὰς νομαδικάς. Ὀλίγαι φυλαὶ μόνον ἦσαν μονίμως ἐγκατεστημέναι, ὅλαι ὅμως εἶχον κοινὸν δεσμὸν τὴν θρησκείαν. Ἡ θρησκεία τῶν Ἀράβων διετῆρει ἀκόμη πολλὰ ἴχνη πρωτόγονα. Ἐλάτρευον λίθους, δένδρα κλπ. Εἶχεν ὅμως διαδοθῇ ἡ λατρεία τῶν ἀστρῶν, ὅπως εἰς πολλοὺς σημιτικούς λαοὺς. Ἐκάστη φυλὴ εἶχε τοὺς θεοὺς της. Ὅλοι μαζὶ ὅμως ἐπίστευον εἰς ἓνα θεόν, τὸν Ἀλλάχ, τὸν ὁποῖον ἐφαντάζοντο ὡς ἀόρατον δύναμιν. Κοινὸν προσκύνημα τῶν ἀραβικῶν φυλῶν ἦτο ἡ *K a b ā*, δηλ. μέγας ὀγκώδης λίθος, περὶ τοῦ ὁποῖου ἐπιστεύτο ὅτι ἔπεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Σήμερον ὁ λίθος σκεπάζεται μὲ ὕφασμα μετὰξινον καὶ περιβάλλεται ἀπὸ μεγάλην τετραγωνικὴν στοάν. Περὶ τὴν *Ka b ā* ἀπετελέσθη συνοικισμός, ἐκ τοῦ ὁποῖου σὺν τῷ χρόνῳ προῆλθεν ἡ Μέκκα. Ἡ ἰουδαϊκὴ καὶ χριστιανικὴ θρησκεία εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ ἠρρίθμουν ἀρκετοὺς ὁπαδοὺς. Ἐνας ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Μωάμεθ λέγεται ὅτι ἦτο χριστιανός.

Τύπος Ἀραβος

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς των οἱ Ἀραβες εἶχον κανονικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου, χρῶμα μελαπρόν, ὑψηλὸν μέτωπον, ζωηροὺς μαύρους ὀφθαλμοὺς καὶ ἔκφρασιν ἐνεργητικὴν. Ἐνεδύνοντο ὅπως σήμερον. Ἐφόρουν δηλαδὴ χιτῶνα, ὁ ὁποῖος ἐσφίγγετο μὲ ζώνην εἰς τὴν ὀσφύν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔρριπτον πλατὺ ὕφασμα, τὸ λεγόμενον *μπουρνούζι*, ὁμοιον μὲ τὸ ἱμάτιον τῶν ἀρχαίων. Τὴν κεφαλὴν ἐκάλυπτον μὲ τεμάχιον ὕφασματος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζετο *τουρμπάνι* καὶ ἐσφίγγετο εἰς τὸ μέτωπον μὲ ταινίαν.

ΜΩΑΜΕΘ

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τὸ 571 μ.Χ. Κατήγετο ἀπὸ καλὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' ἔμεινεν ὀρφανὸς καὶ πτωχὸς καὶ Θεοδοωρίδου--Λαζάρου. Ἱστορία Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ. Ἔκδ. Β'

κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἔβροσκε πρόβατα διὰ νὰ ζήσῃ.
571 Ἀλλὰ μία χήρα συγγενῆς του, ἡ Χαντιτζᾶ, ἔλαβεν αὐ-
 τὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της καὶ ὁ Μωάμεθ ὠδήγει τὰ κα-
 ραβάνια της εἰς τὴν Συρίαν. Ἐκεῖ ἐγνώρισε τὰς δύο μεγάλας
 θρησκείας, τὴν ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν χριστιανικὴν, αἱ ὁποῖαι ἤσκη-
 σαν ἐπίδρασιν μεγάλην ἐπ' αὐτοῦ. Βραδύτερον συνεζεύχθη τὴν
 Χαντιτζᾶν καὶ ἔγινεν οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητος. Τότε ἠκο-
 λούθησε τὴν φυσικὴν κλίσιν του. Ὁ Μωάμεθ ἦτο θεόληπτος
 καὶ φαντασιοκόπος εἰς βαθμὸν παθολογικόν. Ἡμέραν τινὰ ὅτε
 ἦτο 40 ἐτῶν, ἐφαντάσθη ὅτι εἶδεν ἓν ὄν ὑπερφυσικόν, τὸ ὁποῖον
 διέταξεν αὐτὸν νὰ κηρύττῃ τὴν νέαν θρησκείαν. Ἀλλὰ κατ' ἀρ-

Μουσουλμᾶνοι προσευχόμενοι

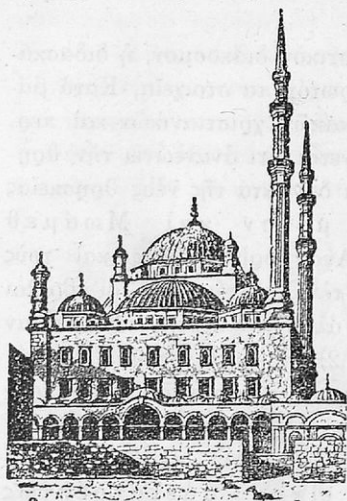
χὰς ἀπέκτησεν ὀλίγους ὁπαδούς. Ἡ ἀριστοκρατία τῆς Μέκκας
 κατεδίωξεν αὐτὸν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Με-
 δινὰν (16 Ἰουλίου 622). Ἡ φυγὴ αὐτῇ ὠνομάσθη βραδύτερον
 ὑπὸ τῶν πιστῶν Ἑγίρα καὶ καθιερώθη ὡς ἀρχὴ τῆς μωαμε-
 θανικῆς χρονολογίας. Εἰς τὴν Μεδινὰν ὁ Μωάμεθ εἶχε μεγάλην
 ἐπιτυχίαν. Οἱ κάτοικοι ἐδέχθησαν τὴν θρησκείαν του καὶ ὁ
 Μωάμεθ ὠδήγησεν αὐτοὺς κατὰ τῆς Μέκκας, ἡ ὁποία ἠναγκά-
 σθη ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς προφήτην καὶ ἄρχοντα. Μετ' ὀλί-
 γον ὅλη ἡ Ἀραβία ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν καὶ συνηνώθη
 ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ἀρχὴν τοῦ Μωάμεθ. Ὁ
 Μωάμεθ ἀπέθανε τὸ 632 μ. Χ.

Ὁ Μωάμεθ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὠνόμαζεν Ἰσλάμ, ἥτοι ἀφοσίωσιν εἰς τὸν θεόν, καὶ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Μουσλίμ (ἀφωσιωμένος). Διὰ τοῦτο ἡ νέα θρησκεία ὠνομάσθη Ἰσλαμισμὸς καὶ Μουσουλμανισμὸς, λέγεται δὲ καὶ Μωαμεθανισμὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἱδρυτοῦ.

Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὸν φανταστικὸν διάκοσμον, ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχει ὀλίγα πρωτότυπα στοιχεῖα. Κατὰ βάθος εἶναι συγκεχυμένον μείγμα ἐβραϊκῶν, χριστιανικῶν καὶ περσικῶν δοξασιῶν. Ὁ ἴδιος διατείνεται ὅτι ἀνανεώνει τὴν θρησκείαν τοῦ Ἀβραάμ. Τὰ κυριώτερα δόγματα τῆς νέας θρησκείας εἶναι 1) Ὑπάρχει εἰς Θεὸς μόνον καὶ Μωάμεθ εἶναι ὁ προφήτης του. Ἀναγνωρίζει ὅμως καὶ τοὺς προφῆτας τῆς Π. Διαθήκης καὶ τὸν Χριστόν. Ἀλλ' οἱ ἐβραῖοι καὶ χριστιανοὶ παρεμόρφωσαν τὴν ἀληθινὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἤλθε ν' ἀποκαταστήσῃ ὁ Μωάμεθ. 2) Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατος. Αἱ ψυχαὶ τῶν πιστῶν ἀναβαίνουν μετὰ θάνατον εἰς ἓνα ἐκ τῶν ἑπτὰ οὐρανῶν, ὅπου ἀναμένουν αἱ ψυχαὶ τῶν ὑπὲρ πίστεως πεσόντων. 3) Αἱ πράξεις καὶ ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀμετατρέπτως προωρισμέναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυγχάνει ἢ ἀποτυγχάνει, φονεύεται ἢ σώζεται εἰς τὸν πόλεμον, διότι τοιοῦτοτρόπως εἶναι προωρισμένον. Αὕτῃ εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ πεπρωμένου (κισμέτ), ἡ ὁποία κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἔδωκεν ἀκατάσχετον ὁρμὴν καὶ περιφρόνησιν τῶν κινδύνων εἰς τοὺς πιστοὺς τοῦ προφήτου. Ἀλλὰ βραδύτερον, ὅταν παρῇθεν ἡ θρησκευτικὴ μέθη, κατέστησεν αὐτοὺς νωθροὺς καὶ δυσκινήτους μοιρολάτρας. 4) Ἀπαγορεύεται ἡ παράστασις τῆς Θεότητος δι' εἰκόνων ἢ ἀγαλμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ ναοὶ τῶν Μωαμεθανῶν ὡς μόνον ἐσωτερικὸν διάκοσμον ἔχουν μερὸς ἐπιγραφὰς ἢ ρητὰ τοῦ κορανίου.

Εἰς τὴν ἡθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ὡς κύρια καθήκοντα θεωροῦνται τὰ ἑξῆς: 1) Προσευχὴ (ναμάζ) πεντάκις τῆς ἡμέρας μετὰ τὸ πρόσωπον ἑστραμμένον πρὸς τὴν διεύθυνσιν πῆς Μέκκας. Τῆς προσευχῆς πρέπει νὰ προηγεῖται καθαρισμὸς

τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν (ἀπιέστω) καὶ δύναται νὰ γίνηται εἰς πάντα τόπον. Ὁ ναὸς (τζαμί) εἶναι τόπος κοινῆς προσευχῆς, ὅπου ἕκαστος πιστὸς προσεύχεται χωριστά. 2) Νηστεία κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ πάσης τροφῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας. Ἐπίσης ἀπαγορεύονται

Τέμενος Καΐρου Ἐξωτερικόν)

Εἰς τὸ μέσον ὑψηλὰ μεγαλύτερος θόλος καὶ ὀλίγον χαμηλόμερα ο μικρότεροι. Ἐνθυμίζουσιν βυζαντινὰ οἰκοδομήματα. Κάτω στοὰ με λεπτοὺς κίονας κατὰ περσικὴν ἀπομίμησιν. Δεξιὰ ὑψοῦνται δύο μιναραέδες, οἱ ὁποῖοι φέρουν ὁ καθεὶς δύο ἐξώστας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ μουεζίνη καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν.

ριέχει 114 κεφάλαια, ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι τέλους παρίσταται ὁ Θεὸς ὑπαγορεύων εἰς τὸν Μωάμεθ τὰς θελήσεις του. Ἀλλὰ τὸ Κοράνιον συνετάχθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ τοῦ τρίτου διαδόχου του Ὁσμὰν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐδῶ κ' ἐκεῖ διασπαρμένων διδασκαλιῶν καὶ διατάξεών του.

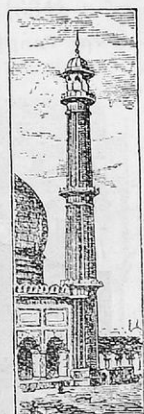
εἰς τὸν πιστὸν ὠρισμένοι τροφαί, ὅπως τὸ χοίρειον κρέας καὶ ὁ οἶνος. 3) Ἐλεημοσύνη καὶ ἔργα φιλανθρωπίας. 4) Ἐπίσκεψις τῶν ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινᾶς. 5) Ἡ ἐξάπλωσις τοῦ ἰσλαμισμοῦ. Ὁ πιστὸς ἔχει ὕψιστον καθήκον ν' ἀγωνισθῇ πρὸς διάδοσιν τῆς πίστεως εἰς τοὺς ἀπίστους ἀκόμη καὶ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ἀπιστοι (Γκιαβούρ) θεωροῦνται οἱ εἰδωολάτραι (Κιαφίρ), οἱ ἑβραῖοι καὶ οἱ χριστιανοί. Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τὴν πολυγामीαν, ἡ ὁποία ἀνέκαθεν συνηθίζετο εἰς τὴν Ἀραβίαν.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχεται εἰς τὸ Κοράνιον (δηλ. βιβλίον), τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ἀκριβὲς ἀντίγραφον τοῦ ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχοντος ἱεροῦ βιβλίου. Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Π. Διαθήκη εἶναι ἀντίγραφα αὐτοῦ ἀτελέστατα. Τὸ κοράνιον πε-

ΤΟ ΑΡΑΒΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ὁ Μωάμεθ δὲν ἴδρυσεν μόνον νέαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ συνήνωσεν εἰς ἓν κράτος τοὺς Ἀραβας. Ἦτο συγχρόνως ἀνώτατος θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς καὶ οἱ διάδοχοί του ὠνομάσθησαν Καλίφαι, ἧτοι τοποτηρηταὶ τοῦ προφήτου.

Εἰς τὸ νέον κράτος ὁ Μωάμεθ ἔδωκε τὴν ὀριστικὴν κατεύθυνσιν, ἣ ὁποία συγκεντρώνεται εἰς τὰς ὀλίγας λέξεις: Πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων. Αἱ λέξεις αὗται εἶχον μαγικὴν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν Ἀράβων, οἱ ὅποιοι ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας των μὲ τὴν μέθην καὶ τὴν ὀρμὴν τῶν νεοφωτιστῶν, διὰ τὰ ὑποτάξουν τὸν κόσμον εἰς τὴν νέαν θρησκείαν. Ἦδη ὁ Μωάμεθ εἶχε στείλει πρέσβεις εἰς τὸν Ἡράκλειον καὶ τὸν Χοσρόην Β' καὶ ἐξήτει ν' ἀσπασθοῦν τὴν νέαν θρησκείαν. Ὁ Χοσρόης κατέσφαξεν αὐτούς, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος, διπλωματικώτερος τοῦ Πέρσου, ἐφόρτωσεν αὐτοὺς μὲ δῶρα διὰ τὸν ὑψηλὸν κύριόν των. Ἀλλ' οὔτε ὁ εἰς οὔτε ὁ ἄλλος ἀντελήφθησαν τὴν σοβαρότητα τοῦ κινδύνου.

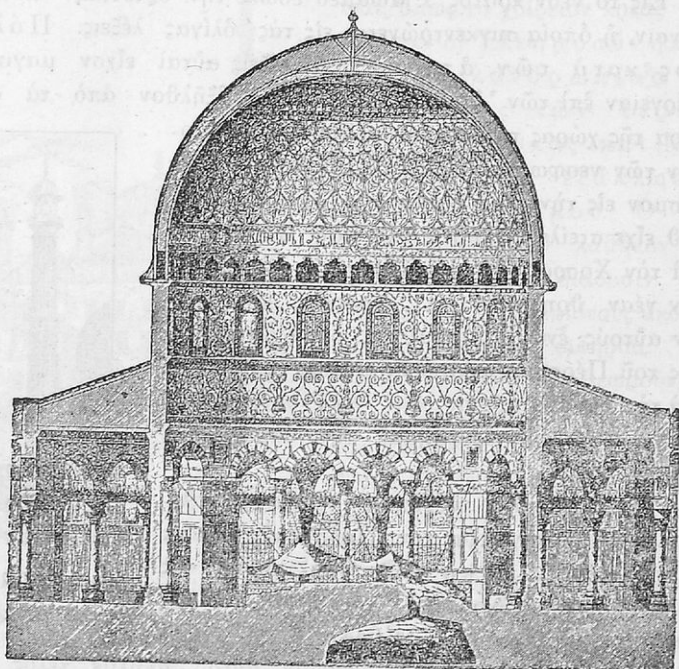
Τύπος Ἰσλαμικοῦ μιναρέ

Τὸν Μωάμεθ διεδέχθησαν τέσσαρες καλίφαι ἐκ τῆς οἰκογενείας του. Πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς ἦτο ὁ Ἀβού Βέκρ (632—634), πατὴρ τῆς εὐνοουμένης συζύγου τοῦ προφήτου (Ἀϊσά), κατόπιν ὁ Ὁμάρ (634-644), ὁ Ὁσμάν (644-660) καὶ μετὰ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ ἀνῆλθε τέλος τὸν θρόνον ὁ ἐξάδελφος καὶ γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Μωάμεθ Ἀλῆς. Κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριάκοντα ἐτῶν ἔγινε καταπληκτικὴ ἐξάπλωσις τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ ἀραβικὴ ἐπίθεσις εὐρῆκεν ἐξηντλημένας ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον πόλεμον τὰς δύο γειτονικὰς μοναρχίας, τὴν Περσίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Οἱ Ἀραβες προσέβαλον κατ' ἀρχὰς τὴν Περσίαν, τὴν ὁποίαν ἐμάστιζον ἐμφύλιοι ἔριδες καὶ

ἀναρχία μετὰ τὴν εἰρήνην πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἡττήθη εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην, ἥ Περσία ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν. Τοιουτοτρόπως ἐξεργιζώθη ἡ παλαιὰ περσικὴ θρησκεία τοῦ Ζωροάστρου, ἡ

Τέμενος εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ (ἐσωτερικόν)

Ἐγκαρσία τομή. Διακρίνονται τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀραβικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὁ βυζαντινὸς θόλος, οἱ λεπτοὶ καὶ ὑψηλοὶ περσικοὶ κίονες. Ἐπίσης βλέπομεν τὴν μεγάλην ποικιλίαν τῶν τόξων (στρογγύλα, γωνιώδη, πεταλοειδῆ) καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἀραβουργημάτων.

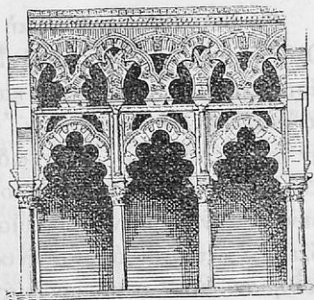
λεγομένη Πυρολατρία. Οἱ ὀλίγοι Πέρσαι, οἱ ὅποιοι δὲν ἠθέλησαν νὰ δεχθῶν τὸν ἰσλαμισμόν, κατέφυγον εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου διατηροῦνται ἀκόμη μὲ τὸ ὄνομα Παρσοὶ καὶ διατηροῦν τὴν παλαιὰν θρησκείαν καὶ τὸ ἱερὸν βιβλίον τοῦ Ζωροάστρου (Ζαρατούστρα), τὴν Ζέντ. Ἀβέστα.

Διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους ὁ ἰσλαμισμὸς ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς χώρας, μετὰξὺ τῶν ποταμῶν Ὡξου καὶ Εὐφράτου, τοῦ Κανκάσου, τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἡ Δυτικὴ Ἀσία εἴκοσι μόλις ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἠλλαξεν ὄψιν.

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΣΥΡΙΑΣ, ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ἡ κατάκτησις τῆς Συρίας ἤρχισεν ἀπὸ τὸν Ἀβου. Βέκο. Ὁ ἄραβικὸς στρατὸς προσέβαλε καὶ ἐπολιορκήσῃ τὴν πόλιν τῆς Συρίας Δαμασκόν, ἡ ὁποία δὲν ἤργησε νὰ παραδοθῇ (634).

Τότε μόνον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντελήφθησαν τὴν σοβαρότητα τοῦ κινδύνου καὶ ὁ Ἡράκλειος ἔσπευσεν αὐτοπροσώπως πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δύο μεγάλων ἐπαρχιῶν, τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Ἀλλ' ὁ γέρον αὐτοκράτωρ ἡττήθη ἐπανειλημμένως καὶ οἱ ἰθαγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἕνεκα τῆς θρησκευτικῆς διαφορᾶς διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἑλληνας, προσεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀράβας. Ὁ Ἡράκλειος κατῴρθη μόνον νὰ σώ-

Στοιὰ ἀπὸ τὴν Κορδοῦνην

ση τὸν τίμιον Σταυρόν, ἐνῶ ἡ Ἱερουσαλὴμ ὑπέκυψεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Βηρυτός, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ὁλόκληρος ἡ Συρία καὶ Παλαιστίνη περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν (637). Τοιοῦτοτρόπως δύο μεγάλαι ἐπαρχίαι τῆς Ἀνατολῆς, ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη, κέντρα τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, κατελαμβάνοντο ὁριστικῶς ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν.

Τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας, ἠκολούθησεν ἡ ὑποταγὴ τῆς Αἰγύπτου. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Ὁμάρ Ἀμροῦ ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ κατέκτησεν ἐν διαστήματι δύο μόνον ἐτῶν ὁλόκληρον τὴν Αἴγυπτον (640-642). Ἡ ἀκρόπολις τῆς Μέμφιδος, πρωτεύουσος τῆς Μέσης Αἰγύπτου, κατελήφθη ἔξ ἐφόδου καὶ εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐστρατοπέδευαν τὰ ἄραβικὰ στρατεύματα, ἐκτίσθη τὸ 973 μ. Χ. ἡ πόλις Κάιρον (Κα-

χιρά=Νίκη). Ἡ Ἀλεξάνδρεια προστατευομένη ὑπὸ στόλου ἀντέστη ἐπ' ὀλίγον, ἀλλ' ἠναγκάσθη καὶ αὐτὴ νὰ παραδοθῇ. Μὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπωλέσθη ὀριστικῶς διὰ τὸν ἑλληνισμὸν ἡ Αἴγυπτος, ὅπου ἐπὶ 960 ἔτη ἦνθησεν ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπως καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, οἱ ἐγχώριοι χριστιανοὶ ὥς μονοφυσιταὶ διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τοὺς Ἀραβας. Οἱ περισσότεροί ἀπ' αὐτοὺς προσῆλθον εἰς τὸν ἰσλαμισμόν καὶ τούτων ἀπόγονοι εἶναι οἱ σημερινοὶ Φελλάχοι. Οἱ ἀπομείναντες πιστοὶ εἰς τὸν χριστιανισμόν ὀνομάζονται Κόπται.

ΟΙ ΟΜΕΪΑΔΑΙ ΚΑΛΙΦΑΙ

Τὸ 660 ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὸ ἀραβικὸν κράτος. Ὁ διοικητὴς τῆς Δαμασκοῦ Μωαβία ἐστασίασε κατὰ τοῦ τετάρτου μετὰ τὸν Μωάμεθ καλίφου, τοῦ Ἀλῆ, ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ κατέλαβε τὴν καλιφεΐαν. Ὁ Μωαβία ἵδρυσεν νέαν δυναστείαν τὴν λεγομένην τῶν Ὀμεϊαδῶν (664). Ἀλλ' ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλῆ εἶχε πολλοὺς ὁπαδοὺς, οἱ ὅποιοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὸν θρόνον τοὺς υἱοὺς του. Ἐπηκολούθησεν ἐμφύλιος πόλεμος, κατὰ τὸν ὅποιον ἐνικήθησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ καὶ ἐφονεύθησαν. Ἀλλ' ὁ μουσουλμανικὸς κόσμος διηρέθη εἰς δύο στρατόπεδα, τοὺς Σείτας, ἥτοι ὁπαδοὺς τοῦ Ἀλῆ, οἱ ὅποιοι παρεδέχοντο μόνον τὸ κοράνιον, καὶ τοὺς Σουννίτας (Σουννᾶ=παράδοσις), οἱ ὅποιοι πλὴν τοῦ κορανίου δέχονται καὶ τὴν λεγομένην ἱερὰν παράδοσιν, ἥτοι τοὺς λόγους καὶ τὰ ἀποφθέγματα τοῦ προφήτου.

Ἐπὶ τῶν Ὀμεϊαδῶν ἠλλαξεν οὐσιωδῶς ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀραβικοῦ κράτους. Πρωτεύουσα αὐτοῦ ἔγινεν ἡ Δαμασκός, ἡ καλιφεΐα ἔγινε κληρονομικὴ, ἐνῶ προηγουμένως ἦτο αἵρετή, καὶ οἱ καλίφαι ἀπέβησαν δεσπόται ἀπολυταρχικοὶ ζῶντες βίον πολυτελῆ καὶ περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς αὐλῆς. Ἀλλὰ πολὺ σημαντικώτερον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἔδρα τοῦ μωαμεθανισμοῦ μετετέθη εἰς τὴν Συρίαν. Οἱ Σῦροι, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον παραλάβει τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν πολιτισμόν, εἶχον μεταφράσει τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὴν γλῶσσαν των καὶ εἶχον ἀναπτύξει τὰς τέχνας. Τώρα δέχονται τὸν

ἰσλαμισμὸν, μανθάνουν τὴν ἀραβικὴν καὶ ἐξηκολούθησαν ὡς ἄραβες πλέον νὰ καλλιερگوῦν τὸν πολιτισμὸν. Ἡ παραλία τῆς Συρίας εἶναι, καθὼς γνωρίζομεν, ἡ παλαιὰ Φοινίκη καὶ οἱ κάτοικοί της ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν Φοινίκων. Εἰς τοὺς ἐξισλαμισθέντας αὐτοὺς Φοινίκας χρεωστεῖται ἡ ναυτικὴ ἀκμὴ τῶν Ἀράβων. Ὁ περίφημος ἀραβικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος θὰ διαμφοισβήτῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς Μεσογείου, ἦτο ἔργον τῶν Σύρων τῆς Φοινίκης. Ὡστε ὀρθότερον θὰ ἦτο νὰ ὀμιλοῦμεν περὶ συριακοῦ παρὰ περὶ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως ἐπίσης εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς μεγαλουργήσαντας Ἀράβας ἦσαν Σύροι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἀράβες ἐβυθίσθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν παλαιὰν ἀφάνειαν.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ Β, ΑΦΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Ἐπὶ τῶν Ὀμεϊαδῶν ἐξακολουθεῖ ἡ κατακτητικὴ ὁρμὴ τῶν Ἀράβων. Ἀφοῦ συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῆς Αἰθιοπίας, ἐκυρίευσαν τὴν Κυρηναϊκὴν, τὴν Τρίπολιν, τὴν Τίνυδα, τὸ Ἀλγέριον καὶ τὸ Μαρόκον. Τοιουτοτρόπως πενήτηκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἔφθασαν εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν (681). Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου αἰῶνος οἱ Ἀράβες προσβάλλουν τὴν Εὐρώπην. Ἀφοῦ διέβησαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ταρῖκ τὸν Ἡρόκλειον πορθμὸν, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του (Γιβραλτάρ), ἐνίκησαν εἰς μεγάλην μάχην τοὺς Βησιγότθους καὶ κατέλαβον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου (711). Οἱ χριστιανοὶ περιορίσθησαν εἰς τὰ βόρεια ὄρεινά μέρη τῆς Ἰσπανίας. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλατίαν, ἐληλάτησαν τὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ μέχρι τῆς Λυὼν καὶ κατόπιν ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Ποατιέ (Poitiers). Ἐκεῖ τοὺς ἀνεχαίτισαν οἱ Φράγκοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καρόλου Μαρτέλ 732 καὶ τοὺς ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ἰβανίαν. Ἡ Εὐρώπη ἐσώθη τοιουτοτρόπως ἀπὸ μέγιστον κίνδυνον (732). Δεκαπέντε ἔτη πρὸ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ (717) τὴν ὁρμὴν τῶν Ἀράβων εἶχεν ἀναχαιτίσει πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος.

Τοιουτοτρόπως ἀπέτυχον αἱ δύο ἀπόπειραι κατὰ τῆς Εὐ-

ρώπης. Ἄλλ' οἱ Ἀραβες ἓνα περίτου αἰῶνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ εἶχον ἰδρύσει ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν, ἥ ὁποία ἐξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὠξοῦ, πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Κανκάσου καὶ τῆς Κασπίας, πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρηναίων.

ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Ἡ ραγδαία αὔξησις τοῦ ἀραβικοῦ κράτους δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ἰκανότητα τῶν Ἀράβων, διότι καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ ἠγωνίσθησαν μὲ ἀνδρείαν κατ' αὐτῶν, οἱ Ἕλληνες μάλιστα ἀντέτασσον πλὴν τῆς ἀνδρείας τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα τοῦ πολέμου, τὴν στρατιωτικὴν τῶν πειθαρχίαν καὶ τὴν ἰκανότητα τῶν στρατηγῶν.

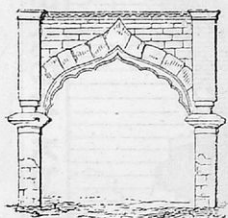

Τόξον πεταλοειδές

Ὑπῆρχον βαθύτεροι λόγοι, οἱ ὅποιοι ἠνύονησαν τὴν ἀραβικὴν ἐξάπλωσιν. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Πέρσαι ἦσαν ἐξηντλημένοι ἐκ τοῦ κατ' ἀλλήλων πολέμου. Ἐκτὸς τούτου οἱ ὑπήκοοι τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν καὶ Αἴγυπτον ἐστέναζον ὑπὸ τὸ βάρος τῶν φόρων καὶ ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ ἐπαναστατήσουν. Γνωρίζομεν ἐπίσης ὅτι ἡ θρησκευτικὴ διαίρεσις ἀπεξένωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸ κράτος. Διὰ τοῦτο ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὰς τοὺς Ἀραβας, οἱ ὅποιοι τοὺς μετεχειρίζοντο ἡπίως καὶ ἠρκοῦντο εἰς ἐλαφρὸν φόρον, καὶ οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν ἐξισλαμίσθησαν καὶ ἐξηραβίσθησαν. Οἱ νεοφώτιστοι οὗτοι ἔγιναν πολλὰκις φανατικώτεροι τῶν Ἀράβων καὶ παρῆχον προθύμως πολεμιστὰς εἰς τὸ Ἰσλάμ. Τὴν Ἰσπανίαν π. χ. κατέκτησαν κυρίως Βέρβεροι (Ἀλγερινοὶ) καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ταρὶκ ἦτο ὁμοεθνὴς τῶν. Ἐπίσης οἱ πρωτεργάται τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ, ἀρχιτέκτονες, λόγοι, βιομήχανοι καὶ ἔμποροι ἦσαν κατ' οὐσίαν Πέρσαι, Ἕλληνες, Σῦροι, Ἑβραῖοι, Ἰσπανοὶ κτλ.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΑΒΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Περὶ τὸ 750 μ.Χ. ἀνετράπη ἡ δυναστεία τῶν Ὀμεϊαδῶν, τὰ μέλη αὐτῆς ἐννενήκοντα τὸν ἀριθμὸν ἐφονεύθησαν καὶ ὁ Ἀβδουλαββᾶς ἵδρυσεν νέαν δυναστείαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη τῶν Ἀββασιδῶν. Ἀλλ' ὁ διασωθεὶς ἀπὸ τὸν οἶκον τῶν Ὀμεϊαδῶν πρῆγκιψ Ἀβδουραχμὰν κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἐσχημάτισεν ἴδιον κράτος, τὸ ὁποῖον ἐξηπλώθη καὶ εἰς μέρος τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Βραδύτερον οἱ Ἀββασίδαι

Τόξον γωνιώδες

Ἀραβικὸν κιονόκρανον
(Ἀλάμπρα)

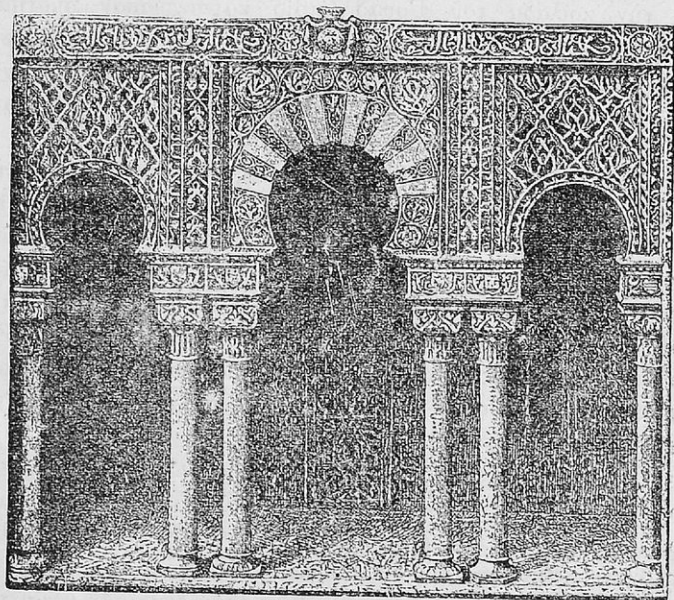
μετέφεραν τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὴν Βαγδάτην ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ. Ἐσχηματίσθη δὲ καὶ τρίτον ἀραβικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὸ Κάϊρον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀραβικὴ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς τρία κράτη. Τὰ κράτη αὐτὰ ἐζησαν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ ὁ ἀραβικὸς πολιτισμὸς καὶ εἰς τὰ τρία ἔδωκε νέαν λάμψιν.

Ἐκ τῶν Ἀββασιδῶν ἡγεμόνων ἐνδοξότατος ὑπῆρξεν ὁ Ἀροῦν ἀλ-Ρασίδ (785—813), σύγχρονος Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ τῆς αὐτοκρατείας Εἰρήνης, καὶ ὁ υἱὸς του Μουῦν.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Ἡ ἀραβικὴ ἐπιδρομὴ δὲν ἔσβυσε τὰς παλαιὰς ἐστίαις τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τουναντίον ἀνεξωογόνησε καὶ

ἐνίσχυσεν αὐτάς. Ἐντὸς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους ὑπῆρχε ζωηρὰ κίνησις καὶ δραστηριότης. Οἱ Ἀραβες διετήρησαν τὰ παλαιὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας, τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς ὁδοὺς, τὰς ὁποίας εὗρον εἰς τὰς κατακτηθεῖσας χώρας, ἀνέπτυξαν ζωηρὰν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῆς Μεσογείου καὶ τῆς ἀπωτέρας ἀνατολῆς,

Πύλη ἀραβικοῦ τεμένους

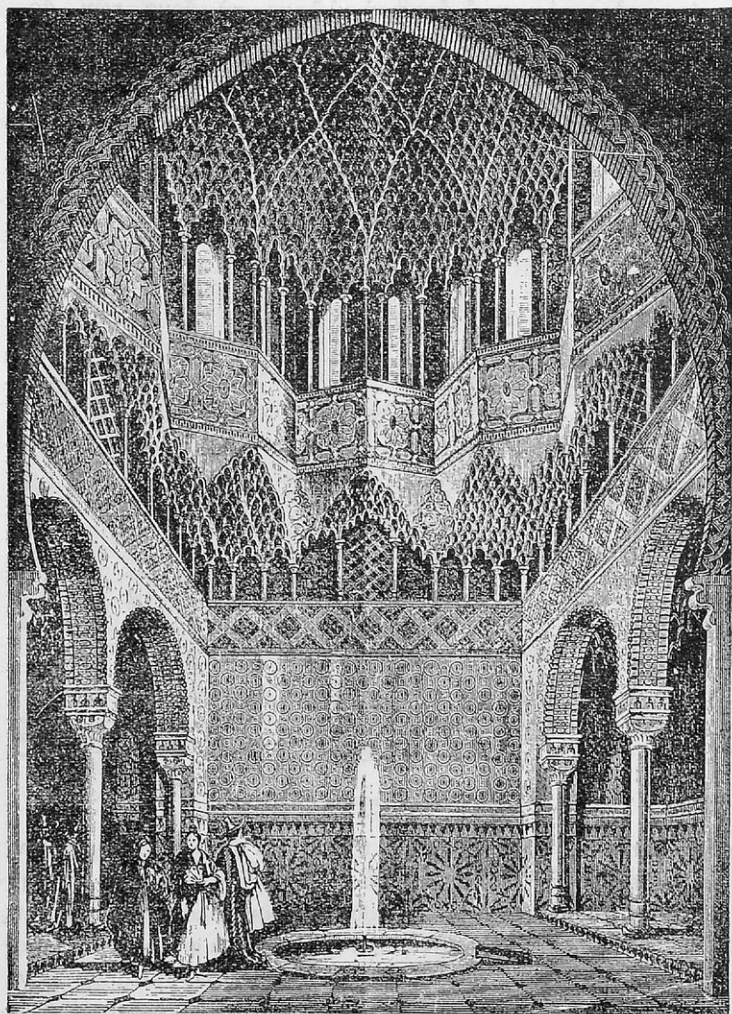
Μέρος τῆς εἰσόδου τοῦ ἀραβικοῦ τεμένους τοῦ Τολέδου, τὸ ὁποῖον σήμερον εἶναι καθεδρικὸς ναὸς, ἔργον τοῦ 13ου αἰῶνος. Τὰ τόξα ἔχουν σχῆμα πετάλου. Τὰ τοιχώματα ἀνωθεν τῶν τόξων εἶναι διάτρητα, ὁ τοῖχος εἰς τὸ βάθος εἶναι διακοσμημένος μετ' ἑγχρωμον πορσελάνην καὶ ἀραβουργήματα. Λαμπρὸν δείγμα τῆς διακοσμητικῆς τέχνης τῶν ἀραβικῶν οἰκοδομημάτων.

τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας. Ἐπὶ σειρὰν αἰώνων ὑπῆρχον ἐντὸς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους μεγάλαι καὶ εὐτυχεῖς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκαλλιεργήθησαν τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Ἰδίως αἱ τέχναι ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Κέντρα τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ ἦσαν ἡ Δαμασκός, ἡ Βαγδάτη, τὸ Κάιρον καὶ ἡ Κορδούη.

Οἱ Ἀραβες διетήρησαν καὶ προήγαγον τὴν ἀνάπτυξιν, τὴν ὁποίαν εὗρηκαν εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐδιδάχθησαν τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀρδευτικὴν τέχνην καὶ μετέδωκαν αὐτὰς εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γουαδαλκιβίω κατεσκεύασαν σύστημα διοχετεύσεως ὑδάτων, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται μέχρι σήμερον. Εἰσήγαγον εἰς τὴν Εὐρώπην δένδρα καὶ φυτὰ ἄγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων, τὴν ὄρουσαν, τὸ ζαχαροκάλαμον, τὴν βερυκοκκέαν, τὴν μωρέαν, τὰ φασόλια, τὴν κάνναβιν κτλ.

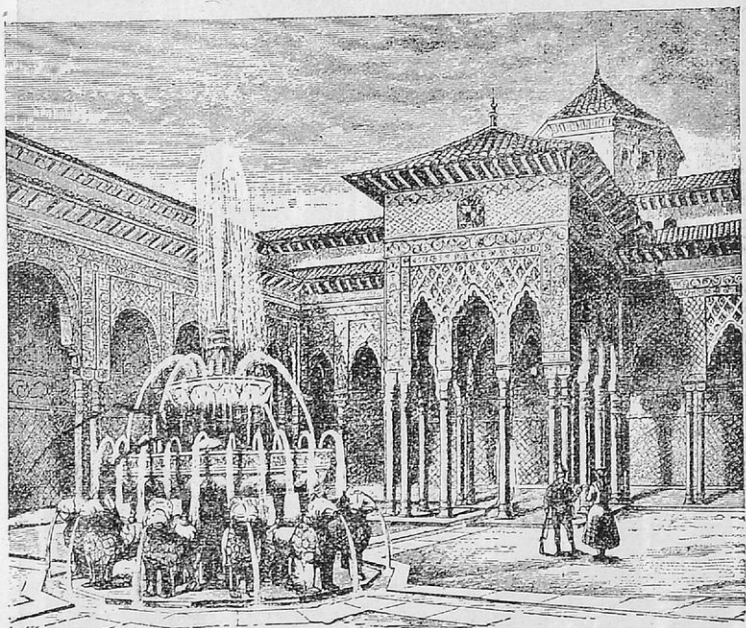
Ἐτελειοποίησαν τὴν βιομηχανίαν τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως τὴν κατασκευὴν τῆς πορσελάνης, ἡ ὁποία ἦτο ἀνέκαθεν γνωστὴ εἰς τὴν Περσίαν, τὴν ταπητουργίαν, τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων. Περίφημα ἦσαν τὰ ξίφη καὶ τὰ μάλλινα ὑφάσματα τῆς Δαμασκοῦ (δαμασκί σπαθὶ καὶ δαμάσκο), καθὼς καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀραβικῆς χρυσοχοΐας, τῆς ξυλουργίας καὶ ἐλαφαντουργίας. Εἰς τὴν Κορδούην τῆς Ἰσπανίας ἐτελειοποίησαν τὴν κατεργασίαν τῶν δερμάτων (ἀπ' αὐτὸ προήλθεν ἡ γαλλικὴ λέξις *cordonnier* = ὑποδηματοποιοὺς ἀπὸ τὸ *Corduanier*).

Οἱ Ἀραβες διεξῆγον εὐρύτατον ἐμπόριον. Τὸ ἐμπόριον εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, ἔλεγε τὸ κοράνιον. Καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ ἴδιος ἦτο ἔμπορος. Ἀπὸ τοῦ 7ου μέχρι τοῦ 19ου μ.Χ. αἰῶνος εἰς ὅλας τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου ὑπῆρχε μεγάλη οἰκονομικὴ ἀκμή. Εἰς τὴν θάλασσαν ἔφθασαν μέχρι τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀφρικῆς καὶ διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ μέχρι τῆς Ἰνδοκίνας. Τὰ ἀραβικὰ πλοῖα ἐξουσίαζον τὴν Μεσόγειον σχεδὸν μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφοριῶν. Περίφημοι λιμένες ἦσαν ἡ Βυρηττός, ἡ Τύρος, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Βαρκελώνη. Εἰς τὴν ξηρὰν τὰ καραβάνια ἐπροχώρουσαν ἕως τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν μέχρι τῆς Κίνας. Ἐκεῖθεν παρέλαβον καὶ μετέδωκαν εἰς τὴν Εὐρώπην τορεῖς σημαντικὰς ἐφευρέσεις, τὴν ναυτικὴν πυξίδα, τὴν πυρίτιδα καὶ τὸν χάρτην.

Στοά, 'Αλάμπρα

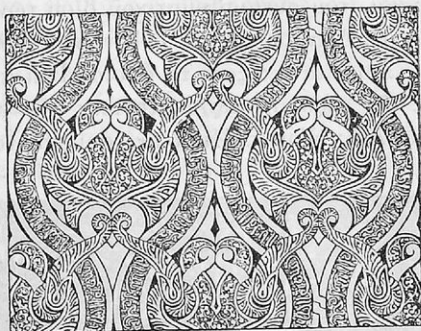
Οἱ Σῦροι εἶχον μεταφράσει, καθὼς εἶδομεν, πολλὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὅταν διὰ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως ἐπεκράτησεν ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα, τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων μετεφράσθησαν ἐκ τῆς συριακῆς εἰς τὴν ἀραβικὴν. Οἱ Ἀραβες μὲ φιλοσοφίαν ἐδέχθησαν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σοφίαν καὶ προήγαγον πολλοὺς κλάδους αὐτῆς, προσέφεραν με-

Αὐλὴ τῶν λεόντων, Ἀλάμπρα

γάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰ Μαθηματικά, τὴν Γεωμετρίαν, τὴν Ἀλγεβραν, τῆς ὁποίας καὶ τὸ ὄνομα εἶναι ἀραβικόν εἰς τὴν Ἀστρονομίαν (πολλοὶ ὅροι ἀστρονομικοὶ εἶναι ἀκόμη ἀραβικοί, ὡς ζενίθ, ναδίρ), εἰς τὴν Γεωγραφίαν, καὶ ἦσαν ὀνομαστοὶ διὰ τὰς ἱατρικὰς τῶν γνώσεις. Τὰ ἱατρικὰ συγγράμματα τῶν Ἀράβων ἐχρησίμευον ὡς διδακτικὰ βιβλία ἀκόμη κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ Χημεία τὴν ἀρχὴν τῆς χρεωστεῖ εἰς τοὺς Ἀραβας, διότι οἱ

ἄραβες Ἀλχιμισταὶ ζητοῦντες τὸν φιλοσοφικὸν λίθον, δηλαδὴ τὸ μέσον νὰ μετατρέπουν τὰ μέταλλα εἰς χρυσόν, καὶ τὸ ἐλιξήριον τῆς νεότητος, φάρμακον δηλαδή, τὸ ὁποῖον θὰ διαιώνιζε τὴν νεότητα, ἔκαμαν τὰς πρώτας ἀνακαλύψεις τῆς χημείας.

Δείγματα ἀραβουργημάτων

Ἡ μεγάλη ἀκμὴ τῆς ἀραβικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων συμπέπτει εἰς Βαγδάτην μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀροῦν Ἀλ-Ρασιδ (9ος αἰὼν), εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐπὶ τῶν χαλιφῶν Ἀβδου-ραχμὰν Γ' καὶ Χακίμ Β' (10ος αἰὼν). Ὁ Χακίμ ἐδαπάνησε μυθώδη ποσά, διὰ νὰ καταρτίσῃ τὴν μοναδικὴν εἰς τὸν τότε κόσμον βιβλιοθήκην τῆς Κορδούης, ἣ ὁποία περιελάμβανε 600 χιλ. τόμων. Ἐπ' αὐτοῦ ἤκμασαν πολλοὶ ἄραβες ποιηταί.

Θεοδορίδου—Δαζάρου Ἱστορία Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἔκδοσ. Β'

Οἱ Ἄραβες εὗρον εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας ὠραίους καὶ μεγάλους ναοὺς καὶ ἐθεώρησαν αὐτοὺς καταλληλοτέρους διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀλλάχ. Εἰς τὴν Συρίαν ἰδίως ἐγνώρισαν τὸν βυζαντινὸν ρυθμὸν καὶ τροποποίησαντες αὐτὸν κατὰ τὰς ἀνάγκας τῆς θρησκείας καὶ τοῦ συναισθηματικοῦ βίου των ἐδημιούργησαν ἴδιον ρυθμὸν. Διετήρησαν τὸν βυζαντινὸν θόλον, ἀλλ' εἰσήγαγον μεγάλην ποικιλίαν τόξων, τὰ ὅποια εἶναι πεταλοειδῆ καὶ γωνιῶδη. Ἐκ τῆς περσικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐδανείσθησαν τοὺς λεπτοὺς καὶ ὑψηλοὺς κίονας. Μεγάλην χάριν εἰς τὰ ἀραβικὰ οἰ-

Ἀραβούρημα

Ἀπὸ τὰ κοσμήματα τοῦ περιφήμου ἀνακτόρου τῆς Ἀλάμπρας (13ος αἰών). Μεταξὺ δύο κοσμημάτων σχήματος ῥόδου εἶναι ἐπιγραφή τοῦ Κορανίου, ποικιλομένη μὲ γεωμετρικὰς γραμμάς, ἡ ὁποία λέγει: *εἰς νικη- τῆς, ὁ Ἀλλάχ.*

κοδομήματα δίδει ὁ ἐσωτερικὸς διάκοσμος. Οἱ τοῖχοι καὶ τὰ τόξα κοσμοῦνται διὰ συνδυασμοῦ πολυχρώμου πορσελάνης, λεπτῶν σχεδίων ἐκ γύψου καὶ πλήθους γεωμετρικῶν σχημάτων, γραμμάτων, φανταστικῶν φυλλωμάτων, οὕτως ὥστε οἱ τοῖχοι ἢ τὰ τόξα εἶναι διάτρητα ὡς ἔργα ξυλογλυπτικῆς ἢ φαίνονται ὡς σταλακτῖται. Αὐτὰ εἶναι τὰ λεγόμενα Ἀραβουργήματα (Arabesques). Διὰ τῶν περιτέχνων αὐτῶν κοσμημάτων, τῶν λεπτῶν καὶ ὑψηλῶν κίωνων καὶ τῶν κομφῶν στοῶν τὰ ἀραβικὰ οἰκοδομήματα δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ἐλαφρότητος καὶ ρέμβης.

Τὰ ἔργα τῆς ἀραβικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι Τεμένη ἢ Ἀνάκτορα. Ἐξωτερικῶς τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ οὐδὲν τὸ ἀξιοπαρατήρητον παρουσιάζουν, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ διασκευὴ εἶναι ἔργον θαυμαστῆς φαντασίας. Τὰ ἀνάκτορα ἰδίως ἀποτελοῦνται

ἀπὸ σειρὰν διαμερισμάτων, τὰ ὅποια κοσμοῦνται μὲ στοάς. Αἱ στοαὶ περιβάλλουν κήπους ἐσωτερικούς, τοὺς ὁποίους στολίζουν κρῆναι καὶ πίδακες. Ἀλλὰ τὸ ὑλικὸν τῶν ἀραβικῶν κτιρίων δὲν ἦτο πολὺ στερεὸν καὶ τὰ περισσότερα κατέρρευσαν καὶ δὲν σφίζονται πλέον. Τὰ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν σφισσόμενων ἀραβικῶν μνημείων εὐρίσκονται εἰς τὸ Κάϊρον (Τέμενος τοῦ Ἀμροῦ τοῦ 7ου αἰῶνος), εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ Ἱερουσαλήμ. Εἰς τὸ Κάϊρον ἐπίσης σφίζεται τὸ τέμενος Γαῖτ βέη τοῦ 15ου αἰῶνος.

Ἀλλὰ τὰ ὀνομαστότερα ἀραβικὰ μνημεῖα εἶναι ἡ Ἀλάμπρα (13 αἰὼν) εἰς τὴν Γρενάδαν καὶ τὸ Ἀλκαζάρ (14ος αἰὼν) εἰς τὴν Σεβίλλην. Καὶ τὰ δύο ἦσαν ἀνάκτορα τῶν Μαύρων βασιλέων, οἱ ὅποιοι διεδέχθησαν τὴν ἀραβικὴν δυναστείαν. Ὅπισθεν τῶν μονοτόνων τοίχων της, οἱ ὅποιοι ὁμοιάζουν μὲ φρούριον, ἡ Ἀλάμπρα κρύπτει ἀληθῆ φαντασμαγορίαν. Αὐλαὶ περίπτερα, κῆποι, δεξαμεναὶ ἀκίνητοῦσαι καὶ πίδακες διαδέχοντα, ἄλληλα ὥς αἱ φάσεις τερπνοῦ ὄνειρου. Ποικιλόμορφα τόξα, πολύχρωμοι κίονες, στοαί, παράθυρα καὶ ἀνοίγματα παντὸς μεγέθους καὶ πάσης μορφῆς πλαισιοῦνται τὸ ἐν ἐντὸς τοῦ ἄλλου. Αἱ ὀροφαὶ εἶναι ἀπὸ πολύτιμον ξύλον καὶ κοσμοῦνται μὲ ἔβενον, σμάλτον, ἄργυρον, χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους. Περίφημος εἶναι ἡ Αἰθουσα τῶν πρεσβευτῶν καὶ ἡ Αὐλὴ τῶν Λεόντων.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ κυρίως ἀραβικὴ τέχνη. Ἐπειδὴ τὸ κοράνιον ἀπαγορεύει τὴν ἀπεικόνισιν προσώπων, δὲν ἦτο δυνατόν εἰς τὴν Ἀραβίαν ν' ἀναπτυχθῇ ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτική. Τὰς τέχνας αὐτὰς οἱ Ἀραβες ἀντικατέστησαν μὲ τὸν πλούσιον ἐσωτερικὸν διάκοσμον τῶν οἰκοδομημάτων των καὶ ἐτελειοποίησαν τὴν Διακοσμητικὴν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα προξενοῦν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

ΟΙ ΙΣΑΥΡΟΙ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ—ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

Ο ΟΙΚΟΣ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

Ἀπὸ τὸ χάος, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου, ἐξήγαγε τὴν αὐτοκρατορίαν ἡ **717** δυναστεία τῶν Ἰσαύρων. Βασιλεῖς ἱκανοὶ εἰργάσθησαν, διὰ νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὴν αὐτοκρατορίαν, μετερρύθμισαν αὐτὴν διοικητικῶς καὶ τὴν ἐνίσχυσαν στρατιωτικῶς.

Ὁ ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας **Δέων Γ'** (717—740) ἦτο ἄνθρωπος μεγάλης ἀξίας, στρατηγὸς ἱκανώτατος, εὖστροφος διπλωμάτης καὶ νοῦς ὀργανωτικὸς. Ὁ υἱὸς του **Κωνσταντῖνος Ε'** (740 - 775) ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐξαίρετος ἡγεμὼν, συνεκέντρωνεν ὅλα τὰ προσόντα τοῦ πατρὸς του καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπαξίως τὸ ἔργον αὐτοῦ. Οἱ ἐμπαθεῖς μοναχοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν **Κοπρώνυμον καὶ Καβαλλῖνον** καὶ οἱ χρονογράφοι κατεσυκοφάντησαν αὐτόν, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ θεωροῦν αὐτόν ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτάτους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν αὐτοκρατόρων ἤρχισεν ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Τὸν Κωνσταντῖνον Ε' διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Δέων Δ'** (775—780) ὁ ἐπικαλούμενος **Χάζαρος**, διότι ἡ μήτηρ του ἦτο θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Χαζάρων τῆς Κριμαίας. Οὗτος ἠκολούθησε τὴν θρησκευτικὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων του, ἀλλ' ἐδείξεν ὀλιγωτέραν αὐστηρότητα. Ὁ υἱὸς του **Κωνσταντῖνος ΣΤ'** ὁ **Πορφυρογέννητος** ἀνέβη πολὺ νέος τὸν θρόνον καὶ δι' αὐτὸ ἐχρειάσθη νὰ τὸν ἐπιτροπεύσῃ ἡ μήτηρ του **Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία** (780—802). Πορφυρογεννήτους ὠνόμαζον οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς βασιλοπαιδας, οἱ ὁποῖοι ἐγεννῶντο, ἐνῶ ἐβασίλευν ὁ πατήρ των.

Ἡ Εἰρήνη ἦτο γυνὴ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Διὰ νὰ κρατήσῃ ἡ ἰδίᾳ τὴν ἀρχήν, ἐτύφλωσεν ἀπανθρώπως τὸν υἱόν της Κωνσταντῖνον ΣΤ' καὶ κατέστησεν ἀνίκανον νὰ καταλάβῃ τὴν

ἀρχήν, διέλυσε τὰ τάγματα τῶν παλαιμάχων στρατιωτῶν καὶ ἀντικατέστησε μὲ νεοσυλλέκτους, πιστοὺς εἰς τὸν θρόνον της. Τοιοιτοτρόπως τὸ κράτος ἀπεγυμνώθη τῶν ἀνδρείων ὑπερασπιστῶν του καὶ παρεδόθη ἔρμαιον εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης συνέβη σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Δύσιν, ἡ δημιουργία τοῦ κράτους τῶν Φράγκων. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, βασιλεὺς τῶν Φράγκων, ἤνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἐκτεταμένης χώρας καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ πάπα τὸν τίτλον τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος (800). Τοιοιτοτρόπως ἐφάνη ὅτι ἀνιδρύετο τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος. Ὁ Κάρολος ἔστειλε πρεσβείαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐζήτησε νὰ ἀναγνωσθῇ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Δύσιν καὶ συγχρόνως ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην, διὰ νὰ συνενώσῃ τὰς δύο αὐτοκρατορίας ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του. Ἡ Εἰρήνη δὲν ἔπραξε τίποτε, διὰ νὰ περιορίσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδια τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων καὶ ἐφάνη μάλιστα διατεθειμένη νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν αὐτοῦ περὶ γάμου. Ἀλλὰ τότε ἀνώτατοι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ τοῦ κράτους ἐφοβήθησαν μήπως διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ ἡ αὐτοκρατορία ὑποταχθῇ εἰς τὸν Κάρολον, κατήρεσαν τὴν Εἰρήνην καὶ τὴν ἐξώρισαν εἰς τὴν Πριγκιπόνησον. Εἰς τὸν θρόνον ἀνεβίβασαν τὸν Γενικὸν Λογοθέτην (Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν) **Νικηφόρον τὸν Α'** (802). Ἡ Εἰρήνη ἀπέθανεν ἐξόριστος εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ μετ' αὐτῆς ἐξέλειπεν ἡ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων.

Β'. ΕΠΙΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Λέοντος Γ' οἱ Ἀραβες ἐπεχείρησαν δευτέραν μεγάλην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ὁμεϊάδης καλίφης Σουλεϋμὰν ἔστειλεν ἰσχυρὸν στόλον ἀποτελούμενον ἀπὸ πολλὰς ἑκατοντάδας πλοῖα, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κων- 717
σταντινουπόλεως τὸν Αὐγούστον τοῦ 717. Συγχρόνως ἀ-
ραβικὸς στρατὸς ἀπὸ 100 χιλ. κατώρθωσε νὰ φθάσῃ διὰ τῆς Μ. Ἀσίας εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου. Οἱ Ἀραβες ἐπολιορκήσαν τὴν φορὰν αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ

ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἐξηκολούθησαν τὰς ἐπιχειρήσεις των καὶ τὸν χειμῶνα.

Ἀλλὰ τὴν ἄμυναν τῆς πρωτεύουσας εἶχεν εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖρας τοῦ ὁ Λέων. Ἡ μεγάλη ἐκείνη στρατιὰ καθὼς καὶ αἱ ἀποσταλεῖσαι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας ἐνισχύσεις ἀπεδεκατίσθησαν ἀπὸ τὰς συγκρούσεις καὶ ἀπὸ τὸν φοβερὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους ἐκείνου. Κατὰ τὰς μάχας οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν μεγάλην χρῆσιν τοῦ ὕγρου πυρός. Μετὰ ματαίας προσπαθείας ἐνὸς ἔτους οἱ Ἀραβες κατ' Αὐγουστον πάλιν τοῦ 718 ἐπεβιάσθησαν εἰς τὰ περισωθέντα πλοῖα καὶ ἀπέπλευσαν. Ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ των κατεστράφησαν κατ' ὁδὸν ὑπὸ τρικυμιῶν.

Ἡ ἐπίθεσις αὕτη κατὰ τῆς πρωτεύουσας ἦτο ἡ τελευταία. Ἐκτοτε οἱ Ἀραβες δὲν ἀπεπειράθησαν ἄλλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἤρκοῦντο εἰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ὁ Λέων μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Ε', τὸν ὅποιον εἶχε προσλάβει ὡς συνάρχοντα, ἐνίκησαν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Ἀραβας καὶ τὸ 755 ὁ Κωνσταντῖνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν, κατέλαβε τὴν Κύπρον καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Ἀρμενίας. Συγχρόνως ἤρχισαν αἱ ἐσωτερικαὶ διχόνοιαὶ νὰ ταράττουν τὸ ἀραβικὸν κράτος. Τὸ 750, καθὼς εἶδομεν, ἀνετράπη ὁ οἶκος τῶν Ὀμεϊαδῶν καὶ ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον οἱ Ἀββασίδαι καὶ ἡ πρωτεύουσα τῶν Ἀράβων μετετέθη εἰς τὴν ἀπομακρυσμένην Βαγδάτην. Ἀρκετὸν καιρὸν οἱ Ἀραβες δὲν ἠνόχλησαν τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἀποῦ ὅμως ἀνασυνεκροτήθησαν διὰ τῆς δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν, ἐπανάλαβον τὰς ἐπιθέσεις των εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπὶ τοῦ καλῖφου Ἀρσίου Ἀλ-Ρασίδ, ἠρῆμωσαν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Χρυσουπόλεως ἀπέναντι τῆς Κων/πόλεως καὶ ὑπεχρέωσαν τὴν αὐτοκράτειραν Εἰρήνην νὰ συνάψῃ εἰρήνην ταπεινωτικὴν καὶ νὰ πληρώνη ἐτήσιον φόρον (798).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ἐκτὸς τῶν Ἀράβων οἱ Ἰσαυροὶ εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀναρχίας μέχρι τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον

τοῦ Λέοντος Γ' ἔκαμνον ἐπιδρομὰς καὶ ἠπείλουν τὴν πρωτεύουσαν. Τὴν ἐπίθεσιν κατ' αὐτῶν ἀνέλαβε τὸ 755 ὁ Κωνσταντῖνος Ε', ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησεν ἐννέα ἐν ὄλῳ ἐκστρατείας ἐναντίον αὐτῶν. Ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ νίκη του εἰς Μαρκέλλας (σημ. Δεμιρ Καπού, 759). Κυρίως ὅμως ἡ βουλγαρική ἀντίστασις συνετρίβη τὸ ἔτος 762. Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ἔδωκε τὴν περίφημον μάχην τῆς Ἀγχιάλου. Οἱ Βούλγαροι κατετροπώθησαν, πολλοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἄρκετοὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον διὰ τὴν νίκην καὶ ἔφερεν εἰς τὴν Κων(σταντι)πολιν πλουσιώτατα λάφυρα. Οἱ Βούλγαροι ἔκαμαν εἰρήνην (764). Ἀλλ' ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη τὸ 772 καὶ μετὰ πολλὰς νέας νίκας ὁ Κωνσταντῖνος ἐταπείνωσε τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι διατηροῦν τὴν ἀνάμνησιν τῶν καταστροφῶν, ὅσας ὑπέστησαν τότε. Πράγματι, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὸν Βουλγαροκτόνον, κανεὶς αὐτοκράτωρ δὲν ἐταπείνωσε τοὺς Βουλγάρους τόσον, ὅσον ὁ Κωνσταντῖνος Ε'.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Σημαντικώτατον μέρος τῆς δράσεως τῶν Ἰσαύρων εἶναι ἡ σοβαρὰ προσπάθεια ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ Λέων Γ' καὶ Κωνσταντῖνος Ε' διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ σύνορα τοῦ κράτους, ἐγενίκευσαν τὸν θεσμόν τῶν θεμάτων, ἐχώρισαν δηλαδὴ ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν εἰς διοικητικὰς περιφερείας, αἱ ὁποῖαι καθὼς γνωρίζομεν, ὠνομάζοντο θέματα. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ διοικηταὶ αὐτῶν Στρατηγοὶ ἔνεκα τῶν μεγάλων διοικητικῶν περιφερειῶν ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι, περιώρισαν τὴν ἔκτασιν τῶν περιφερειῶν τούτων καὶ ἐδημιούργησαν περισσότερα θέματα.

Ἀξιολογώτατον ἐπίσης ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τῶν δύο πρώτων Ἰσαύρων ἦτο ἡ δημοσίευσίς τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος, τοῦ λεγομένου Ἐκλογῆ (740). Εἶδομεν ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ὅταν ἐξέδιδε τὸν κώδικα, ἐφρόντισε νὰ συλλέξῃ τοὺς παλαιοὺς ρωμαϊκοὺς νόμους, ἀλλὰ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὸ λαϊκὸν δίκαιον, δηλαδὴ τὰς συνηθείας τοῦ λαοῦ. Ὁ Λέων τουναντίον ἐπεχείρησε νὰ προσαρμόσῃ τοὺς γραπτοὺς νό-

μους πρὸς τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίως πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπίδρασις εἶναι καταφανεστάτη εἰς τὴν νομοθεσίαν του.

Τὴν νομοθεσίαν διέκρινε νέον πνεῦμα ἀνθρωπισμοῦ καὶ ἰσότητος ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον, ὅπως καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς της: Ἐκλογὴ τῶν νόμων ἐν συντόμῳ γενομένη παρὰ Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου, τῶν σοφῶν καὶ φιλευσεβῶν ἡμῶν βασιλέων, ἀπὸ τῶν Ἰνστιτούτων, τῶν Διγέστων, τοῦ Κώδικος καὶ τῶν Νεαρῶν τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ διατάξεων καὶ ἐπιδιόρθωσις εἰς τὸ φιλανθρωπότερον ἐκτεθεῖσα. Τοιουτοτρόπως π.χ. ἐνῶ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ γάμος δὲν ἔθεωρεῖτο μυστήριον καὶ τὸ διαζύγιον ἦτο εὐκολώτατον, διὰ τῆς νέας νομοθεσίας ὀρίζονται σαφῶς αἱ περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας τοῦτο ἐπιτρέπεται Ὡσαύτως ὀρίζοντο φιλανθρωπότερον αἱ σχέσεις τῶν ἀγροτῶν πρὸς τοὺς μεγάλους γαιοκτήμονας, κατηργήθη ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσῆχθη ὁ ἀκρωτηριασμός, ὁ ὁποῖος ὅμως οὐδέποτε ἐφηρομόσθη αὐστηρῶς. Δὲν ἐγένετο διάκρισις πλουσίων καὶ πτωχῶν ὥς πρὸς τὰς ποινάς.

Ὡς συμπλήρωμα τοῦ νομοθετικοῦ αὐτοῦ ἔργου δύνανται νὰ θεωρηθῶν α') Ὁ Στρατιωτικὸς κῶδιξ, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκαθίστατο ἡ πενταρχία εἰς τὸ στράτευμα, β') ὁ Γεωργικὸς κῶδιξ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξησφαλίζοντο εὐνοϊκώτεροι ὅροι ζωῆς εἰς τοὺς χωρικοὺς καὶ περιορίζετο ἡ ἀποκτησις μεγάλης κτηματικῆς περιουσίας καὶ γ') ὁ Ναυτικὸς κῶδιξ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπροστατεύετο καὶ προήγετο ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία.

Μεγίστην ὅμως σπουδαιότητα διὰ τὰ ἀποτελέσματά της εἶχεν ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Η ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΕΡΙΣ

Μετὰ τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας εἰς τοὺς πολέμους οἱ Ἰσαυροὶ ἠθέλησαν διὰ ριζικωτέρων μεταρρυθμίσεων νὰ στερεώσουν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν Ἀράβων εἶχε φανῇ ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς αὐτο-

κρατορίας ὑπελείποντο πολὺ ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους εἰς τὸν θρησκευτικὸν ἐνθουσιασμόν. Οἱ Ἀραβες ὥς νεοφώτιστοι εἶχον θερμότερον θρησκευτικὸν ζῆλον, ἐνῶ εἰς τὸ Βυζάντιον ἡ θρησκευτικὴ πίστις εἶχεν ἀποκοιμηθῆ. Μὲ τὸν καιρὸν εἶχον εἰσχωρήσει ἕξεις καὶ δοξασίαι, αἱ ὁποῖαι ἀντεστρατεύοντο εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ ἄνθρωποι ἀπέδιδον πραγματικὴν λατρείαν εἰς τὰς εἰκόνας καὶ ἐπίστευον εἰς τὴν θαυματουργὸν αὐτῶν δύναμιν. Ἐπίσης ἀπέδιδον ἑξαιρετικὴν σημασίαν εἰς τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ εἰς ἄλλα ἱερὰ κειμήλια. Ἀλλὰ μεγαλύτερα πληγὴ ἦτο ὁ πολλαπλασιασμός τῶν μοναστηρίων καὶ ἡ ἀδιάκοπος καὶ καταπληκτικὴ αὐξήσις τῆς παρουσίας των. Τὰ μοναστήρια ἦσαν ἐπιβλαβὴ ἀπὸ πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀπόψεως. Τὸ πλῆθος τῶν ἁκμαίων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι κατέφευγον εἰς αὐτά, ἐστέρουον τὴν γῆν ἀπὸ ἐργατικὰς χεῖρας καὶ τὴν πατρίδα ἀπὸ ὑπερασπιστάς. Ἀφ' ἑτέρου τοῦ κράτους αἱ εἰσπράξεις ἡλαττώνοντο, διότι αἱ ἀπέραντο ἐκτάσεις τῶν μοναστηρίων ἔμενον ἀφορολόγητοι. Ἰδίως ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ ἐπιρροὴ τῶν μὲν ἀνδρῶν ἐπὶ τῶν πιστῶν, οἱ ὁποῖοι φανατιζόμενοι ὑπ' αὐτῶν ἠδύναντο ν' ἀποβαίνουν ὅπλον ἰσχυρὸν εἰς τὰς χεῖρας των.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἐβλεπον μὲ δυσφορίαν πρὸ καιροῦ πολλοὶ ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, ἀνώτεροι κληρικοί, πάντες οἱ ἔχοντες λεπτοτέραν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν, πολιτικοί, καὶ ἠθέλον νὰ μεταρρυθμίσουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ νὰ προφυλάξουν τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστάσεως ἐκείνης. Ἦτο φυσικὸν ἡ τάξις τῶν δραστηρίων στρατιωτικῶν τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτησε μετὰ τῶν Ἰσαύρων, νὰ ταχθῇ πρὸς τὸ μέρος τῶν μεταρρυθμιστῶν. Ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ἐπίσης ἔλαβον τὴν μορφήν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐκεῖ εἶχον ἐκδηλωθῇ ἀπὸ μακροῦ χρόνου τάσεις ἀνακαινίσεως τῆς θρησκείας. Μετ' ὀλίγον ἡ μεταρρυθμίσις ἐγενεν ἀνάγκη κοινωνικὴ, διότι μία μεγάλη μερὶς τοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα ἡ περισσότερον φωτισμένη ἐξίτηι αὐτὴν.

ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ

Τὸ 726 Λέων ὁ Γ' διὰ διατάγματος ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ διέταξε τὴν ἀνάρτησιν αὐτῶν

εἰς μέρος ὑψηλότερον. Κατ' ἀρχὰς ἐπεδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ μὲ τὸν τρόπον ἐπιεικέστατον. Ἄλλ' ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως φανατιζόμενος ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ λαβὼν ἀφορμὴν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ δι' ἄλλου φίλου τῆς μεταρρυθμίσεως ἐστασίασεν. Ἡ στάσις κατεστάλη εὐκόλως, ἀλλ' ὁ Λέων διὰ νεωτέρου διατάγματος διέταξε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν εἰκόνων ἀπὸ τοὺς ναοὺς. Τότε ἡ ἔρις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἐκορυφώθη, τὰ πάθη ὠξύνθησαν καὶ οἱ μοναχοί, τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα ἐπλήττοντο, διότι ἀφηροῦντο ἀπ' αὐτοὺς αἱ πρόσοδοι ἐκ τῆς κατασκευῆς εἰκόνων, ἐφανάτιζον διαρκῶς τὸν ὄχλον κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως. Αἱ δύο μερίδες συζητοῦν μὲ πάθος τὸ ζήτημα καὶ στολίζον μὲ πειρακτικὰς φράσεις τοὺς ἀντιθέτους. Οἱ μεταρρυθμισταὶ ὀνομάζον τοὺς ἀντιπάλους τῶν Εἰκονολάτρων, ἐκεῖνοι πάλιν τοὺς μεταρρυθμιστὰς Εἰκονοκλάστας ἢ Εἰκονομάχους.

Ἡ κατάστασις περιπλέκεται περισσότερο, διότι ἐπεμβαίνει εἰς τὴν ἔριδα ὁ πάπας Ρώμης Γρηγόριος Β', ὁ ὁποῖος διαμαρτύρεται ἐντόνως κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ διάδοχός του Γρηγόριος Γ' μετῆλθε πολιτικὴν τολμηροτέραν. Ἐξήγειρεν εἰς στάσιν τὴν Μέσσην Ἰταλίαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Λομβαρδῶν, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὴν Βόρειον Ἰταλίαν. Ἐπίσης ἐπροσπάθησε νὰ ἐξεγείρῃ καὶ τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ὑπήγοντο τότε ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ στασιασταὶ τῆς Ἑλλάδος (Ἑλλαδικοὶ) ἀναγορεύουν νέον αὐτοκράτορα, τὸν Κοσμᾶν, καὶ πλέουν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λέων ἀντίκρουσε τοὺς κινδύνους μὲ θάρρος. Ἀλλὰ τὴν μέσσην Ἰταλίαν ἔχασεν ὀριστικῶς, διετήρησε δὲ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχὴν μόνον ἐπὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Τὸν πάπαν ὅμως ἐτιμώρησε, διότι ἀφήρσεν ὅλα τὰ κτήματά του εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ ὑπήγαγεν ἐκκλησιαστικῶς τὰς χώρας αὐτὰς καθὼς καὶ τὰς ἑλληνικὰς εἰς τὸν θρόνον Κων)πόλεως. Τὴν ἐπίθεσιν τῶν στασιαστῶν καὶ τοῦ Κοσμᾶ κατὰ τῆς Κω)πόλεως ἐξεμηδένισε. Κατέστρεψε τὸν στόλον τῶν διὰ τοῦ ὕγρου πυρὸς καὶ ἐφόνευσεν τὸν Κοσμᾶν.

Παρ' ὅλας ὁμως τὰς ἐπιτυχίας τοῦ αὐτοκράτορος τὰ πράγ-

ματα καθημερινῶς ὀξύνονται καὶ ἡ ἔρις λαμβάνει μορφήν ἀνταγωνισμοῦ πολιτείας καὶ ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Χρυσοστόμου ἐξήτει ν' ἀποκτήσῃ αὐτοτέλειαν καὶ ἀνεξαρτησίαν ἐκ τοῦ κράτους.

Τὰ πάθη ἐκορυφώθησαν ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Λέοντος Κωνσταντίνου Ε'. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἐμπαθέστερος τοῦ πατρὸς του καὶ περισσότερον ἐκείνου θεολογῶν, ἐπολέμει μὲ φανατισμὸν καὶ συστηματικώτερον τοὺς ἀντιφρονοῦντας. Συνεκάλεσε τὸ 753 Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Ἱερεῖα (ἀπέναντι τῆς Κων)πόλεως, σήμερον Φανὰρ Μπαξεσί), ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν εἰκονολατρίαν. Ἐνῶ τώρα οἱ ἀντιφρονοῦντες ἠδύναντο νὰ καταδιώκονται καὶ νὰ τιμωροῦνται συμφώνως πρὸς τὰ θεσπισθέντα ὑπὸ τῆς συνόδου, ὁ Κωνσταντῖνος μετεχειρίσθη κατ' ἀρχὰς τρόπους ἡπίους καὶ προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς. Μόνον ὅταν ἐπίσθη ὅτι τὸ πείσμα τῶν μοναχῶν ἦτο ἀκατάβλητον, ἤρχισε δι' αὐστηρῶν μέτρων νὰ ἐφαρμόζῃ τὴν μεταρρῦθμισιν (765). Αἱ ἁγίαι εἰκόνες ἐθραύοντο, τὰ μοναστήρια ἐκλείοντο ἢ μετεβάλλοντο εἰς στρατῶνας, οἱ μοναχοὶ ἐξεδιώκοντο, αἱ περιουσίαι τῶν μοναστηρίων ἐδημεύοντο, οἱ δὲ φανατικώτεροι ἐφυλακίζοντο, ἐκακοποιοῦντο ἢ ἐξωρίζοντο. Μερικοὶ ἐθανατώθησαν, ἄλλοι διεπομπεύθησαν εἰς τὸν Ἰππόδρομον, ὁ Πατριάρχης Κωνσταντίνος ἀπεκεφαλίσθη. Ἡ καταδίωξις διήρκεσε πέντε ἔτη καὶ ἐφαίνετο ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς κυβερνήσεως ἦτο ἡ ἐξολόθρευσις τῶν μοναχῶν. Πράγματι, καθὼς ἔλεγε σύγχρονός τις, τὸ Βυζάντιον ἐφαίνετο κενὸν καλογήρων. Ἀλλὰ οἱ μοναχοὶ ἀντέταξαν ζωηρὰν ἀντίστασιν καὶ ὑπέφερον μὲ καρτερίαν τοὺς διωγμοὺς ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀληθείας.

Τοιοιτοτρόπως ἡ αὐτοκρατορία ἐπὶ τῶν δύο πρώτων Ἰσαύρων ἐφαίνετο ἀνάστατος ἐσωτερικῶς ἔνεκα τοῦ θρησκευτικοῦ διχασμοῦ, τὸ γόητρον αὐτῆς ὑπέστη πληγὴ διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς Ἱταλίας, ἐνῶ ἄλλη σπουδαιοτάτη συνέπεια τῆς μεταρρῦθμισεως ἦτο ὅτι ἤρχισε ρῆξις μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία προητοίμαζε διὰ τὸ μέλλον σοβαροὺς κινδύνους. Ἀλλὰ καὶ παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς ζημίας ἡ μεταρρῦθμις δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἐπιβληθῇ.

Ὁ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου Ε' Λέων Δ' ἐξηκολούθησε τὸ μεταρρυθμιστικὸν πρόγραμμα τῶν προκατόχων του, ἀλλ' ἀνεκάλεσε τὰ αὐστηρὰ διατάγματα τοῦ πατρός του κατὰ τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν μοναχῶν. Ἡ φίλαρχος ὅμως Εἰρήνη, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὰ φιλόδοξα σχέδιά της, συνετάχθη μὲ τὴν μερίδα τῶν εἰκονολατρῶν καὶ ἐφρόντισε νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος πρὸς ἀνατροπὴν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τοὺς εἰκονομάχους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνδραδέλους της, υἱοὺς τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Ἀφοῦ ἀπέτυχε νὰ συγκαλέσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν σύνοδον, διότι διέλυσεν αὐτὴν ὁ στρατός, συνεκάλεσεν Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τὸ 787.

Ἡ σύνοδος αὕτη ἔλαβε σοβαρὰς ἀποφάσεις. Ἀπεκήρυξε τὴν ἐν Ἱερεῖᾳ σύνοδον, κατεδίκασε τὰς ἀποφάσεις της καὶ ἔλυσε δογματικῶς τὸ ζήτημα τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων. Τοιουτοτρόπως ἡ ἀπονεμομένη εἰς τὰς ἁγίας εἰκόνας λατρεία δὲν
787 δὲν ἦτο κτισμοτολατρία ἢ εἰδωλολατρία, διότι ἡ προσκύνησις αὐτῶν ἦτο τιμὴ προσφερομένη εἰς τὸ πρωτότυπον. Ἐφάνη τότε ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλ' αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες ἀφοῦ κατέπαυσαν ἐπ' ὀλίγον, ἐπανελήφθησαν πάλιν βραδύτερον σφοδρότεραι.

ΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ (802-867)

Ὁ **Νικηφόρος Α'** (802-811) ἦτο ἡγεμὼν εὐφυὲς καὶ δεινὸς οἰκονομολόγος. Εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἂν καὶ ἐπεδοκίμαζε τὴν πολιτικὴν τῶν εἰκονομάχων, ἔδειχθη μετριοπαθέστατος. Ἐφρονεῦθη εἰς τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον. Ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου **Σταυράκιος** (811) ἐβασίλευσε δύο μόνον μῆνας, διότι ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ του **Μιχαὴλ Α' τοῦ Ραγκαβέ** νὰ ἀποσυρθῇ εἰς μοναστήριον. Ὁ Ραγκαβὲς ἐβασίλευσε δύο ἔτη (811-813). Ἐπειδὴ ὅμως ἔδειξε μεγάλην ἀδράνειαν καὶ ἠπειλεῖτο τὸ κράτος ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ κινδύνου, τρεῖς γενναῖοι στρατηγοὶ τοῦ στρατοῦ, **Λέων ὁ Ἀρμένιος**, **Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς** καὶ **Θωμᾶς ὁ Καππαδόκης**, ἀνέτρεψαν αὐτὸν καὶ ἀνῆλ-

θεν εἰς τὸν θρόνον εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ **Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος** (813—802). Ὁ Λέων ἦτο ἐκ τῶν δραστηρίων στρατιωτικῶν αὐτοκρατόρων, καλὸς κυβερνήτης καὶ καλὸς στρατηγός. Ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν καὶ ἀπέκρουσε τὸν βουλγαρικὸν κίνδυνον καὶ μετὰ τὴν νίκην ἤρχισε τὴν νέαν περίοδον τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀλλ' ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ τοῦ Λέοντος ἐγέννησε μεγάλην ἀντίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἐπωφελήθη ὁ στρατηγὸς Μιχαὴλ Τραυλός, ἄλλοτε συνεργάτης τοῦ Λέοντος, καὶ διωργάνωσε συνωμοσίαν κατ' αὐτοῦ. Ἡ συνωμοσία ἀπεκαλύφθη καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐφυλακίσθη. Τότε συνέβη ἐν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ μεσαιωνικοῦ Βυζαντίου δραμάτων. Κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων οἱ συνεργάται τοῦ Μιχαὴλ μετημαφισμένοι εἰς ἱερεῖς εἰσῆλθον εἰς τὸν ἀνακτορικὸν ναὸν καὶ ἐδολοφόνησαν τὸν Λέοντα καθ' ἣν ὥραν ἔψαλλεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὰς Καταβασίας τῆς ἡμέρας, ἀμυνόμενον διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὅπως γράφει ὁ χρονογράφος (820). Ὁ Μιχαὴλ ἀπεφυλακίσθη καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ.

Ὁ **Μιχαὴλ Β'** (820—829) ἦτο καλὸς στρατηγὸς καὶ ἀνθρωπος νοῆμων, ἀλλ' ἐστερεῖτο ἡθικῶν ἐλατηρίων. Εἰς τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα ἐκήρυξε τὴν ἀνοχήν, δηλ. ἕκαστος νὰ εἶναι ἐλεύθερος νὰ πρεσβεύῃ ὅ,τι θέλει. Ἀλλ' ἡ μετριοπαθὴς πολιτικὴ του δὲν ἔφερε τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα.

Σπουδαιότατον γεγονός τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἦτο ἡ στάσις τοῦ στρατηγοῦ **Θωμᾶ τοῦ Καππαδάκη**, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ε' ἀπῆτει τὸν θρόνον. Ὁ Θωμᾶς προσεχώρησεν εἰς τὸν καλίφην τῆς Βαγδάτης, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας καὶ προσέειλκε πολλὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τέλος ἐπῆλθε μετὰ στόλου καὶ στρατοῦ κατὰ τῆς Κων)πόλεως. Ἐκεῖ κατεστράφη καὶ συλληφθεὶς ἐφονεύθη κατόπιν φρικτῶν βασανιστηρίων εἰς τὴν φυλακὴν. Ἡ στάσις αὐτὴ διήρκεσε τρία ἔτη, ἀνεστάτωσε τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔγινε πρόξενος πολλῶν καταστροφῶν.

Τὸν Μιχαὴλ Β' διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Θεόφιλος** (829—842), ὁ ὁποῖος διεκρίθη διὰ τὴν συνετὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν καλλιτεχνίαν. Ὁ ἴδιος εἶχε λάβει μεγάλην μόρφωσιν καὶ προήγαγε τὰς τέχνας

διὰ τῆς κατασκευῆς μεγαλοπρεπῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων. Τὰ γράμματα ἐπροστάτευσεν διὰ τῆς συστάσεως Σχολῆς μεγάλης ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ περίφημος μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος Λέων ὁ Θεσσαλονικεύς. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου ἐπαιδεύθη ὁ πολὺς Φώτιος, ὁ μετ' ὀλίγον πατριαρχεύσας Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἤρχισεν ἡ σπουδὴ καὶ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ ὁποία ἀνέδειξε βραδύτερον ἄνδρας περιωνύμους εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων.

Ἀλλὰ τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον διέκρινε πολλὴ ἰδιορρυθμία, ἡ ὁποία κατεδείχθη καὶ εἰς τὰς ἑξωτερικὰς τοῦ ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν του βίον. Εἶναι γνωστὸς ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Θεόφιλος ἠθέλησε νὰ ἐκλέξη βασίλισσαν, καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ὥραιας Κασσιανῆς, ἡ ὁποία ἐκ στιγμιαίας ἰδιοτροπίας τοῦ αὐτοκράτορος ἀπώλεσε τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον ἀσφαλῶς ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτὴν ἡ ὥραιότης, ἡ παιδεία καὶ ἡ εὐφυΐα της¹. Ἀλλὰ παρ' ὅλα τὰ ἐλαττώματα τοῦ Θεοφίλου ἡ αὐτοκρατορία ἀπέκτησεν ἐπ' αὐτοῦ γόητρον καὶ εὐημερίαν.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Θεόφιλον ἀνήλικος υἱὸς τοῦ **Μιχαὴλ Γ' ὁ Μένυσος** (842—867) ἐπετροπτεύετο ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ **Θεοδώρας**, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ ἀδελφὸς της Βάρδας. Ὁ Μιχαὴλ Γ' ἐνηλικιωθεὶς ἀπεδείχθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν του βίον φαῦλος καὶ εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ δημοσίου ἀσυνείδητος. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐπεκράτει μεγάλη διαφθορά, τὴν ὁποίαν ὑπέθαλπεν ὁ κατὰ τὰ ἄλλα μορφωμένος Βάρδας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ ἔγινεν ἡ ὀριστικὴ ἀναστύλσις τῶν εἰκόνων, ἡ Ἐκκλησία ἀπέκτησεν ἑξωτερικῶς γόητρον καὶ κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν διαφόρους λαοὺς.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς δευτέρας περιόδου τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων εἶναι ὅτι ἡ ἐκκλησία ἐνισχυθεῖσα ἐκ τῆς ἐπι-

1) Λέγεται ὅτι ἡ Εἰκασία ἀποτυχοῦσα ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ ἀπεσύρθη εἰς μονήν, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ἡ ἰδία, ὀνομασθεῖσα Κασσιανή. Εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται τὸ ἰδιόμελον τροπάριον, τὸ ψαλλόμενον τὴν Μεγάλην Τρίτην, «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις... κλπ.».

τυχίας κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς εἰκονομαχίας ἐπιδιώκει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τῆς πολιτείας. Ἐπρωτοστά-
 τουν εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν οἱ μοναχοὶ **Στουδίται** τῆς ἐν
 Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Στουδίτου.
 Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἡγουμένου Θεοδώρου Στουδίτου.
 Οὗτοι ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῆς μετριοπαθοῦς πολι-
 τικῆς τοῦ πατριάρχου Νικηφόρου (806—815), ὁ ὁποῖος ἐπεδίω-
 κε διὰ τρόπου ἡπίου τὴν ἀποκατάστασιν τῆς γαλήνης εἰς τὴν
 ἐκκλησίαν, ἀφ' ἑτέρου κατὰ τῶν οἰκονομικῶν μέτρων τοῦ αὐτο-
 κράτορος Νικηφόρου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀποβλέπων μόνον εἰς τὸ
 συμφέρον τοῦ κράτους ἐφορολόγησε καὶ τὰς μοναστηριακὰς πε-
 ριουσίας, αἱ ὁποῖαι μέχρι τοῦδε ἦσαν ἀφορολόγητοι, καὶ δὲν ἤθε-
 λε τὴν ἐκκλησίαν κράτος ἐν κράτει. Διὰ τοῦτο ἔλαβεν αὐστηρὰ
 μέτρα κατὰ τῶν Στουδιτῶν, διεσκόρπισεν αὐτούς, τὸν δὲ Θεόδω-
 ρον Στουδίτην ἐξώρισε. Κατὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν κατεφάνη ὁ
 φανατισμὸς τῶν μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι συνεννοῦντο μὲ τὸν πάπαν
 νὰ ὑποτάξουν τὴν Ὁρθοδοξίαν εἰς αὐτόν, διὰ νὰ πολεμήσουν τὸν
 αὐτοκράτορα. Τὴν κατάστασιν ἐπεδεῖνωσαν αἱ περὶ τοῦ θρόνου
 ἔριδες καὶ ἡ χάλαρὰ ἀρχὴ τῶν αὐτοκρατόρων Σταυρακίου καὶ
 Μιχαὴλ Ραγκαβέ.

Διὰ τοῦτο ὁ Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος, ὁ στρατιωτικὸς αὐτοκρά-
 τωρ, ἠθέλησε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν ἀντίδρασιν τῶν μοναχῶν καὶ
 ἔλαβε νέα μεταρρυθμιστικὰ μέτρα. Τὸ ἔτος 815 σύνοδος **815**
 συγκληθεῖσα ἐν Ἀγίᾳ Σοφίᾳ ἐπανέφερε τὰ διατάγματα
 κατὰ τῶν εἰκονολατρῶν. Ἦρχισαν πάλιν αὐστηρότατοι διωγμοί,
 τὰ μοναστήρια ἐκλείσθησαν καὶ οἱ μοναχοὶ ἐξεδιώχθησαν. Τὴν
 ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν τοῦ Λέοντος ἐξηκολούθησαν οἱ δύο
 διάδοχοί του, ὁ Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς καὶ ἰδίως ὁ Θεόφιλος, ὁ ὁποῖος
 ἦτο ὁπαδὸς τῶν εἰκονομάχων. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐξεδόθη
 σαν αὐστηρὰ διατάγματα κατὰ τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν εἰκόνων
 καὶ ἐπεβλήθη ἀληθὴς τρομοκρατία. Ἀλλὰ μετὰ εἴκοσι ἔτων διη-
 νεκῇ ἀγῶνι ἐπῆλθεν ἡ ἀντίδρασις. Εὐθύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ
 Θεοφίλου ἡ χήρα ἀντιβασίλισσα Θεοδώρα διὰ τῆς συνόδου τοῦ
 853 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου ἀνε- **843**
 στύλωσεν ὀριστικῶς τὰς εἰκόνας. Ἐπηκολούθησε τελετή, ἡ
 δὲ ἡμέρα αὕτὴ ἐθεωρήθη ὡς ἐξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν Ὁρ-

θοδοξίαν καὶ μέχρι σήμερον ἑορτάζεται ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν (Κυριακὴ Ὁρθοδοξίας).

Τοιοιουτρόπως ἔληξεν ὀριστικῶς ὁ περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἄγων διαρκέσας περίπου 120 ἔτη. Ἦρχισεν ἀπὸ ζητήματος καθαρῶς δογματικοῦ καὶ κατέληξεν εἰς ζήτημα πολιτικόν. Ἡ ἐκκλησία ἐφάνη ὅτι ἐνίκησεν εἰς τὴν πάλιν, διότι ἐπέτυχε τὴν διατήρησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων. Πράγματι ὁμως ἐξήρχετο ἡττημένη, διότι ὑπετάχθη ὀριστικῶς εἰς τὸ κράτος.

ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΛΑΒΙΚΟΝ ΚΟΣΜΟΝ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ τοῦ Γ' ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμόν οἱ Σλαῦοι τῆς Πελοποννήσου (849), ὁ δὲ ἐκχριστιανισμὸς αὐτῶν ἐπετάχυνε τὴν ἀφομοίωσιν.

Ἀλλὰ κυρίως ἡ ὀρθοδοξία ἀπέκτησε μέγα γόητρον, διότι ἐξήπλωσεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸν χριστιανισμόν διὰ τοῦ ἔργου τῶν ἱεραποστόλων. Οἱ δύο Θεσσαλονικεῖς ἀδελφοὶ Μεθόδιος καὶ Κύριλλος, οἱ ὀνομαζόμενοι Ἱεραπόστολοι τῶν Σλαύων, μετέβησαν εἰς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Βοημίᾳ σλαβικούς λαοὺς καὶ προσεῖλκυσαν αὐτοὺς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν. Πρὸς εὐκολίαν τῶν νεοφωτίστων ἐπενόησαν τὸ νέον σλαβικὸν ἀλφάβητον καὶ μετέφρασαν τὰς Ἁγίας Γραφὰς εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν. Ἐπίσης πολὺ συνειτῶς ἐπολιτεύθησαν, διότι ἐκῆρυσαν εἰς αὐτοὺς τὸ Εὐαγγέλιον σλαβιστί, καθιερώσαντες ἱεροτελεστίας εἰς τὴν σλαβικὴν καὶ προσπαθήσαντες νὰ μορφώσουν κληρὸν σλαβικόν. Τοιοιουτρόπως ὁ σλαβικὸς κόσμος προσεῖλκύθη εὐκολώτερον εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Τὰς αὐτὰς ἐπιτυχίας εἶχε τὸ ἔργον τῶν ἱεραποστόλων καὶ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Δόν, ὅπου κατῴκει τὸ τουρκικὸν ἔθνος τῶν Χαζάρων, τὸ ὁποῖον προσῆλθεν εἰς τὸν χριστιανισμόν. Τὸ 864 προσῆλθεν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ ὁ Τσάρος τῶν Βουλγάρων Βόρις, παρὰ τὰς ἀπεγνωσμένας προσπαθείας τοῦ πάπα νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς πρὸς τὴν Ρώμην. Τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον μέγα ἦτο τὸ κῦρος τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸν τότε κόσμον.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Ἡ Εἰρήνη, καθὼς εἶδομεν, ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλλῃ ἐτήσιον φόρον εἰς τοὺς Ἀραβας. Ὁ Νικηφόρος ἐπεχείρησε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ταπεινωτικὴν εἰρήνην καὶ ἐξεστράτευσεν, ἀλλ' ἠτύχησε καὶ ὑπεβλήθη εἰς ὄρους ἀκόμη περισσότερον ταπεινωτικούς. Οἱ ὄροι ὅμως αὐτοὶ δὲν ἐξεπληρώθησαν ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀροῦν ἀλ-Ρασίδ.

Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐταράσσετο ἐσωτερικῶς ἔνεκα τῆς στάσεως τοῦ Θωμᾶ Καππαδόκη κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Β', ὁρμώμενοι ἐξ Ἀφρικῆς κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Σικελίας. Πειραταὶ δὲ Ἀραβες τῆς Ἰσπανίας, ὀνομαζόμενοι συνήθως Σαρακηνοί, κατέλαβον τὴν μεγαλόνησον Κρήτην καὶ ἵδρυσαν εἰς αὐτὴν ἀνεξάρτητον μωαμεθανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον διετηρήθη 140 περίπου ἔτη.

Πολὺ σοβαρώτερος ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Θεοφίλου πόλεμος κατὰ τῶν Ἀράβων. Ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεόφιλος ἐπροχώρει νικηφόρως ἐντὸς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους, ἐξῆψε τὸν φανατισμὸν τῶν Ἀράβων διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς γενεθλίου πόλεως τοῦ χαλίφου Σωζοπέτρας παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ χαλίφου νὰ φεισθῇ τῆς ἰδιαίτερας του πατρίδος. Τότε ἠγέρθη ἱερὸς πόλεμος τῶν Ἀράβων κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ ἥττα τοῦ Θεοφίλου καὶ ἡ καταστροφή τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του Ἀμορίου τῆς Φρυγίας. Αἱ συνέπειαι θὰ ἦσαν σοβαρώτεραι, ἂν οἱ Ἀραβες δὲν ἦσαν ἀπησχολημένοι ἔνεκα ἐμφυλίων ἐρίδων.

Βραδύτερον οἱ Ἀραβες ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Σικελίας. Οἱ δὲ πειραταὶ τῆς Κρήτης ἐλυμαίνοντο τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς νήσους. Ἀλλὰ εἶχε γίνει πλέον φανερὰ ἡ ἀδυναμία, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιέλθει τὸ ἀραβικὸν κράτος. Ἐνῶ ἡ αὐτοκρατορία εὗρίσκετο εἰς οἰκτρὰν θέσιν ἔνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ Μιχαήλ, οἱ Ἀραβες δὲν κατώρθωσαν τίποτε.

Ἐκτοτε ἄρχεται ραγδαία ἡ παρακμὴ τοῦ ἀραβικοῦ κράτους καὶ οἱ Ἀραβες δὲν ἀποτελοῦν σοβαρὸν κίνδυνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Σπουδαιόταται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι αἱ συγκρού-

σεις πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Μετὰ τὴν ταπείνωσιν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε' οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν πάλιν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν. Εἶχον τότε πολλὰς ἐπιτυχίας, διότι εὗρον κατάλληλον ἀρχηγόν, τὸν Κροῦμμον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνὴρ πανουργότατος καὶ ἐπιτηδειότατος, ἀλλὰ καὶ αἰμοχαρέςτατος.

Ὁ Νικηφόρος ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ τῆς βουλγαρικῆς πίεσεως καὶ ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν ἐκστρατεῖαν. Ἐπροχώρησε νικηφόρος καὶ ὑπερβὰς τὸν Αἶμον εἰσῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλὰ ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν, ὑπέστη δεινὴν καταστροφὴν καὶ ὁ ἴδιος ἐφονεύθη (811). Ὁ Κροῦμμος νικητὴς κατῆλθεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐβάδιζε κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως, καθ' ὃν χρόνον ἤριζον περὶ τῆς ἀρχῆς ὁ Σταυράκιος καὶ ὁ Μιχαὴλ Παγκαβές. Διὰ τοῦτο οἱ Βούλγαροι πολιορκήσαντες τὴν Ἀδριανούπολιν ὥρμησαν κατὰ τῆς πρωτευούσης (813).

Ἄλλ' ὁ νέος αὐτοκράτωρ Λέων Ε', στρατηγὸς ἱκανός, διέλυσε τὰ πρὸ τῆς πρωτευούσης βουλγαρικὰ σίφη, τὰ ὅποια δισκορπίζοντο εἰς τὰ περὶχωρα πρὸς εὗρεσιν τροφῶν. Μετ' ὀλίγον συνεκρότησε τὴν περιφημον μάχην τῆς Μεσημβρίας (817), κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Κροῦμμος πληγωθεὶς ἀπέθανεν ὀλίγον βρα-
817 δύτερον ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν μεγάλην καταστροφὴν, ὥστε ἐπὶ 70 ἔτη δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ κάμουν ἐπιδρομὰς.

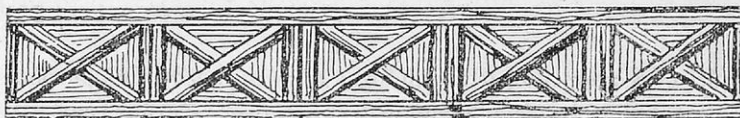
ΕΡΙΔΕΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΑΙ ΠΑΠΑ—ΙΓΝΑΤΙΟΣ, ΦΩΤΙΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ Γ' συνέβη σοβαρὸν ἐπεισόδιον μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ πάπα Ρώμης. Ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου, ὁ ὁποῖος εἶχε τολμήσει ν' ἀπαγορεύσῃ εἰς τὸν Βάρδα τὴν θείαν μετάληψιν διὰ τὴν ἀνηθικότητά του. Ὁ Βάρδας ἀπεμάκρυνε βιαίως τὸν Ἰγνάτιον ἀπὸ τὸν θρόνον, ἐξώρισεν αὐτὸν εἰς ἔρημον νῆσον τῆς Προποντίδος καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν **Φώτιον**, τὸν λογιώτατον ἄνδρα τῶν χρόνων αὐτῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν ἐκ τοῦ θρόνου ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πατριάρχου μεγάλη μερὶς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐθεώρησεν ὡς ἀντικανονικὴν,

διότι οὔτε παρητήθη ὁ Πατριάρχης οὔτε καθηρέθη ὑπὸ συνόδου ἀρχιερέων κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνες, ἐζήτησε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα πρὸς διευθέτησιν τοῦ ζητήματος. Τότε ἐδημιουργήθη σοβαρὰ κρίσις μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἐθεώρησε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Πάπα ὡς παράνομον καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν Πάπαν Νικόλαον Α΄, οὗτος δὲ πάλιν διὰ τοπικῆς ἐν Ρώμῃ συνόδου ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον (867).

Τοιοιτοτρόπως ἐπῆλθε διάστασις μεταξὺ Πατριάρχου καὶ Πάπα, ἡ ὁποία ἀκόμη δὲν ἦτο ὀριστική. Ἀλλ' ὑπῆρχε τόσος φανατισμὸς εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τοῦ Πάπα ἰδίως ἕνεκα τῆς ἐπεμβάσεώς του εἰς τὰ θρησκευτικὰ τῆς Βουλγαρίας, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι μοιραίως τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἦτο ἀναπόφευκτον. Ἡ ἀντίθεσις εἰς πολλὰ ἄλλα ζητήματα μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐκδηλωθῇ καὶ εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα.

Τὰς σχέσεις μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἀποκατέστησεν ὁ ἀρχηγέτης τῆς νέας δυναστείας Βασίλειος ὁ Μακεδών, διότι ἐπανέφερεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Ἰγνάτιον. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ πάλιν ἐκλήθη εἰς τὸν θρόνον ὁ Φώτιος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΕΣΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ:

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ

Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ

Μετὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν ἔθνων καὶ τὰς δύο ἐπιδρομὰς τοῦ Ἀτίλα εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ γερμανικοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὰς ἐπαρχίας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἴδρυσαν διάφορα κράτη, οἱ Φράγκοι εἰς τὴν βορειοανατολικὴν Γαλατίαν, οἱ Βουργούνδιοι εἰς τὴν νοτιοανατολικήν, οἱ Βησιγότθοι εἰς τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ βόρειον Ἰσπανίαν, οἱ Ὀστρογότθοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Βάνδαλοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Ἀφρικήν, οἱ Ἀγγλοσάξονες εἰς τὴν Βρεττανίαν καὶ οἱ Λομβαρδοὶ εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν.

Οἱ παλαοὶ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν εἶχον ἐκλατινισθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, ὠμίλουν τὴν λατινικὴν, διετήρουν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ εἶχον προσέλθει πρὸ πολλοῦ εἰς τὸν χριστιανισμὸν. Οἱ Γερμανοὶ ὅταν ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ αὐτούς, ἐδέχθησαν τὴν γλῶσσαν, τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν θρησκείαν, ὅσοι ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι. Μὲ τὸν καιρὸν κατακτιτᾶται καὶ κατακτιθέντες συνεχωνεύθησαν καὶ τοιοῦτοτρόπως προῆλθον οἱ νέοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Ἱταλοὶ κλπ., οἱ ὅποιοι ὁμιλοῦν γλώσσας προερχομένας ἀπὸ τὴν παλαιὰν λατινικὴν, τὰς λεγομένας νεολατινικὰς γλώσσας (γαλλικὴν, ἰσπανικὴν, ἰταλικὴν κλπ.) καὶ οἱ λαοί, οἱ σχηματισθέντες ἀπὸ τὴν συγχώνευσιν τῶν παλαιῶν κατοίκων καὶ τῶν Γερμανῶν, ὀνομάζονται Νεολατινικοὶ λαοί. Ἀλλὰ πλὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν, τὰ ὅποια κυρίως εὗρισκοντο μετὰ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, εἰς τὰς κυρίως γερμανικὰς χώρας

ἰδρύνθησαν μικρὰ καθαρῶς γερμανικὰ κράτη, μεταξύ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τῶν Βαυαρῶν καὶ Σαξόνων. Ἀκόμη βορειότερον ἐσχηματίσθησαν εἰς τὰς σκανδιναυϊκὰς χώρας ἄλλα γερμανικὰ κράτη. Πλὴν τούτων εἰς τὰς μεγάλας πεδιάδας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, ἔζων οἱ σλαυϊκοὶ λαοί.

Αὗται εἶναι αἱ τρεῖς μεγάλαι ὁμοεθνίαι τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἡ Νεολατινικὴ, ἡ Γερμανικὴ καὶ ἡ Σλαυϊκὴ. Τὰ γνήσια γερμανικὰ κράτη ἐπὶ μακρὸν ἔμειναν ἀπολίτιστα καὶ μόλις ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ Φραγκικοῦ κράτους εἰσέρχονται εἰς τὸν ἱστορικὸν βίον τῆς Εὐρώπης. Οἱ Σλαῦοι εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, εἶναι γεωργοί, ζοῦν κατὰ κώμας καὶ δὲν ἔχουν συνειδησιν τῆς ἐθνικότητος. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν κράτος.

ΤΑ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

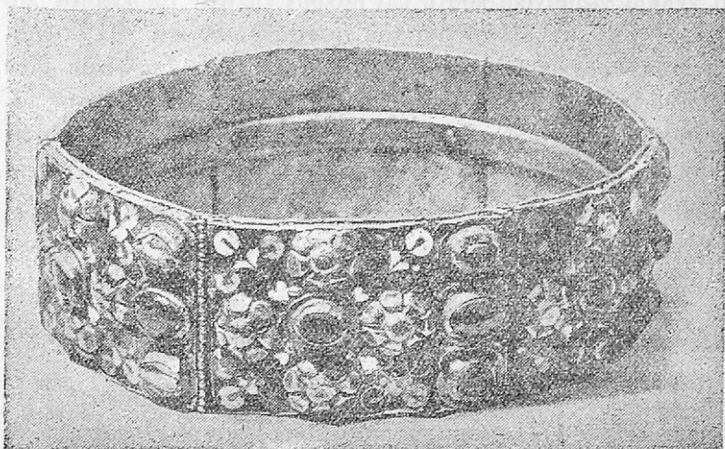
Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ βαρβαρικά κράτη, τὰ ὁποῖα ἰδρύνθησαν εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔζησαν πολὺ.

Τὸ Βανδαλικὸν κράτος ἵδρυσεν, ὅπως γνωρίζομεν, ὁ Γενζερίχος (427—477), λαμπρὸς πολεμιστὴς καὶ διπλωμάτης. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐξτείνετο εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὰ νότια τῆς Ἰσπανίας. Ἀργότερα κατέλαβε καὶ ἀρκετὰς νήσους, τὰς Βαλεαρίδας, τὴν Σαρδηνίαν, τὴν Κορσικὴν, τὴν Σικελίαν. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ὁ βανδαλικὸς στρατός, εἰς τὸν ὁποῖον ἐστηρίζετο τὸ κράτος, ἔχασε τὰς πολεμικὰς του ἀρετὰς καὶ τὸ 593 ὁ Ἰουστινιανὸς κατώρθωσε μὲ 15 χιλιάδας στρατὸν νὰ καταλύσῃ τὸ βανδαλικὸν κράτος.

Τὸ Βησιγότθικὸν κράτος ἵδρυσεν, ὅπως εἶδομεν, ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλαρίχου Ἀτάουλφος εἰς τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν. Κατ' ἀρχὰς οἱ Βησιγότθοι ἀνεγνώριζον τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ρώμης. Ἀργότερα ὅμως ὁ ἡγεμὼν των Εὐρίχος (466—484) ἐπώφελούμενος ἀπὸ τὴν κατάλυσιν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γενζερίχου ἀπέβη ὁ ἰσχυρότερος ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἡγεμόνας. Οἱ Φράγκοι κατ' ἀρχὰς ἀπώθησαν τοὺς Βησιγότθους πέραν τῶν Πυρηναίων καὶ τέλος οἱ Ἀραβες τὸ

711 κατέλαβον τὴν Ἰσπανίαν καὶ κατέλυσαν τὸ Βησιγοτθικὸν κράτος. Οἱ χριστιανοὶ τότε περιορίσθησαν εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἰσπανίας.

Τὸ Ὄστρογοτθικὸν κράτος ἐχρεώστει τὴν πρόσκαιρον δόξαν του εἰς τὸν Θεοδώριχον (488—526), εἰς τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς Ζήνων εἶχεν ἀναθέτει τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἰταλίας. Ὁ Θεοδώριχος ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους

Τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λομβαρδῶν βασιλέων
(Μόντσα—Β. Ἰταλία)
Ἑργασία βυζαντινὴ

τοῦ Ὁδοάκρου, ὁ ὁποῖος, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχε καταλύσει τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος, καὶ ἵδρυσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ Ὄστρογοτθικὸν κράτος. Βραδύτερον ἐξήπλωσε τὴν ἀρχὴν του μέχρι τῆς Οὐγγαρίας καὶ τοῦ Ροδανοῦ. Ὁ Θεοδώριχος ἠθέλησε νὰ ἀναμίξῃ τοὺς Ὄστρογότθους του με τοὺς παλαιοὺς κατοικοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ ἀπὸ νικητὰς καὶ νικημένους νὰ διαμορφώσῃ νέον ἔθνος. Πραγματικῶς οἱ Ὄστρογότθοι ἀπέμαθον τὴν γλῶσσαν των καὶ ὠμίλησαν τὰ λατινικά. Ἐπίσης με τὴν μόρφωσιν καὶ σύνεσίν του ἐχρησίμευεν ὡς διαιτητὴς μεταξὺ τῶν βαρβαρικῶν βασιλείων τῶν χρόνων του καὶ κατὰ τὰ ἄλλα ὑπῆρξεν ἀξιόλογος ἡγεμὼν. Τὸ ἔργον του ὅμως δὲν ἐπέζησε

πολύ, διότι ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέκτησε τὴν Ἰταλίαν (553) καὶ κατέλυσε τὸ Ὄστρογοτθικὸν κράτος.

Τὸ κράτος τῶν *Βουργουνδίων* ἰδρύθη εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ροδανοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶχε μακρὰν ζωὴν, διότι κατελύθη ἐνωρίς ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Τὸ κράτος τῶν *Λομβαρδῶν* ἰδρύθη ὀλίγον βραδύτερον. Τὸ ἔτος 568 στίφη Λομβαρδῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν γερμανικὸς λαὸς κατοικῶν παρὰ τὸν οὐγγρικὸν Δούναβιν, διέβησαν τὰς Ἀλπεῖς καὶ κατέλαβον τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου, ἡ ὁποία μέχρι σήμερον φέρει τὸ ὄνομά των Λομβαρδία. Ἀπ' ἐκεῖ ἔχοντες πρωτεύουσαν τὴν Παβίαν κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Ἰταλίας. Περίφημον ἦτο τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λομβαρδῶν βασιλέων, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐξωτερικῶς χρυσοῦν καὶ ἐσωτερικῶς εἶχε κρῖνον ἀπὸ σίδηρον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον καρφώσει (τὸ 591) ἓνα ἥλον ἐξ ἐκείνων, διὰ τῶν ὁποίων εἶχε σταυρωθῇ ὁ Χριστός. Μὲ τὸ στέμμα αὐτὸ ἀργότερα ἐστεφάνησαν ὁ Κάρολος ὁ Μέγας (774), ὁ Κάρολος Ε΄ τῆς Γερμανίας (1530) καὶ ὁ Μέγας Ναπολέων (1805). Οἱ Λομβαρδοὶ εἶχον λαμπροὺς βασιλεῖς καὶ τὸ κράτος των διετερήθη 106 ἔτη μέχρι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος τὸ κατέλυσε τὸ 774.

Ὅλα αὐτὰ τὰ βαρβαρικὰ κράτη ἀνέδειξαν κατ' ἀρχὰς ἱκανοὺς ἀρχηγούς, ἀλλὰ δὲν ἠτύχησαν νὰ ἔχουν διαδόχους των ἀνταξίους. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσουν πολὺ. Κυρίως ὅμως συνετέλεσεν εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν κρατῶν αὐτῶν ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἀμελείκτος διώκτης των. Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ λαοὶ ἦσαν ὅλοι ἀρειανοὶ καὶ ἡ ρωμαϊκὴ ἰδίως ἐκκλησία ἀπεστέρφετο πολὺ τοὺς αἵρετικούς, ὅπως ἀπεκάλει τοὺς ἀρειανούς. Μόνον οἱ Φράγκοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι, κατῴρθωσαν νὰ ἰδρῦσουν κράτος, τὸ ὁποῖον διήρκεσε περισσότερον.

ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΣΑΞΟΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΡΕΤΤΑΝΙΑΝ

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς λεγομένης Μ. Βρεττανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας ἦσαν οἱ Κέλται, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ὠνομάσθησαν Βρεττανοί. Ἦσαν συγγενεῖς μὲ τοὺς Κέλτας τῆς Γαλατίας καὶ πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως εἶχον πολλὰς σχέσεις πρὸς αὐτούς. Ὁ

Ίούλιος Καῖσαρ ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας, ἐπεχείρησε δύο ἐκστρατείας κατὰ τῆς Βρετανίας, τὸ 55 καὶ 54 π.Χ. Οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες κατόπιν ἐξηκολούθησαν τὴν προσπάθειαν νὰ ὑποτάξουν τὴν νῆσον, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὰ βορειότερα αὐτῆς. Ὅταν ὁμως οἱ γερμανικοὶ λαοὶ ἤρχισαν νὰ προσβάλλουν τὴν αὐτοκρατορίαν, οἱ Ρωμαῖοι ἀπέσυραν τὰς λεγεῶνας των καὶ κανὲν σχεδὸν ἔχνος τῆς ρωμαϊκῆς κατοχῆς δὲν παρέμεινεν εἰς τὴν Βρετανίαν.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ρωμαίων οἱ Βρεττανοὶ τῆς πεδινῆς χώρας ἠπειλοῦντο ὑπὸ τῶν ὀρεινῶν καὶ προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν γερμανοὺς μισθοφόρους, τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς Σάξονας ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ ποταμοῦ Ἐλβα. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Βρετανίαν καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 6ου μ. Χ. αἰῶνος (550) μέγα πλῆθος Ἀγγλοσαξόνων διεπεραιώθη εἰς τὴν νῆσον καὶ κατέλαβεν ὅλην τὴν πεδινὴν χώραν, ἥ ὁποία ὠνομάσθη διὰ τοῦτο Ἀγγλία. Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι περιορίσθησαν εἰς τὰ βόρεια (Σκωτία) καὶ εἰς τὰ δυτικὰ (Οὐαλία, Κορνουαλία). Οἱ Κέλται διετηρήθησαν ἐπίσης εἰς τὴν Ἰρλανδίαν. Μέρος ἐξ αὐτῶν διεπεραιώθησαν εἰς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος εἰς τὴν χώραν, ἥ ὁποία καὶ σήμερον ὀνομάζεται Βρετάνη.

Οἱ ἐπιδρομεῖς ἴδρυσαν εἰς τὴν Βρετανίαν ἑπτὰ μικρὰ κρατίδια καὶ ἔφεραν μαζί των πολλὰς συνηθείας καὶ θεσμοὺς γερμανικοὺς. Τὰ μικρὰ αὐτὰ κρατίδια ἀργότερα συνηνώθησαν εἰς ἓν. Συγχρόνως οἱ ἀπόστολοι τοῦ Πάπα ἤρχισαν νὰ προσελκύουν τοὺς Ἀγγλοσάξονας εἰς τὸν χριστιανισμόν. Τὸ 660 περίπου ἀφῆκαν τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ Ὀδίνου, τὸν ὁποῖον ἐλάτρευον ὅλοι οἱ γερμανικοὶ λαοί, καὶ ἐβαπτίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας.

ΤΟ ΦΡΑΓΚΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου μ. Χ. αἰῶνος ἐνῶ εἰς τὴν Δύσιν ἐβίσιλευεν ὁ Ὀνώριος, οἱ Φράγκοι, λαὸς γερμανικῆς καταγωγῆς, κατέλαβον τμήμα τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐκ τῆς βορειοδυτικῆς Γαλατίας παρὰ τὸν Ρῆνον καὶ τὸ σημερινὸν Βέλγιον. Τοιοῦτοτρόπως ἐγίνε τὸ Φραγκικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον

δὲν περιελάμβανεν ὅλας τὰς φυλὰς τῶν Φράγκων. Ὁ ἀληθὴς ἰδρυτὴς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους εἶναι ὁ **Κλόβις**¹ (431—511), ὁ ὁποῖος τὸ 481 διεδέχθη τὸν πατέρα του Χιλδέριχον, ἥνωσεν ὅλας τὰς φραγκικὰς φυλὰς εἰς τὸ κράτος του καὶ ἐπεξέτεινεν αὐτὸ πρὸς νότον, ἀφοῦ ὑπέταξε χώρας ἀνεξαρτήτους γαλατικὰς καὶ ἄλλας, αἱ ὁποῖαι ἀνῆκον εἰς τοὺς Βουργουνδίους καὶ Βησιγότθους. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Γαλατίας ὑπετάχθη καὶ ἀπετέλεσε τὸ κράτος τῶν Φράγκων (Francia, France). Πρωτεύουσάν του ὁ Κλόβις ἔκαμε τοὺς Παρισίους, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη. Μετὰ τὰ κατακτήσεις του αὐτὰς ὁ Κλόβις ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Ἀναστάσιον τὸν τίτλον τοῦ πατρικίου μὲ τὰ ἐμβλήματα τῆς ὑπατείας, τὰ ὁποῖα περιεβλήθη μὲ ἐπισημότητα εἰς τοῦρ τὸ 509. Ὁ Κλόβις προσῆλθεν εἰς τὸν χριστιανισμόν καὶ ἐπροστάτευε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία ὑπεστήριξεν αὐτὸν πολὺ καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Τοῦρ Γρηγόριος ὠνόμασεν αὐτὸν νέον Κωνσταντῖνον. Τοιοῦτοτρόπως ἀπετελέσθη εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην κράτος χριστιανικόν.

Ἡ ἰδρυσις τοῦ Φραγκικοῦ κράτους ἔχει μεγάλην ἱστορικὴν σημασίαν, διότι μετὰ τὸ χάος τὸ προελθὸν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἐσχηματίσθη ἓν ἰσχυρὸν πολιτικὸν καὶ χριστιανικὸν κέντρον, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πυρὴν πρὸς σχηματισμὸν μεγάλου κράτους φιλικοῦ πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ἰσόρροπον πρὸς τὸ Ἀνατολικόν.

Ὁ Κλόβις ἀπέθανε τὸ 511 καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ κράτος διεμοιράσθη μεταξὺ τῶν τεσσάρων υἱῶν του. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐνότης τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν μὲ τόσους κόπους εἶχε κατορθώσει ὁ Κλόβις, κατεστράφη. Τὸ ἔτος ὅμως 558 ὁ **Κλοτάριος Α΄** (511—561) ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ κράτος πάλιν διεμοίρασαν οἱ τέσσαρες υἱοὶ του καὶ μόλις τὸ 613 ὁ **Κλοτάριος Β΄** (613—628) κατάρθωσε νὰ ἐνώσῃ αὐτὸ ἐκ νέου. Ὁ υἱὸς του **Δαγοβέρτος** (628—

¹ Ὁ Κλόβις ἀνῆκεν εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβενζιέν, τῆς ὁποίας ἀρχηγέτης ἦτο ὁ Μερουβέ (Merovech γαλ. Mérovec).

638) ὑπῆρξεν ὁ ἰσχυρότερος καὶ πλουσιώτερος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Μεροβενζιέν. Ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὸ κράτος του καὶ ἐφρόντισε πολὺ διὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Κλόβις τὸ Φραγκικὸν κράτος ὑπέταξε τοὺς Βουργουνδίους, ἀπώθησε τοὺς Βησιγόθους πέραν τῶν Πυρρηναίων καὶ ἐπεξετάθη εἰς πάσας τὰς χώρας τὰς μεταξὺ τοῦ Ρήνου, τῆς θαλάσσης τῆς Μάγχης, τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ τῶν Πυρρηναίων. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λαγοβέρτου ἡ δυναστεία τῶν Μεροβενζιέν ἐξησθένησε πολὺ.

Οἱ 13 βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν κατόπιν αὐτοῦ, ἦσαν ὅλοι πολὺ νέοι, δὲν εἶχον καμμίαν δύναμιν, ἐξεφυλίσθησαν καὶ κατήντησαν μόνον βασιλεῖς τῶν τελετῶν. Διὰ τοῦτο τοὺς ὠνόμασαν *Rois fainéants*, ἐνῶ τὸ κράτος ἐκυβέρνηων οἱ λεγόμενοι *Μαγιόρδόμοι*. Ὁ Μαγιόρδόμος (*Major-domus*=αὐλάρχης) κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν ὑπηρετιῶν καὶ διεχειρίζετο τὴν βασιλικὴν περιουσίαν. Ὅταν ὁ βασιλεὺς ἀπουσίαζεν, εἶχε τὴν κυβέρνησιν, ἐξετέλει δηλαδὴ χρῆν πρῶθυπουργοῦ.

Ὑπὸ τοὺς ἰσχυροὺς αὐτοὺς αὐλάρχας τὸ Φραγκικὸν κράτος ἤρχισε τὴν κατὰκτησιν τῶν πέραν τοῦ Ρήνου Γερμανικῶν κρατῶν καὶ ἰδίως τοῦ Σαξονικοῦ καὶ Βαυαρικοῦ. Ὀνομαστὸς ὑπῆρξεν ὁ αὐλάρχης **Κάρολος** ὁ ἐπικληθεὶς *Μαρτέλ* (714—741, *martellus* λατ.=σφῆρα). Ὁ Κάρολος ἐνίκησε τὸ 732 τοὺς ἐκ τῆς Ἰσπανίας εἰσβαλόντας εἰς τὴν Γαλατίαν Ἀράβας μεταξὺ τῶν πόλεων *Τοὺρ* καὶ *Ποατιέ*, (*Tours-Poitiers*) καὶ ἀνεχαίτισε τὴν πρόοδον αὐτῶν. Ὅποιαν σπουδαιότητα εἶχεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ νίκη κατὰ τῶν Ἀράβων τοῦ Λέοντος Γ', τοιαύτην εἶχε καὶ διὰ τὴν Δύσιν ἡ νίκη τοῦ Καρόλου Μαρτέλ. Διὰ τῆς διπλῆς αὐτῆς νίκης ἐσώθη ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Εὐρώπης.

Ἐκ τῆς νίκης αὐτῆς ἀπέκτησε τόσον γόητρον ὁ Κάρολος, ὥστε ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ὡς πραγματικὸς ἡγεμὼν. Ὁ υἱὸς του **Πιπῖνος ὁ Μικρὸς** (741—768) κατέλυσε τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβενζιέν καὶ ἵδρυσε νέαν δυναστείαν, ἡ ὁποία ἐκ τοῦ υἱοῦ του Καρόλου τοῦ Μεγάλου ὠνομάσθη δυναστεία τῶν **Καρολιδῶν** (752).

ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἰδρύθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ πάπα ὑπὸ τὰς ἐξῆς περιστάσεις. Ὁ Πιπῖνος ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν φράγκων εὐγενῶν βασιλεὺς τοῦ Φραγκικοῦ κράτους, ἀλλ' ἤθελε νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν ἐκλογὴν τοῦ δι' ἐκκλησιαστικοῦ χρίσματος. Διὰ τοῦτο ἐβοήθησε προθύμως τὸν πάπαν Ζαχαρίαν, τὸν ὁποῖον ἠπειλοῦν οἱ Λομβαρδοὶ τῆς Ἀνω Ἰταλίας, ὁ δὲ πάπας ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἐπισήμως ὡς βασιλέα τῶν Φράγκων. Βραδύτερον ὁ πάπας Στέφανος Β' μετέβη εἰς τὴν χώραν τῶν Φράγκων καὶ ἔχρισεν αὐτὸν βασιλέα (754).

Ἡ πράξις αὕτη ἦτο σπουδαιότατη, διότι δι' αὐτῆς ἀνεγνωρίζετο ὁ πάπας ὡς ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ συγγρόως κριτὴς εἰς ζητήματα πολιτικῆς ἐξουσίας. Διὰ τοῦτο ὁ Πιπῖνος ἀνταμείβων τὸν πάπαν ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ὑπεχρέωσε τοὺς Λομβαρδοὺς ν' ἀποδώσουν εἰς αὐτὸν πολ- 755
λὰς πόλεις τῆς Μέσης Ἰταλίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Ραβένναν, καὶ ν' ἀναγνωρίσουν τὸ Κράτος τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἥτοι τοῦ πάπα (755). Τοιοῦτοτρόπως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ τοῦ ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ πάπα, τὸ ὁποῖον ἔζησε μέχρι τῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας (1870).

Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ (768-814)

Τὸν Πιπῖνον διεδέχθη ὁ υἱὸς του *Κάρολος* ὁ ἐπικληθεὶς Μέγας. Ὁ Κάρολος ὑπῆρξε πράγματι μέγας ἡγεμὼν καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν βαρβάρων βασιλέων τῆς Δύσεως, ὁ ὁποῖος συνέπηξε μέγα καὶ ἰσχυρὸν κράτος ἐφάμιλλον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἐγινάρδου (Eginhard) σκιαγραφεῖ τὸν Κάρολον ὡς ἐξῆς:

«Ὁ Κάρολος ἦτο παχὺς, ρωμαλέος καὶ εἶχεν ἀνάστημα ὑψηλὸν ἀλλὰ πολὺν συμμετρικόν. Εἶχεν ὀφθαλμοὺς μεγάλους καὶ ζωηροὺς, ὠραίαν κόμην, μεγάλην γενειάδα, φυσιογνωμίαν εὐλκρινὴ καὶ εὐθυμον. Τὸ ὄλον τοῦ πρόσωπον ἐπροχάλει τὸν σεβασμὸν καὶ ἀπέπνεεν εὐγένειαν. Ἦτο ἐγκρατὴς καὶ ἀπεστρέφετο τὴν οἰνοποσίαν. Προικισμένος μὲ εὐγλωττίαν ἰσχυράν, ἐξεφράζετο μὲ μεγάλην καθαρότητα εἰς ὅλα τὰ ζητήματα. Ἐνεδύετο ἀπλᾶ, ἡγάπα τὴν ἱππασίαν καὶ ὁ

Κάρολος ὁ Μέγας

Ἀγαλμάτιον, Μουσεῖον Καρναβαλὲ—Παρίσιοι.

Ὑποθέτουν ὅτι τὸ ἐπίχρυσον ὀρειχάλκινον ἀγαλμάτιον τοῦ 9ου ἢ 10ου αἰῶνος παριστάνει τὸν Μ. Κάρολον. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔφιππος φορεῖ τὸ στέμμα, μανδύαν φραγκικόν, καὶ κρατεῖ εἰς τὴν δεξιάν τὸ ξίφος καὶ εἰς τὴν ἀριστεράν τὴν ὑδροόγειον σφαῖραν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

κυνήγιον τῶν ἀγρίων ζώων εἰς τὰ μεγάλα δάση. Ἠγάπα ἐπίσης πολὺ τὰ φυσικὰ θερμὰ λουτρά καὶ ἐξησκεῖτο συχνὰ εἰς τὸ κολύμβημα, εἰς τὸ ὁποῖον κανεῖς δὲν τὸν ἐπερνοῦσε».

Ὁ Κάρολος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς καὶ κατακτητὰς τῶν μέσων χρόνων. Κατὰ τὰ 46 ἔτη τῆς βασιλείας του ἐπεχείρησε 53 ἐκστρατείας ἐναντίον διαφορωτάτων λαῶν καὶ εἰς ὅλας τὰς κατευθύνσεις. Κατὰ πρῶτον διέλυσε τὸ κράτος τῶν Λομβαρδῶν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν καὶ προσήρτησεν αὐτὸ εἰς τὸ κράτος του (773). Τότε ἐπεσκέφθη τὴν Ρώμην, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲ μεγάλας τιμὰς, ὅποιοι ἄλλοτε ἐδίδοντο εἰς τὸν ἐκ Κων/πόλεως στελλόμενον Ἐξαρχον. Χορὸς παιδῶν μὲ κλάδους ἐλαίας καὶ φοίνικας ἀνευφήμουν ψάλλοντες Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου ὑπέρμαχος τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκτοτε τὸ πρόσωπόν του περιεβλήθη αἰγλὴν θρησκευτικὴν καὶ οἱ πόλεμοί του ἔλαβον χαρακτῆρα ἀληθοῦς σταυροφορίας. Ὅπως ὁ πάππος του Κάρολος Μαρτέλ, ἐπολέμησε κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἰσπανίας καὶ προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν μετὰ τῶν Πυρηναίων καὶ τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ χώραν. Ἐκ τῶν θρυλικῶν ἐκείνων πολέμων ἐγεννήθη τὸ ὀνομαστότερον ἱπποτικὸν ἔπος τῆς Γαλλίας, τὰ Chansons de Roland.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ στρατὸς τοῦ Καρόλου ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν μετὰ νικηφόρον ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀράβων. Τὴν ὀπισθοφυλακὴν ὠδήγει ὁ ἥρωϊκὸς ἀνεψιὸς του Ρολάν. Αἰφνης ὅμως ἐνῶ ἀνέβαινεν ἀπὸ ἑνα στενὸν τῶν Πυρηναίων, κατελήφθη ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἔχασεν ὅλους τοὺς στρατιώτας του. Ἐμεινε μόνος εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ἔβλεπε μὲ θλίψιν τοὺς νεκροὺς συμπολεμιστὰς του. Κατέβηκεν ἀπὸ τὸν ἵππον του καὶ ἔβλεπε μὲ λύπην τὸ σπαθί του, τὸ ὁποῖον δὲν ἤθελε μετὰ τὸν θάνατόν του νὰ τὸ μεταχειρισθῇ χερί ἄλλοπίστου. Ἐδοκίμασε νὰ τὸ σπάσῃ ἐπάνω εἰς ἕνα βράχον. Δὲν τὸ κατώρθωσεν ὅμως καὶ ἔκοπεν εἰς δύο τὸν βράχον ἀπὸ κορυφῆς μέχρι τῆς βάσεώς του. Τὸ σπαθί δὲν ἔπαθε τίποτε. Ἐφερε τότε εἰς τὸ στόμα του τὸ πολεμικὸν κέρας καὶ ἐσφύριξε μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις ζητῶν βοήθειαν. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται κανεὶς, Ἐφύσηξε κατόπιν τόσον δυνατὰ, ὥστε ἀνοῖξαν αἱ φλέβες τοῦ λαιμοῦ του. Ὁ Κάρολος, ὁ ὁποῖος ἦτο πολὺ μακρὰν ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ στρατοῦ, ἤκουσε τέλος καὶ ἐγύρισεν εἰς ἀναζήτησίν του. Ἦτο ὅμως ἀργά. Ὁ Ρολάνδος ἐφρονεύθη καὶ τὸ σπαθί του ἔπεσε στὰ χέρια τῶν ἀπίστων.

Ἀλλ' ὁ Κάρολος ὑπῆρξεν ἰδίως ὁ τρομερὸς ἀπόστολος τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῆς χώρας αὐ-

τῆς εἶχεν ἀρχίσει πρὸ αὐτοῦ. Ὁ τολμηρὸς ἱεραπόστολος Βονιφάτιος κατὰ τὰ ἔτη 742--747 εἶχεν ἰδρύσει τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Μαγεντίας, ἡ ὁποία ἔμεινεν ἡ πρώτη τῆς Γερμανίας, καὶ εἰσχωρήσας ἑνὸς τῶν γερμανικῶν δρυμῶν ἰδρυσεν τὸ περίφημον μοναστήριον τῆς Φούλδας ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, ὁπόθεν ἐξεκίνησαν οἱ θερμότεροι κήρυκες τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν μοναχῶν θὰ ἦτο μακρόν, ἂν δὲν ἤρχετο εἰς βοήθειάν των τὸ ξίφος τοῦ Καρόλου, ὁ ὁποῖος διεξήγαγεν ἐπὶ 30 ἔτη πόλεμον κατὰ τῶν Γερμανῶν. Προπάντων αἱματηρὰ ἦτο ἡ σταυροφορία κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς γερμανικῆς φυλῆς τῶν Σαξόνων, οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Γερμανίαν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἑλβα καὶ Ρήνου ἔζων διηρημένοι εἰς φυλὰς προστατευόμενοι ἀπὸ τὰ δάση καὶ ἔλη τῆς χώρας των. Ὁ Κάρολος ἔκαιε τὰ δάση καὶ ἐξηνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ βαπτίζονται κατὰ χιλιάδας ἑντὸς τῶν μεγάλων γερμανικῶν ποταμῶν. Ἀλλ' ὅταν ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Γαλλίαν, οἱ Γερμανοὶ ἐξηγείροντο, ἐφόννευον τοὺς ἱερεῖς καὶ ἐχρειάζετο νέα ἐκστρατεία καὶ νέον αἷμα. Ἡ Γερμανία κατεκτήθη μέχρι τοῦ Ἑλβα καὶ ἐδέχθη τὸν χριστιανισμόν. Βραδύτερον ἐγέννησε καὶ αὐτὴ ζηλωτὰς ἱεραποστόλους, οἱ ὁποῖοι ἐξήπλωσαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἐκεῖθεν τοῦ Ἑλβα. Τελευταῖον ὁ Κάρολος ὑπέταξε τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων, τὸ ὁποῖον ἐσφύζετο ἀκόμη εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Ἀπὸ τότε τὸ ὄνομα τῶν Ἀβάρων δὲν ἀναφέρεται πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν.

Τὸ κράτος τοῦ Καρόλου ἐξετείνετο εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Γερμανίας καὶ Γαλλίας καὶ εἰς μέρος τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐσυνόρευε μὲ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὸν Δούναβιν, τὴν Δαλματίαν καὶ Ἰταλίαν. Πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ εἶχε τὴν πόλιν Ἀκυΐσγρανον (γερμ. Aachen γαλ. Aix la Chapelle). Ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Δύσεως ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο μικρὰ ἡ προσωνομία ἀπλῶς τοῦ βασιλέως εἰς τὸν ἰδρυτὴν ἐνιαίου χριστιανικοῦ κράτους καὶ τὸν προστάτην τῆς ἐκκλησίας. Ἀφ' ἐτέρου ὁ πάπας πολὺ εὐχαρίστως θ' ἀπηλλάσσετο ἀπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ Ἑλλήνος αὐτοκράτορος καὶ θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τῶν Φράγκων.

Τὸ 800 μ. Χ. ὁ Κάρολος μετέβη εἰς Ρώμην πρὸς ἐορτασμόν

τῶν Χριστουγέννων. Κατὰ τὴν τελετὴν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἐνῶ ὁ Κάρολος ἐγονάτισε πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης διὰ νὰ προσευχηθῇ, ὁ πάπας ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέφανον ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ λαοῦ: Καρόλῳ τῷ Αὐγούστῳ τῷ στεφομένῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μεγάλῳ καὶ εἰρηνοποιῷ αὐτοκράτορι τῶν Ρωμαίων, δοίη ὁ Θεὸς ἔτη πολλὰ καὶ νίκην. Ὁ πάπας ἐγονυπέτησε πρὸ τοῦ Καρόλου, ὅπως ἄλλοτε πρὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἐκτοτε ὁ Κάρολος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος ἢ Αὐγούστου. Ἡ νέα αὐτοκρατορία ἦτο ὡς ἐκ τῆς προελεύσεώς της αὐτοκρατορία τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦτον διετήρησε καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ κυρίως τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων εἶχεν ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ, ὁ Κάρολος ἐπεξήτησε ν' ἀναγνωρισθῇ τοιοῦτος ὑπὸ τῆς Κων/πόλεως. Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη, ἡ ὁποία ἠθέλησε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, ἐξεθρονίσθη. Μόλις βραδύτερον ὁ Μιχαὴλ Α' ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα. Ἄλλ' εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Καρόλου οὐδέποτε ἔστερξαν οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες ν' ἀναγνωρίσουν τὴν προσωνυμίαν αὐτὴν καὶ προσηγόρευον αὐτοὺς ἀπλῶς Ρῆγας.

Ὁ Κάρολος ἀπέθανε τὸ 814. Ἄφησε μέγα κράτος καὶ ἐσημείωσε τὴν ἀρχὴν μεγάλης προόδου τῆς Εὐρώπης. Δι' αὐτοῦ ἀρχίζει ἡ πρώτη ἀναγέννησις τῆς Δ. Εὐρώπης μετὰ τὴν ἀμάθειαν καὶ βαρβάρωσιν, τὴν ὁποίαν ἔφερεν ἡ μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΦΡΑΓΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Οἱ διάδοχοι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὸ κράτος του, ἀλλὰ περιήλθον εἰς ἔριδας καὶ ἐμφυλίους πολέμους. Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερντέν (843) οἱ τρεῖς ἔγγονοι τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου διεμοίρασαν τὸ κράτος μεταξύ των. Ὁ νεώτατος ἀπ' αὐτοὺς **Κάρολος** ὁ ἐπι- 843 καλούμενος Φαλακρός, ἔλαβε τὰς γαλλικὰς χώρας, ὁ **Λουδοβίκος** τὰς γερμανικὰς καὶ ὁ **Λοθάριος** τὰς ἰταλικὰς χώρας καὶ ἄλλην ἐδαφικὴν ἔκτασιν, ἡ ὁποία ἔφθανε μέχρι τῆς Βορείου θαλάσσης καὶ ἐχώριζε τὰς γαλλικὰς καὶ γερμανικὰς χώρας. Ὁ Λοθάριος διετήρησε καὶ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος ἀναγνωρισόμενος ὡς τοιοῦτος καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων βασιλέων.

Ἡ διαίρεσις αὐτή, ἃν καὶ ὠφείλετο κυρίως εἰς τὴν φιλαρχίαν τῶν τριῶν ἀδελφῶν, ἐν τούτοις ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἐθνολογικὴν διαίρεσιν τῆς Εὐρώπης, διότι τὸ μὲν κράτος τοῦ Λοθαρίου περιέλαβε κυρίως Ἰταλούς, τοῦ Καρόλου Γάλλους καὶ τοῦ Λουδοβίκου Γερμανούς. Τοιουτοτρόπως εὗρισκομεν εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς τάσεως τῶν λαῶν πρὸς δημιουργίαν ἰδίων ἐθνικῶν κρατῶν.

Ἐκ τῶν τριῶν αὐτῶν κρατῶν διετηρήθησαν τὸ Γαλλικὸν καὶ τὸ Γερμανικόν, ἐνῶ τὸ Ἰταλικὸν τοῦ Λοθαρίου διηρέθη εἰς πολλὰ μικρὰ κρατίδια, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότατον ἦτο τὸ ἀποτελεσθὲν ἐκ τῶν κυρίως ἰταλικῶν χωρῶν, ἐνῶ τὰ ἄλλα προσηρτήθησαν εἰς τὸ Γαλλικὸν καὶ Γερμανικόν.

Ἡ Γερμανία ἔλαβεν ἐκ τῶν κήσεων τοῦ Λοθαρίου τὰς χώρας τῶν ποταμῶν Μόζελ καὶ Μάας (Mözel καὶ Maas) ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ρήνου, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν ἐξ αὐτοῦ δουκάτον τῆς Λοθαριγγίας. Πρὸς τούτοις αἱ κτήσεις τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας ἐπεξετάθησαν πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Σλαύων κατοικουμένας χώρας, ὅπου ἐδημιουργήθησαν ὡς προπύργια κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σλαύων καὶ τῶν Ἀβάρων δύο ἀκριτικὰ κράτη (Mark), τὰ ὁποῖα βραδύτερον ὠνομάσθησαν Δουκάτον τοῦ Βανδεμβούργου καὶ Δουκάτον τῆς Αὐστρίας καὶ ἔμελλον νὰ διαδραματίσουν σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης.

Τοιουτοτρόπως ἡ μεσαιωνικὴ Γαλλία ἀπέβαινε μικροτέρα τῆς ἀρχαίας Γαλατίας, ἡ ὁποία εἶχε σύνορον τὸν Ρήνον, ἐνῶ ἡ Γερμανία ἐξετάθη πέραν τῶν ὁρίων τῆς παλαιᾶς Γερμανίας. Εἰς τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὑπῆρχον τὰ σπέρματα τῆς ἀδιαλλάκτου ἔριδος μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Γάλλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΟΣ

Ο ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ἀφοῦ κατελύθη τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ ἐγκατεστάθησαν οἱ γερμανικοὶ λαοὶ εἰς τὰς χώρας του, ἐδημιουργήθη νέος βίος, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν μεσαιωνικὸν βίον τῆς Δ. Εὐρώπης. Οἱ νέοι λαοὶ εἶχον ζωτικότητα μεγάλην, ἀλλὰ καθυστέρουν πολὺ εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον εὗρηκαν εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας. Τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, αἱ τέχναι παρημελήθησαν καὶ ἐπεκράτησαν ἡθὴ τραχέα.

Κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς νέας κοινωνίας εἶναι τὰ ἑξῆς.

1) Ἐξησθένησεν ἡ κεντρικὴ ἐξουσία. Οἱ βασιλεῖς δηλαδὴ δὲν ἦσαν ἀπόλυτοι κυρίαρχοι εἰς τὸ κράτος των, διότι εἰς ἕκαστον κράτος πλὴν τοῦ βασιλέως ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι περιώριζον τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Τὸ πολιτικὸν αὐτὸ σύστημα ὀνομάσθη ἀργότερα Φεουδαρχία.

2) Οἱ λαοὶ διηροῦντο εἰς κοινωνικὰς τάξεις. Εἰς ὅλας τὰς χώρας ὑπῆρχε μία κυρίαρχος τάξις, ἡ ὁποία εἶχεν ὅλα τὰ δικαιώματα, καὶ μία τάξις, ἡ ὁποία εἶχε μόνον ὑποχρεώσεις καὶ κανὲν δικαίωμα.

3) Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἦσαν συναισθηματικοί, εὐφάνταστοι καὶ εἶχον ζωηρότατον θρησκευτικὸν ἐνδιαφέρον. Ὁ χριστιανισμὸς εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς αὐτοὺς καὶ ἐπέδρασε πολὺ εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον. Διὰ τοῦτο ὁ βίος αὐτῶν παρουσίαζε κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικὴν χροιάν.

4) Ἐδημιουργήθη ἡ παπικὴ κυριαρχία. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔλαβον τὸν χριστιανισμόν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς

Ρώμης καὶ διὰ τοῦτο ἀνεγνώριζον τὸν πάπαν ὡς τὸν ὑπερ-
 τaton ἀρχηγόν, ἀνώτερον ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς ἄρ-
 οντας.

Οἱ ἀρχαῖοι Γερμανοὶ εἰς τὰς πατρίδας των εἶχον δύο μόνον
 κοινωνικὰς τάξεις, ἐλευθέρους καὶ δούλους. Ἀφότου ὅμως ἐγκα-
 τεστάθησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἡρ-
 χισαν νὰ δημιουργοῦνται περισσότεραι κοινωνικαὶ τάξεις. Ἐκ
 τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν ἐκείνοι, οἱ ὅποιοι ὑπηρέτουν εἰς τὴν αὐ-
 λήν, οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ, οἱ διοικηταὶ μεγάλων τμημά-
 των τοῦ κράτους, οἱ γαιοκτήμονες κτλ. ἐνωρὶς ἀπετέλεσαν τάξιν
 ἰδιαίτεραν μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, τοὺς εὐγενεῖς.
 Βραδύτερον ὅταν ἡ δυτικὴ ἐκκλησία προσεῖλκυσε τοὺς Φράγκους
 εἰς τὸν χριστιανισμόν, οἱ διοικοῦντες τὴν ἐκκλησίαν, ὁ κληρὸς
 δηλαδή, ἀπετέλεσαν ἰδιαίτεραν κοινωνικὴν τάξιν, ἡ ὁποία εἶχεν
 ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἡ
 τάξις τῶν εὐγενῶν.

Τοιοιτοτρόπως ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐγκαταστά-
 σεως τῶν Γερμανῶν εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κρά-
 τος ἀρχίζει νὰ δημιουργεῖται ἐν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα χαρα-
 κτηριστικὰ τῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἡ διαίρεσις τῶν
 πολιτῶν εἰς τάξεις.

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ἀκόμη περισσότερο σημαντικὴ ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν
 πολιτείαν. Κατ' ἀρχὰς οἱ βασιλεῖς τῶν Γερμανῶν ἦσαν ἀπλοῖ
 ἀρχηγοὶ πολεμικῶν σιφῶν. Ὅταν ὅμως ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς
 αὐτοκρατορικὰς χώρας, ὑπέταξαν ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, τοὺς
 ὁποίους μετέβαλον εἰς ὑπηκόους. Τότε ἡ δύναμις των ἡῤῥησεν,
 ἔγιναν περισσότερον υπερήφανοι καὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἦσαν
 διάδοχοι τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἐσχημάτισαν λοιπὸν αὐ-
 λήν, εἶχον τοὺς ἀξιωματικούς των, τοὺς ὑπαλλήλους των, τὴν
 ἰδιαίτεραν των ἀκολουθίαν. Διατηροῦν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως
 τῶν Φράγκων καὶ τὸ παλαιὸν ἔμβλημα, τὴν μακρὰν κόμην, ἀλλ'
 ἀφ' ἑτέρου θέλουν νὰ μιμηθοῦν τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας
 καὶ τὴν ὀργάνωσίν των. Ὅπως ἄλλοτε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, καὶ

τὸ βασίλειον τῶν Φράγκων διαιρεῖται εἰς περιφερείας, τὰς ὁποίας διοικοῦν ἰδιαίτεροι ἄρχοντες ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως. Πραγματικῶς ὅμως παντοῦ ἐπικρατεῖ ἀταξία καὶ βία. Ὁ βασιλεὺς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀρχηγὸς πολεμιστῶν καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι τὸν περιβάλλουν, πολεμοῦν μόνον διὰ τὴν λείαν.

Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας προσεπάθησε νὰ διοργανώσῃ καλύτερον τὸ κράτος του καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ ὄψιν ὀργανωμένης πολιτείας. Εἶχε γύρω του ἐπιτελεῖον ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσε τὰ διάφορα ἔργα τοῦ κράτους. Ἄλλος ἐβοήθει τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἄλλος ἐπέβλεπε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, τρίτος κατεχώραε τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰ διατάγματα τοῦ αὐτοκράτορος, τέταρτος ἦτο διαχειριστὴς τῆς περιουσίας τοῦ παλατίου κτλ. Ἐκαστος ἐκ τῶν ἀνωτέρων αὐτῶν λειτουργῶν ἐχρησιμοποιοῖ πλῆθος ὑπαλλήλων, ὑπηρετῶν, ἀξιωματικῶν καὶ πολεμιστῶν.

Τὸ κράτος διήρσεν ὁ Κάρολος εἰς 300 κομητείας, τὰς ὁποίας ἐκυβέρνην οἱ κόμητες, διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὑπόλογοι μόνον εἰς αὐτόν. Ὁ κόμης συνεκέντρωνεν, ὅπως ἄλλοτε ὁ ρωμαῖος διοικητὴς ἐπαρχίας, ὅλας τὰς ἐξουσίας, πολιτικὴν, δικαστικὴν, οἰκονομικὴν, στρατιωτικὴν. Ἐπίσης μεγάλην θέσιν εἰς τὰς κομητείας εἶχον οἱ ἐπίσκοποι, τοὺς ὁποίους σχεδὸν ὅλους διώριζεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐπίσκοποι εἶχον τὴν αὐτὴν δύναμιν μὲ τοὺς κόμητας, πολλάκις ἐγεννῶντο προστριβαὶ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν.

Διὰ νὰ ἐκτελοῦν τὰ καθήκοντά των καλῶς οἱ κόμητες καὶ οἱ ἐπίσκοποι, ὁ Κάρολος ἐδημιούργησεν ἀνωτάτους ἐπιθεωρητὰς (Missi dominici=ἀπεσταλμένοι τοῦ κυρίου), λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀνὰ δύο ἐπεθεώρουν ἕλας τὰς κομητείας τέσσαρας φορὰς τὸ ἔτος.

Τοιοιουτρόπως ἡ κυβέρνησις τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου παρουσιάζει συγκέντρωσιν καὶ εἶναι πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶναι συγχρόνως ἀρχηγὸς τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας. Ἡ στενὴ αὐτὴ συνένωσις κράτους καὶ ἐκκλησίας διετηρήθη ἀκόμη πολὺν καιρὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ

Πολὺν χαρακτηριστικὸν τῆς διοικήσεως τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου εἶναι αἱ Γενικαὶ συνελεύσεις. Κατ' ἔτος δηλαδὴ ὅλοι οἱ ἀνώτατοι ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες ἦσαν ὑποχρεωμένοι κατὰ μῆνα Μαΐον νὰ συνέλθουν ὁδηγούμενοι ἀπὸ ὅλους τοὺς μαχίμους ἄνδρας τῆς περιφερείας των εἰς μεγάλην συνέλευσιν. Ὁ αὐτοκράτωρ τοιοῦτοτρόπως εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιθεωρῇ τακτικὰ τὸν στράτον τοῦ κράτους του καὶ νὰ ἐπικοινωνῇ συγχρόνως μὲ τοὺς ὑπηκόους του. Ἀφοῦ ἐλάμβανε τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἔφερον οἱ ὑπῆκοοι του, συνεβουλευέτο χωριστὰ τοὺς λαϊκοὺς καὶ χωριστὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων. Ἀφοῦ ἤκουε τὴν γνώμην των, ἀνεκοίνωνε κατόπιν τὰς ἀποφάσεις τῶν συμβουλίων εἰς τὴν συνέλευσιν.

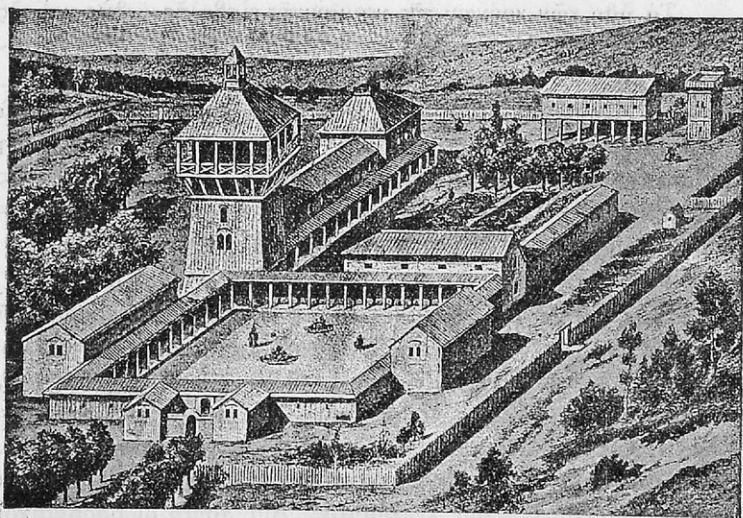
Αἱ γενικαὶ αὗται συνελεύσεις, αἱ ὁποῖαι ἀργότερα ἐξελίχθησαν εἰς τὰς συνελεύσεις τῶν Γενικῶν τάξεων, ἦσαν πολὺ σπουδαῖαι. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀκούῃ τὴν γνώμην τῶν ὑπηκόων του, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπῆκοοί του νὰ ἐκφράσουν τὰ παράπονά των καὶ τοὺς πόθους των εἰς τὸν αὐτοκράτορα.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΦΕΟΥΔΑΛΙΣΜΟΥ

Κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῶν ταραχῶν καὶ βιαιοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐπηκολούθησαν τὰς γερμανικὰς ἐπιδρομάς, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Μεροβενζιέν καὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἀνευρίσκομεν τὰς πρώτας ἀρχὰς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτησε κατὰ τὸν μεσαίωνα εἰς ὅλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ ὠνομάσθη Φεοῦδαρχία.

Οἱ ἀδύνατοι διὰ νὰ σωθοῦν, ἐξήτουν τὴν προστασίαν ἑνὸς ἰσχυροῦ καὶ εἰς ἀντάλλαγμα τοῦ παρείχον τὰς ὑπηρεσίας των. Τὴν πρᾶξιν αὐτὴν ἐπεκύρωνεν ὅρκος πίστεως. Ἐκτοτε ὁ προστάτης ὠνομάζετο κύριος (Seigneur), ὁ προστατευόμενος ὑπῆκοος (Vassal). Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ἔδωκε μεγάλην σημασίαν εἰς τὸν ὅρκον αὐτὸν καὶ τὸν θεώρησεν ἐξίσου σπουδαῖον ὅσον καὶ τὸν ὅρκον τοῦ δικαστηρίου καὶ τὸν ὅρκον πίστεως πρὸς τὸν βασιλέα.

Συγχρόνως σχεδόν καθιερώθη καὶ ἄλλη συνήθεια περισσό-
τερον σημαντική. Πολλοὶ μεγάλοι ἰδιοκτῆται παρεχώρουν μέ-
ρος τῶν κτημάτων των εἰς ἄλλους ὅχι ὥς δωρεάν, ἀλλὰ διὰ νὰ
ἔχουν ἀπλῶς τὴν ἐπικαρπλίαν των. Τὸ παραχωρούμενον κτῆμα
ἐλέγετο τιμάριον καὶ ὁ λαμβάνων αὐτὸ τιμαριοῦ-
χος. Εἰς ἀντάλλαγμα ὁ τιμαριοῦχος ἐγίνετο ὑπήκοος τοῦ κυ-
ρίου καὶ ὤφειλεν εἰς αὐτὸν ὠρισμένας ὑπηρεσίας. Πολλάκις
μάλιστα πρὸς ἀσφάλειαν πολλοὶ μικροὶ ἰδιοκτῆται παρεχώρουν

Βασιλικὴ ἔπαυλις τῆς ἐποχῆς τῶν Μερροβενζιέν

τὰ κτήματά των εἰς ἰσχυροὺς κυρίους καὶ κατόπιν ἐλάμβανον
πάλιν αὐτὰ ὥς τιμάρια, μόνον διὰ νὰ ἔχουν τὴν προστασίαν
αὐτῶν. Πολλοὶ μεγάλοι καὶ πλούσιοι ἰδιοκτῆται, ἐπίσκοποι,
ὁ βασιλεὺς, παρεχώρουν μέρος τῶν κτήσεών των ὥς τιμάρ-
ρια, διὰ νὰ αὐξάνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν πελατῶν καὶ ὑπη-
κόων των.

Τοιοιυτοτρόπως παρατηροῦμεν ὅτι ἀντὶ νὰ ὑποτάσσωνται
ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν βασιλέα, προτιμοῦν νὰ ὑποτάσσωνται ὁ εἰς
εἰς τὸν ἄλλον καὶ διὰ μέσου αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα. Ἡ
συνήθεια οὗτή, ἥ ὁποία ἐσυστηματοποιήθη βραδύτερον καὶ

ἐξειλήχθη εἰς τὴν Φεουδαρχίαν, εἶχε μεγάλα πλεονεκτήματα, ἐφόσον τὴν ἀρχὴν εἶχεν ἄνθρωπος ἰσχυρὸς ὅπως ὁ Κάρολος ὁ Μέγας. Ἀποβαίνει ὁμως ἐπικίνδυνος, ὅταν ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ συγκρατῇ τοὺς κυρίους. Οἱ ὑπήκοοι ἀναγνωρίζουν τοὺς κυρίους καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ βασιλεὺς μένει χωρὶς ὑπηκόους.

ΤΑ ΗΘΗ

Τὰ ἦθη τῶν χρόνων τῆς γερμανικῆς εἰσβολῆς καθὼς καὶ τῆς δυναστείας τῶν Μεροβενζιῆν ἦσαν ἀκόμη βάνανσα. Ἡ ἐγκατάστασις τῆς κυριαρχίας τῶν Φράγκων εἰς τὴν Γαλατίαν ἐσημείωσεν ἀληθινὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἀγρίαν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο ἡ ἱστορία τοῦ 6ου καὶ 7ου μ. Χ. αἰῶνος εἶναι γεμάτη βιαιότητος, λεηλασίας, ληστείας καὶ φόνους. Οἱ ἴδιοι οἱ βασιλεῖς ἦσαν σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι καὶ ἐφόνευον μὲ τὸν ἀγριώτερον τρόπον τοὺς συγγενεῖς των, τοὺς υἱοὺς, τὰς συζύγους.

Οἱ νόμοι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦσαν προσωπικοί. Ὁ καθείς δηλαδὴ δὲν ἐδικάζετο ἐπὶ τῇ βάσει κοινῶν νόμων τοῦ κράτους, ἀλλ' ὑπῆρχον νόμοι ἰδιαίτεροι δι' ἕκαστον ἔθνος, ἄλλοι διὰ τοὺς παλαιοὺς Ρωμαίους, ἄλλοι διὰ τοὺς Φράγκους, ἄλλοι διὰ τοὺς Βουργουνδίους κτλ. Τοὺς φονεῖς, τοὺς κακούργους, τοὺς ἐγκληματίας δὲν κατεδίωκε τὸ κράτος, ἀλλὰ ὁ παθὼν. Αἱ ποιναὶ ἦσαν συνήθως χρηματικαὶ καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸ θῦμα καὶ τὰς συνθήκας τοῦ ἐγκλήματος. Διὰ τοῦτο οἱ βαρβαρικοὶ αὐτοὶ νόμοι ἦσαν κυρίως πίνακες προστίμων.

Ὅταν ἔλειπον ἀρκεταὶ ἀποδείξεις ἢ μαρτυραὶ διὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀθωότητα ἢ τὴν ἐνοχὴν τῶν δικαζομένων, μετεχειρίζοντο τὴν δοκιμασίαν. Ἡ δοκιμασία ἐγίνετο μὲ ὕδωρ ἢ μὲ φωτιά. Εἰς τὴν πρώτην ὁ κατηγορούμενος ἔπρεπε νὰ βυθίσῃ τὴν χεῖρα του εἰς βράζον ὕδωρ, εἰς τὴν ἄλλην νὰ κρατήσῃ ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἀναμμένον σίδερον. Ἄν μετὰ τρεῖς ἡμέρας αἱ χεῖρες δὲν παρουσίαζον ἵχνη ἐγκαυμάτων, ἐκηρύσσοντο ἀθῶοι. Ἄλλοτε πάλιν μετεχειρίζοντο τὴν δικαστικὴν μονομαχίαν. Ὁ κατήγορος καὶ ὁ κατηγορούμενος ἤρχοντο εἰς χεῖρας καὶ ὁ νικητὴς ἐκηρύσσετο ἀθῶος, διότι ἐπὶ

στευον ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσῃ τὸν ἄθῳον νὰ νικηθῇ.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Εἰς τὸ μέσον τῆς μεγάλης αὐτῆς βαρβαρῶσεως τῶν ἡθῶν ἡ ἐκκλησία εἶναι παράγων ἀναπτύξεως καὶ ἡμερώσεως. Αὐτὴ διατηρεῖ τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ κληρὸς εἶναι ὁ μόνος ἐγγράμματος εἰς τὴν γενικὴν αὐτὴν ἀμάθειαν, αὐτὸς καλλιεργεῖ τὰς τέχνας, δίδει τὸ παράδειγμα καλῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς. Ἡ ἐκκλησία προσεπάθησε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς καταπιεζομένους. Ἀπαγορεύει π. χ. νὰ φονεύουν τοὺς δούλους καὶ νὰ τοὺς ἀποχωρίζουν ἀπὸ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ των, φροντίζει διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν των καὶ χρησιμοποιεῖ ὅλα τὰ πνευματικά της ὅπλα, διὰ νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς κυρίους νὰ μὴ κακομεταχειρίζωνται αὐτούς.

Ὀνομαστὸς διὰ τὴν φιλάνθρωπον δρασίαν τοῦ ἔγινεν ὁ Γρηγόριος, ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Τούρ, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ μοναδικὸς ἱστορικὸς τῆς ταραχώδους αὐτῆς ἐποχῆς. Δὲν ἐφοβεῖτο νὰ ἀντιμετωπίζῃ καὶ αὐτὴν τὴν ὀργὴν τῶν βασιλέων, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ βοηθήσῃ τοὺς καταπιεζομένους. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἔργον τοῦ εἶναι ἡ καλυτέρα μαρτυρία διὰ τὴν βαναυσότητα τῶν ἡθῶν τῆς ἐποχῆς. Ἡ κατάστασις αὐτὴ διήρκεσεν, ἐφόσον ὁ ρωμαϊκὸς κληρὸς εὗρίσκετο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἀργότερα ἐπῆλθεν ἡ ἀφομοίωσις. Τοὺς κληρικοὺς ἤρχισαν νὰ διορίζουν οἱ ἡγεμόνες καὶ ἰσχυροὶ στρατιωτικοί. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἀνώτεροι κληρικοί, εὐνοούμενοι τῶν βασιλέων καὶ εἰς αὐτοὺς ὀφείλοντες τὴν θέσιν των, ἔγιναν ἄρχοντες καὶ αὐτοὶ ἔδιδον τὸ παράδειγμα τῆς βίας καὶ τῆς κακῆς συμπεριφορᾶς.

Η ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Ἡ ἐξάπλωσις τῶν βαρβάρων εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐξηφάνισε τὰ γράμματα καὶ τὴν παιδείαν. Ὁ κόσμος ἐβυθίσθη εἰς ἀμάθειαν καὶ μόλις οἱ κληρικοὶ ἐγνώριζον ἀκόμη νὰ διαβάζουν καὶ νὰ γράφουν. Τὰ ὀλίγα χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα σφύζονται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, εἶναι κα-

κογραμμένα, ἀκαλαίσθητα καὶ γεμᾶτα ὀρθογραφικὰ λάθη. Οἱ καλοὶ τεχνῖται εἶχον ἐκλείψει τελείως καί, ὅταν κάποιος κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ ἓνα χρυσοποίκιλτον θρόνον διὰ κάποιον βασιλέα, ἓνα βαναυσούργημα κατ' οὐσίαν, ἐθαυμάσθη ὥσάν νὰ εἶχε κάμει θαῦμα. Ὁ ἴδιος ὁ Κάρολος δὲν εἶχε μάθει γράμματα καὶ δὲν ἐγνώριζε γραφὴν, ἀλλὰ ὠμίλει ἐκτὸς τῆς μητρικῆς τὴν λατινικὴν καὶ ἐνόει τὴν ἑλληνικὴν. Ὁ γραμματικός του Ἐγινάρδος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο φαινόμενον σοφίας διὰ τὴν ἐποχὴν του, δὲν κατώρθωσε νὰ συνθέσῃ ἐλεύθερα τὴν βιογραφίαν του, ἀλλὰ ἔλαβεν ὡς ὑπόδειγμα τοὺς βίους τοῦ Σουητωνίου καὶ ἀντικατέστησεν ἀπλῶς τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν βιογραφουμένων ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου συγγραφέως αὐτοκρατόρων μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ κυρίου του.

Οἱ χρόνοι τῶν Μεροβενζιέν ἦσαν χρόνοι σκοτεινοὶ καὶ βάρβαροι. Ὅταν ὅμως μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ φραγκικοῦ κράτους ἐπῆλθε σχετικὴ γαλήνη, τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ ἀλλάζουν κάπως. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ὠθούμενος ἀπὸ φυσικὴν κλίσιν καὶ ἀπὸ θρησκευτικὸν ζῆλον, ἐπροσπάθησε νὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασιν. Ἐπέβαλεν εἰς τὰ μοναστήρια νὰ ιδρύσουν σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ μοναχοὶ ὑπεχρεώοντο νὰ μάθουν τοὺς ψαλμούς, γραμματικὴν, γραφὴν καὶ καλλιγραφίαν. Ἐπίσης ὑπεχρέωσε τὴν ἐκκλησίαν νὰ ιδρύσῃ εἰς τὰς πόλεις σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον οἱ ἱερεῖς. Εἰς τὸ ἀνάκτορόν του ἵδρυσεν σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδιδάσκοντο πολλοὶ νέοι.

Συγχρόνως ἤρχισε νὰ καλλιιεργεῖται καὶ ἡ τέχνη. Ὑπάρχουν χειρόγραφα τῶν χρόνων τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, τὰ ὁποῖα εἶναι κοσμημένα μὲ πολὺ κομψὰ εἰκόνας (μικρογραφίας). Ἐπίσης ἤρχισαν νὰ κτίζωνται διάφορα οἰκοδομήματα, ἀνάκτορα καὶ ἐκκλησίαι κατ' ἀπομίμησιν τῶν βυζαντινῶν, κοσμημένα μὲ μωσαϊκά, ὅπως ἐκεῖνα.

Τοιοῦτοτρόπως ἐπὶ Καρόλου ἤρχισεν ἡ πρώτη ἀναγέννησις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΑΡΙΘΜΟΙ

Οί αριθμοί, τούς οποίους μεταχειριζόμεθα σήμερον, δηλαδή οί λεγόμενοι *αραβικοί*, ήρχισαν νά χρησιμοποιούνται εις τήν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος. Οἱ Ῥωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἕως τότε ἰδικούς των ἀριθμούς, ὅπως οἱ Ἕλληνες, ὡς ἐξῆς:

I=1, V=5, X=10, L=50, C=100, D=500, M=1000

Τοὺς διαμέσους ἀριθμούς ἐσχημάτιζον διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως κατὰ τοὺς κατωτέρω πίνακας.

I =1	X =10	C =100	M =1000
II =2	XI =11	CC =200	MM ἢ $\overline{\text{II}}$ =2000
III =3	XII =12	CCC ἢ CD =400	VM ἢ V =5000
IIII ἢ IV =9	XX =20	D =500	CCID =10000
V =5	XXX =30	DC =600	XXM ἢ $\overline{\text{XX}}$ =20000
			CCCID ἢ CM ἢ $\overline{\text{C}}$ =100000
VI =6	XXXX ἢ XL =40	DCC = 700	$\overline{\text{X}}$ =1000000
VII =7	L =50	DCCC ἢ CM =900	$\overline{\text{L}}$ =5000000
VIII =8	LX =60		O ἢ $[\infty]$ =1000000
VIII ἢ IX =9	XC =90		

2. ΜΕΤΡΑ

α) Μήκους

Digitus (δάκτυλος)	$\frac{1}{16}$ ποδός=0,018 μ.
Palma (παλάμη)	$\frac{1}{4}$ » =0,074 μ.
Pes (πούς, κυρία μονάς)	» =0,296 μ.
Cubitus 1 πούς+2 παλ.	=0,444 μ.
Passus 5 πόδ.	=1,481 μ.
Mille passus	=1481,50 μ.

β) Ὑψιφανείας

Jugerum (πλέθρον)	=25 μ. 18
-------------------	-----------

γ) Χωρητικότητα

Congius	=3,30 λίτρας	} ὑγρῶν
Sextarius	=0,55 »	
Hemina	=0,270 »	} στερεῶν
Semodius	=4,320 »	
Modius	=8,640 »	

δ) Βάρους

Libra ἢ Pondus	=327	γραμμαρ.
Semis	=163,5	»
Uncia	=27,3	»
Scrupulum	=1,15	»

3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο κατ' ἀρχάς διὰ τὰς συναλλαγὰς των πρόβατα ἢ βοῦς. Τὰ πρῶτα νομίσματα, τὰ ὅποια ἦσαν ὀρειχάλκινα, ἐφάνησαν κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα. Τὸ νομισματικὸν σύστημά των ἦτο τότε τὸ ἑξῆς :

As	=0, 25	φρ. περίπου
Semis (1/2 as)	=0,125	»
Quadrans (1/4 as)	=0,062	»
Uncia (1/10 as)	=0,025	»

Τὸ 269 π.Χ. 4 δηλ. ἔτη πρὸ τοῦ Α' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ἐκυκλοφόρησαν τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα :

Denarius	=0, 88	φρ.
Sestertius	=0,225	»

Ἀπὸ τοῦ Καίσαρος ἐξεδόθησαν τὰ πρῶτα χρυσᾶ νομίσματα, ὁ *dinarius aureus*=26,85 φρ. Ὁ δὲ Μ. Κωνσταντῖνος βραδύτερον ἐτύπωσε χρυσοῦν νόμισμα ὀνομαζόμενον *solidus*=15, 65 φρ. Σήμερον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἀξίαν τῶν ρωμαϊκῶν νομισμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἰδικά μας.

4. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ Καίσαρος μετεχειρίζοντο τὸ *Ἰουλιανόν* ἡμερολόγιον, κατὰ τὸ ὅποιον τὸ ἔτος εἶχε 365 ἡμέρας καὶ ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν 366 (δίσεκτον). Τὸ ἔτος διηρεῖτο εἰς 12 μῆνας περιλαμβάνοντας 31, 30, καὶ 28 ἡμέρας. *Καλένδαι* (Calendae) ἐλέγετο ἡ 1η ἐκάστου μηνός. *Εἰδοί* (Idus) ἄλλοτε ἢ 13η καὶ ἄλλοτε ἢ 15η καὶ *Νόναι* (Nonaе) ἐννέα ἡμέραι πρὸ τῶν εἰδῶν, ἄλλοτε ἢ 5η καὶ ἄλλοτε ἢ 7η τοῦ μηνός. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπελόγιζον τὰς ἡμέρας ἐν σχέσει πρὸς τὰς Καλένδας, τὰς Νόνας καὶ τὰς Εἰδοῦς. Αἱ ἡμέραι λοιπὸν τῶν διαφόρων μηνῶν δὲν ἠριθμοῦντο κατ' ἀριθμητικὴν τάξιν 1, 2, 3, κτλ., ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐπόμενον πίνακα.

**Ἰανουάριος, Ἀπρίλιος, Ἰούνιος,
Αὔγουστος, Σεπτέμβριος, Νοέμ-
βριος, Δεκέμβριος**

1. Calendae
2. IV ante Nonas
3. III » »
4. Pridie Nonas
5. Nonae
6. VIII ante Idus
7. VII » »
8. VI » »
9. V » »
10. IV » »
11. III » »
12. Pridie Idus
13. Idus

**Μάρτιος, Μάιος, Ἰούλιος, Φε-
βρουάριος**

1. Calendae
2. VI ante Nonas
3. V » »
4. IV » »
5. III » »
6. Pridie Nonas
7. Nonae
8. VIII ante Idus
9. VII » »
10. VI » »
11. V » »
12. IV » »
13. III » »

**Ἰανουάριος, Αὔγουστος
Δεκέμβριος**

**Ἀπρίλιος, Ἰούνιος,
Σεπτέμ. Νοέμβριος,**

**Μάρτιος, Μάιος,
Ἰούλιος, Ὀκτώβ.**

14. XIX ante Calendas
(τοῦ ἐπομένου μηνός)	XVIII ante Calendas
(τοῦ ἐπομένου μηνός)	Pridie Idus
15. XVIII »	XVII »	Idus
16. XVII »	XVI »	XVII ante Cal.
(ἐπομ. μην).
17. XVI »	XV »	XVI »
18. XV »	XIV »	XV »
19. XIV »	XIII »	XIV »
20. XIII »	XII »	XIII »
21. XII »	XI »	XII »
22. XI »	X »	XI »
23. X »	IX »	X »
24. IX »	VIII »	IX »
25. VIII »	VII »	VIII »
26. VII »	VI »	VII »
27. VI »	V »	VI »
28. V »	IV »	V »
29. IV »	III »	IV »
30. III »	Pridie Calendas	III »
31. Pridie Calendas		Pridie Calendas

Ὁ Φεβρουάριος μέχρι τῆς 18 ὁμοίαζε πρὸς τὸν Ἰανουάριον. Κατό-
πιν ἡ ἀρίθμησις ἐγένετο ὡς ἑξῆς :

14. XVI ante Calendas Martias	22. VIII ante Calendas Martias
15. XV »	23. VII »
16. XIV »	24. VI »
17. XIII »	25. V »
18. XII »	26. IV »
19. XI »	27. III »
20. X »	28. Pridie Calendas Martias
21. IX »	

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α' ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

133	π. Χ.	Δημαρχία Τιβερίου Γράκχου
123—122	» »	Δημαρχία Γαΐου Γράκχου
111—105	» »	Πόλεμος κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα
102—101	» »	Καταστροφή Κίμβρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου
90 — 88	» »	Συμμαχικὸς Πόλεμος
89 — 85	» »	Α΄ Μιθριδατικὸς πόλεμος
82 — 79	» »	Δικτατορία Σύλλα
73— 63	» »	Β΄ Μιθριδατικὸς πόλεμος
67	» »	Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν
60	» »	Πρώτη Τριανδρία
48	» »	Μάχη Φαρσάλων—Θάνατος Πομπηίου
46	» »	Ὁ Καῖσαρ δικτάτωρ
44	» »	Δολοφονία τοῦ Καίσαρος
43	π. Χ.	Δευτέρα Τριανδρία
42	» »	Μάχη Φιλίππων
31	» »	Ναυμαχία Ἀκτίου—Ὁ Ὀκταβιανὸς κύριος τοῦ κράτους
31— 14	μ. Χ.	Βασιλεία Αὐγούστου
14— 37	» »	Τιβέριος
37— 41	» »	Καλιγούλας
41— 54	» »	Κλαύδιος
54— 68	» »	Νέρων
69	» »	Γάλβας—Ὁθων—Βιτέλλιος
99— 79	» »	Βεσπασιανὸς
79— 81	» »	Τίτος
81— 96	» »	Δομιτιανὸς
96— 98	» »	Νέρβας
98—117	» »	Τραϊανὸς
117—138	» »	Ἀδριανὸς
138—161	» »	Ἀντωνῖνος
161—180	» »	Μάρκος Αὐρήλιος
180—192	» »	Κόμμοδος
193—211	» »	Σεπτίμιος Σεβήρος
211—217	» »	Καρακάλλας
212	» »	Διάταγμα Καρακάλλα — Ἐπέκτασις τοῦ δι-

		καίωματος τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους
218—222	μ. Χ.	Ἐλαγάβαλος
222—235	» »	Ἀλέξανδρος Σεβήρος
235—285	» »	Περίοδος στρατιωτικῆς ἀναρχίας
270—275	» »	Αὐρηλιανὸς
272	» »	Καταστροφή τοῦ κράτους τῆς Παλμύρας
284—305	» »	Διοκλητιανὸς
293	» »	Τετραρχία
306—337	» »	Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας
313	» »	Διάταγμα τοῦ Μιλάνου, ἀνεξιθρησκεία
330	» »	Κτίσις Κωνσταντινουπόλεως
337—361	» »	Κωνσταντῖος
361—363	» »	Ἰουλιανὸς
364—378	» »	Βάλης
367	» »	Ἐγκατάστασις Βησιγότθων πρὸς νότον τοῦ Δουνάβεως
379—395	» »	Θεοδόσιος ὁ Μέγας
395	» »	Ὅριστικὴ διαίρεσις Δυτικοῦ καὶ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους

Β' ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

410 μ.Χ.	Κατάληψις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου
431	Οἰκουμενικὴ Σύνοδος Ἐφέσου
451	Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Χαλκηδόνι — Μάχη Καταλανικῶν πεδίων
476	Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους
482	Ἐνωτικὸν Διάταγμα Ζήνωνος
487	Κατάληψις τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τῶν Ὄστρογότθων
527	Ἀνάρρησις Ἰουστινιανοῦ — Ἐπανάληψις πολέμου κατὰ Περσῶν
532	Εἰρήνευσις πρὸς τοὺς Πέρσας — Στάσις τοῦ Νίκα
533	Ἐκδοσις κώδικος Ἀστικοῦ ρωμ. δικαίου
533—534	Ὁ Βελισσάριος ἀνακαταλαμβάνει τὴν Ἀφρικήν
535—554	Πόλεμος κατὰ τῶν Ὄστρογότθων — Κατάληψις Ἰταλίας
537	Ἐγκαίνια Ἀγίας Σοφίας
540	Ὁ Χοσρόης κυριεύει τὴν Συρίαν
554	Κατάληψις μεσημβρινῆς Ἰσπανίας
559	Οἱ Οὐννοι πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
562	Εἰρήνη πρὸς τοὺς Πέρσας
568	Εἰσβολὴ Λομβαρδῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν
572—591	Νέος Περσικὸς πόλεμος
608	Οἱ Πέρσαι πρὸ τῆς Χαλκηδόνος
610	Ἀνάρρησις τοῦ Ἡρακλείου

- 615 μ. X. Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Ἱερουσαλὴμ
 617 Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Αἴγυπτον
 622 Ὁ Ἡράκλεος ἀρχίζει ἐπιθεσιν κατὰ τῶν Περσῶν—
 Ἐγίρα
 626 Πολιορκία Κων/πόλεως ὑπὸ Περσῶν καὶ Ἀβάρων
 627 Μάχη Νινευτῖ
 629 Εἰρήνη πρὸς τοὺς Πέρσας
 634 Οἱ Ἀραβες κυριεύουν τὴν Συρίαν
 636 Μάχη τοῦ Βάν—σύλληψις Ρωμανοῦ Διογένους
 637 Παράδοσις Ἱεροσολύμων
 638 Ἐκθεσις Ἡρακλείου
 640—642 Κατάκτησις Αἰγύπτου ὑπὸ Ἀράβων
 647 Οἱ Ἀραβες κυριεύουν τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν
 660 Ἡ δυναστεία τῶν Ὀμεϊάδων εἰς τὸ Ἀραβικὸν κράτος
 668 Οἱ Ἀραβες εἰς τὴν Χαλκηδὸνα
 673—678 Πολιορκία Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων
 679 Ἐγκατάστασις τῶν Βουλγάρων πρὸς Ν. τοῦ Δουνά-
 βεως
 717—718 Πολιορκία τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων
 729 Διάταγμα κατὰ τῶν εἰκόνων
 732 Νίκη Καρόλου Μαρετὲλ εἰς Poitiers
 752 Ὁ Πιπίνος ὁ Μικρὸς ἰδρύει τὴν δυναστείαν τῶν Κα-
 ρολιδῶν
 753 Σύνοδος εἰκονοκλαστικὴ ἐν Ἱερεῖα
 754 Ἀπώλεια τῆς Βυζαντινῆς Ἰταλίας
 762 Ἦττα τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀγχιάλῳ
 765 Καταδίωξις τῶν εἰκονολατρῶν
 787 Σύνοδος Νικαίας—ἀνασύλωσις εἰκόνων
 800 Κάρολος ὁ Μέγας αὐτοκράτωρ—ἀνασύστασις Δυτ.
 αὐτοκρατορίας
 809 Ἐπιδρομὴ Κρούμμου
 811 Θάνατος Νικηφόρου
 813 Ὁ Κρούμος πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 817 Ἦττα Βουλγάρων ἐν Μεσημβρίᾳ
 826 Κατάκτησις Κρήτης ὑπὸ Ἀράβων
 827 Οἱ Ἀραβες ἐν Σικελίᾳ
 832 Διάταγμα Θεοφίλου κατὰ τῶν εἰκόνων
 846 Σύνοδος ἐν Κων/πόλει, ἀποκατάστασις τῆς Ὁρθοδο-
 ξίας—Συνθήκη τοῦ Βερντέν, διαίρεσις κρατοῦς Καρό-
 λου τοῦ Μεγάλου
 858 Ὁ Φώτιος Πατριάρχης
 864 Ἐκχριστιανισμὸς Βουλγάρων—Μεθόδιος καὶ Κύριλλος
 867 Σύνοδος Κων/πόλεως—διάρρηξις σχέσεων Ἀνατ. καὶ
 Δυτ. ἐκκλησίας

ΠΙΝΑΞ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

(31 π. Χ.—69 μ. Χ.)

Αὔγουστος	31 π.Χ.—14 μ.Χ
Τιβέριος	14— 37
Καλιγούλας	37— 41
Κλαύδιος	41— 54
Νέρων	54— 68
Γάλβας	68— 69
Όθων	69
Βιτέλλιος	69

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ

(69—96)

Βεσπασιανός	69— 79
Τίτος	79— 81
Δομιτιανός	81— 96

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

(96—192)

Νέρβας	96— 98
Τραϊανός	98—117
Άδριανός	117—138
Αντωνίνος	138—161
Μάρκος Αὐρήλιος	161—180
Κόμμοδος	180—192

ΑΦΡΙΚΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΥΡΟΙ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(193—235)

Σεπτίμιος Σεβήρος	193—211
Καρακάλλας	211—217
Έλαγάβαλος	218—222
Άλέξανδρος Σεβήρος	222—235

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩ- ΤΙΚΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ

(235—270)

Μαξιμίνος ο Θράξ	} 235—238
Γορδιανός Α΄	
Γορδιανός Β΄	
Γορδιανός Γ΄	238—244
Φίλιππος ο Άραβ	244—249
Δέκιος	249—251
Βαλεριανός	253—260
Γαλληνός	260—268
Κλαύδιος Β΄	268—270

ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(270—305)

Αύρηλιανός	270—275
Τάκιτος	275—276
Πρόβος	276—282
Κάρος	282—284
Διοκλητιανός	284—305

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝ- ΤΙΝΟΥ

(323—383)

Κωνσταντίνος ο Μέγας	223—337
Κωνσταντίος	337—361
Ίουλιανός	361—363
Βαλεντινιανός Α΄	364—375
Γρατιανός	375—383

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ

(383—476)

Θεοδόσιος ο Μέγας	383—395
Όνώριος	395—423
Βαλεντινιανός Β΄	425—455
Ρωμύλος Αύγουστύλος	476

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Δυναστεία Κωνσταντίνου

Κωνσταντίνος ὁ Μέγας	323—337
Κωνσταντίνος Β'	337—361
Ίουλιανὸς	361—363
Ίοβιανὸς	363—364
Βάλης	364—378

Δυναστεία Θεοδοσίου

Θεοδόσιος Α' ὁ Μέγας	379—395
Ἀρκάδιος	395—408
Θεοδόσιος Β'	408—450
Μαρκιανὸς	450—457
Λέων Α'	457—474
Ζήνων	474—491
Ἀναστάσιος Α'	491—518

Δυναστεία Ἰουστινιανοῦ

Ἰουστίνος Α'	518—527
Ἰουστινιανὸς Α'	527—565
Ἰουστίνος Β'	565—578
Τιβέριος Β'	578—582
Μαυρίκιος	582—602
Φωκάς (σφετεριστὴς τοῦ θρόνου)	602—610

Δυναστεία Ἡρακλείου

Ἡράκλειος	610—641
Κωνσταντίνος Γ'	641—642

Κόνστας Β'	642—668
Κωνσταντίνος Δ' ὁ Πρωγ- νάτος	668—685
Ἰουστινιανὸς Β' ὁ Ρινό- τητος	685—695
Λεόντιος (σφετεριστὴς)	695—698
Τιβέριος Γ' (σφετεριστὴς)	698—705
Ἰουστινιανὸς Β' (τὸ δεύ- τερον)	705—711
Φιλίππικος	711—713
Ἀναστάσιος Β'	713—716
Θεοδόσιος Γ'	716—717

Δυναστεία Ἰσαύρων

Λέων Γ'	717—740
Κωντίνος Ε' ὁ Κοπρώνυ- μος	740—775
Λέων Δ'	775—780
Κωνσταντίνος ΣΤ'	780—797
Εἰρήνη	797—802
Νικηφόρος Α' (σφετερι- στὴς)	802—811
Σταυράκιος	811
Μιχαὴλ Α' ὁ Ραγκαβὲς	811—813
Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος	813—820
Μιχαὴλ Β' ὁ Τραυλὸς	820—829
Θεόφιλος	829—842
Μιχαὴλ Γ' ὁ Μέθυσος	842—867

ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

	σελ
1. Σχέδιον ἑλληνορρωμαϊκῆς οἰκίας	5
2. Ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία	7
3. Οἰκία Πομπηίας	8
4. Τοιχογραφία Πομπηίας	9
5. Δημοσίᾳ κρήνη Πομπηίας	10
6. Ρωμαῖος Τοκογλύφος	13
7. Πλοῖον ἐμπορικόν	15
8. Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι	17
9. Μάριος	21
10. Νόμισμα Ἰουγούρθα	22
11. Ὁ Σύλλας ἐπὶ νομίσματος	23
12. Ὁ Μιθριδάτης ἐπὶ νομίσματος	24
13. Πομπήιος	26
14. Ὁ Τιγράνης ἐπὶ νομίσματος	27
15. Ὁ Κικέρων	29
16. Ὁ Καῖσαρ	30
17. Ὁ Ὀκταβιανὸς	32
18. Νόμισμα τοῦ Μ. Βρούτου	33
19. Ἀντώνιος καὶ Κλεοπάτρα ἐπὶ νομίσματος	34
20. Πολεμικὸν πλοῖον	35
21. Λιβία	37
22. Ὁ Αὐγούστος	39
23. Ἡ ἀποστράτευσις	40
24. Ἡ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ Αὐγού- γούστου	42
25. Τὸ Πάνθειον	44
26. Πραιτωριανοὶ	47
27. Τιβέριος	48
28. Καλιγούλας	49
29. Ὁ Κλαύδιος ὡς Ζεὺς	50
30. Ὁ Νέρων	51
31. Βεσπασιανός	52
32. Ὁ θρίαμβος τοῦ Τίτου	53
33. Τίτος	54
34. Τραϊανὸς	56
35. Ὁ Δακικὸς πόλεμος	57
36. Ὁ Ἀδριανός	58

37.	Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ	59
38.	Ἀντωνῖνος	60
39.	Ὁ Μ. Αὐρήλιος προσφέρει θυσίαν	62
40.	Ἡ μεγίστη ἔκτασις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας	64
41.	Ρωμαϊκὸς λιμὴν	65
42.	Ἀγκυρα καὶ σχοινία πλοίου	66
43.	Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐπαρχιῶν	67
44.	Ρωμαϊκὴ γέφυρα	68
45.	Ἀρτοποιεῖον	69
46.	Ὁ Ἀχιλλεὺς μεταξὺ τῶν θυγατέρων τοῦ Λυκομήδους	70
47.	Τὸ κολοσσαῖον	72
48.	Αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα	74
49.	Λουτήρ	75
50.	Ρωμαϊκὸν θέατρον	76
51.	Μονομάχοι	77
52.	Μωσαϊκὸν Πομπηίας	79
53.	Καρακάλλας	80
54.	Ἐρείπια τῆς Παλμύρας	83
55.	Ὁ καλὸς ποιμὴν	85
56.	Ὁ Χριστὸς μεταξὺ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου	87
57.	Μέγας Κωνσταντῖνος	89
58.	Ἀψὶς Μ. Κωνσταντίνου	92
59.	Τὸ λάβαρον	94
60.	Ἰουλιανὸς	96
61.	Ρωμαϊκὸς ἀετὸς	104
62.	Τὸ Ρωμ. κράτος καὶ οἱ βάρβαροι λαοί	108
63.	Ὅπλα καὶ κοσμήματα τῶν Γερμανῶν	109
64.	Ὁ αὐτοκράτωρ Ὀνῶριος	111
65.	Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεντινιανὸς Γ'	114
66.	Ὁ στρατηγὸς Ἀέτιος	115
67.	Φράγκοι πολεμισταί	116
68.	Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὸ 476 μ. Χ	117
69.	Ὁ Ἰουστινιανὸς	129
70.	Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος	140
71.	Ὁ θρίαμβος τοῦ Ἡρακλείου	140
72.	Βασιλικὴ (ἐξωτερικόν)	157
73.	Βασιλικὴ (ἐσωτερικόν)	158
74.	Βασιλικὴ (ἐσωτερικόν)	159
75.	Ἀγία Σοφία (ἐξωτερικόν)	160
76.	Ἀγία Σοφία (τομὴ)	161
77.	Ἀγία Σοφία (ἐσωτερικόν)	162
78.	Βασιλικὴ (ἐσωτερικόν)	163

	σελ
79. Ἁγία Σοφία (ἔσωτερικόν)	164
80. Ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ.	165
81. Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ ἀκολουθία του	166
82. Ἡ ἀκολουθία τῆς Θεοδώρας.	167
83. Κιονόκρανον.	168
84. Τρυπητὰ κιονόκρανα.	170
85. Κιονόκρανα διάτρητα.	171
86. Κιονόκρανον μὲ διάτρητον διακόσμησιν.	172
87. Κοσμήματα ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.	173
88. Δεῖγμα γλυπτικῆς.	174
89. Τύπος ἄραβος.	177
90. Μουσουλμᾶνοι προσευχόμενοι.	178
91. Τέμενος Καΐρου.	180
92. Τύπος ἰσλαμικοῦ μιναρέ.	181
93. Τέμενος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.	182
94. Στοὰ ἀπὸ τὴν Κορδούην	183
95. Τόξον πεταλοειδές.	186
96. Τὸ ἀραβικὸν κράτος τὸ 750 μ. Χ.	187
97. Τόξον γωνιῶδες.	188
98. Ἀραβικὸν κιονόκρανον.	188
99. Πύλη ἀραβικοῦ τεμένους.	189
100. Στοὰ (Ἀλάμπρα).	191
101. Αὐλὴ τῶν λεόντων (Ἀλάμπρα).	192
102. Δείγματα ἀραβουργημάτων.	193
103. Ἀραβουργημα	194
104. Τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λομβαρδῶν.	214
105. Κάρολος ὁ Μέγας	220
106. Βασιλικὴ ἔπαυλις.	229

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α'

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	Ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς Ρωμαίους	3—12
» Β'	Ἡ κοινωνικὴ μεταβολή—Οἱ Γράβδοι	13—19
» Γ'	Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι—Κατάλυσις τῆς δημοκρατίας	20—36
» Δ'	Ἡ αὐτοκρατορία—Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου	37—46
» Ε'	Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ πρώτου αἰῶνος	47—54
» ΣΤ'	Οἱ Ἀντωνῖνοι	55—62
» Ζ'	Ἀκμὴ τῆς αὐτοκρατορίας—Ἡ ρωμαϊκὴ εἰρήνη	63—79
» Η'	Ὁ τρίτος αἰὼν—Ὁ Χριστιανισμός .	80—87
» Θ'	Ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ Κράτους—Διοκλητιανός, Κωνσταντῖνος	88—94
» Ι'	Ἡ αὐτοκρατορία τὸν Δ' αἰῶνα	95—98
» ΙΑ'	Ἡ παρακμὴ τῆς αὐτοκρατορίας—Τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου	99—104

ΜΕΡΟΣ Β'

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

» ΙΒ'	Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν λαῶν .	105—120
» ΙΓ'	Ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ	121—127
» ΙΔ'	Ἀποπειρὰι πρὸς ἀνίδρυσιν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας	128—139
» ΙΕ'	Ἡράκλειος—Ἀναδιοργάνωσις τῆς αὐτοκρατορίας	140—150
» ΙΣΤ'	Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπὸ τοῦ Δ' μέχρι τοῦ Ζ' αἰῶνος	151—175
» ΙΖ'	Ὁ ἰσλαμισμός καὶ αἱ ἀραβ. κατακτήσεις	176—195
» ΙΗ'	Οἱ Ἰσάυροι καὶ ἡ μεταρρυθμίσις—Εἰκονομαχία	196—211
» ΙΘ'	Ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους—Πολιτικὴ διαμόρφωσις . .	212—224
» Κ'	Ὁ πολιτισμός τῶν πρώτων χρόνων τοῦ μεσαίωνος	225—232
Παράρτημα		233—235
Χρονολογικὸς πίναξ γεγονότων		236—238
Πίναξ Ρωμαίων καὶ Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων		239—240
Εἰκόνες καὶ χάρται		241—243
Περιεχόμενα		244

188

1603

110

11

